

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

Н. О. ДОЛГОВА

**МОДЕРНІЗАЦІЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ
В УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ ОСВІТІ ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНИ:
*компаративний аналіз***

Монографія

Рекомендовано вченою радою Сумського державного університету

Суми
Сумський державний університет
2017

УДК 37.015.3:378[(477)(438)
ББК 74.584(4)
Д64

Рецензенти:

Т. Бслецький – доктор педагогічних наук, професор, директор Центру фізичної культури Університету Марії Кюрі-Склодовської (м. Люблін, Польща);

Л. П. Пилипей – доктор наук із фізичного виховання та спорту, професор, завідувач кафедри фізичного виховання і спорту Сумського державного університету;

О. А. Томенко – доктор наук із фізичного виховання та спорту, професор, завідувач кафедри теорії та методики фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Науковий редактор – *Г. Ю. Николаї*, доктор педагогічних наук, професор Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

*Рекомендовано до видання
вченою радою Сумського державного університету
(протокол № 9 від 9 березня 2017 року)*

Долгова Н. О.

Д64 Модернізація фізичного виховання та спорту в університетській освіті Польщі та України: компаративний аналіз : монографія / Н. О. Долгова. – Суми : Сумський державний університет, 2017. – 238 с.
ISBN 978-966-657-662-3

У монографії здійснено аналіз і порівняння сучасного стану фізичного виховання та спорту в університетській освіті Польщі й України. Розкрито теоретичні основи і базові аспекти модернізації фізичного виховання та спорту в університетській освіті. Узагальнено досвід упровадження інновацій у процес фізичного виховання та спорту в сучасних університетах Польщі в умовах розбудови Європейського простору вищої освіти. Визначено перспективи використання прогресивного польського досвіду у вишах України.

Для наукових працівників і викладачів вищих навчальних закладів, студентів, магістрантів, аспірантів, фахівців сфери фізичної культури та спорту, усіх, хто цікавиться зарубіжним і вітчизняним досвідом у галузі фізичного виховання студентської молоді.

**УДК 37.015.3:378[(477)(438)
ББК 74.584(4)**

ISBN 978-966-657-662-3

© Долгова Н. О., 2017

© Сумський державний університет, 2017

ЗМІСТ

	С.
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ В УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ ОСВІТІ.....	10
1.1. Науковий простір у галузі фізичної культури Польщі та України. Поняттєво-термінологічний апарат дослідження.....	10
1.2. Сутність модернізації фізичного виховання та спорту в університетській освіті.....	29
1.3. Становлення і розвиток системи фізичного виховання студентів та університетського спорту в Польщі.....	44
Висновки до розділу 1.....	64
РОЗДІЛ 2. БАЗОВІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ В УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ ОСВІТІ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА.....	68
2.1. Нормативно-правовий аспект модернізації фізичного виховання та спорту в університетах Польщі.....	68
2.2. Структурно-змістовий та управлінський аспекти модернізації фізичного виховання та спорту в університетах Польщі.....	81
2.3. Інновації у сфері фізичного виховання студентів та університетського спорту в Республіці Польща	102
Висновки до розділу 2.....	121
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ В УНІВЕРСИТЕТАХ ПОЛЬЩІ Й УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	124
3.1. Європейський контекст модернізації фізичного виховання та спорту в університетській освіті Польщі та України.....	124
3.2. Сучасний стан фізичного виховання та спорту в університетах України.....	137
3.3. Перспективи використання досвіду Польщі щодо модернізації фізичного виховання та спорту в університетах України.....	146
Висновки до розділу 3.....	155
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	158
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	163
ДОДАТКИ.....	201

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АСС – Академічний спортивний союз (Akademicki Związek Sportowy (пол.)) – студентське спортивне об'єднання, створене у 1909 р., що покликане популяризувати фізичну культуру серед молоді та розвивати університетський спорт в країні;

КНО – Комісія національної освіти (Komisja Edukacji Narodowej (пол.)) – перший державний орган, що здійснював освітню та виховну роботу, контролював усі навчальні заклади Польщі у період із 1773 до 1794 р.;

РП – Республіка Польща;

СФВіС – Студіум фізичного виховання і спорту (Studium Wychowania Fizycznego i Sportu (пол.)) – окремий підрозділ університетів, що відповідає за проведення обов'язкових занять із фізичного виховання та організацію спортивно-масових заходів в університетах;

УК АСС – університетський клуб Академічного спортивного союзу (Klub Uczelniany Akademickiego Związku Sportowego (пол.)) – спортивні клуби, створені при кожному університеті з метою розвитку вищих спортивних досягнень та підпорядковані безпосередньо Головному управлінню АСС;

ФВтаС – фізичне виховання та спорт;

ECTS – European Credit Transfer System (англ.) – Європейська кредитно-трансферна система;

UMCS – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej (пол.) – Університет Марії Кюрі-Скłodовської в м. Люблін.

USOS – Uniwersytecka Systema Obsługi Studiów (пол.) – автоматизована університетська система управління навчальним процесом.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах євроінтеграції та гуманізації вищої школи згідно з принципами культурної та фізичної досконалості особливого значення набуває модернізація фізичного виховання та спорту в університетській освіті, оскільки студентська молодь складає генофонд нації. В Україні проблема фізичного розвитку, збереження і зміцнення здоров'я студентів набуває особливої актуальності, оскільки фізичний стан університетської молоді впродовж останніх десятиліть різко погіршився внаслідок поглиблення соціально-економічної, екологічної та демографічної кризи, надуживання комп'ютерних технологій. На необхідності розв'язання проблем фізичного розвитку і здоров'я молоді наголошується в державних документах, зокрема, Законі України «Про фізичну культуру і спорт», Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), Цільовій комплексній програмі «Фізичне виховання – здоров'я нації», Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту.

Приєднання України до Болонського процесу зумовлює необхідність трансформації системи вищої освіти. Тому актуальними стають питання вивчення досвіду країн Європейського Союзу й аналіз практики зарубіжних університетів щодо виховання фізично розвиненої та здорової молоді. На особливу увагу вітчизняних компаративістів заслуговують модернізаційні процеси в системі фізичного виховання та спорту (ФВтаС) в Республіці Польща, досвід якої можна успішно адаптувати до специфіки університетської освіти в Україні.

Доцільність дослідження визначається необхідністю вирішення низки суперечностей між:

– потребою держави у вихованні фізично здорової, висококультурної, гармонійно розвиненої студентської молоді як майбутньої еліти нації та слабким науково-методичним забезпеченням цього процесу у вищій школі;

– потребою цілісного, концептуального осмислення стану фізичного виховання та спорту в системі університетської освіти з її специфічною метою щодо надання фундаментальних знань та різноманітним існуючим у вітчизняній науці думкам щодо проблем її модернізації, найчастіше – без урахування фізкультурної складової;

– очікуваннями українського студентства інноваційних змін у фізкультурно-спортивній діяльності університетів та відсутністю готовності останніх до цих нововведень;

– об'єктивною потребою у всебічному аналізі зарубіжного досвіду модернізації фізичного виховання та спорту в університетській освіті й недостатнім рівнем його вивчення й узагальнення.

У межах вітчизняного педагогічного дискурсу окремі аспекти розвитку вищої освіти в Польщі та України висвітлено в дисертаційних дослідженнях О. Бондаренко, А. Василюк, С. Когут, Г. Ніколаї, Ю. Соколович-Алтуніної та ін. Фундаментальні дослідження професійної підготовки фахівців із фізичного виховання в Польщі було здійснено Е. Вільчковським, Ю. Войнаром, Р. Мушкетю, В. Пасічником, Є. Приступою. Концептуальні положення педагогічної компаративістики представили Н. Абашкіна, Б. Год, О. Заболотна, Н. Лавриченко, О. Огієнко, Л. Пуховська, А. Сбруєва та ін.

Проблеми фізичної культури та здоров'я з філософських позицій розглядають українські, російські й польські дослідники Є. Бистрицький, В. Косяк, Ю. Ліпець, М. Милік та ін. Розв'язання означених проблем у межах вітчизняної педагогічної науки і практики пропонують В. Бондаренко, В. Горащук, Т. Круцевич, Ю. Лянной, В. Платонов, О. Томенко, Б. Шиян та ін. Питання збереження здоров'я засобами фізичної культури та спорту вирішують дослідники М. Амосов, В. Базильчук, В. Бальсевич, Л. Лубишева, Л. Пилипей, В. Сергієнко, А. Шепелєв та ін. Компетентнісний підхід до формування культури здоров'я молоді в контексті валеології здійснюють українські науковці І. Аносов, О. Бондаренко, М. Гончаренко, І. Калиниченко, О. Єжова та ін.

Значний внесок у розвиток сучасної наукової думки у сфері фізичного виховання зробили польські дослідники К. Зелінський, К. Культис, М. Островська, М. Януш та ін. Позитивний вплив фізичного виховання та спорту на рівень здоров'я молоді доводять Т. Белецький, М. Жибура, Г. Каркошка, Б. Корпак, К. Кравчик та ін. Водночас проблема модернізації фізичного виховання студентів та університетського спорту в сучасній Польщі не дістала належного висвітлення в межах вітчизняного наукового дискурсу.

У монографічному дослідженні була поставлена основна мета – розкрити теоретичні основи та базові аспекти модернізації фізичного

виховання та спорту в університетській освіті Польщі та України, з'ясувати перспективи використання прогресивного польського досвіду в контексті досліджуваної проблеми в Україні.

Хронологічні межі дослідження охоплюють кінець ХХ – початок ХХІ століття. Вибір нижньої межі визначається датою підписання угоди про асоціацію Республіки Польща з Європейською спільнотою (1991 р.), що запустила механізми модернізації усіх складових вищої освіти, зокрема фізичного виховання та спорту. Вибір верхньої межі детерміновано ухваленням Сеймом Республіки Польща нової редакції Закону «Про вищу освіту» (2011 р.), створеної з урахуванням пріоритетів розвитку Європейського простору вищої освіти, зокрема переорієнтації на формування культури здоров'я університетської молоді та охоплює сучасний період активного реформування вищої освіти до 2016 р.

Для обґрунтування сутності модернізації фізичного виховання та спорту і визначення перспектив їх розвитку в університетській освіті здійснено періодизацію досліджуваного феномену в більш широких історичних межах.

Монографічне дослідження є спробою:

- з'ясувати сутність модернізації фізичного виховання та спорту в університетській освіті;
- здійснити періодизацію становлення і розвитку системи фізичного виховання та спорту в університетській освіті Польщі, виокремити провідні персоналії означеного процесу;
- схарактеризувати нормативно-правовий, структурно-змістовий та управлінський аспекти модернізації фізичного виховання та спорту в університетській освіті Республіки Польща;
- узагальнити досвід упровадження інновацій у процес фізичного виховання та спорту в Республіці Польща в умовах розбудови Європейського простору вищої освіти;
- висвітлити сучасний стан фізичного виховання та спорту у вітчизняних вишах і визначити перспективи використання прогресивного досвіду університетів сучасної Польщі в аспекті досліджуваної проблеми в Україні.

У першому розділі «**Теоретичні основи модернізації фізичного виховання та спорту в університетській освіті**» узагальнено польську та українську наукову думку у сфері фізичного виховання та спорту, що дозволило вирізнити базові категорії дослідження. Систематизовано сучасні концептуальні підходи до фізичного

виховання у польській науковій думці. З'ясовано сутність модернізації фізичного виховання та спорту в університетській освіті як інноваційних змін у структурі, змісті й управлінні з метою формування культури здоров'я університетської молоді та досягнення нею вагомих спортивних результатів. Визначено політичні, економічні та академічні чинники, які зумовили генезу ФВтаС в університетах Польщі, здійснено періодизацію становлення і розвитку фізичного виховання та спорту в університетській освіті Польщі та виокремлено персоналії, які відіграли значну роль у цьому процесі. Запропоновано типологію академічних спортивних осередків у контексті історичного розвитку досліджуваного феномену.

У другому розділі **«Базові аспекти модернізації фізичного виховання та спорту в університетській освіті Республіки Польща»** схарактеризовано нормативно-правовий, структурно-змістовий та управлінський аспекти модернізації фізичного виховання та спорту в університетській освіті Польщі в умовах розбудови Європейського простору вищої освіти. Показано, що базові аспекти модернізації фізичного виховання та спорту в університетській освіті характеризуються інноваційними змінами у нормативно-правовій, структурно-змістовій та управлінській сферах. Розкрито зміст інноваційних авторських програм, на яких ґрунтують свою діяльність Студіуми фізичного виховання та спорту польських університетів.

Узагальнення досвіду впровадження інновацій у процес фізичного виховання та спорту в польських університетах засвідчило наявність відповідної інноваційної моделі, зорієнтованої на здійснення ефективного маркетингу і менеджменту з оптимізацією співвідношення організаційних та самоорганізаційних початків системи, що відповідає інтересам й очікуванням студентів, включає широкі пропозиції видів рухової активності.

У третьому розділі **«Перспективи модернізації фізичного виховання та спорту в університетах Польщі та України на шляху євроінтеграції»** висвітлено особливості модернізації фізичного виховання та спорту в університетах Польщі у європейському контексті, розглянуто загальноєвропейські документи щодо ФВтаС у вищій школі, досліджено стан фізичного виховання та спорту в університетах України, визначено перспективи використання прогресивного досвіду університетів Республіки Польща в аспекті досліджуваної проблеми в Україні на

наднаціональному, національному, регіональному та інституційному рівнях.

Монографічне дослідження є спробою показати, що нині в Україні актуалізується потреба у запровадженні низки норм та заходів, покликаних забезпечити для університетської молоді можливості вести здоровий спосіб життя, систематично займатися фізичними вправами і спортом, отримувати вільний доступ до сучасної спортивної інфраструктури. Існує нагальна потреба у фінансуванні університетського спорту, інноваційному менеджменті, оновленні відповідної матеріально-технічної бази з метою підвищення конкурентоспроможності вітчизняних студентів-спортсменів. З'ясовано, що вивчення основних аспектів інноваційних процесів у вищій освіті Польщі, аналіз стратегічних змін у фізичному вихованні та спорті шляхом адаптації до європейських вимог сприятиме уникненню помилок у ході модернізації фізичного виховання та спорту в університетській освіті України.

Узагальнення та наукова екстраполяція польського досвіду на українські реалії дозволяє виявити можливості його використання у ході модернізації фізичного виховання та спорту в університетах України.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ В УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ ОСВІТІ

У першому розділі окреслено поняттєво-термінологічний апарат дослідження, узагальнено польську та українську наукові думки у сфері фізичного виховання та спорту, з'ясовано сутність модернізації фізичного виховання та спорту в університетській освіті, здійснено періодизацію становлення і розвитку фізичного виховання та спорту в університетській освіті Польщі та виокремлено персоналії, які відіграли значну роль у цьому процесі.

1.1. Науковий простір у галузі фізичної культури Польщі та України. Поняттєво-термінологічний апарат дослідження

В умовах євроінтеграції особливого значення набувають процеси виховання молодого покоління українських громадян згідно з принципами культурної та фізичної досконалості. Провідна роль у виконанні цих завдань належить закладам освіти. У цьому контексті стають актуальними питання модернізації навчально-виховних систем вищої школи, активізація їх діяльності та формування цілісного уявлення про людину, фізичне здоров'я якої визначається гармонійною взаємодією з навколишнім середовищем і суспільством. Зауважимо, що необхідність усвідомлення змін у ставленні людини до зовнішніх інформаційних впливів, прискорення формування індивідуального стилю життя є актуальними. При цьому на початку ХХІ століття науковці наголошують на суперечності між фізичним станом людства та майбутнім цивілізації. Так, якщо найближчим часом не відбудеться помітного покращання стану здоров'я населення, на людство чекатимуть катастрофічні зміни у біологічній та соціально-психологічній природі людини.

Аналіз актуальних досліджень засвідчив, що питання фізичного виховання і спорту молоді є предметом наукового пошуку таких вітчизняних, російських та польських теоретиків: В. Базильчук [9], В. Бальсевич [10–12], І. Биховська [22; 23], В. Горащук [42], Я. Дашиковська [192], Г. Іванова [81; 82], Т. Круцевич [96],

Б. Куницький [243], Ю. Ліпець [253], Л. Лубишева [103],
М. Милік [258], Х. Мушинський [259], Є. Рудзік [298],
В. Шилько [172], Б. Шиян [173] та ін.

Значної ваги у польському науковому просторі набули питання оздоровчого (валеологічного) підходу до фізичного виховання, якому присвятили свої праці такі вчені, як Б. Войнаровська [363], Г. Грабовський [205–207], М. Демель [194–196], Т. Белецький, А. Краванський [237], В. Осіньський [276], А. Совіньський [307], З. Яворський [223–225] та ін.

У процесі розроблення поняттєво-термінологічного апарату дослідження використовувались три групи джерел: 1) дисертаційні дослідження; 2) нормативно-правові акти; 3) монографічні праці та наукові статті.

Систематизація дисертаційних досліджень вітчизняних та зарубіжних учених із питань фізичного виховання і спорту в університетській освіті України та Польщі й формування культури здоров'я студентської молоді дає можливість стверджувати, що на сьогодні ця проблема є актуальною й представлена значною кількістю наукових праць у вітчизняному, польському та російському наукових просторах. Однак цілісне дослідження питань модернізації системи фізичного виховання та спорту в університетській освіті Польщі ще не здійснювалося, тому потребує подальшого вивчення.

За результатами аналізу дисертаційних робіт вітчизняних, польських та російських науковців (перша група джерел) стосовно фізичного виховання студентів і формування культури здоров'я ми склали хронологічні таблиці, які дозволили сформулювати твердження про те, що за останні десятиріччя означені питання не втрачають своєї актуальності, інспіруючи сучасні наукові розвідки (див. дод. А, табл. А.1, А.2, А.3).

Аналіз дисертаційних досліджень українських, польських та російських учених засвідчив, що предметом розгляду стали такі поняття, як: «фізичне виховання студентів» (В. Васільков [25], В. Волков [30], О. Заплатіна [79], К. Зеліньський [375], О. Малетіна [110], Р. Павловський [262], С. Путров [144], І. Салук [148], С. Сичов [152], Р. Стрельников [162], Н. Чуклова [169], В. Шилько [172], М. Януш [222]), «формування культури здоров'я» (Л. Борисова [18], О. Гладошук [37], Ю. Драгнев [73], Г. Кривошеєва [95], З. Літвінова [102], О. Мурав'єв [114], С. Скларов [153], О. Трещева [164], І. Яковлева [174]), «здоровий спосіб життя»

(Л. Дудорова [74], Н. Завидівська [78], І. Смолякова [155], Л. Соколенко [157], О. Соколенко [158], Е. Шелиспанська [170]), «фізична культура» (К. Кєтоєв [84], Г. Матукова [111], С. Овчинников [122], М. Островська [275], Т. Пєстова [130], В. Становов [161]), «валеологічна компетентність студентів» (О. Алексєєва [3], О. Бондаренко [16]), «фізична активність студентів» (А. Лєйфа [100], Я. Шалєвський [262]), «підготовка спеціалістів із фізичної культури у Польщі» (Р. Мушкета [116], В. Пасічник [128]), «вчитель із фізичного виховання» (Т. Бєлєцький [180], К. Культіс [241], К. Лісовська, Ц. Чуба-Тжевік, М. Щміглевська [262] та ін.).

За результатами контент-аналізу назв дисертацій українських і польських науковців, співзвучних проблемі нашого дослідження і поданих у таблицях А.1, А.2 (див. дод. А), стає очевидним, що найбільш часто вживаним терміном в означених польських дисертаціях є «фізичне виховання», що становить 76 % аналізованих робіт, а в українських – лише 20 %. Серед інших понять, що використовуються польськими науковцями у статтях і монографічних дослідженнях, назвемо «фізичне здоров'я» та «фізична рекреація». Другими за частотою вживання в означених українських дисертаціях є терміни «культура здоров'я» (15 %) та «здоровий спосіб життя» (15 %). У той самий час, у наукових розвідках вітчизняних дослідників найчастіше використовується термін «фізична культура».

Другу групу джерел, що аналізувались у ході окреслення поняттєво-термінологічного апарату дослідження, становлять нормативно-правові акти, зокрема закони України та Польщі щодо фізичного виховання та спорту. Відповідно до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» (24.12.1993 р.) поняття «фізична культура» трактується як діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на забезпечення рухової активності людей із метою їх гармонійного, передусім фізичного, розвитку та ведення здорового способу життя [142].

У Законі Республіки Польща «Про фізичну культуру» (18.01.1996 р.) (зведений текст із 21.11.2007 р.) поняття «фізична культура» визначається як сукупність знань, цінностей, звичок та заходів, що використовуються для забезпечення психофізичного розвитку, виховання, поліпшення професійних здібностей людини та її фізичного стану, а також для збереження й відновлення здоров'я. Визначено інтерпретацію поняття «фізичне виховання» як процесу

формування гармонійного, психофізичного розвитку дітей та молоді. Крім того, у цьому документі було окреслено основні складові загального поняття «фізична культура», що представлено такими його компонентами, зокрема фізичне виховання, спорт, фізична рекреація, фізична реабілітація [349, с. 765].

У Законі Республіки Польща «Про фізичну культуру» (18.01.1996 р.) зазначено, що фізична культура в суспільстві може бути реалізована завдяки фізичному вихованню, спорту, руховій рекреації, руховій реабілітації. Закон визначає поняття «фізичне виховання» як процес формування гармонійного психофізичного розвитку дітей та молоді, що, безсумнівно, доводить його значну роль у формуванні молодої людини. У Законі поняття «фізична рекреація» тлумачиться як форма фізичної активності для відпочинку й відновлення психофізичних сил. При цьому поняття «фізична реабілітація» визначається як процес, спрямований на відновлення, поліпшення або підтримку психофізичного стану осіб, які мають відхилення у здоров'ї або тимчасово непрацездатні, за допомогою спеціальних процедур і лікувальних фізичних вправ, що ґрунтуються на медичних знаннях [349, с. 765; 350].

У Законі Республіки Польща «Про фізичну культуру» (18.01.1996 р.) зазначено, що поняття «спорт» є формою активності людини, яка має на меті поліпшення її психофізичних сил індивідуально або колективно й поділяється на аматорський спорт (універсальний), спорт найвищих досягнень (види добровільної діяльності людини, відібраної на конкурсній основі, для досягнення максимальних спортивних результатів) і професійний спорт (різновид спорту вищих досягнень, що культивується в комерційних цілях) [349, с. 765].

За результатами термінологічного аналізу Закону Республіки Польща «Про фізичну культуру» (18.01.1996 р.) було складено таблицю «Інтерпретація ключових понять щодо фізичного виховання» (див. дод. Б, табл. Б.1), що дозволило систематизувати їх дефініції. У Законі «Про кваліфікований спорт» (29. 07. 2005 р.) витлумачено нове поняття «кваліфікований спорт», яке потрібно розуміти як одну з форм активності індивіда, пов'язану з його участю у спортивних змаганнях [353]. У додатку В детально розглянуто інтерпретацію поняття «спорт» відповідно до законодавства Республіки Польща. На основі термінологічного аналізу понять «професійний спорт» та «спорт вищих досягнень», що трактуються у

Законі «Про фізичну культуру» (18.01.1996 р.), доведено, що поняття «кваліфікований спорт» належить до синонімічного ряду цих понять, та сформульовано на основі відомих визначень (див. дод. В). У Законі «Про спорт» (25.06.2010 р.) поняття «фізична культура» вміщує спорт, фізичне виховання та фізичну реабілітацію [355].

Термінологічний аналіз нормативних документів, а саме Закону України «Про фізичну культуру і спорт» (1993 р.) та Закону Республіки Польща «Про фізичну культуру» (1996 р.) засвідчив, що ключовими поняттями галузі є «фізична культура», «фізичне виховання» та «спорт».

Третю групу джерел, що аналізувались у ході окреслення поняттєво-термінологічного апарату дослідження, становлять наукові розвідки вітчизняних, польських і російських учених. У польській науковій літературі найчастіше зазначається, що поняття «фізична культура» є складовою загальної культури, як багатогранне поняття залежить від змістових контекстів й іноді інтерпретується як синонім спорту [199, с. 962–964]. У словнику польської мови поняття «фізична культура» визначається як складова частина загальної культури суспільства, що об'єднує розвиток фізичних здібностей людини, науку про фізичне виховання, спорт, особисту гігієну і раціональну організацію дозвілля [302].

Російські дослідники В. Бальсевич і Л. Лубишева стверджують, що поняття «фізична культура» містить у собі й культурну складову, яка полягає у збагаченні природної тілесності людини та збагаченні культури суспільства за рахунок специфічної сфери діяльності, що сприяє її позитивному перетворенню. Науковці наголошують на тому, що цим не обмежуються положення та статус фізичної культури як частини загальної культури. Дефініція поняття «фізична культура» базується на основах філософських, історичних, психолого-педагогічних, біологічних та соціальних наук [12; 103].

Польський дослідник Б. Куницький визначає поняття «фізична культура» як складова стилю студентського життя і наголошує на її культурній цінності. Вчений вважає, що у Польщі існують два основні підходи до фізичного виховання студентської молоді, зокрема професійний та оздоровчий [243, с. 77–78].

Російський вчений В. Бальсевич наголошує на тому, що у тлумаченні поняття «фізична культура» визначальним є її унікальність, що дозволяє гармонійно поєднувати біологічне й соціальне єство у кожній людині [176]. Учений вважає, що фізична

культура «сприяє вирішенню таких актуальних завдань сьогодення, як удосконалення культури праці, побуту, відпочинку, раціональне використання вільного часу, викорінення шкідливих звичок, усвідомлення необхідності правильного харчування та забезпечує елементарне розуміння закономірностей розвитку і стереотипів поведінки людей, що відповідає сучасному стилю, темпу і якості життя» [10, с. 22]. Науковець стверджує, що фізична культура є одним із показників не лише загальної культури окремої людини, але й певного народу і суспільства у цілому.

На противагу В. Бальсевичу Е. Бистрицький переконаний, що поняття «фізична культура» доцільно інтерпретувати на особистісному рівні як потребу та спроможність людини до максимальної самореалізації на основі використання засобів, відведених особі природою та перетворених відповідно до культурної доцільності сучасності [21, с. 53].

Російська дослідниця І. Биховська зазначає, що поняття «фізична культура» являє собою сукупність цінностей, потреб, мотивів та форм життєдіяльності людини з реалізації її сутнісних сил і здібностей, що активізує розвиток тілесного начала в людині [22]. Вчена вважає, що поняття «фізична культура» є фізичною самореалізацією людини, можливою лише в середовищі індивідуально значущих цінностей буття людей [23, с. 172]. Погоджуючись з І. Биховською, професор Ягеллонського університету Ю. Ліпець зазначає, що галузь філософської антропології, в якій питання про співвідношення тілесного й психічного в людині, біологічного і соціального чи індивідуального й суспільного є одним із найбільш важливих у теорії фізичної культури. При цьому однією з найкращих моделей для розуміння загальнолюдських проблем можна вважати культурне тіло, створене засобами спорту [253].

В «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка поняття «фізична культура» трактується як частина культури суспільства, що включає систему фізичного виховання та сукупність спеціальних наукових знань і матеріальних засобів, необхідних для розвитку фізичних здібностей людини, зміцнення її здоров'я. Фізична культура органічно поєднує в собі громадську, особисту гігієну, гігієну праці й побуту, широко використовує сили природи, виховує правильний режим праці й відпочинку [41].

У контексті освітніх завдань ХХІ століття фізична культура так само, як естетична, духовна, моральна, формує систему цінностей, фундаментом якої є фізична діяльність, спрямована на збереження та зміцнення здоров'я. Питання фізичної культури повинно розглядатись як одна з пріоритетних проблем, що має істотне значення, обумовлене об'єктивними процесами. Науково-технічний прогрес породжує дефіцит рухової активності людини, особливо молоді, та вимагає рішучих дій щодо розроблення механізму заповнення цього дефіциту, який може загрожувати здоров'ю, благополуччю й життю мільйонів людей.

Відомий український лікар та вчений М. Амосов наголошує на тому, що фізична культура є найважливішим компонентом здоров'я. У праці «Енциклопедія Амосова» вчений рекомендує систематично виконувати фізичні вправи. М. Амосов стверджує, що для здоров'я однаково необхідні чотири умови: фізичні навантаження, розумне обмеження у харчуванні, загартування, час та вміння відпочивати [5, с. 60].

Польська дослідниця Я. Дашиковська переконливо доводить, що поширення фізичної культури має особливе значення у боротьбі з незадовільним станом здоров'я суспільства, зокрема збільшенням кількості молоді, яка вживає алкоголь, наркотики тощо. Вчена стверджує, що найбільш небезпечним і тривожним явищем є незадовільний стан здоров'я та фізичного стану студентської молоді. Я. Дашиковська зазначає, що дисфункція у сфері рухової активності становить 45 % цієї популяції, а низький рівень фізичної підготовки характеризує понад 50 % студентів. Вона переконана, що на початку ХХІ століття спостерігається помітне зростання серцево-судинних захворювань і неврозів. Крім того, значна група студентів потребує лікування й реабілітації. Тривожним явищем є той факт, що значний відсоток студентів уникає фізичних навантажень, систематично знижується популярність фізичного виховання у вищій школі серед студентів і співробітників вишів [192, с. 205–209].

Т. Круцевич вважає, що рухова активність є поєднанням усіх рухів, які виконує людина у процесі життєдіяльності. На її погляд, розрізняють звичайну і спеціально організовану рухову (фізичну) активність, що включає різні форми занять фізичними вправами [163, с. 11]. В. Бальсевич та Л. Борисова стверджують, що лише фізична культура як одна з найбільш ефективних і загальнодоступних засобів виховання, зміцнення здоров'я,

збереження загальної і творчої працездатності та довголіття людини може ліквідувати дефіцит рухової активності [10; 18, с. 35].

Погоджуючись із В. Бальсевич і Л. Борисовою, їх колега В. Шилько зазначає, що поняття «фізкультурна освіта» визначає теоретичну освіту в галузі фізичної культури, передбачає навчання рухових дій і навичок, формує фізичну культуру особистості. Дослідник переконаний, що це поняття є «підсистемою цілісного педагогічного процесу у вищих навчальних закладах, спрямованого на виконання соціального замовлення щодо підготовки фізично здорового фахівця, готового до самоорганізації здорового способу життя» [172, с. 117].

В. Бальсевич, П. Дуркін, Л. Лубишева, В. Приходько стверджують, що головним компонентом здорового способу життя людини є її особиста фізична культура. Вчені вважають, що поняття «особиста фізична культура» є частиною загальної культури особистості, основу змісту якої становить раціональне використання людиною певних видів рухової активності як чинник оптимізації власного фізичного і духовного стану. Так, поняття «особиста фізична культура» реалізується у фізкультурно-спортивній діяльності особистості [11; 75; 103; 135].

О. Ляхович та А. Магльований у своїх дослідженнях зауважують, що основою культури здоров'я людини є її здоровий спосіб життя, та визначають роль фізичної активності у формуванні здорового способу життя [107; 108].

Провідний польський фахівець із теорії фізичного виховання В. Осінський вважає, що поняття «фізична культура» доцільно вивчати як інституціонально-адміністративну категорію, до складу якої входять фізичне виховання, спорт, фізична рекреація і фізична реабілітація (див. рис. 1.1).

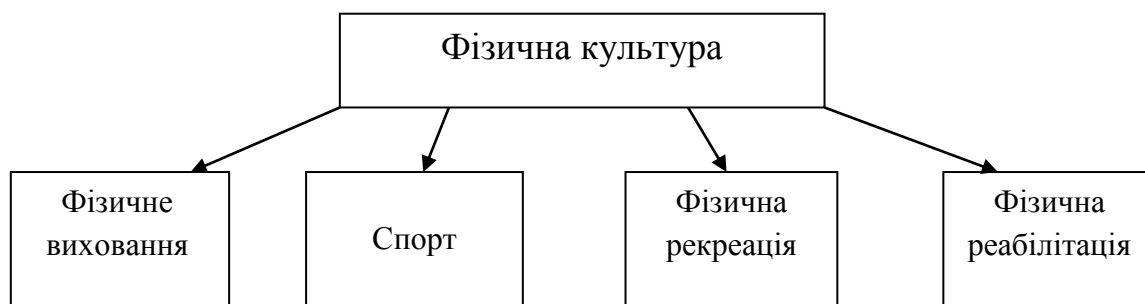

Рисунок 1.1 – Складові поняття фізичної культури

В. Осінський переконаний, що поняття «фізична культура» становить сукупність матеріальних і нематеріальних цінностей щодо дбайливого ставлення особи до власного тіла, його гармонійного розвитку й перспектив власного здоров'я людини [276, с. 29]. Науковець наголошує, що освіта ХХІ століття зорієнтована на розвиток основних якостей особистості і складається з фізичного, морального, інтелектуального та естетичного виховання. Вчений зазначає, що нині все частіше наголошується на тому, що «...освіта зводиться до підготовки людей жити в межах певної сфери реальності, тому нині можна говорити про виховання через науку, виховання через мистецтво, виховання через техніку, виховання через працю, виховання через фізичну культуру» [276, с. 36].

Польський дослідник А. Краванський у праці «Тіло і здоров'я людини в сучасній системі фізичного виховання» («Ciało i zdrowie człowieka w nowoczesnym systemie wychowania fizycznego») [237] стверджує, що на сучасному етапі розвитку людства поняття «фізичне виховання» розглядається як фундамент фізичної культури та інтегральний компонент системи освіти.

А. Краванський переконаний, що сутність обґрунтування поняття «фізична культура» слід пошукувати на перетині біологічно-медичних та гуманітарно-педагогічних наук. Учений переконаний, що саме гуманістичний підхід до процесу фізичного виховання означеного феномену на відміну від традиційного розуміння фізичного виховання як корекції розвитку і фізичної підготовленості, а також оздоровлення організму та покращання фізичного стану під час занять спортом, вміння розслабитися після роботи або у процесі реабілітації. Вчений зазначає, що «досліджуючи процес виховання через дбайливе ставлення до власного фізичного розвитку, необхідно розрізнити дві принципові цілі, зокрема задоволення потреб розвитку організму та підготовку до дбайливого ставлення до власного здоров'я після навчання» [237, с. 21].

І. Аносов стверджує, що важливою складовою поняття «культура здоров'я» є здоров'язбережна компетентність, яку вчений трактує як певний рівень медично-валеологічної грамотності студента; стан соціального благополуччя; ступінь розвитку творчих сил; фізичних, психічних і розумових здібностей людини, виражених в організації її життєдіяльності, у ставленні до самої себе, інших

людей, до природи. І. Аносов розглядає фізичну культуру як необхідний фактор розвитку особистості [8].

В. Приходько вважає, що «саме фізична культура об'єднує такі компоненти, як культура рухової активності, загартування, дихання, харчування, масаж, медитацію, і є головною силою формування здорового способу життя» [135, с. 106]. Тому розвиток фізичної культури є важливою передумовою реалізації потенціалу людини та суспільства. У зв'язку із цим проблеми фізичного виховання та спорту набувають останніми роками особливої актуальності. Сьогодні фізичне здоров'я та активне довголіття розглядаються, з одного боку, як ключові умови оптимальної життєдіяльності, а з іншого – як провідні критерії соціального прогресу та гуманізації суспільства. Засвоєння цінностей фізичної культури все частіше розглядається як потужний стимул для самореалізації молоді у сучасному світі. Існує тісний зв'язок між рівнем фізкультурно-спортивної діяльності та життєвою активністю особистості [50].

Українські вчені В. Базильчук, В. Горашук, О. Жданова, Г. Іванова, С. Путров вважають, що формування культури здоров'я повинно здійснюватися за принципами природовідповідності, культуровідповідності та гармонійного розвитку духовної і фізичної сфер особистості [9; 42; 76; 82; 143]. Так, «культура здоров'я» є важливою складовою загальної культури людини, що визначає формування та зміцнення її здоров'я.

Термінологічний аналіз наукових джерел дозволив конкретизувати дефініцію поняття «фізична культура» як складову загальної культури людини, її цінностей, головний механізм освітньої системи у досягненні своєї мети, що є можливим за умови різноманітності змісту, форм і методів діяльності людей та їх гармонічного поєднання у процесі культурного розвитку особи.

Український науковець С. Гончаренко вважає, що поняття «фізичне виховання» доцільно інтерпретувати як складову частину загального виховання; соціально-педагогічний процес, спрямований на зміцнення здоров'я й загартування організму, гармонійний розвиток форм, функцій і фізичних можливостей людини, формування життєво важливих рухових навичок та вмінь. Учений переконаний, що фізичне виховання здійснюється в єдності з розумовим, моральним, трудовим і естетичним вихованням [41]. Б. Шиян визначає дефініцію поняття «фізичне виховання» як педагогічний процес, спрямований на фізичне і духовне

вдосконалення людини, оволодіння нею систематичними знаннями, фізичними вправами та способами їх самостійного використання впродовж усього життя [173].

У дисертаційному дослідженні З. Литвинової зазначено, що у вищій школі фізичне виховання та спорт є невід'ємною частиною навчально-виховного процесу, що має на меті гармонійний розвиток студентів і забезпечення їх психофізичної готовності до майбутньої професійної діяльності. Дослідниця наголошує, що фізичне виховання у вищому навчальному закладі реалізується у формі навчальних занять, самостійних занять фізичною культурою та спортом у позанавчальний час, масових оздоровчих, фізкультурних та спортивних заходів. Дослідниця переконує, що спрямованість фізичного виховання як навчальної дисципліни визначається не лише загальними завданнями культурологічної освіти, які вона покликана вирішувати в системі цілісного розвитку особистості, але й вимогами спеціальності того чи іншого студента. На думку З. Литвинової, будь-яка спеціальність висуває вимоги не лише до професійних якостей особистості, але й до рівня її здоров'я, фізичної підготовленості, що дозволяють здійснювати професійну та суспільну діяльність на високому рівні активності [102, с. 88]. Наявність міцного здоров'я і високого рівня фізичних якостей сприяє формуванню у студентів упевненості у своїх силах, дозволяє досягти поставленої мети та повною мірою реалізувати одержані у вищій школі знання, набуті вміння та навички у практичній діяльності.

З. Литвинова стверджує, що фізичне виховання є органічною частиною загального процесу виховання, яке сприяє розумовому, моральному та естетичному розвитку студентів, активізує їх потребу до занять спортом, сприяє глибокому осмисленню психофізіологічних основ фізичного розвитку та зміцнює здоров'я. Дослідниця переконана, що саме в такій інтерпретації поняття «фізичне виховання» у вищому навчальному закладі досягає своєї мети, і успішність студентів у навчальній діяльності значною мірою залежить від їх фізичного виховання [102, с. 89].

Польський дослідник Є. Рудзік пропонує оригінальну трактовку поняття «фізичне виховання», визначаючи його як «не лише демонстрацію фізичної підготовленості у гімнастичному залі чи на спортивному майданчику, а й передусім підвищення загальної культури рухів на роботі, під час відпочинку, вміння самозбереження на шосе й на вулиці у місті і, нарешті, кінестетичну (рухову)

здатність до спонтанної організації перепочинку навіть там, де немає до того належних умов» [298, с. 165]. Є. Рудзік наголошує на тому, що в авторській інтерпретації поняття «фізичне виховання» відбувається реалізація його мети щодо відновлення фізичних сил й навіть збереженні життя людини в екстремальних умовах.

Погоджуючись із думкою Є. Рудзіка, польський педагог Х. Мушинський зазначає, що поняття «фізичне виховання» є невід'ємною частиною загального виховання людини, тому що триває впродовж усього життя. Дослідник переконує, що не існує жодних причин відносити фізичне виховання лише до зростаючого покоління. Виховувати, на думку Х. Мушинського, можна кожну особистість, кожну людину незалежно від її віку чи соціального стану, положення тощо [259, с. 23].

Окреслення поняттєво-термінологічного апарату дослідження здійснювалось у контексті пошуків концептуальних підходів до фізичного виховання та спорту. Результати аналізу польської наукової думки засвідчили, що існують кілька основних підходів до вирішення цієї проблеми. Методологічна орієнтація на гуманістичний підхід дозволила виокремити групу досліджень польських науковців в яких акцентовано на гармонії між тілом і психікою на взаємозв'язку фізичного і психічного здоров'я особистості.

Засновник сучасної концепції фізичного виховання польський дослідник М. Демель наголошує, що фізичне виховання не є сумою окремих спортивних дисциплін і тим більше підготовкою до професійного спорту. М. Демель переконаний, що у теорії фізичної культури фізичне виховання реалізується за формулою «виховання тіла» «wychowanie ciała» та передбачає виховання «через» фізичну культуру, виховання «у» фізичній культурі та виховання «задля» фізичної культури [195].

Погоджуючись із М. Демелем, його колега А. Совіньський зазначає, що ставлення людини до власного тіла проявляється в її свідомій і активній турботі про власний фізичний розвиток, біологічне і духовне здоров'я. Вчений переконаний, що саме в цій взаємодії досягається гармонія між тілом і психікою і спрямовує на здоровий спосіб життя [307, с. 55].

Г. Грабовський, М. Демель, В. Осіньський вважають, що за своєю науковою спрямованістю теорія фізичного виховання є субдисципліною педагогіки і ґрунтується на принципових положеннях соціальних, психологічних та біологічних наук. Вчені

доводять, що фізичне виховання, як і виховання у цілому, є процесом вирішення певних освітніх та виховних завдань, що характеризується всіма загальними ознаками педагогічного процесу [196; 206; 276]. Характерні особливості фізичного виховання визначаються насамперед тим, що це процес, спрямований на формування рухових навичок і розвиток фізичних якостей людини. Так, поняття «теорія фізичного виховання» використовується в межах певної ідеології і системи цінностей. Його використовують у назві практичної дисципліни, до основних завдань якої відносять: осмислення сутності фізичного виховання, закономірностей його розвитку і функціонування; узагальнення практичного досвіду; формування цілей, завдань, принципів, оптимальних способів управління процесом фізичного виховання тощо.

Аксіологічний підхід до аналізу наукової думки в Польщі дозволив виокремити дослідження для яких категорія цінностей стає центральною. Польський учений Г. Грабовський зазначає, що інтерпретація поняття «фізичне виховання» є поєднанням цінностей, які належать до здоров'я, працездатності й краси тіла, що становить основну мету виховання, в якому індивідуальність людини є детермінантою [207, с. 21]. Вчений вважає, що поняття «фізичне виховання» доцільно вивчати у контексті його концепцій, а саме: виховання (формування) тіла, виховання через тіло, формування тіла й виховання та виховання з турботою про тіло [205, с. 30–39].

Перші три концепції є традиційним баченням того, що фізичне виховання належить до біологічних орієнтирів у загальній теорії фізичного виховання. Г. Грабовський переконаний, що лише концепція «виховання з турботою про тіло» (*wychowanie w trosce o ciało*) є сучасно зорієнтованою (педагогічно і аксіологічно) в теорії фізичного виховання, і лише ця концепція відповідає актуальним напрямкам модернізації фізичного виховання. Вчений переконаний, що фізичне виховання необхідно тлумачити як позитивні зміни у свідомості людей стосовно ставлення до свого здоров'я й власного фізичного стану. Г. Грабовський стверджує, що фізичне виховання і спорт є діючими факторами, які впливають на формування ціннісного ставлення студентів до свого здоров'я. Фізичне виховання є головною складовою цілісного процесу розвитку особистості. Дослідник запевняє, що заняття фізичним вихованням та спортом є формою свідомої людської діяльності, в якій проявляються і вдосконалюються

фізичні, психофізичні, моральні та соціальні якості особистості в їх поєднанні.

Промоутер цінностей фізичної культури К. Зухора стверджує, що фізичне виховання є дієвим фактором впливу на формування ціннісного ставлення до свого тіла. Саме ціннісний підхід, дозволяє подолати фізичні вади людини. К. Зухора переконаний, що світ фізичної культури є частиною важливих і цінних речей для повсякденного способу буття людини, гарантує особистий успіх і особисте щастя [376].

Методологічна орієнтація на валеологічний підхід дозволила виокремити групу робіт для яких першорядною є категорія здоров'я. Так, провідний польський фахівець із теорії фізичного виховання В. Осінський є автором фундаментальної монографії «Нарис теорії фізичного виховання» («Zarys teorii wychowania fizycznego») [276], в якій детально висвітлено проблеми фізичного виховання, що знаходять своє вирішення в теорії педагогіки. В. Осінський вважає, що теорія фізичного виховання є предметом, що займається конструюванням та дослідженням процесів фізичного виховання та навчання в їх сукупності, зокрема визначенням цілей, методів, засобів та умов найбільш ефективної реалізації успішного фізичного виховання серед дітей, учнів, студентської молоді та людства в цілому [276, с. 23].

В. Осінський стверджує, що у понятті «фізичне виховання» доцільно виокремити дві специфічні сторони, зокрема навчання рухових дій і виховання фізичних якостей особистості. Крім того, навчання рухових дій передбачає системне оволодіння людиною раціональними способами управління своїми рухами, придбання необхідного для життя переліку рухових умінь, навичок і пов'язаних із ними знань [276, с. 23–24].

Польський науковець запевняє, що фізичне виховання спрямоване на досягнення двох цілей, а саме навчальної та виховної. При цьому навчальна ціль фізичного виховання спрямована на раціональне використання людиною власних рухових можливостей, а виховна ціль фізичного виховання впливає на комплекс природних властивостей організму, що належать до фізичних якостей людини, зокрема стимулює і регулює їх розвиток за допомогою нормованих функціональних навантажень (фізичних вправ), пов'язаних із руховою діяльністю, та забезпечує їх постійне удосконалення [276, с. 28].

У іншому контексті В. Осінський зазначає, що поняття «фізичне виховання» є свідомою діяльністю особистості, спрямованою на створення певного кола положень і орієнтацій, передачу основної інформації, а також вміння людини пристосовуватися до викликів навколишнього середовища, придбання рухових навичок, підвищення витривалості і постави тіла тощо [276, с. 41]. Вчений наголошує на тому, що поняття «виховання» належить до соціальних якостей особистості на противагу поняттю «навчання», яке залежить від фізичних можливостей, її здоров'я та природних сил організму [276, с. 42].

В. Осінський переконаний, що поняття «фізичне виховання» вміщує певні форми і засоби фізичної культури, які є найбільш цінними для розвитку свідомої турботи про своє тіло, фізичний розвиток та здоров'я людини. Фізичне виховання стає дисципліною, спрямованою на зміцнення здоров'я і популяризації здорового способу життя. Вчений вважає, що компетенції валеологічного та фізичного виховання є взаємоз'язаними (див. рис. 1.2). З'ясовано, що реалізація фізичного виховання відбувається у поєднанні кількох концепцій, зокрема спортивної концепції (підвищення та поліпшення працездатності організму), біомедичної концепції (управління процесами росту), концепції рухової терапії (компенсування браку фізичної активності та лікувальний вплив), педагогічної концепції (зміна ставлення до свого організму через виховання). Стає очевидним, що ієрархія цілей фізичного виховання засвідчує, що теорія фізичного виховання виходить за рамки занадто вузької традиційної моделі виховання.

Валеологічне виховання

Фізичне виховання

Рисунок 1.2 – Взаємозв'язок між фізичним та валеологічним вихованням за концепцією В. Осінського [276]

Польський дослідник А. Краванський у другому розділі праці «Тіло і здоров'я людини в сучасній системі фізичного виховання» зазначає, що до категорії здоров'я звертаються всі автори нової концепції фізичного виховання. У Польщі на початку 60-х рр. ХХ століття М. Демель почав упроваджувати категорію здоров'я в теорію фізичного виховання. Дослідник переконаний, що сучасна теорія фізичного виховання повинна ґрунтуватися на оздоровчій рефлексії. У 90-х рр. ХХ століття з'являється авторський проект його послідовника З. Яворського, в якому реалізується валеологічний акцент фізичного виховання на здоров'я особистості [224; 237, с. 46–47].

А. Краванський стверджує, що ще до недавнього часу фізична підготовка була визначальною, поєднувалася зі спортивними, технічними і тактичними вміннями. Дослідник наголошує, що нині важливою стає оздоровча фізична активність (health related fitness) у контексті усього життя. А. Краванський та З. Яворський переконані, що теорію фізичного виховання ХХ століття та її сучасну інтерпретацію поєднує один компонент, а саме здоров'я людини. Кожен із авторів у своїх працях щодо фізичного виховання звертався

до оздоровчого (валеологічного) аспекту. Так, педагогічна парадигма фізичного виховання полягає у дбайливому ставленні до свого тіла і становить складову суспільного процесу валеологічної освіти [237, с. 63–75]. Саме тому сучасна дидактика повинна ставити перед собою завдання у процесі фізичного виховання сформулювати ставлення людини до свого тіла і здоров'я, яке має освітні, соціальні й політичні важелі [303].

Порівняльно-зіставний аналіз сучасних концептуальних підходів до фізичного виховання провідних польських учених засвідчив, що кожна окрема концепція фізичного виховання спрямована на висвітлення її оздоровчого аспекту, в якій фізичне виховання, університетський спорт, валеологія взаємодіють як єдине ціле й забезпечують освіту та виховання здорової нації.

На основі термінологічного аналізу наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців було уточнено зміст поняття «фізичне виховання студентів» і визначено його дефініцію як багатогранний педагогічний процес організації активної фізкультурно-оздоровчої діяльності університетської молоді.

У словнику польської мови поняття «спорт» трактується як вправи та ігри, спрямовані на підвищення фізичної підготовки та набуття певних рис характеру, а саме: витривалості, лояльності, організованості тощо [302, с. 297]. Польський філософ М. Милік вивчає зміст і розвиток фізичної культури та спорту з позицій неотомізму, беручи за основу пояснювальні принципи Фоми Аквінського щодо співвідношення духовного і тілесного. Так, однією з центральних категорій, що характеризує сутність спорту, у Миліка є «фізичний стан» як характеристика тіла людини, її фізичних тілесних можливостей і здібностей. М. Милік ототожнює фізичний стан із духовним, що працює в тілі і за допомогою тіла. Науковець зазначає, що саме духовний стан спрямовує та організовує фізичний, становить суть і зміст фізичної культури. Науковець трактує питання про свободу людського вибору і свободу людської волі, що досить чітко виражає свою сутність і структуру у фізкультурній і спортивній діяльності [258].

Термінологічний аналіз наукових джерел дозволив конкретизувати поняття «університетський спорт» як цілеспрямовану діяльність студентів університетів із метою досягнення максимальних спортивних результатів, що позитивно впливає на їх фізичний і психічний стан та соціальні відносини.

Вітчизняний вчений В. Косяк стверджує, що оскільки людина завжди «тілесна», а потім уже будь-яка інша («розумна», «трудолюбна», «економічна», «соціальна», «політична», «універсальна» тощо), а людська тілесність лежить в основі будь-якої людської діяльності, то тілесна (фізична) культура є базовим шаром тріадної (фізичної – духовної – матеріальної) культури і є найпершим видом культури, що формується в людині [92, с. 345]. Вчений зазначає, що «цивілізованих людей XXI століття стан і привабливість свого тіла хвилюють не менше, ніж нескінченні протистояння політичних і релігійних концепцій. Цивілізовані люди хочуть мати культурне тіло, що на крок вище від соціального і є атрибутом особистої фізичної (тілесної) культури» [92, с. 359].

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) зазначає, що поняття «здоров'я» трактується як стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не лише як відсутність хвороб та фізичних дефектів [320]. Польські дослідники Р. Бурес, К. Донбровський, М. Демель, З. Слонська та ін. стверджують, що інтерпретація поняття «здоров'я» Всесвітньою організацією охорони здоров'я є дискусійною. На їх переконання у визначенні бракує як психологічної, так і екологічної складової [193; 196; 303] (див. дод. Г).

Дослідники Н. Добротіна, Е. Буліч та І. Мурахов стверджують, що поняття «здоров'я» є необхідною умовою прогресу людської цивілізації. Вчені зазначають, що здоров'я є способом життя, який визначається рівнем розвитку цивілізації та є похідним від навколишнього середовища [20; 47]. Наголосимо, що нині здоров'я людини необхідно розглядати не лише як гарне самопочуття та відсутність хвороб, а й як стабільний психофізичний та духовний стан, в якому людина спроможна реалізовувати всі закладені природою властивості й здібності. Здоровий спосіб життя неможливо придбати раз і назавжди на одному, окремому етапі виховання і розвитку особистості [49; 56].

Здоровий спосіб життя є сукупністю поведінкових чинників, що сприяють збереженню і зміцненню здоров'я студента, а також успішній освіті та особистісно-професійному розвитку за умови задоволеності власним становищем і сприятливого поєднання зовнішніх чинників [156; 157]. Спосіб життя може бути здоровим лише тоді, коли він безперервно вдосконалюється, поновлюється корисними для здоров'я елементами, звичками і тим самим

вдосконалюється. Тому здорового способу життя потрібно постійно навчати.

Польська дослідниця Б. Войнаровська зазначає, що поняття «фізичне здоров'я» є відповідним рівнем фізичного стану і витривалості, біологічним функціонуванням організму та його окремих систем [363, с. 106]. Вчена наголошує, що основними умовами збереження і зміцнення здоров'я є фізична активність особи та її здоровий спосіб життя. Низький рівень здоров'я сучасної молоді значною мірою зумовлений відсутністю у неї інтересу до своєї особистості взагалі й до культури здоров'я зокрема.

На нашу думку, проблему формування здорового способу життя студентської молоді необхідно вирішувати засобами фізичної культури. На етапі завершення розвитку й формування організму в умовах низької якості медичного обслуговування студентської молоді і недостатнього рівня валеологічних знань саме фізична культура є основним засобом відновлення, збереження та зміцнення здоров'я, ефективним джерелом розвитку фізичних можливостей і підвищення загальної і розумової працездатності.

Вітчизняна дослідниця Г. Іванова стверджує, що оптимізацію фізкультурно-оздоровчої роботи у вишах можна здійснювати шляхом валеологічної освіти, яка поєднує вивчення навчального предмета з валеології та самостійні заняття фізичними вправами [81, с. 8–9]. Погоджуючись із Г. Івановою, дослідники В. Зюзін, І. Тахтарова, А. Захарова вважають, що спосіб життя належить до соціально-біологічних факторів, компонентами якого є три показники, а саме: рівень, якість та спосіб життя. Учені зазначають, що «Універсальним механізмом формування навичок здорового способу життя для студентів є валеологічний вплив на стиль життя, оскільки рівень та якість їх життя обумовлені матеріальними можливостями, і вибір здорового стилю життя повинен бути усвідомленим» [80, с. 125].

Отже, на основі термінологічного аналізу нормативних документів та контент-аналізу наукових доробок вітчизняних та зарубіжних вчених щодо питання функціонування, розвитку та перспектив фізичного виховання і спорту студентської молоді та людини взагалі окреслено поняттєво-термінологічний апарат дослідження, що представлено такими поняттями, як «фізична культура», «культура здоров'я», «здоровий спосіб життя», «фізичне виховання», «фізичне здоров'я», «фізична рекреація» тощо.

Подальше уточнення поняттєво-термінологічного апарату дослідження пов'язане зі з'ясуванням сутності модернізації фізичного виховання та спорту про що й буде йтись у наступному підрозділі.

1.2. Сутність модернізації фізичного виховання та спорту в університетській освіті

В умовах соціально-економічних та соціокультурних перетворень сучасного суспільства, що динамічно змінюється, модернізація вищої освіти потребує активного пошуку нового змісту, інноваційних форм, методів та засобів навчання, спрямованих на вдосконалення навчального процесу та його інтенсифікацію, підготовку підростаючого покоління до життя в умовах ринкової економіки.

Модернізація вищої освіти в Україні є своєрідною відповіддю на глобальні виклики ХХІ ст., зокрема прискорення інтеграції світового простору (як політичного й економічного, так і освітнього) та загрозові для існування людства техногенні катастрофи. Суспільно-політичні та соціально-економічні перетворення, що відбуваються в нашій країні, інтенсивно впливають на чинну систему освіти, а саме: змінюються ціннісні орієнтири, застосовуються нові педагогічні технології, ефективно розвиваються менеджмент і маркетинг, що сприяє модернізації структури та змісту вищої освіти. Не оминають ці процеси і сферу фізичного виховання та спорту.

Проблемам модернізації вищої освіти та системи управління освітою присвячено низку наукових розвідок вітчизняних науковців, зокрема В. Андрущенка [6; 113], О. Козлової [87], В. Кременя [93], О. Листопад [101], В. Лугового [104], В. Луначєка [105]. Розвиток вищої освіти в країнах ЄС на межі ХХ–ХХІ ст. досліджують такі вчені, як Н. Абашкіна [1], Н. Авшенюк [2], А. Василюк [26; 27], Н. Ничкало [119], Г. Ніколаї [120; 121], Л. Пуховська [145], А. Сбруєва [149; 150], В. Солощенко [160]. Сутнісні характеристики поняття «модернізація» висвітлено в публікаціях зарубіжних учених (Р. Бендікса [179], Д. Лернера [250], А. Мартінееллі [256], П. Штомпки [315] та ін.).

Приєднання України до Болонського процесу 19 травня 2005 року, інтеграція освіти у європейський освітній простір, перехід до сучасних інформаційних технологій актуалізують проблеми

модернізації вищої освіти України, яка передбачає оновлення змісту, форм і методів навчання та виховання, примноження інтелектуального потенціалу України. На необхідності модернізації освітньої системи наголошує Президент Академії педагогічних наук В. Кремень і зазначає, що через модернізацію освіти лежить шлях до осучаснення й згуртування української нації [93]. За В. Кременем, гуманізація і демократизація є базовими компонентами реформування освіти в єдину комплексну систему національної освіти як соціокультурного феномена. Учений стверджує, що перехідний період, в якому перебуває українське суспільство, і його системна криза спричиняють певну амбівалентність динамічної парадигми освіти України [94, с. 26–27]. Впродовж розбудови державної незалежності українська система освіти розвивається в таких умовах, як політична нестабільність; часта зміна владних команд; невизначеність орієнтирів щодо ідеологічної консолідації суспільства; недостатня наукова обґрунтованість державної політики в галузі освіти; відсутність моніторингу якості проведених реформ; низький рівень участі громадськості в реформуванні освіти, управлінні, оцінюванні її якості; тривала економічна й екологічна криза; демографічна зміна; вибуховий розвиток засобів масової інформації та комунікацій, що нарощують свій суперечливий вплив на дітей і молодь; розбалансування кількісних і якісних показників професійно-технічної та вищої освіти з потребами економіки та ринку праці; розрив у часі та змісті модернізаційних процесів у загальній і вищій освіті, що зумовив невідповідність педагогічних, науково-педагогічних та управлінських кадрів до вчасного й адекватного реагування на інновації; відсутність системності заходів щодо утвердження цінності людиноцентрованої освіти на всіх її рівнях [94, с. 380]. В. Кремень наголошує, що прискорити інноваційні зміни в економіці країни неможливо без модернізації української науки та освіти.

Поняття «модернізація» часто використовується в сучасній економічній, політичній, соціологічній, педагогічній, філософській літературі, при цьому наголошується на переході до якісно нового, більш досконалого сучасного стану. Поняття «модернізація» походить від французького слова («modernization») (оновлення) та визначається як оновлення, вдосконалення, надання будь-чому сучасного виду, оновлення відповідно до сучасних вимог [13; 154]. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови

«модернізувати» означає змінювати, вдосконалювати відповідно до сучасних вимог і смаків, а також надавати минулому невластивих йому сучасних рис [28, с. 683].

Аналіз широкого кола наукової літератури засвідчив, що існують різні інтерпретації поняття «модернізація». Більшість вчених визнають «модернізацію» як процес оновлення. Разом із тим неоднозначність дефініції поняття породила безліч його модифікацій, що втілились у теорію модернізації, яка сформувалася після Другої світової війни, в роки глобальних змін, і об'єднала комплекс наукових ідей того часу.

У 50–60-х роках ХХ століття відбулися зародження і становлення теорії модернізації та створення на її основі конкретних моделей соціально-політичного розвитку на зразок традицій західного лібералізму. Означене поняття набуло поширення в результаті досліджень філософами й соціологами трансформаційних процесів, що супроводжували перехід людства від однієї історичної епохи до іншої. Процес модернізації розглядається з історичної точки зору як комплекс соціальних, політичних, економічних, культурних та інтелектуальних трансформацій, що відбувалися в Західній Європі з XVI ст. і досягли апогею у XIX–XX ст. [19, с. 218]. Характерний для модернізації міждисциплінарний підхід об'єднав філософів, політологів, соціологів, педагогів, економістів, соціальних психологів та представників інших наук.

У статті «Теоретичні аспекти модернізації фізичного виховання студентської молоді та університетського спорту» ми порівняли трактування поняття «модернізація», запропоновані представниками різних наукових галузей [58]. Так, за філософом В. Федотовою, поняття «модернізація» вміщує корінну відмінність від традиційного, а саме: орієнтацію на інновації, перевагу інновацій над традицією, світський характер соціального життя, поступовий розвиток, орієнтацію на інструментальні цінності, індустріальний характер, масову освіту тощо [166, с. 10–13].

За визначенням американського соціолога Д. Лернера, поняття «модернізація» є сучасним терміном, що визначає процес соціальних змін, коли менш розвинені суспільства набувають характеристик, що властиві більш розвиненим суспільствам. Означений процес активується завдяки міжнародній та міжсуспільній комунікації [250]. Автори підручника із соціології М. Г'юз і К. Дж. Кролер трактують це поняття як процес «переходу суспільства від традиційного або

передіндустріального соціального й економічного устрою до устрою, характерного для індустріальних суспільств» [219, с. 457].

Американський соціолог Р. Бендікс дефініціює поняття «модернізація» як процес соціальних і політичних змін у західних країнах, що супроводжувались індустріалізацією та урбанізацією, змін у професійній структурі суспільства, що передбачало соціальну мобільність і розвиток освіти, перехід від абсолютистських до відповідальних і представницьких інститутів влади, до держави загального добробуту [179, с. 6–7]. Натомість формулювання поняття «модернізація», що запропонував Н. Селзер, є незвичним. Американський соціолог підкреслює конфліктну природу означеного процесу й характеризує його як тристоронню запеклу боротьбу між силами традиції, диференціації та інтеграції [306, с. 384].

Провідний італійський соціолог А. Мартініеллі інтерпретує поняття «модернізація» як сукупність процесів широкомасштабних соціальних змін, через які суспільство набуває політичних, економічних, соціальних та культурних характеристик, що вважаються типовими для модерності [256, с. 19]. Вчений переконаний, що різні країни проходять свій шлях, прагнучи досягнути сучасних стандартів, тобто не існує уніфікованої моделі модернізації [256].

К. Бужимська під трактуванням поняття «модернізація» розуміє «...сукупність різного роду економічних, політичних, державно-правових, психологічних, культурологічних зрушень та перетворень конкретної соціально-економічної системи у напрямі її осучаснення і постійного вдосконалення; наближення соціально-економічних систем та їх фрагментів до максимально можливого рівня розвиненості» [19, с. 219]. Дослідниця наголошує, що процесом модернізації необхідно цілеспрямовано управляти, не розраховуючи лише на регулятивну дію ринкових механізмів, що вимагає розроблення ефективних механізмів управління модернізацією на всіх рівнях (держава, галузь, підприємство) [19, с. 226].

Провідний польський соціолог, представник Ягеллонського університету П. Штомпка доводить, що теоретичним недоліком концепції модернізації є «лінійність» цього процесу. Вчений наголошує, що у ХХ ст. важким є ідентично повторювати розвиток модельного суспільства, бо приєднуються глобальні економічні й геополітичні чинники та культурні особливості, що робить процес розвитку мультилінійним. Таким чином, із 80-х рр. ХХ ст. теорія

модернізації дістала нові імпульси до переосмислення, що призвело до виникнення концепції неомодернізму або постмодернізму [315].

Так, сьогодні поняття «модернізація» широко використовується науковцями, зокрема педагогами-компаративістами. Однак поняття «модернізація освіти», що використовується педагогами-компаративістами досить широке, практично відсутнє уніфіковане його формулювання. Як правило, зміст цього поняття зводиться до запровадження принципів Болонської системи навчання, таких як реформування, вдосконалення, підвищення якості освіти. Крім того, твердження низки вчених (П. Маасена, Г. Ніва, К. Уїта та Й. Ферхьофена) переконують у тому, що основні ініціативи Болонського процесу спрямовані на посилення соціального й культурного вимірів освіти, тоді як Європейська комісія розглядає діяльність вищих навчальних закладів у наданні специфічних послуг, тобто підходить до реформування освіти з позицій економічного утилітаризму [263, с. 141].

Вітчизняна дослідниця Г. Поберезська переконливо доводить, що в умовах західноєвропейської інтеграції необхідне реформування вищої освіти відповідно до вимог швидкозмінного ринку праці, міжнародних умов й потреб громадян у підвищенні свого освітньо-кваліфікаційного рівня. За визначенням вченої, модернізація вищої освіти є переходом на багаторівневу структуру, зміна цілей і методів діяльності, що стала стратегічною метою українського суспільства як з точки зору внутрішніх проблем (демократизації, зростання цивілізаційної компетентності населення), так і відповідності загальносвітовим та європейським тенденціям і перспективам розвитку [132, с. 8].

Н. Дворнікова віддає перевагу визначенню поняття «модернізація в освіті» як динамічного і системного процесу, зумовленого потребою у радикальних позитивних змінах під впливом суспільно-економічних і політичних чинників, що проявляються в різних сферах суспільного життя. Вчена наголошує, що модернізація відбувається за конкретною моделлю, в якій гармонічно поєднуються традиції й цінності освіти кожної держави, та є складовою загальної модернізації суспільства, що відбувається в усіх його сферах [43, с. 7].

Вітчизняна вчена С. Павлюк стверджує, що осмислення поняття «модернізація» як процесу оновлення, осучаснення, введення нового в мету, зміст, методи та форми навчання й виховання уможливило

обґрунтування поняття «модернізація освіти», та наголошує, що в педагогічних дослідженнях використовували терміни, близькі за сутністю до поняття «модернізація», зокрема «реформування», «інноваційні процеси» [125, с. 8].

Українська компаративістка Ю. Соколович-Алтуніна у своєму дисертаційному дослідженні наводить власне визначення поняття «модернізація вищої освіти» як нелінійний процес трансформації цієї системи, що полягає у збільшенні її адаптивної складності й ефективності та характеризується посиленням функціональної диференціації змісту підготовки й переходом від вертикальних до горизонтальних зв'язків між компонентами системи», та зазначає, що «модернізація вищої освіти детермінується низкою ендогенних і екзогенних чинників та здійснюється через механізми дифузії і конкуренції [159, с. 34].

Цілісне оцінювання поняття «модернізація в освіті» дістало у докторському дослідженні російського вченого В. Шилько. Займаючись вивченням та системним аналізом основних положень особистісно-орієнтованого підходу у фізично-спортивній та оздоровчій діяльності в системі вищої освіти, вчений наголошує, що «...в умовах соціокультурних та соціально-економічних перетворень... особливого значення набувають зміна, реструктуризація, удосконалення – модернізація освітніх парадигм, які в сукупності зумовлюють інноваційні процеси у вищій школі й трансформацію їх змісту та організації в більш якісний стан» [172, с. 118]. Натомість поняття «модернізація» дослідник визначає як удосконалення, приведення у відповідність із сучасними вимогами [172, с. 113], а «модернізацію освіти» – як зміну, реструктуризацію, вдосконалення освітніх парадигм, що в сукупності визначають інноваційні процеси у вищій школі й трансформацію їх змісту та організації в більш якісний стан [172, с. 118–119].

Наукові розвідки В. Шилько засвідчують, що вирішення проблеми розроблення і реалізації особистісно-орієнтованого змісту ФВтаС (фізично-спортивної, рекреаційної, реабілітаційної діяльності студентів у процесі обов'язкового курсу) можливе лише з опорою на інтегративну модель фізичного виховання та спорту, яка охоплює весь контингент студентів незалежно від їх соціально-демографічних показників, психосоматичного стану, мотиваційних установ, фізичної підготовленості та інших факторів. Навчальний процес фізичного виховання у виші є цілісною системою, при вирішенні проблеми

модернізації якої «необхідно використовувати комплексний підхід без диференціації системи на окремі елементи і при активному втручанні навчальних технологій інноваційної спрямованості» [172, с. 121].

В. Шилько констатує, що подолання унітарності освітніх технологій, які використовуються у педагогічній практиці (традиційної системи фізичного виховання у виші), та еволюційна зміна їх на особистісно-орієнтовані технології гуманістичної спрямованості, основою яких є процеси самопізнання, самоутвердження та самовиховання, складають цільову спрямованість модернізації системи фізкультурної освіти у вищій школі, яка дозволяє здійснити її перехід до більш високого якісного рівня [58].

Російська дослідниця Н. Курочкіна зазначає, що поняття «модернізація навчально-виховного процесу» доцільно інтерпретувати як «удосконалення, що дозволяє стверджувати про те, що модернізований процес, по-перше, відповідає сучасним педагогічним і соціальним вимогам до підготовки випускника і, по-друге, формує готовність його до самореалізації у праці та суспільному житті» [98, с. 13]. Вчена переконана, що це поняття належить до фундаментальних понять педагогіки, які розкривають її найглибинніші основи, і наголошує на не простому поліпшенні в певному відношенні до практики навчання, а на науковому пошуку нової, цілісної освітньої системи, що більш ефективно та якісно вирішуватиме завдання навчання, освіти та розвитку. Її колега Л. Богданова визначає поняття «модернізація освіти» як оновлення, змінення відповідно до сучасних стандартів зі збереженням кращих традицій в освіті та наголошує на необхідності цього процесу. Вчена зазначає, що «висока планка суспільних очікувань вимагає від системи освіти, органів управління освітою чіткого усвідомлення високої відповідальності перед суспільством і державою за сьогоднішній та завтрашній стан освіти, за реалізацію курсу на її модернізацію...» [14, с. 31].

Важливою складовою модернізації ФВтаС стає підвищення якості освіти. Так, у декларації, прийнятій на Всесвітній конференції ЮНЕСКО «Вища освіта у ХХІ ст.: підходи та практичні заходи» у 1998 р., наголошується на тому, що якість освіти є багатовимірним поняттям, яке охоплює всі аспекти діяльності вищого навчального закладу [34]. У сучасному уявленні поняття «якість освіти» не

зводиться лише до навчання, знань і навичок, а є більш асоційованим із поняттям «якість життя», що розкривається через такі категорії, як «соціальне благополуччя», «здоров'я», «захищеність», «самореалізація» тощо [361]. Нова європейська освітня модель ґрунтується на ідеї навчання впродовж життя (lifelong learning), про що було наголошено у Празькому комюніке (2001 р.). Подальша модернізація передбачає забезпечення якості освіти, надання можливості вибирати навчальне середовище, вид діяльності, регіон і країну для вдосконалення своїх знань та вмінь представникам усіх соціальних груп – зазначено у Бергенському комюніке (2005 р.) [318].

Пріоритетним напрямом розвитку системи освіти в Україні є вдосконалення її управління. В. Андрущенко доводить, що важливою складовою сучасних модернізаційних процесів у системі освіти є принцип демократизації управління. Автор наголошує, що модернізація управління освітою передбачає його децентралізацію, прикладом чого стає її успішна реалізація у міжнародному освітньому просторі [7, с. 9]. На думку В. Кременя, основним завданням управління у сфері освіти є з'ясування ролі й місця центральної, регіональної та місцевої влади з метою встановлення інтегрованих інституційних обов'язків для забезпечення якісної освіти та її адекватного фінансування [94, с. 57].

У Національній доктрині розвитку освіти України зазначено, що модернізація управління освітою передбачає такі аспекти:

- оптимізацію організаційно-управлінських структур, децентралізацію управління;
- ефективний перерозподіл функцій і повноважень між центральними органами державної влади, органами місцевого самоврядування та навчальними закладами;
- перехід від оперативного до програмно-цільового управління; поєднання державного і громадського контролю;
- впровадження нової етики управлінської діяльності, що базується на принципах взаємоповаги, позитивної мотивації;
- організацію експериментальної перевірки та експертизи освітніх інновацій;
- упровадження інформативно-управлінських комп'ютерних технологій;
- демократизацію процедури призначення керівників навчальних закладів, їх атестацію; удосконалення процедури

ліцензування, атестації та акредитації закладів освіти; підвищення компетентності управлінців усіх рівнів;

– більш широке залучення до управлінської діяльності талановитої молоді, жінок, а також виховання лідерів в освіті [117].

На думку Г. Ніколаї, модернізація фізичного виховання та спорту в системі вищої освіти є інноваційним процесом, що ґрунтується на принципах управління інноваціями, сформульованих «із позицій синергетичного підходу з урахуванням механізмів самоорганізації та правил управління складними системами, зокрема: визначення суб'єктом управління майбутніх перспектив розвитку певної установи чи організації з урахуванням спектра атракторів відповідної системи; здійснення постійного контролю за рівнем неврівноваженості системи; створення необхідних умов для введення до системи потрібної флуктуації з ознаками нової бажаної якості» [120, с. 57–58]. Науковець вважає, що «розуміння й використання базових принципів синергетичного управління ФВтаС дозволить підвищити результативність і ефективність освітніх інновацій шляхом сприяння виходу керованої системи на бажаний атрактор еволюції та одержання конкурентних переваг, на що нині спрямований менеджмент фізичного виховання та спорту в університетах Польщі» [120, с. 58].

На нашу думку, інноваційні зміни у фізичному вихованні та спорті необхідно здійснювати з урахуванням сучасних тенденцій у сфері вищої освіти. У цьому плані важливими є дослідження А. Сбруєвої, яка вирізняє: *приватизацію* (зменшення рівня субсидування державою освітньої системи та активізація участі недержавних інвесторів у освітній сфері); *маркетизацію* (застосування ринкових принципів і механізмів в управлінні освітніми інституціями); *комодифікацію* (сприйняття освіти не як духовної цінності, а як послуги, якою торгують); *корпоратизацію* (перетворення навчальних закладів на бізнесові структури (корпорації) з відповідною зміною їх майнового статусу, форм управління та фінансування); *менеджеризацію* (зміна ідеології управління вишами, в контексті якої відбувається перехід до застосування механізмів бізнесового менеджменту в освіті) [165, с. 195]. Науковець вважає, що «одним із проявів інноваційного розвитку сучасного суспільства є набуття ним мережевого характеру, що означає реалізацію принципів налагодження взаємозв'язків за допомогою ІКТ, прозорості та

свободи руху інформації, вільного обміну й поширення знань, інноваційного характеру діяльності, ефективного мережевого управління, змішаних форм власності, мережевого громадянства й мережевої відповідальності тощо)» [там само, с. 197].

Питання менеджменту і маркетингу у сфері фізичного виховання та спорту в університетах Польщі висвітлені у працях Т. Белецького [181], К. Кравчика [238], М. Тарновського [182] та інших. Проте теоретико-методологічних засад вирішення цієї проблеми в контексті модернізації вищої освіти польськими науковцями так і не було розроблено. На нашу думку, сучасний менеджмент стає однією з істотних ознак модернізації системи фізичного виховання студентів та університетського спорту.

На основі виокремлення сутнісних характеристик модернізації конкретизовано й уточнено змістове навантаження цього поняття щодо вищої освіти, з'ясовано сутність модернізації фізичного виховання та спорту в університетах, що полягає в оновленні структури та змісту цієї складової навчально-виховного процесу у вищій школі, демократизації підходу до його організації і переорієнтації на формування культури здоров'я студентської молоді [58].

За твердженням В. Луначека, нормативна база, яка сьогодні регламентує діяльність органів управління освітою у регіонах, потребує істотного вдосконалення. Вчений стверджує, що, на жаль, існують певні суперечності у регламентації діяльності управлінь освіти обласних державних адміністрацій, управлінь освіти міських рад, відділів освіти районних держадміністрацій та райвиконкомів [105].

Оскільки Україна чітко визначила орієнтири входження в освітній простір Європи, то модернізація управління вищими навчальними закладами повинна здійснюватись у контексті сучасних європейських вимог. Цьому повинні сприяти утвердження та широке впровадження в усі гілки освіти принципів толерантних відносин, властивих сучасним системам освіти країн із розвиненою демократією. Якості керівника, зокрема професійні повинні поєднуватись з його високими моральними якостями, оскільки ціннісне відношення до людини, захист життя особистості, її честі та гідності є головною метою державного управління. Організаційно-управлінські нововведення є підґрунтям якісних рішень в освітній

системі та в управлінських процедурах і покликані забезпечити їх функціонування.

Модернізацію системи освіти в Республіці Польща необхідно розглянути у більш широкому контексті освітніх реформ у період вступу до ЄС. Означену проблематику висвітлив у своїх дослідженнях О. Альперн, зазначивши, що процес реформування був зумовлений необхідністю привести освітню систему у відповідність з умовами ринкової економіки. Неоднаковими були шанси випускників різних навчальних закладів на здобуття вищої освіти, молодим людям загрожувало безробіття, оскільки їхні освітні компетенції були нерівними європейським [4, с. 7]. О. Альперн наголошує на суперечності в освітній сфері кінця ХХ – початку ХХІ століть між необхідністю проведення радикальних реформ в освітній галузі та пристосуванням системи освіти до вимог ХХІ століття, що й визначило її подальший розвиток.

Відомий польський учений Т. Левовицький, який у своїх працях висвітлює питання реформування системи освіти в Польщі у 1989–2009 рр., доводить, що не держава повинна пропонувати суспільству модель освіти, а суспільство повинно вирішувати, яка освіта йому потрібна. Дослідник запевняє, що освіта повинна служити становленню нової, демократичної моделі держави [252, с. 53]. Т. Левовицький у своїх працях аналізує документ 1989 року «Освіта як народний пріоритет», в якому визначені три основні напрями радикальних освітніх змін, а саме: демократизація, децентралізація та осуспільнення освіти. Вчений переконаний, що освіта повинна демонструвати аксіологічні цінності свободи, демократії, миру, охорони життя людини, толерантність тощо [251, с. 19].

Вітчизняний дослідник В. Пасічник зазначає, що у більшості країн Європи реформування середньої та вищої освіти передбачало обов'язкову модернізацію системи фізичного виховання дітей та молоді. У своїх працях учений називає причини реформування системи освіти у цих країнах, зокрема невідповідність змісту навчання сучасним вимогам суспільства, відсутність єдності між змістом освіти та потребами, інтересами й бажаннями молоді, ерозію універсальних систем суспільних цінностей, педагогічний консерватизм, низьку ефективність індивідуального підходу до учнів із боку педагогів [126, с. 122; 128, с. 237–238]. В. Пасічник наголошує, що зазначені недоліки властиві більшості країн-членів Європейського Союзу, тому не випадково саме в цей період

розпочалося реформування системи середньої та вищої освіти цих держав.

Польський дослідник М. Галащ наголошує на тому, що саме вищі навчальні заклади посилюють можливості розвитку молоді особистості та виконують виховну функцію. Науковець висловлює думку про те, що вищі зобов'язані встигати за змінами у культурі та суспільному житті, задовольняти існуючі попити та інтереси студентської молоді, а також формувати духовні потреби. Несправдження цих очікувань може спричинити випадання закладу освіти з культурного та суспільного життя й блокувати розвиток творчої особистості студента [202].

Освіта сьогодні розглядається як процес, що поширюється на все життя людини і виходить далеко за межі освітніх закладів. Освіта перестала бути визнаною виключно як передача конкретного запасу знань, вона являє собою сукупність систематичних явищ, що супроводжують становлення людини [276, с. 163]. Завдання, поставлені сьогодні перед фізичним вихованням, є наслідком не лише генеральної тенденції у сфері освіти, а й тісно пов'язані з розвитком технічно-індустріальної цивілізації, яка, незважаючи на очевидні переваги і зручності життя, несе в собі багато негативних наслідків [186, с. 118].

Побоювання, що традиційна модель фізичного виховання не в змозі задовольнити зростаючі завдання, накопичуються роками. Недостатня узгодженість дій щодо стійкої переорієнтації свідомості людей викликала різноспрямовані пропозиції модернізації. Так, сучасна доктрина фізичного виховання передбачає дбайливість про здоровий спосіб життя, тобто дії на користь здоров'я, які мають на меті сумлінне виконання професійної роботи, досягнення спортивного результату.

Концептуальні підходи до фізичного виховання та спорту розглянуті нами у підрозділі 1.1., конкретизуємо в моделях модернізації фізичного виховання та спорту. У контексті дослідження вважаємо за доцільне розглянути моделі модернізації фізичного виховання та спорту в Польщі.

Автором першої моделі модернізації фізичного виховання є відомий польський вчений, засновник сучасної концепції фізичного виховання М. Демель. Він наголошує на тому, що відправною точкою його концепції є навчальна програма, що складається з: а) відповідних знань про фізичний розвиток; б) навичок володіння

тілом з особливим акцентом на рухові; в) покращання моторно-рухових навичок; г) розвитку витривалості до фізичного навантаження; д) розвитку стійкої потреби до фізичної активності; е) формування інтелектуально-емоційної позиції до тіла і його потреб. Підкреслюються важливість збереження гармонії між тимчасовими і перспективними елементами й необхідність збалансування відпочинку із систематичною та раціональною працею над собою. За переконанням М. Демеля, методи роботи складаються з таких напрямків, як розширення прав і можливостей студента, інтелектуалізація, активізація [194, с. 10–11].

М. Демелем було запропоновано об'єднати в єдиний блок заняття з фізичного виховання, позанавчальні форми, діяльність служби здоров'я та валеологічну освіту, заняття з гігієни і наук про людину. При цьому функції координатора такого блоку повинен виконувати фахівець із фізичної культури. Вчений зазначає, що для реалізації цієї концепції необхідні поліпшення умов праці викладача, перебудова й розроблення принципово нових форм роботи, а саме: діагностично-контрольна апаратура; матеріали для консультаційних цілей; навчальні матеріали (відеофільми, слайди, таблиці та інший наглядний матеріал); достатня кількість спортивних споруд, відповідного обладнання та спорядження тощо [194; 276, с. 171].

Друга модель модернізації фізичного виховання та спорту запропонована З. Яворським. Вона спрямована на виявлення можливостей модернізації фізичного виховання та виходить за межі традиційної генеральної концепції. Її сутність полягає у реалізації ідеї комплексного підходу до змісту виховання та інтеграції тих сфер, які відповідають поняттям фізичного виховання, оздоровчого виховання, особистої гігієни, правильного харчування, праці та відпочинку, спорту, туризму і т. ін., що взаємоз'язані і доповнюють одне одного [223]. Пропонована єдність фізичної культури і культури здоров'я, за аргументацією автора, має глибоке обґрунтування і багато переваг та дає можливість для розвитку кожної із цих сфер людської культури. Основним пунктом у проекті цієї моделі є програма, яка складається з двох частин, зокрема, першої (обов'язкової), що покликана забезпечити базові знання у сфері фізичної культури і культури здоров'я, другої частини (за вибором) – програми фізичної активності, яка складається з різних спортивних дисциплін. Вибір конкретного змісту повинен впроваджуватися на

місцях. Серед методів роботи виділяють такі: індивідуалізації, змагальний та самовиховання [224, с. 31–40].

Автор третьої моделі модернізації фізичного виховання та спорту – відомий промоутер цінностей фізичного виховання та ідеалів спорту К. Зухора. Вчений виклав основні тези своєї моделі у праці «Виховання у фізичній культурі». Дослідник стверджує, що елементами сучасної теорії фізичного виховання є такі компоненти, зокрема ігри та забави, валеологічне виховання, рекреація, туризм, спорт. Кожна із цих сфер фізичної культури має свій шлях до загальної мети. Незалежно від різних умінь і навичок, інтересів та досвідченості загальним залишається дотримання цінностей фізичної культури. Саме ціннісний підхід, на думку автора нової концепції, дозволяє подолати межі фізичної недорозвиненості й каліцтва, гарантує особистий успіх і особисте щастя, адже фізичне виховання призначене для людського щастя. К. Зухора переконаний, що світ фізичної культури є частиною важливих і цінних речей для повсякденного способу буття людини [376].

Аналіз моделей модернізації фізичного виховання та спорту в університетській освіті Польщі з позиції провідних польських теоретиків (М. Демеля, З. Яворського та К. Зухори) дозволив установити спільні орієнтири щодо питання їх модернізації в умовах євроінтеграції, які полягають у відмові від традиційної програми з фізичного виховання й прагненні внести корективи до навчання сучасного студентства засобами фізичного виховання та спорту. Варто зазначити, що кожна з трьох моделей (гуманістичної, валеологічної та аксіологічної орієнтацій) народжувалася в різних умовах і ставила перед собою різні завдання та мала протилежний характер щодо традиційної концепції.

Конкретизація й уточнення змістового навантаження поняття «модернізація фізичного виховання та спорту в університетській освіті» з позицій системного підходу дозволяють визначити його як інноваційний процес трансформації, що полягає: в оновленні структури фізичного виховання та спорту; в переорієнтації мети та змісту фізкультурно-спортивної підготовки на формування культури здоров'я університетської молоді; використанні сучасних підходів до управління в означеній сфері; в розширенні видів рухової активності студентів. Інноваційні зміни у фізичному вихованні та спорті відбуваються під впливом таких сучасних тенденцій розвитку вищої освіти, як маркетингізація та менеджеризація.

Теоретичний аналіз наукового доробку польських науковців дозволив визначити сучасні тенденції модернізації фізичного виховання і спорту, а саме:

- фізичне виховання і спорт упродовж усього життя (перманентна освіта);
- активізація зацікавленості у фізичній активності студентів (проекція на майбутнє);
- стимулювання до самостійних занять фізичними вправами (самоосвіта);
- інтелектуалізація освіти, отримання спеціальних знань, усвідомлення власних фізичних можливостей і потреб;
- гуманізація освіти, розвиток та поєднання фізичних, психічних, інтелектуальних, моральних і духовних якостей особистості в індивідуально-орієнтованому навчально-виховному процесі;
- індивідуалізація освіти, оптимальне навантаження на заняттях для молоді з різними фізичними можливостями;
- екологізація освіти, турбота сучасної молоді про власне здоров'я, фізичний розвиток та імунітет упродовж життя.

Сучасна молодь гостро потребує захисту від реальних змін, пов'язаних із науково-технічним прогресом, який додає людині більше вільного часу і тим самим позбавляє його життєво необхідних фізичних навантажень та зусиль. Водночас, довготривалий процес управління та роботи зі складною технікою неминуче підвищує у молодих людей нервово-психічне напруження і провокує стреси. Однак В. Приходько вважає, що головним фізичним фактором, що руйнує людину, як і раніше, залишається гостре незадоволення потреби у фізичних навантаженнях [135, с. 105]. Малорухливий спосіб життя призводить до зниження функціональної активності органів і систем, порушення діяльності регуляторних механізмів, які забезпечують їх взаємозв'язок, послаблення стійкості до різних несприятливих чинників, порушення координації рухів, зниження тону м'язів, витривалості та силових показників [33].

На переконання О. Бондаренко, незважаючи на збільшення витрат на охорону здоров'я і прогрес у галузі діагностики та лікування, у розвинених країнах усе ще існують валеологічні проблеми. Нині як у суспільній свідомості, так і на рівні особистості настав час змінити тип мислення і градацію духовних пріоритетів. Ідеї та висновки вчених свідчать про наполегливі пошуки шляхів розв'язання проблеми збереження здоров'я студентської молоді,

навчання та виховання її відповідно до засад здорового способу життя, попередження шкідливих звичок, що поширюються у молодіжному середовищі, тощо. Особливого значення сьогодні набуває проблема навчання студентської молоді уміння дбати про своє здоров'я [16].

Як свідчить О. Довгань, під час виконання фізичних вправ в організмі молодої людини відбувається комплекс морфологічних та функціональних змін, які зумовлюють значне розширення функціональних можливостей органів і систем, удосконалення регулювальних механізмів, збільшення діапазону компенсаторно-адаптаційних реакцій. Вчений переконаний, що результатом підвищення специфічної і неспецифічної стійкості є опір молодого організму до дій різних несприятливих чинників зовнішнього середовища [48].

М. Гончаренко вважає, що молодим людям не просто зберегти здоров'я у соціально-економічних та політичних реаліях сьогодення, загрозливій екології, в умовах інтенсифікації навчального процесу при ідеологічній неоднозначності і нестабільності родинних стосунків. Загострюється також і проблема збереження генетичного фонду нації. Крім того, прискорення темпу життя, інформаційної навали та збільшення кількості контактів людини вимагають оперативного прийняття великої кількості адекватних рішень. Тому культура здоров'я повинна формувати не лише навички збереження і зміцнення здоров'я в умовах сьогодення, а й орієнтувати до соціальних умов життя, залишати життєздатне потомство [40, с. 28].

У сучасних умовах навчально-виховний процес у вишах повинен бути спрямований на виконання нового соціального замовлення, зокрема на формування здорової, ініціативної, творчої та самостійної особистості. Одним із шляхів вирішення цього важливого завдання є вивчення позитивного польського досвіду модернізації ФВтаС, періоду, який варто розглянути в історичній ретроспективі.

1.3. Становлення і розвиток системи фізичного виховання студентів та університетського спорту в Польщі

Особливий інтерес становить історичний досвід Польщі щодо розвитку фізичного виховання і спорту у навчально-виховному процесі університетів країни. Наголосимо, що впровадження

фізичного виховання до навчальних планів у вищій школі Польщі відбувалося повільно, однак із моменту створення перших університетів відіграло істотну роль у студентському житті. Варто звернути увагу на важливість створення студентських спортивних організацій, покликаних популяризувати фізичну культуру серед молоді та розвивати університетський спорт.

Проблеми становлення та розвитку освіти в Польщі стають предметом наукових розвідок українських учених (А. Василюк [26; 27], Е. Вільчковський [29], К. Корсак [89–91], Г. Ніколаї [121], В. Пасічник [126–129] та ін.). Розвиток вищої школи вивчають польські дослідники, зокрема (А. Богай [185], Р. Врочинський [364; 365], В. Горішовський [204], З. Грот [208; 209], Ч. Купісевич [244–247], С. Славінський [301], К. Торопович [321]) та ін.). На часі актуальними є праці Ю. Войнара «Фізичне виховання в польських вищих школах» [31] та А. Смолальського «Проблеми освітньої адміністрації» (*Zagadnienia administracji edukacyjnej*) [305] з історії польської освіти, в яких учені висвітлюють та аналізують минуле національної освіти і наукові доробки польських педагогів, що змогли обґрунтувати необхідність упровадження занять із фізичного виховання до вищої школи.

Витоки системи ФВтаС в університетській освіті Польщі необхідно пошукувати у середньовіччі – з моменту створення перших університетів (див. дод. Д). Однак фізкультурна діяльність у ті часи була особистою справою студентів у вільний від навчання час. Проте студентство завжди було прибічником фізичної культури, що відіграло істотну роль у суспільному житті держави.

На початку XVIII століття зміни у суспільному житті Польщі, національній культурі та політиці країни сприяли активному розвитку системи фізичного виховання молоді в країні. В епоху Просвітництва розроблялися нові гуманістичні концепції освіти та виховання, що надавали фізичній культурі одне з провідних місць у гармонійному психофізичному розвитку молодшої людини. У педагогічній літературі того періоду широко висвітлювалося теоретичне обґрунтування необхідності впровадження різних форм занять із фізичного виховання в систему освіти усіх навчальних закладів країни – від шкіл до університетів.

Значення і функції фізичного виховання поєднувалися із потребами молодого покоління у фізичному розвитку та вимогами суспільства щодо оборони країни. Однак лише на початку

XIX століття фізичне виховання у вигляді елітних спортивних шкіл вперше з'явилося у найстаршому польському університеті – Ягеллонському як навчальне заняття для студентів.

Результати аналізу наукової літератури дозволяють зробити висновок про те, що генеза фізичного виховання та спорту в університетах Польщі детермінується низкою політичних, економічних та академічних чинників, які в ході історичного розвитку галузі впливали на становлення і розвиток системи фізичного виховання та спорту в університетській освіті країни, зокрема: історичні події, суспільно-політичні перетворення, ідеологія влади, стан економіки країни, фінансова спроможність університетів (джерела фінансування фізичного виховання студентів та університетського спорту), матеріально-технічна база, організаційно-структурні зміни, кадрове забезпечення та контингент (соціальне походження) студентів.

Згідно з виокремленими чинниками ми вирізняємо чотири періоди становлення і розвитку фізичного виховання та спорту в університетській освіті Польщі. Так, наприкінці XVIII століття діяльністю першого в Європі Міністерства освіти – Комісії національної освіти – розпочався перший, *започаткувальний*, період, коли потреба у фізичному вдосконаленні молоді зумовила впровадження фізичного виховання в освітній процес університетів Польщі. Діяльність Комісії національної освіти (Komisja Edukacji Narodowej) – КНО – охоплює період із 1773 до 1794 р. Цей державний орган, що був створений оточенням короля Польщі Станіслава Понятовського, здійснював контроль над усіма навчальними закладами Польщі – від початкових шкіл до вищих навчальних закладів. Необхідно зазначити, що положення та постанови КНО істотно впливали на розвиток фізичної культури в Польщі. Було визначено провідні функції фізичного виховання дітей та молоді, окреслено його роль у загальному вихованні та навчанні, а також обґрунтовано оздоровчі й виховні функції фізичних вправ. КНО здійснила низку організаційних заходів, зорієнтувавши педагогічну спільноту на доцільність упровадження та широкого використання засобів фізичного виховання в навчально-виховному процесі молоді [29, с. 51; 31, с. 45–46; 203; 305, с. 34].

На зміст реформаторської діяльності КНО значно вплинули ідеї польських педагогів, які змогли обґрунтувати необхідність упровадження занять із фізичного виховання в усі навчальні заклади

Польщі. Так, польський педагог С. Канарський упровадив авторську програму з фізичного виховання у школі лицарів С. Понятовського. У своїй педагогічній діяльності він широко використовував фізичні вправи та гігієнічні фактори для підготовки майбутніх офіцерів [213, с. 244]. На великому значенні засобів фізичної культури у всебічному розвитку учнівської молоді наголошували у своїх працях організатори та співробітники КНО (А. Каменецький, А. Поплавський, Г. Пірамович та ін.). Вони змогли обґрунтувати основні функції фізичних вправ в оздоровчому та виховному аспектах, засвідчували тісний взаємозв'язок фізичного виховання з розумовим розвитком і моральним вихованням, підкреслювали придатність здорової та сильної людини до суспільної праці та захисту Батьківщини [29, с. 52; 56; 198].

Найбільш ефективні на той час форми та засоби фізичного виховання були наведені А. Поплавським у проекті «Про впорядкування та вдосконалення громадської освіти». Визначаючи значний вплив фізичного виховання на розвиток дітей, дослідник стверджував, що «фізичне виховання, спрямоване на формування тіла та розвиток сил, повинне бути найпершим у вихованні, що стосується двох інших видів виховання – морального і розумового, то їх можна застосовувати трохи пізніше» [214, с. 23; 218, с. 102–104].

У розділі «Фізичне виховання» постанови КНО було сформульовано мету фізичного виховання учнівської молоді: «Постійною турботою про дитину від перших днів її життя повинна бути турбота про її здоров'я, розвиток сили, намагання збільшувати її з віком, завжди мати на меті робити людину щасливою, готувати її до виконання своїх обов'язків – такою є основа фізичного виховання» [357, с. 135]. Наприкінці цього розділу було зазначено, що моральне й фізичне виховання є нероздільними категоріями, які виховують для суспільства порядну людину, а для Вітчизни – доброго громадянина. Робота щодо цього напряму проводилась активними діячами КНО під керівництвом Г. Пірамовича, який тривалий час був відповідальним секретарем, а справи стосовно університетської освіти були в компетенції Г. Коллонтай [198; 247; 364, с. 9].

Виходячи з потреб суспільства в оновленні системи університетської освіти та враховуючи інтенсивний розвиток педагогічної науки, КНО не обмежувала власну новаторську діяльність лише обґрунтуванням та утвердженнями важливості

фізичного виховання. Активними діячами у справах фізичної культури (С. Канарським, Я. Китовичем, Г. Пірамовичем) були розроблені програми фізичних вправ, спрямовані на комплексний розвиток рухових якостей. Фізичне виховання у вищих навчальних закладах Польщі разом з іншими навчальними дисциплінами підлягало контролю з боку КНО.

На жаль, втрата Польщею незалежності у 1794 р. та опортуністичні настрої консервативного середовища в польському Сеймі призвели до припинення діяльності КНО. Однак сформовані ідеї залишилися джерелом творчих помислів для подальшого розвитку теорії та практики фізичного виховання у вищій школі Польщі і в кінці XIX ст., і у першій половині XX ст., а також позитивно вплинули на освітню діяльність країн-сусідів [29, с. 54; 31, с. 45–46].

Наприкінці XVIII століття Річ Посполита після трьох поділів між Пруссією, Австрією і Росією (1772, 1793, 1795 рр.) офіційно зникає з мапи Європи. У 1807 році Наполеон I створив із частини польських земель Варшавське князівство. Віденський конгрес 1814–1815 років здійснив новий переділ Польщі: частина Варшавського князівства під назвою Королівство Польське відійшла до Росії, Пруссія до раніше захоплених Сілезії та Помор'я долучила познаньські землі, інші території закріпила за собою Австрія [121, с. 116].

Наголосимо, що у започаткувальний період завдяки активності таких польських педагогів, лікарів та гігієністів, як Л. Берковський, А. Моджевський, С. Петришин, Г. Пірамович, відбувалася популяризація фізичної культури. Саме їх суспільна діяльність відіграла вирішальну роль у створенні польської національної системи фізичного виховання молоді [35, с. 44].

Першою вищою школою, що запровадила заняття з фізичного виховання, був Ягеллонський університет у м. Кракові. Так, у 1817 р. завдяки прийняттю нового Статуту Ягеллонського університету було створено спеціальні спортивні осередки – школи верхової їзди, плавання, фехтування і танців. З 1818 р. подібні заняття стали впроваджувати у Вроцлавському, Познаньському, Львівському та Варшавському університетах. Для допуску до занять у цих школах студентам необхідно було отримати дозвіл ректора. Як правило, студентів заохочували допуском на такі заняття за активну участь у науково-дослідній роботі. Заняття фізичними вправами мали

величезну популярність серед студентів і були для них безкоштовними. Заняття проводили штатні інструктори, роботу яких оплачували з бюджетів університетів. Наприкінці семестру студенти повинні були складати публічні іспити (демонструвати набуті вміння), що сприяло популяризації фізичної культури. Проте у подальшому процесі реформування системи освіти в результаті фінансових труднощів та нестачі кадрового забезпечення з 1831 до 1833 р. припинили функціонування школи фехтування і танців [284].

Завдяки старанням професора Людвіга Берковського (представника кафедри хірургії) та за згодою сенату Ягеллонського університету з 1838 р. була створена гімнастична школа з лікувальним напрямом при університеті. Програма цієї школи передбачала гімнастику, спів, танці та лікувальну гімнастику (виходячи з досвіду французьких та німецьких університетів). Влітку проводилися заняття з плавання, а взимку – на ковзанах. Л. Берковський був піонером у своїх діяннях на польських теренах. Він був переконаний, що заняття фізичною культурою є дуже важливою складовою студентського життя. На жаль, ідеї Л. Берковського не знайшли належного суспільного розуміння, що разом із фінансовими проблемами призвело у 1841 р. до закриття школи. Але його школа була позитивним прикладом і прототипом організаційних форм для проведення занять із фізичного виховання в інших вишах Польщі. Діяльність шкіл з різними напрямками фізичного виховання відіграла важливу роль як у поліпшенні стану здоров'я молоді, так і в пропаганді самої ідеї фізичного виховання у вищих школах, незважаючи на нетривалий термін функціонування [31, с. 46–47; 284].

На початку вісімдесятих років XIX ст. фізичне виховання в Ягеллонському університеті мало дуже вузьке спрямування. За один семестр у заняттях брали участь близько шістдесяти студентів. Заняття проводились організовано, і професорсько-викладацький склад із кожним роком усе більше приділяв увагу такій активності студентської молоді [31; 232, с. 19].

Говорячи про історію впровадження фізичного виховання і спорту у вищих навчальних закладах Польщі, не можна ігнорувати роль та значення перших спортивних організацій. Велику роль у зростанні суспільної свідомості щодо фізичної культури відіграло створене у 1867 р. у Львові польське гімнастичне товариство «Сокіл» (Polskie Towarzystwo Gimnastyczne "Sokół"), покликане згуртувати

навколо себе польську молодь із метою покращити її фізичний стан та піднести національну свідомість [216]. Діяльність цього товариства активізувала спортивну зацікавленість серед молоді.

За дослідженнями генерального секретаря Академічного спортивного союзу Польщі Б. Корпака, при Львівському університеті у 1878 р. створено гурток фехтувальників (Koło Szermierzy), який був першою академічною спортивною організацією в Польській державі. У подальшому почали з'являтися студентські спортивні осередки, що були представлені такими дисциплінами, як: фехтування, стрільба, шахи, веслування. У Львові спортивні осередки створювалися на основі вже існуючих студентських організацій при університетах, зокрема Братерський захист (Bratnia Pomoc), Академічний корпус Леополія (Corpus Akademickie Leopolia) та Товариство філоматів (Towarzystwo Filomatów). У Кракові натомість діяли Академічне товариство «Ягелонія» (Towarzystwo Akademickie "Jagiellonia"), Академічний гурток (Koło Akademickie) і Академічний союз (Związek Akademicki). Але для повноцінної їх діяльності бракувало фінансів, спеціальних приміщень, спортивних снарядів та кваліфікованих кадрів. Брак талановитих педагогів примусив виховувати інструкторів та викладачів із фізичного виховання в приватних гімнастичних закладах. Для цього у Львові існувала школа Едварда Мадейського, а у Кракові – школа Альфреда Вейса [232, с. 19–20].

На початку ХХ ст. спостерігається рішучий перелом у розвитку фізичної культури студентів Польщі. Ініціаторами активного впровадження фізкультурно-спортивних занять в університетах були самі студенти. Так, у 1906 р. студенти Львівського університету спробували організувати Академічний спортивний союз польської молоді (Akademicki Związek Sportowy Młodzieży Polskiej). Більш ефективними були спроби кількома роками пізніше студентів Ягеллонського університету в Кракові, які своїм зібранням від 15 травня 1909 р. постановили створити, а в червні того самого року вже зареєстрували Академічний спортивний союз – АСС (Akademicki Związek Sportowy – AZS). Першим президентом цього Союзу став студент медичного факультету Ягеллонського університету Вацлав Маєвський [209; 215].

Створення Академічного спортивного союзу було вираженням прагнень студентського середовища розвивати нову модель людини, розвиненої не лише інтелектуально, а й фізично. У 1911 році свою

належність до об'єднання АСС підтвердили більше ста осіб у Кракові та Львові [215; 232, с. 20], а додатковим аргументом в об'єднанні молодих людей на той період було пробудження польського патріотизму. Лише у вільній, незалежній Польщі організації польської молоді мали змогу розвиватися без перешкод [277]. Більше ніж сто років по тому головна мета АСС не втратила своєї актуальності.

Чергова спроба впровадження фізичного виховання і спорту у вишах була здійснена в Кракові ще напередодні Першої світової війни. У 1913 р. рішенням сенату Ягеллонського університету було створено курси фізичного виховання для підготовки вчителів і широкої аудиторії як структурну одиницю цього навчального закладу. Однак початок воєнних дій не дозволив реалізувати це рішення повною мірою [31; 217]. Підхід керівництва Ягеллонського університету до питань фізичного виховання свідчить про розуміння його важливої ролі в навчально-виховному процесі студентів.

Із метою типологізації академічних спортивних осередків з'ясовуємо їх типи. Звернемо увагу на те що у першому періоді існували школа лицарів С. Понятовського, школи верхової їзди, фехтування, плавання, танців та гімнастики, гуртки, студентські спортивні товариства, а до кінця першого періоду створено Академічний спортивний союз.

Другий, *пошукувальний*, період (між двома світовими війнами) характеризується активним розвитком професійного спорту завдяки плідній праці АСС. У цей час створювалися спортивні клуби у вищих школах, зокрема у Варшаві (1918 р.), Познані (1919 р.), Вільнюсі та Гданську (1921 р.), Львові й Любліні (1922 р.). За цей період загальна кількість членів АСС становила близько 3 000 студентів. Активно впроваджувалися нові спортивні дисципліни, а саме: піший туризм, веслування, легка атлетика, теніс, фехтування і лижний спорт. До видатних досягнень, олімпійських медалей, міжнародного успіху вихідців з АСС Польщі привели виступи Галини Конопачки (легка атлетика), Роджера Верєя і Єжи Уступського (веслування), Владислава Сегди і Адама Папі (фехтування) та ін. Наголосимо, що саме студенти вишів країни домінували в змаганнях державного рівня того часу [215].

Після Першої світової війни в європейському середовищі панувала атмосфера братерства народів. За дослідженнями А. Чубинського, на межі ХІХ–ХХ століть усе більше народів, країн і

цілих континентів з'єднувала ідея об'єднання в різних сферах суспільного життя. Упродовж цього періоду були створені численні організації міжнародного характеру, серед них і Міжнародний олімпійський комітет, і міжнародні спортивні федерації [190, с. 81]. Ця атмосфера проникала і в університетські осередки. Завдяки старанням небайдужої студентської молоді створювалися міжнародні організації, зокрема Federation Universelle des Associations Chretiens (1895 р.), Confederation Internationale des Etudiants (1919 р.), Internationale Federation des Femmes Dipomes des Universites (1919 р.), European Student Relief (1920 р.), Confederatio Studentium Universi Orbis Terrarum Catholica „Pax Romana” (1921 р.), Word Union of Jewish Students (1922 р.), Federation Universitaire Internationale pour la Societe des Nations (1924 р.).

Міжнародні організації створювалися під егідою Ліги націй та Міжнародної комісії зі співпраці. Найбільш впливовою серед них була Міжнародна конфедерація студентів (Confederation Internationale des Etudiants – СІЕ), створена з ініціативи французьких студентів на Першому конгресі «Союзу студентів Франції» у 1919 р. У роботі конгресу брали участь представники Академічних союзів семи країн – Франції, Бельгії, Іспанії, Польщі, Люксембургу, Румунії та Чехословаччини. З 1922 р. були встановлені міжнародні контакти спортивних клубів у галузі університетського спорту. У 1924 р. відбулися перші міжнародні змагання серед університетської молоді, місцем проведення яких була Варшава [211; 248; 254]. Ці змагання були прототипом міжнародного університетського суперництва, що успішно розвивається сьогодні, за участі збірних команд усіх континентів.

Подальший розвиток академічного спорту був зумовлений необхідністю створення організації, яка б координувала діяльність усіх клубів, що працювали при університетах Польщі. Центральна організація АСС була заснована на з'їзді у Варшаві 18–19 березня 1923 р., а першим її президентом було обрано Стефана Гродзького (Stefan Grodzki) [188; 215].

Великий вплив на розвиток фізичного виховання і спорту студентської молоді в міжвоєнному двадцятиріччі мали освітньо-гігієнічний, спортивний та туристичний рухи, що активізувало академічну і державну владу до проведення заходів із залучення студентів до обов'язкових занять із фізичного виховання, а також сприяло виділенню коштів на будівництво спортивних об'єктів. Але

разом із тим реалізувати впровадження обов'язкової дисципліни «фізичне виховання» у ВНЗ Польщі в період між двома світовими війнами не вдалося [31, с. 47; 232, с. 20].

Активним прибічником упровадження обов'язкового фізичного виховання студентів в університетську освіту та введення дисципліни до навчальних планів університетів у II Речі Посполитій був професор Познаньського університету Євгеніуш Пясецький. У 1919 році Е. Пясецький став першим завідувачем кафедри шкільної гігієни та фізичного виховання на медичному факультеті університету. Це був самостійний, незалежний навчальний підрозділ, перший у Польщі і третій в Європі. За його ініціативи в 1919 р. до розкладу були включені заняття з гімнастики для студентів усіх факультетів, які мали задовільний стан здоров'я та відповідну фізичну форму. Вже у 1921–1922 н. р. програма предмета передбачала легкоатлетичні вправи, фехтування, рухові ігри, ритміку, народний танець, лижну підготовку, плавання, веслування. У своїх працях та виступах на форумах з фізичного виховання професор постійно наголошував на теоретичних і практичних аспектах, пов'язаних із цим питанням, і закликав до постійного внесення дисципліни «фізичне виховання» до навчальних планів. Найбільш важливим є те, що діяльність Е. Пясецького як активного провідника справи втілення фізичного виховання та спорту в життя університетської молоді не втратила свого значення до цього часу [233; 321; 365; 368].

Прибічниками впровадження обов'язкового фізичного виховання у вищій школі були також керівники та члени АСС, які вже у 1920 р. на Першому загальнопольському з'їзді студентської молоді вимагали від керівництва держави створення кафедр фізичного виховання у всіх вищих навчальних закладах країни та забезпечення таким кафедрам належних умов праці. Подібні проблеми обговорювалися і на подальших з'їздах.

Завдяки публічним виступам представників науки, підтримці прогресивних ідей Першим спортивним конгресом, який відбувся у березні 1923 р., а також старанню АСС, питання фізичного виховання студентів безпосередньо стало справою Міністерства освіти. У лютому 1925 р. Департамент науки та вищих шкіл цього міністерства видав «Інструкцію зі справ фізичного виховання студентської молоді». Завдяки цій інструкції були проведені дискусії сенатів вищих навчальних закладів щодо фізичного виховання студентської

молоді. Міністерство намагалося з'ясувати думки сенатів вишів про діяльність АСС у площині поширення фізичного виховання та спорту серед молоді, а також про можливість упровадження обов'язкових занять із фізичного виховання для студентів вищих навчальних закладів. У лютому 1927 р. на першому засіданні Наукової ради з фізичного виховання (Rady Naukowej Wychowania Fizycznego), що була створена при Міністерстві Військових справ, питання про обов'язковість занять фізичним вихованням для студентів підняли професор Познаньського університету Е. Пясецький та професор Ягеллонського університету С. Чехановський. У квітні 1928 р. на другому засіданні професор С. Чехановський намагався досягти негайного введення обов'язкового фізичного виховання у вищих навчальних закладах [177, с. 39].

27 червня 1930 р. у Варшаві відбулася конференція представників сенатів вишів Польщі під головуванням міністра Славомира Червиньського, на якій розглядалися проблеми фізичного виховання університетської молоді. Учасники конференції визнали запропоновану Міністерством директиву щодо реалізації впровадження фізичного виховання для студентів вищих навчальних закладів. У цій директиві було зазначено таке:

- вищим школам надати автономію щодо організації занять із фізичного виховання для студентів;
- організацію та введення фізичного виховання необхідно починати найближчими роками та розвивати поступово залежно від наявності спортивної бази та кваліфікованих кадрів;
- відповідальними за організацію визначити комісії з фізичного виховання кожного з вищих навчальних закладів або міжвузівську комісію.

Міністерство освіти визнало доцільним залучення до роботи з організації фізичного виховання студентів існуючих в університетах клубів Академічного спортивного союзу [31, с. 48].

Із 1934 р. у Польщі почали проводити тиждень академічного спорту. Першим прикладом упровадження фізичного виховання в навчальні плани була спроба Познаньського університету організувати такі заняття впродовж перших трьох триместрів по одній годині на тиждень. У 1936 р. на прохання сенату Познаньського університету і медичного факультету була отримана згода Міністерства народного просвітництва та релігії на проведення обов'язкових занять із фізичного виховання для всіх студентів.

Завдяки напруженим зусиллям професора Е. Пясецького студенти медичного факультету повинні були обов'язково відвідувати заняття з фізичного виховання по 1 год. на тиждень і тренувальні заняття – по 2 год. на тиждень. На жаль, Познанський університет був єдиним університетом, який проводив такі заняття в обов'язковому порядку [284].

У квітні 1937 р. Міністерство освіти зауважило, що стан фізичної підготовки серед студентства не є задовільним. У зв'язку із цим на основі домовленостей із Державним управлінням у справах фізичного виховання та військової підготовки було заплановано введення обов'язкових занять із фізичної підготовки на 1937–38 н. р. Ці заняття запроваджувалися для студентів 1-х курсів польських університетів на філософських, гуманітарних, природничих, математичних, медичних факультетах, а також для студентів Академії мистецтв у кількості від 2 до 3 год. на тиждень. Крім теоретичних та практичних занять, планувалося перебування кожного студента у спортивному таборі під час канікул. У подальшому планувалось охопити заняттями з фізичного виховання студентство 1-х курсів усіх університетів II Речі Посполитої. Однак ці намагання не вдалося реалізувати у 1937–38 н. р. через відсутність фінансування та необхідної спортивної бази [265; 284; 367].

До проекту навчальних планів польських вищих шкіл фізичне виховання увійшло у 1938 р. Міністерство освіти звернулося до ректорів вишів із пропозицією реалізації можливості впровадження обов'язкової дисципліни «Фізичне виховання». В опублікованих рекомендаціях та директивах було визнано за необхідне введення обов'язкових занять для студентів першого року навчання на медичних і педагогічних спеціальностях загальним обсягом 90 год. на 1 рік. Ці рекомендації були прийняті Науковою радою з фізичного виховання. Також була розпочата діяльність академічних спортивних осередків для добровільних занять у позанавчальний час [240; 321; 366]. Внаслідок такої роботи факультативними заняттями з фізичного виховання (у вигляді експерименту) було охоплено близько 800 студентів із найбільш престижних академічних центрів Варшави, Познані, Вільна.

Напередодні Другої світової війни впровадження обов'язкових занять із фізичного виховання в навчальні програми вищих навчальних закладів Польщі було близьке до своєї повної реалізації. Провідними чинниками, що гальмували впровадження обов'язкових

занять із фізичного виховання для студентів у повному обсязі, були фінансові труднощі, відсутність спортивних споруд, майданчиків та інвентарю, а також нестача тренерсько-викладацьких кадрів. Варто зазначити, що ідеї Е. Пясецького, В. Чехановського та інших фахівців щодо необхідності введення фізичного виховання як обов'язкового предмета у виші Польщі не були реалізовані повною мірою. Наголосимо, що в другому періоді, на відміну від першого, змінювалися типи академічних спортивних осередків: у польських вищих школах створювалися спортивні клуби і спортивні табори.

Після Другої світової війни розпочинається третій, *уніфікувальний*, період становлення та розвитку системи фізичного виховання в Польській Народній Республіці, коли у 1945–1949 рр. знову виникають певні ініціативи, спрямовані на впровадження фізичного виховання в навчальні плани денної форми навчання в університетах.

У 1945 р. були засновані клуби АСС при вищих навчальних закладах у містах Катовиці, Лодзі, Торуні, Вроцлаві, Ченстохові, а головний центр польських академічних спортивних союзів був у Кракові. Через три роки центральний АСС був перенесений до Варшави й почав функціонувати як Головне управління Академічного спортивного союзу (Zarząd Główny Akademickiego Związku Sportowego). Заснування університетських клубів АСС – УК АСС (Klub Uczelni Akademickiego Związku Sportowego – KU AZS) продовжувалося і в наступні роки. Перші післявоєнні роки характеризувалися політичним та організаційним роздробленням студентського руху. Тому АСС взяв на себе місію в цей період повернутися до справ студентської фізичної культури [271; 358].

У 1946–1949 рр. з'являються ініціативи, спрямовані на впровадження фізичного виховання в навчальні плани стаціонарного навчання вищих шкіл Польщі. У 1947 р. на Загальнопольській конференції вищих шкіл було сформульовано звернення до керівництва держави про створення спеціальних міжвузівських комісій із фізичного виховання. В організації обов'язкових занять із фізичного виховання пропонувалося спиратися на організаційні структури АСС. У цей самий час у Польщі відновлюються організаційний статус та призначення УК АСС у всіх вищих навчальних закладах [31; 128; 210; 215].

У післявоєнні роки почався процес відбудови на основах соціалістичного суспільного устрою. Були сформульовані ідейні

основи, на які спирався розвиток фізичної культури і спорту в Польщі. Демократизація та поширення фізичного виховання та спорту були підґрунтям для прийняття Сеймом першого Закону «Про загальну професійну підготовку, фізичне виховання і військову підготовку для молоді та організацію фізичної культури і спорту» (25 лютого 1948 р.) [344]. Статтею 1 означеного Закону введено загальну обов'язкову професійну підготовку, фізичне виховання і військову підготовку польської молоді. У вищій школі фізичне виховання студентів стає обов'язковим [365, с. 369].

У 50-х і 60-х рр. ХХ ст. активно розвивався спорт вищих досягнень. Утримувалося домінування студентів-спортсменів у національних і міжнародних змаганнях. Вагомий внесок вихованців УК АСС при вищих навчальних закладах Республіки Польща і на Олімпійських іграх. Матеріали додатка Е засвідчують, що ця тенденція збереглась і донині.

Фізичне виховання як обов'язкову дисципліну для студентів першого і другого років навчання було введено у 1950 році. Таке рішення було ухвалено виходячи із розпорядження міністрів освіти та охорони здоров'я від 5 січня 1950 р. [293]. Цей документ надавав правову основу для розвитку фізичної культури, туризму і спорту у вишах. Управління діяльністю з фізичного виховання було доручено Відділу з питань фізичного виховання Міністерства вищої освіти, начальником якого був Тадеуш Краєвський. Також була створена відомча комісія з питань фізичного виховання. Але розпорядження могли виконати не всі університети. Це було пов'язано з відсутністю на той час необхідних фахівців та спортивної бази для проведення занять. Систематичними заняттями на той час було охоплено лише 20 % студентів [236; 240; 270; 281; 284].

Велике значення мав Наказ Міністерства вищої освіти від 26 травня 1952 р. (з ініціативи міністра А. Рапацького) «Про створення Студіумів фізичного виховання» (Studiów Wychowania Fizycznego) [374]. Це був загальноуніверситетський підрозділ дидактичної та виховної спрямованості, що повинен був реалізувати програми обов'язкового фізичного виховання у вищих школах. Лише у вересні 1952 р. розпорядженнями Міністерства вищої освіти, Міністерства здоров'я, Міністерства просвітництва, Міністерства культури та мистецтв була врегульована низка основних питань із цього приводу. Обов'язкове фізичне виховання охоплювало студентів перших двох курсів в усіх університетах, політехнічних інститутах,

медичних академіях та в педагогічних, економічних, сільськогосподарських, музичних і театральних вищих школах [240, с. 17].

Студіуми фізичного виховання мали на меті підвищення рівня фізичної підготовленості, фізичного розвитку та здоров'я студентської молоді завдяки таким заходам, як: організація та проведення занять із фізичного виховання; формування зацікавленості в регулярних заняттях фізичними вправами; навчання використання засобів прикладної фізичної культури у повсякденному житті, роботі та праці. Для безпечного проведення цих занять був організований медичний контроль. Академічні спортивні кола підтримували роботу Студіумів фізичного виховання і вбачали в них партнерів [31; 271; 365; 369]. Разом зі створенням Студіумів фізичного виховання тривали спроби змінити навчальну програму університетів.

Із роками фізичне виховання студентів стало предметом як наукових досліджень, так і жвавої дискусії теоретиків та практиків. Викладачі, які працювали в університетах, проводили заняття відповідно до своїх авторських програм. Це зумовило появу можливості об'єднання зусиль зацікавлених педагогів. Під впливом СРСР Міністерством освіти Польщі була затверджена та реалізована у 1953–1954 н. р. «Єдина програма з фізичного виховання» для всіх вищів ПНР. Підґрунтям для неї була програма для середніх шкіл та додавався нормативний комплекс «Готовий до праці та оборони». Виходячи з концепції цієї програми заняття проводилися за чотирма напрямками, а саме: загальної фізичної підготовки, секційної роботи, спортивної та оздоровчої спрямованостей [208; 210; 264; 265]. В цей період усталюється традиційна модель фізичного виховання з єдиними програмами і нормативами.

У 50-ті рр. ХХ ст. відповідні підрозділи Познанського, Краківського та Вроцлавського університетів були перетворені на вищі школи фізичного виховання під егідою Головного комітету з фізичної культури Польщі. У багатьох вишах проводили додаткові навчальні курси, і фахівці з фізичного виховання паралельно здобували другу педагогічну спеціальність [223].

25 червня 1957 р. у Кракові на відкритій конференції, присвяченій питанням обов'язкового фізичного виховання у вищій школі, було ухвалене рішення Головним управлінням Союзу польських вчителів та Головним управлінням АСС про співпрацю

між двома організаціями в галузі фізичної культури та спорту у вищих школах. З того часу спільно обговорювалися програми і загальні плани дій, здійснювались оцінки організаційних проектів та програмного забезпечення, проводилася робота з удосконалення програм фізичного виховання та спорту, поліпшувались умови викладання фізичного виховання та організовувалися спортивно-масові заходи.

Дослідження польського професора К. Ободиньського довели, що внаслідок такої співпраці сформувалась університетська система змагань. Вчений зазначає, що клуби АСС, які існували в той період при університетах, не мали власних бюджетів, фахівців та власних спортивних об'єктів. Їх робота носила лише спортивно-рекреаційний характер. З перетворенням структури та методів роботи Студіумів фізичного виховання розширювалася програма предмета «фізичне виховання», підвищувалася кваліфікація працівників, покращувалася спортивна база, підіймався спортивний рівень студентської молоді, розвивалася спортивна діяльність АСС [271, с. 8].

З 1969 р. рішенням Національного конгресу АСС Польщі основною організаційною одиницею зі спортивно-масової роботи стали УК АСС, головною метою яких було створення спортивних секцій для підготовки висококласних спортсменів зі студентської молоді. У 1970 р. у вищих навчальних закладах було введено факультативні заняття для студентів 3–4-х курсів. Рішенням Ради міністрів від 6 квітня 1973 р. затверджено створення нової програми розвитку фізичного виховання до 1975 р. [215; 225, с. 89].

У квітні 1974 р. наказом міністрів науки, вищої освіти і техніки, культури і мистецтва, здоров'я та соціального захисту було трансформовано Студіуми фізичного виховання у Студіуми фізичного виховання і спорту – СФВіС (Studium Wychowania Fizycznego i Sportu – SWFiS) разом із виданням нового, основоположного статуту, який став одночасно й статутом УК АСС. Було впорядковано календар спортивних заходів та упроваджено «Програму розвитку фізичного виховання та спорту у вищих школах», що передбачала дві години занять із фізичного виховання на тиждень для студентів усіх курсів та спеціальностей. У програмі 1974 р. уперше передбачалося проведення наукової роботи у сфері фізичного виховання та спорту [265; 284].

12 липня 1978 р. видано «Програму розвитку фізичного виховання, спорту та туризму у вищій школі на 1978–1985 рр.», в якій

було зазначено, що «...фізичне виховання, спорт і туризм є важливими чинниками всебічного розвитку молодшої людини. Фізична активність сприяє створенню необхідних навиків дбайливого ставлення до здоров'я і загартованості організму, формує загальну фізичну підготовленість та практичні рухові вміння» [232, с. 21]. Була надана можливість розробляти окремі програми, в яких було узагальнено і відображено специфіку вишу, його кадрові та матеріальні умови [212, с. 86]. Такі програми затверджували ректори університетів.

У 1978–1985 рр. у зв'язку з розвитком спортивної бази планувалося збільшення кількості годин, призначених для обов'язкового фізичного виховання до 3–4 годин на тиждень. Нова програма передбачала створення п'яти навчальних груп: групи загальної фізичної підготовки, групи спортивної підготовки, групи спортивної спеціалізації, спортивні групи (секції), групи лікувальної фізичної культури й реабілітації. У перші роки функціонування програми в більшості університетах запровадили фізичне виховання на чотирьох курсах навчання. СФВіС разом із УК АСС були зобов'язані щорічно оцінювати рівень реалізації університетами програми з фізичного виховання. Ю. Войнар зазначає, що «...нова програма містила також вимоги до викладачів фізичного виховання у вишах. Вони мали бути підготовленими як дидактики, вихователі, організатори та дослідники. Обов'язковим для них стало також систематичне підвищення кваліфікації. Адміністрація вищого навчального закладу повинна була створити таку матеріальну базу для проведення занять, яка робила б можливою реалізацію цієї програми» [31, с. 49].

У цей період основним типом академічних спортивних осередків були УК АСС де проводилися заняття у спортивних секціях. Унаслідок тісної співпраці СФВіС та УК АСС уперше в межах програми з фізичного виховання з'явився і спорт вищих досягнень. Нарешті ця складова фізичної культури виявилася визнаною як органічна частина роботи у вишах. У новій програмі фізичного виховання та спорту визначені напрями розвитку спорту вищих досягнень.

Проте, у 80-х рр. минулого століття спостерігався очевидний спад у сфері фізичної культури в системі вищої освіти. Економічна нестабільність та скрутне фінансове становище, в якому опинилася країна, спричинили зміну ціннісних орієнтирів. У деяких

університетах керівництво намагалося необґрунтовано ліквідувати обов'язкові заняття з фізичного виховання взагалі або замінити їх на факультативні. У 1980–81 та 1981–82 н. р. кризовий стан у країні призвів до скорочення обов'язкових занять із фізичного виховання на 50 %. Так, на факультативних заняттях у 1978 р. були задіяні 4,3 % студентів, а до 1989 р. кількість учнів зменшилася до 3,1 %. Крім того, участь студентів у спортивно-рекреаційних таборах знизилася з 8 % у 1978 р. до приблизно 5 % у 1989 р. [284]. Нестача матеріальних фондів в університетах та високі витрати на організацію таборів змушували призупинити роботу цієї найбільш привабливої форми занять. Зменшення кількості та якості занять уповільнило позиції викладачів із фізичної культури й призвело до знецінення цієї професії у Польщі. Так, недостатність належної спортивної бази та фінансових ресурсів значно обмежувала повну реалізацію окреслених завдань [201]. Ці чинники безпосередньо впливали на розвиток фізичного виховання та спорту в університетах. Така мало оптимістична картина фізичного виховання молоді в той період призвела до певних роздумів науковців, насамперед тих, хто прагнув змінити систему освіти у сфері фізичної культури.

Суспільні зміни в Польщі вплинули на вищу школу та фізичну культуру. 3 липня 1984 р. Сеймом Республіки Польща ухвалений Закон «Про фізичну культуру» [345], що стало проявом загального розуміння ролі фізичної культури у розвитку суспільства. Законом надана самостійність вищим навчальним закладам Польщі щодо організації фізичного виховання з урахуванням регіональних і вузівських особливостей. Також урядом була надана допомога для розвитку фізичної культури (створення муніципальних фондів, фінансування проектів, виконання завдань, що пов'язані з будівництвом спортивної інфраструктури).

До 1989 р. Польська Народна Республіка залишалася державою з централізованим управлінням. Рішення стосовно системи освіти та управління нею, а також різних сфер життя, ухвалювались у Варшаві. Міністерство освіти приймало рішення щодо роботи майже всіх освітніх галузей [185, с. 51]. Навчання було монополізовано виключно державними навчальними закладами у часи соціалізму. Недержавний сектор освіти становив єдиний у соцтаборі навчальний заклад вищого рівня – Люблінський католицький університет (Katolicki Uniwersytet Lubelski), що був приватним [26, с. 154; 89, с. 142]. У цей період відбувалися часті зміни назв управлінських

структур системи освіти, зокрема Відомство освіти Польського комітету національного визволення (Resort Oświaty Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego), Міністерство освіти (Ministerstwo Oświaty), Міністерство освіти і вищої школи (Ministerstwo Oświaty i Szkolnictwa Wyższego), Міністерство освіти і виховання (Ministerstwo Oświaty i Wychowania) [204, с. 32]. Однак зі зміною назви система роботи цих відомств за своєю суттю не змінювалася.

Лише у наступний, *модернізувальний*, період розвитку фізичного виховання та спорту в університетській освіті Польщі, який розпочався з моменту проголошення незалежності Республіки Польща у 1989 р., відбуваються кардинальні зміни в освіті й першим об'єктом таких змін стає вища школа. Так, було прийнято новий Закон «Про вищу освіту» (12.09.1990 р.) [346], який надав керівництву вишів більшу самостійність у підготовці та реалізації навчально-виховних програм, зокрема й програм з фізичного виховання. Закон містив такий пункт, як «Турбота про здоров'я і фізичний розвиток студентів» [347].

Із початком модернізувального періоду розвитку фізичного виховання та спорту в університетській освіті Польщі розпочинає відновлюватися національна система фізичного виховання молоді. Більш активна модернізація у сфері фізичного виховання та спорту розпочалася з кінця 90-х років ХХ століття у контексті євро інтеграційних процесів. Завдяки використанню фондів Європейського Союзу у багатьох закладах освіти РП будуються сучасні спортивні об'єкти, у чому ми переконалися під час перебування в польських університетах (див. дод. Ж).

Не останню роль у процесі модернізації ФВтаС відігравали такі чинники, як організаційно-структурні зміни, рівень фінансування університетів, їх матеріально-технічна база й кадрове забезпечення, а сприятливе правове поле для освітніх змін створювалося шляхом оновлення законодавства. У цьому періоді змінюється тип академічних спортивних осередків, з'являються центри фізичного виховання та спорту, фізичної культури та здоров'я, спорту й рекреації, діяльність яких буде розглянута у другому розділі.

Ретроспективний аналіз допоміг визначити місце і значення сучасних модернізаційних процесів у загальному генезисі фізичного виховання та спорту в університетах Польщі. Історико-генетичний аналіз наукової літератури і нормативно-правових актів дозволив узагальнити їх теоретичні результати та здійснити періодизацію

становлення й розвитку фізичного виховання та спорту в університетській освіті Польщі. У цьому процесі ми виокремили чотири періоди. У першому, започаткувальному, періоді (кінець XVIII – початок XX ст.) було обґрунтовано доцільність упровадження фізичного виховання в систему освіти. У цей період починають проводитися позанавчальні заняття із фізичного виховання для бажаючих у Ягеллонському, Вроцлавському, Познаньському, Львівському та Варшавському університетах і створюються перші спортивні організації. Упродовж майже всього періоду не було чіткого розподілу функцій фізичного виховання та спорту. З'ясовано, що лише наприкінці першого періоду в системі ФВтаС з'являються провісники кардинальних змін в організаційній структурі, серед яких – створення перших спортивних осередків у 1878 р., Академічного спортивного союзу у 1909 р. та курсів фізичного виховання у Ягеллонському університеті у 1913 р.

Другий, пошукувальний, період (1918–1939 рр.) охоплює роки між двома світовими війнами, коли відроджується незалежна Польща – II Річ Посполита. Із 1918 до 1927 р. в усіх університетах Польщі виникають спортивні клуби АСС, які встановлюють міжнародні контакти у галузі університетського спорту. У наступні роки в Познаньському та Ягеллонському університетах провідні викладачі намагаються вперше впровадити обов'язкові заняття з фізичного виховання. 1938 рік ознаменувався введенням обов'язкової дисципліни «Фізичне виховання» до проекту навчальних планів цих вишів.

Третій, уніфікувальний, період (1945–1988 рр.) позначається жорсткою централізацією управління вищою школою за часів існування ПНР, коли приймається низка відповідних законів, упроваджується єдина програма з фізичного виховання для всіх вишів Польщі, усталюється традиційна модель фізичного виховання та спорту. Серед позитивів уніфікувального періоду відзначимо появу в університетах Польщі нової структурної одиниці – СФВіС, а також активне заснування УК АСС, які стають основним осередком позанавчальної спортивно-масової роботи. Саме внаслідок співпраці СФВіС та УК АСС сформувалась університетська система змагань, що збереглася до сьогодні. У 80-х рр. XX ст. мав місце спад у галузі фізичної культури в системі вищої освіти, пов'язаний із кризовим суспільно-політичним станом у країні.

Четвертий, *модернізувальний*, період розпочинається в 1989 р. з моменту проголошення III Речі Посполитої і буде розглянутий докладно у наступних розділах.

Висновки до розділу 1

1. Термінологічний аналіз нормативних документів, зокрема Закону України «Про фізичну культуру і спорт» (1993 р.) і Закону Республіки Польща «Про фізичну культуру» (1996 р.), та контент-аналіз наукових розвідок українських і польських дослідників засвідчили, що у вітчизняних джерелах переважають терміни «фізична культура», «культура здоров'я», «здоровий спосіб життя», а у польських – «фізичне виховання», «фізичне здоров'я», «фізична рекреація».

2. Уточнено зміст поняття «фізичне виховання студентів», що визначено як багатогранний педагогічний процес організації активної фізкультурно-оздоровчої діяльності університетської молоді. Конкретизовано термін «університетський спорт», схарактеризований як цілеспрямована діяльність студентів університетів із метою досягнення максимальних спортивних результатів, що позитивно впливає на їх фізичний і психічний стан та соціалізацію.

3. Систематизовано сучасні концептуальні підходи провідних польських учених до фізичного виховання молоді, зокрема: *гуманістичний* (М. Демель, А. Совіньський), в якому акцентовано на гармонії між тілом і психікою, на взаємозв'язку фізичного і психічного здоров'я особистості; *аксіологічний* (Г. Грабовський, К. Зухора), в межах якого поняття «фізичне виховання» інтерпретується через конгломерат таких цінностей, як «здоров'я», «працездатність», «краса тіла»; *валеологічний* (А. Краванський, В. Осінський, З. Яворський), за яким фізичне виховання, спорт і система оздоровлення функціонують як єдине ціле, забезпечуючи освіту й виховання здорової нації, а фізична активність задля здоров'я (*health related fitness*) стає ціложиттєвою установкою.

4. На основі виокремлення сутнісних характеристик модернізації, конкретизації й уточнення змістового навантаження цього поняття щодо вищої школи *модернізацію фізичного виховання та спорту в університетській освіті* визначено як інноваційний процес трансформації, що полягає: в оновленні структури фізичного

виховання та спорту; в переорієнтації мети та змісту фізкультурно-спортивної підготовки на формування культури здоров'я університетської молоді; використанні сучасних підходів до управління в означеній сфері; у розширенні видів рухової активності студентів. Доведено, що інноваційні зміни у фізичному вихованні та спорті відбуваються під впливом таких сучасних тенденцій розвитку вищої освіти, як маркетингізація та менеджеризація.

5. За результатами ретроспективного аналізу визначено місце і значення сучасних модернізаційних процесів у загальному генезисі фізичного виховання та спорту в університетській освіті Польщі. Використання історико-генетичного аналізу дозволило здійснити періодизацію становлення та розвитку означеного феномену. Доведено, що його генеза детермінується низкою політичних, економічних та академічних чинників. Зокрема, з огляду на історичні події, суспільно-політичні перетворення, зміни в організації, структурі, фінансовому становищі, матеріально-технічній базі і кадровому складі університетів виокремлено чотири періоди становлення і розвитку фізичного виховання та спорту в університетській освіті Польщі.

Перший, *започаткувальний*, період (кінець XVIII – початок XX ст.) розпочинається зі створення Комісії національної освіти (1773 р.), яка обґрунтувала доцільність упровадження фізичного виховання в систему освіти, і характеризується: організацією фізичного виховання студентів у позанавчальний час у Ягеллонському, Вроцлавському, Познаньському, Львівському та Варшавському університетах; створенням перших спортивних осередків (1878 р.), що існували за рахунок бюджетів університетів та благодійників; заснуванням Академічного спортивного союзу (1909 р.) та відкриттям курсів фізичного виховання в Ягеллонському університеті для підготовки вчителів-фізкультурників (1913 р.).

Другий, *пошукувальний*, період (1918–1939 рр.), що охоплює роки між двома світовими війнами, коли на територіях, анексованих трьома імперіями, виникає II Річ Посполита, характеризується, з одного боку, появою спортивних клубів АСС в усіх академічних центрах Польщі та встановленням міжнародних контактів у галузі університетського спорту, а з іншого – першими спробами впровадити обов'язкові заняття з фізичного виховання у Познаньському та Ягеллонському університетах (1938 р.).

Третій, *уніфікувальний*, період (1945–1988 рр.) збігається із часами існування Польської Народної Республіки, коли під політичним тиском СРСР відбувається жорстка централізація управління вищою школою, ухвалюється низка відповідних законів, усталюється традиційна модель фізичного виховання та спорту з єдиними програмами і нормативами. Установлено, що в університетах Польщі з'являється нова структурна одиниця – Студіуми фізичного виховання і спорту, а основною організаційною одиницею зі спортивно-масової роботи стають Університетські клуби АСС. З'ясовано, що внаслідок співпраці СФВіС та УК АСС сформувалась університетська система змагань.

6. Четвертий, *модернізувальний*, період розпочинається в 1989 р. з моменту проголошення III Речі Посполитої, коли відновлюється національна модель фізичного виховання студентів і університетського спорту та розпочинаються пошуки шляхів її модернізації, відбувається активна реорганізація фізичного виховання та спорту в університетах за євростандартами після підписання угоди про асоціацію РП з європейською спільнотою (1991 р.).

Застосування історико-генетичного та порівняльно-зіставного методів дозволило створити типологію академічних спортивних осередків у контексті еволюції досліджуваного феномену: школи (верхової їзди, фехтування, плавання, танців та гімнастики), спортивні гуртки, студентські спортивні товариства, спортивні клуби, зимові та літні спортивні табори, УК АСС, центри (фізичного виховання та спорту, фізичної культури і здоров'я, спорту й рекреації тощо).

7. Виокремлено персоналії, які відіграли значну роль у становленні системи фізичного виховання та спорту в Польщі. Так, наприкінці XVIII ст. діячі Комісії національної освіти – А. Каменецький, С. Канарський, А. Поплавський, Г. Пірамович – обґрунтували необхідність фізичного виховання в системі освіти. Професор кафедри хірургії Людвиг Берковський був засновником гімнастичної школи оздоровчого спрямування в Ягеллонському університеті (1838 р.). Професор Євгеніуш Пясецький створив на медичному факультеті Познанського університету першу в Польщі кафедру шкільної гігієни та фізичного виховання (1919 р.) і впровадив програму фізичного виховання на всіх факультетах вишу. Професор Ягеллонського університету Станіслав Чехановський у

1927–1928 роках ініціював уведення обов'язкового фізичного виховання у вищій школі.

Отже, узагальнення наукової думки у сфері ФВтаС дозволило вирізнити базові категорії дослідження, систематизувати концептуальні підходи та з'ясувати сутність модернізації фізичного виховання та спорту в університетській освіті, виокремити періоди становлення і розвитку означеного феномену в Польщі та видатних діячів академічного фізичного виховання та спорту.

РОЗДІЛ 2

БАЗОВІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ В УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ ОСВІТІ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

У другому розділі схарактеризовано нормативно-правовий, структурно-змістовий та управлінський аспекти модернізації фізичного виховання та спорту в університетській освіті Польщі в умовах розбудови Європейського простору вищої освіти, узагальнено досвід упровадження інновацій у процес фізичного виховання студентів і університетський спорт в університетах Республіки Польща.

2.1. Нормативно-правовий аспект модернізації фізичного виховання та спорту в університетах Польщі

У другій половині ХХ століття зміни, що відбулися в суспільному та економічному житті Речі Посполитої, призвели до переорієнтації її зовнішньої політики. При цьому провідним її напрямком стало прагнення до зближення Польської держави з європейською спільнотою, що є неможливим без зміни орієнтирів у освітньому просторі держави. Дослідження особливостей процесу модернізації вищої освіти в Республіці Польща, що пройшла шлях від постсоціалістичної держави до члена Європейського Співтовариства, дає змогу виявити можливі шляхи інтенсифікації освітніх реформ в Україні.

На початку 90-х рр. ХХ століття Варшава чітко визначила пріоритети у своїх стосунках із Європейським Союзом. 19 травня 1990 р. Польща офіційно подала заявку на початок переговорів щодо підписання угоди про асоціацію з Європейським Співтовариством. Переговори почалися у грудні 1990 р., а 16 грудня 1991 р. польський уряд підписав Європейську угоду, зробивши Польщу асоційованим членом Європейського Співтовариства. Угода створювала юридичні передумови для розбудови економічного, політичного, наукового та культурного співробітництва з Європою [249, с. 159–161; 282]. Так, початком політичного діалогу про інтеграцію Польщі до об'єднаної

Європи стало підписання Європейської угоди про асоціацію РП із Європейським Співтовариством. У контексті інтеграції до Євросоюзу Польща почала процес послідовних істотних демократичних змін у різних сферах, зокрема в політичній, економічній та освітній.

Результати теоретичного аналізу резолюцій Головної ради вищого шкільництва Польщі у другій половині ХХ століття, надрукованих в Урядовому віснику Міністерства національної освіти та спорту, свідчать про трактування фізичного виховання як другорядної дисципліни, оскільки на неї відводилось усього 60–90 годин упродовж всього терміну навчання [346]. З метою досягнення відповідності до освітніх стандартів країн Європейського Союзу з 90-х років польські педагоги вносять зміни до освітніх програм. Надзвичайно важливим для ліквідації монополії держави в системі освіти Польщі вважається прийняття нового Закону «Про систему освіти» від 7 вересня 1991 р. [348], що став основою формування польської освітньої реформи. Відповідно до вищезгаданого Закону «Про вищу освіту» (1990 р.) і Закону «Про систему освіти» (1991 р.) змінилася роль колегіальних органів навчальних закладів, які отримали можливість впливати на ухвалення рішень, що обмежило прийняття одноосібних рішень і демократизувало управління вишів. Із цього часу вирішення питань визначення кількості та форм занять із фізичного виховання, а також складання програми занять передані безпосередньо самим вишам [90, с. 5; 301, с. 5–6]. Наголосимо, що фізичне виховання залишилось обов'язковою дисципліною, що мала на меті підвищення рівня фізичної підготовленості та зміцнення здоров'я студентської молоді.

18 січня 1996 р. Сейм Республіки Польща ухвалив Закон «Про фізичну культуру», який вважають реальним початком процесу модернізації фізичного виховання та спорту в університетській освіті держави. Стаття 1 Закону «Про фізичну культуру» [349] тлумачить, що громадяни країни незалежно від віку, статі, релігії, раси і ступеня та виду недієздатності чи інвалідності мають однакові права на різні форми фізичної культури. Згідно зі статтею 2 «основними цілями фізичної культури є піклування про належний психофізичний розвиток та здоров'я всіх громадян», при цьому зазначені цілі повинні реалізовуватися в суспільстві через «фізичне виховання, спорт, рухову рекреацію та рухову реабілітацію» [349, с. 765].

Закон «Про фізичну культуру» в його останній редакції надав місцевому самоврядуванню фінансову підтримку для розвитку

фізичної культури та спорту. Статтею 4 передбачено, що органи державного управління та місцеві органи влади повинні створювати умови для правового, організаційного та економічного розвитку фізичної культури. Стаття 5 зазначеного Закону зобов'язує муніципалітети реалізовувати завдання у сфері фізичної культури. Стаття 19 зобов'язує установи всіх рівнів освіти Республіки Польща проводити обов'язкові заняття з фізичного виховання в межах власної освітньої та виховної діяльності [351, с. 1–7]. У 2007 р. Голова управління з фізичної культури і туризму Республіки Польща, міністр оборони і внутрішніх справ зобов'язалися створити модель типової навчальної програми занять для організаційних підрозділів та установ, які повинні виконувати програми та плани занять із фізичного виховання [272].

Змістовий аналіз Закону «Про фізичну культуру» (18.01.1996 р.) дозволяє стверджувати, що фізична культура є частиною національної культури Польщі, яка реалізується в організаційній структурі фізичної культури країни та регламентує діапазон її раціональної реалізації на різних рівнях фізичного виховання. У цьому ж році Управлінням фізичної культури та туризму було розроблено і впроваджено «Програму розвитку спорту в академічному середовищі», що покликана поліпшити показники фізичного стану студентів. Необхідно зазначити, що Закон «Про фізичну культуру» (1996 р.) зобов'язував усі вищі навчальні заклади до проведення занять із фізичного виховання, проте визначення характеру, форм та розміру занять не зазначено, залишаючи вирішення цих питань органам, що ухвалюють відповідні рішення в сенатах університетів. Встановлення мінімального розміру занять із фізичного виховання було передане головному органу самоуправління – Раді вищої освіти Польщі (Rada Szkolnictwa Wyższego) [178, с. 122]. Однак кількість годин у деяких вищих навчальних закладах залишалася мінімальною щодо встановлених для реалізації фізичного виховання і визначалася фінансовим положенням університетів [266].

У 1996 році розроблена Національна програма «Здоров'я» (1996–2005 рр.) [260], присвячена засобам поліпшення стану здоров'я та якості життя населення, вдосконаленню фізичної підготовленості, збільшенню фізичної активності всіх вікових груп населення країни. Ця програма зорієнтована на стратегічну мету, що полягає у

зміцненні й оптимізації стану здоров'я суспільства та окремих груп населення та виховання здорової нації.

В. Пасічник зазначає, що основні положення цієї програми зобов'язали керівників освітніх установ та педагогічні колективи залучити молодь до систематичних позанавчальних занять фізичною культурою та спортом [126, с. 123]. Дослідник наголошує, що Національна програма «Здоров'я» (1996–2005 рр.) змінила традиційні підходи щодо медичної освіти та медичного виховання як запоруки здорової нації, які не мали ефективного впливу на зміну способу життя суспільства.

У квітні 1997 року Національними зборами Республіки Польща було прийнято Конституцію країни, яку у наступному місяці було затверджено на всенародному референдумі. Так з'явився основоположний нормативно-правовий акт, який визначив основні засади організації польського суспільства. Відповідно до ст. 68. п. 5. Основного Закону Республіки Польща органи державної влади зобов'язані підтримувати розвиток фізичної культури, особливо серед дітей та молоді [229, с. 2426]. Ст. 70 цього документа закріплює право громадян на освіту. Згідно з Основним Законом РП стаціонарне навчання у вищих державної форми власності є безкоштовним, а платними можуть бути лише окремі освітні послуги, перелік яких встановлюється законодавчим шляхом. Крім того, у Конституції декларується автономія вищих навчальних закладів, межі якої має визначати нормативно-правовий акт, що регулює функціонування системи вищої освіти [229, с. 2427–2428]. Основний Закон Республіки Польща не лише проголошує рівний доступ до освіти всіх громадян незалежно від соціального статусу, а й зобов'язує відповідні органи влади створювати й підтримувати порядок надання індивідуальної фінансової та організаційної допомоги учням і студентам вишів, у тому разі й у сфері фізичного виховання та спорту. Таким чином, результати аналізу Конституції РП дають право стверджувати, що основний Закон визначає державний підхід до сфери фізичного виховання студентської молоді та університетського спорту.

У 1998 році опубліковано критичний звіт законодавчої бази Республіки Польща, що знайшов відображення в документі «Вступна концепція – Реформа системи освіти 1998 року». У документі надано критичну оцінку існуючої системи освіти, висвітлено її негативні сторони й запропоновано організаційні, програмно-методичні зміни модернізації системи освіти. Крім того, у документі «Вступна

концепція – Реформа системи освіти 1998 року» зазначено, що провідною парадигмою освітньої діяльності є піднесення рівня освіти суспільства, надання рівних можливостей у доступі до освіти, підготовці до суспільного життя, гнучке пристосування до змін ринку праці тощо [246, с. 84].

У 2000 році з урахуванням вимог Євросоюзу урядом Республіки Польща розроблено програму «Здоров'я для всіх» та запропоновано новий план дій щодо зміцнення здоров'я нації [362]. Польська дослідниця М. Жибура зазначає, що основними оперативними завданнями цієї програми стали зменшення захворюваності й передчасної смертності, зниження факторів ризику, зміна оздоровчих практик, скорочення тривалості лікарняних, зниження витрат на охорону здоров'я, підвищення усвідомлення суспільством факторів, що впливають на здоров'я, удосконалення організаційних стандартів тощо [380].

Польський вчений Е. Сирек стверджує, що причиною створення Національної програми «Здоров'я» (2007–2015 рр.) [261] є концепція популяризації здоров'я згідно з Оттавською картою, де центр діяльності перенесений з установ охорони здоров'я на соціально-економічні сектори, оскільки здоров'я людини значною мірою залежить від політики держави, територіальних і громадських організацій. Так, основними цілями нової програми є підвищення фізичної активності населення й зміна стилю життя всіх соціальних груп, а провідним аргументом – зростання фізичної активності людей у вільний час, що не було реалізовано у попередній програмі [316, с. 42].

Необхідно зазначити, що на загальнодержавному рівні об'єднання завдань навчання, виховання та наукової діяльності становить основний вимір функціонування вищої школи. Під час реорганізації структури управління державою сфера вищої освіти підпорядковувалася різним міністерствам.

До 23.10.2001 р. управління системою вищої освіти здійснювало Міністерство національної освіти. З 23.10.2001 до 31.08.2005 р. – Міністерство національної освіти і спорту [294]. З 31.08.2005 до 31.10.2005 р. ці функції виконувало Міністерство національної освіти, а з 31.10.2005 р. – Міністерство освіти і науки [296]. З 6.05.2006 р. й до сьогодні діяльність вищих навчальних закладів Польщі визначає Міністерство науки та вищої освіти (Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego – MNiSW) [297]. Основним

документом, що визначає діяльність системи вищої освіти, є Закон Республіки Польща «Про вищу освіту» (від 27.07.2005 р.) (Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym) [352] зі змінами від 18.03.2011 р. [356].

Після вступу країни до ЄС триває модернізація системи вищої школи у Польщі. У 2005 році Сейм Республіки Польща ухвалив Закон «Про вищу освіту» (від 27.07.2005 р.), що регламентував порядок модернізації системи вищої освіти та її інтеграцію до європейського простору вищої освіти. Закон «Про вищу освіту» (від 27.07.2005 р.) став основою регулювання питань розвитку та активізації фізичної культури як у державних, так і приватних університетах країни. У ст. 13 Закону наголошувалося, що кожен університет повинен створити належні умови для розвитку фізичного виховання студентів вишу [352].

У ст. 45 означеного Закону було визначено, що Головна Рада з питань науки і вищої освіти (Rada Główna Nauki i Szkolnictwa Wyższego – RGNiSW) [287] є керівним органом, до компетенції якого входить вирішення питань науки і культури певного освітнього закладу та звернення з клопотаннями до вищих органів влади щодо вирішення означених проблем [352].

Законом «Про вищу освіту» (2005 р.) було визначено тогочасні завдання закладів вищої освіти, серед яких: підготовка майбутніх фахівців до самостійної науково-дослідної, дидактичної або мистецької діяльності; розвиток та поширення національної культури та надбань технічного прогресу; піклування про здоров'я, фізичний і духовний розвиток особистості; популяризація та примноження досягнень національної науки та культури. Відповідно до Закону кожен університет країни набував автономності у визначенні програм і діапазону освітніх завдань. При цьому фізичне виховання та спорт повинні були стати як інтегральною, так і комплементарною частиною політики вишу в підготовці студентів до активної діяльності у професійній сфері й суспільному житті. Ст. 189 Закону «Про вищу освіту» (2005 р.) наголошує на обов'язковому відвідуванні студентами вищої школи навчальних занять згідно з регламентом навчального процесу й зосереджує увагу на обов'язковій їхній участі у заняттях з фізичного виховання [352].

Варто зауважити, що реалізація програми із фізичного виховання, зокрема обов'язкових занять із фізичного виховання, спортивних, реабілітаційних та рекреаційних занять у польських

університетах, входить до компетенції Студіумів фізичного виховання і спорту – СФВіС (Studium Wychowania Fizycznego i Sportu – SWFiS). Діяльність цих підрозділів ґрунтується на законодавчих актах, а саме статутах університетів та ухвалі сенату вищого навчального закладу за розпорядженням ректора вишу. Ректор приймає рішення з усіх питань в університеті, за винятком тих, які за законом або статутом вишу належать до компетенції інших структурних органів навчального закладу. Згідно зі ст. 66 такий статус певного університету дає йому можливість, зокрема, приймати рішення про власність і господарство, створювати, переорганізовувати і скасовувати організаційні підрозділи, зазначені у статуті, здійснювати нагляд за навчальною та науковою діяльністю, адміністрацією і господарством, забезпечувати дотримання законності й безпеки на теренах університету [352]. Аналіз статутів і регламентів навчання польських класичних університетів засвідчив, що кожен із них містить положення, які відображають специфіку вищого навчального закладу, діяльність якого він регламентує.

Відповідно до Закону «Про вищу освіту» (2005 р.) річний обсяг навчального навантаження науково-педагогічних працівників СФВіС польських вишів становить для старших викладачів 240–330 академічних годин, для викладачів – до 360 академічних годин, для решти дидактичних працівників (інструкторів із рівнем магістра) – до 540 академічних годин [234, с. 70]. Змістовий аналіз Закону «Про вищу освіту» (2005 р.) Республіки Польща дозволяє стверджувати, що цей документ регламентував необхідність модернізації навчальних програм і планів вищих навчальних закладів Польщі задля активізації академічної мобільності в країні.

Я. Косовський, аналізуючи правові аспекти фізичного виховання та спорту, стверджує, що органи державної влади керувалися у своїй діяльності існуючими нормативними актами. Однак активний розвиток спорту в напрямку його професіоналізації спонукав на створення нової правової регуляції [235, с. 344].

У 2005 році уряд Польщі ратифікував Закон «Про кваліфікований спорт» (29. 07. 2005 р.), спрямований на підтримку конкурентоспроможного спорту в країні та за її межами та визначив подальші перспективи діяльності УК АСС. У Законі визначено і враховано фундаментальні зміни у діапазоні функціонування ФВтаС і зазначено, що кваліфікований спорт потрібно розуміти як одну з форм активності індивіда, пов'язану з його участю у спортивних

змаганнях, організованих та проведених федерацією польського спорту або фізичними чи юридичними особами, які діють під його керівництвом [353].

У 2006 році після набуття чинності Закону «Про кваліфікований спорт» органи державної влади та місцевого самоврядування отримали правовий механізм розвитку спорту на всіх рівнях. Таким чином, на початку XXI століття спорт почав регулюватись окремим законодавчим актом, у якому були чітко окреслені організаційна структура спорту, відповідальність спортсменів, умови та процедура надання спортивних стипендій та нагород для спортсменів за досягнуті високі спортивні результати, кадрове забезпечення, дисциплінарна відповідальність та врегулювання суперечок у галузі спорту та ін.

Логічним кроком, що свідчить про виважену політику держави стосовно фізичного виховання та спорту, було введення у 2007 році до цього Закону положення «Про внесення змін до Закону про кваліфікований спорт та інших актів» (від 23.08.2007 р.). Положення конкретизувало завдання органів місцевого самоврядування, визначило умови і режим підтримання розвитку спорту та надання допомоги у вигляді фінансування спортивних клубів, грошових премій для видатних спортсменів та їхніх тренерів, організацію спортивних таборів, доступу до муніципальних спортивних споруд для занять або спортивних заходів, що підтверджує виважену політику держави щодо фізичного виховання і спорту [354].

Ці законодавчі акти мають важливе значення для академічної фізичної культури. Відмова від штучних підрозділів і насамперед уточнення та регулювання питання про фінансування спорту державною владою позитивно впливають на поліпшення діяльності щодо організації фізичної культури в польських університетах.

У 2007 році у Розпорядженні міністра науки і вищої освіти Польщі (РМНВОП) «Про стандарти освіти для окремих напрямів і рівнів освіти, а також порядок створення і умови, які повинен виконувати навчальний заклад щоб здійснювати міжнапрямове навчання й запровадити макронапрями» (12.07.2007 р.) [292] було розв'язано у правовому полі низку проблем у сфері фізичного виховання студентів у вищих школах.

У розпорядженні містяться стандарти навчання з 118 напрямів підготовки, не розподілених на галузеві групи (§ 1, № 1–118) та визначається кількість годин занять із фізичного виховання для

кожного з них. Вказівки щодо кількості годин на дисципліну «Фізичне виховання» зазначено в окремих додатках до кожного напряму підготовки. Передбачено обов'язковий стандартний мінімум для студентів денної форми навчання кількістю 60 годин, (2 кредитів ECTS) у двох семестрах. Певна свобода в питаннях фізичного виховання студентської молоді дозволяє адміністрації університетів установлювати кількість годин, але вона не повинна бути меншою, ніж зазначено у стандартах навчання відповідно до кредитів ECTS.

Згідно з параграфом 3 РМНВОП університети країни зобов'язані забезпечувати високу якість освіти, створювати власну внутрішню систему забезпечення якості навчання. У параграфі 14 РМНВОП зазначено, що заняття з фізичного виховання передбачені й для студентів, які навчаються в умовах заочного або вечірнього навчання, однак вони є необов'язковими але й не заперечується можливість проведення таких занять (на розсуд керівництва університетів) [292]. Потрібно зазначити, що заняття з фізичного виховання для студентів заочного відділення вишів України взагалі не передбачені.

У 2009 р. міністр науки і вищої освіти Польщі видає нове розпорядження щодо стандартів навчання для окремих напрямів «Про стандарти освіти для окремих напрямів і рівнів освіти, а також порядок створення і умови, які повинен виконувати навчальний заклад щоб здійснювати міжнапрямове навчання й запровадити макронапрями» (16.10.2009 р.) [295]. Зауважимо, що відносно фізичного виховання вимоги практично не змінюються. Навчальні програми повинні передбачати на дисципліну «Фізичне виховання» не менше 60 годин (2 кредити ECTS). У структурі стандартів вказівки стосовно фізичного виховання містяться у розділі V «Інші вимоги». У 2011 р. після оновлення Закону Республіки Польща «Про вищу освіту» з'являються чергові розпорядження для окремих напрямів підготовки. Структура стандартів кардинально змінюється – вона стає модульною.

У порівняльному плані зазначимо, що в Україні було видано Наказ МОН України «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента» (09.07.2009 р.). У ньому зазначено, що з 2009 року фізичне виховання у вищих навчальних закладах стало позакредитною дисципліною. Навчальні заняття з фізичного виховання проводяться в обсязі чотирьох годин на тиждень. На першому та другому курсах фізичне виховання планується в аудиторне навантаження студентів, яке не може

перевищувати 30 годин на тиждень. Для студентів старших курсів рекомендовано проводити фізичне виховання у формі секційних занять. На нашу думку, наявність кредитів на дисципліну «Фізичне виховання» в університетах Республіки Польща свідчить про розуміння значущості цього навчального предмета на державному та університетському рівнях та умотивовує студентів до занять. Крім цього, дослідження групи польських науковців Е. Задарко, Я. Юнгера, З. Барабаша вказують на те, що у політехнічних університетах та мистецьких вищих школах Польщі збільшують кількість годин із дисципліни «Фізичне виховання» до 120-ти академічних годин на навчальний рік упродовж 4-х, і навіть 8-ми семестрів [371, с. 53–54.].

У 2010 році прийнято новий Закон «Про спорт» (25.06.2010 р.), що передбачав ґрунтовні зміни у правовому полі в галузі спорту країни. Ст. 2 означеного Закону визначає поняття «спорт» як сукупність усіх форм фізичної активності особистості, які завдяки участі у спеціально організованих заняттях впливають на розвиток і вдосконалення її фізичного й психічного стану, розвиток соціальних відносин або досягнення спортивних результатів у змаганнях усіх рівнів. Така дефініція була наведена Радою Європи та включена до Європейської хартії спорту (24.12.1992 р.), а потім прийнята Європейським Союзом і з 11.07.2007 року є частиною надбань Співтовариства, що зафіксовано у «Білій книзі спорту» [228]. Законодавці Республіки Польща визнали дефініцію поняття «спорт», що вже існувала в межах міжнародного права і поєднувала в собі поняття «спорт» і «фізична реабілітація». Таке поєднання мало велике значення для підтримання цієї діяльності органами державної влади.

Розділ сьомий Закону «Про спорт» присвячений правовій основі фінансування фізичної культури органами місцевої влади. У ст. 35 наголошено, що створення умов, головним чином організаційних, для розвитку спорту є завданням місцевого самоврядування. У ст. 36 окреслено перелік заходів, на які можуть бути виділені державні кошти. У ст. 37 зазначено, що міністерство, відповідальне за систему вищої освіти, може підтримувати, зокрема фінансово, розвиток спорту в академічному середовищі [355].

Я. Косовський та Е. Задарко зазначають, що наведені вище положення мають велике значення для розвитку фізичної культури у вишах країни, зокрема для діяльності університетських клубів АСС,

де поряд зі спортом вищих досягнень на належному рівні повинні існувати аматорський спорт і винятково рекреаційні заходи. Важливо також й уточнення регуляції питань фінансування спорту органами державної влади, що позитивно вплинуло на поліпшення діяльності в організації фізичного виховання та спорту в рамках університетської освіти Польщі [235, с. 351; 371, с. 55].

У 2011 році була продовжена системна робота над нормативно-правовим забезпеченням вищої освіти, спрямована на підвищення її якості, доступності та конкурентоспроможності на глобальному ринку освітніх послуг. 18 березня 2011 р. Сеймом Республіки Польща ухвалено Закон «Про зміну Закону «Про вищу освіту», Закону «Про наукові ступені та наукові звання», а також про зміну деяких інших законів» [356]. Нова редакція Закону з огляду на необхідність активізації модернізаційних процесів скоригувала й удосконалила нормативно-правову базу вищої освіти. У Законі значне місце посідають питання автономії вищих навчальних закладів, розширення прав університетів на їхню автономію щодо створення навчальних програм та напрямів навчання, які не потребують затвердження у профільному міністерстві [356]. Завдяки змінам, внесеним до Закону «Про вищу освіту», розширено перелік першорядних завдань вищів з урахуванням пріоритетів розвитку вищої освіти, визначених у підсумкових комюніке міністерських конференцій країн-учасниць Болонського процесу.

Аналіз змін та доповнень до Закону «Про вищу освіту» (18.05.2011 р.) дає змогу стверджувати, що ці нововведення зумовлені необхідністю модернізації галузі, яка взяла курс на інтеграцію у європейський простір вищої освіти та європейський дослідницький простір. Згідно зі ст. 181 студентам вищів надається можливість одержувати стипендію ректора для найкращих студентів за наукові, мистецькі досягнення або високі спортивні результати у міжнародних або національних змаганнях, стипендію міністра вищої освіти за визначні наукові, мистецькі або спортивні досягнення. Крім того, з 2011 року стипендії студентам і аспірантам можуть виплачуватись органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами [356].

Внесені поправки до Закону «Про вищу освіту» (2011 р.) привели до важливих змін, зокрема щодо якості освіти. Так, у центрі уваги стають результати навчання. Відтепер у польських вишах, як і в університетах інших країни ЄС, результати навчання є основною

формою змісту напрямів навчання, а ефективність їх досягнення – основою для акредитаційних оцінок. Таким чином, проектування процесу навчання стає автономним завданням університету, звільнившись від обов'язкових освітніх стандартів. Зміст і результати навчання (efektów kształcenia) для кожного курсу повинні відповідати вимогам закону та відповідним розпорядженням і містити в собі всі основні завдання університету, і серед них – створення умов для розвитку фізичної культури студентів (ст. 13, уст. 1, п. 7). Крім того, реалізація ідеї Європейської кваліфікаційної рамки дозволяє порівняти дипломи на європейському ринку праці й ставить перед навчальними планами та програмами додаткові вимоги.

У ст. 13 наголошується на необхідності створення рівних умов для студентів із особливими потребами, поширення післядипломної освіти та навчальних курсів, що забезпечують освіту впродовж життя. А також, акцентовано увагу на запровадженні моніторингу трудової діяльності випускників з метою коригування змісту напрямів навчання, навчальних планів та програм відповідно до змін, що відбуваються на ринку праці [356].

Приклад польських університетів засвідчує успішне виконання завдань, зазначених в оновленому Законі «Про вищу освіту» (2011 р.). В усіх класичних університетах Польщі проводиться активна робота щодо забезпечення належних умов для осіб із особливими потребами, а саме запроваджено посаду повноважного у справах осіб із особливими потребами, створено спеціальні інформаційні сайти, забезпечено умови для фізичної активності, участі у змаганнях, фізичної і психологічної реабілітації студентів-інвалідів.

Заступник міністра науки і вищої освіти професор Збігнев Марциняк у доповіді про роль фізичної культури й академічного спорту в контексті оновленого Закону «Про вищу освіту» запевнив, що на додаток до відповідного обсягу знань і вмінь враховуватимуться особистісні та суспільні компетенції, що відіграють першочергову роль у професійній діяльності. Серед цих компетенцій – особистий розвиток, активна позиція, здатність до співпраці у колективі знаходять усебічний розвиток тощо. Програми навчання повинні містити дидактичні заняття, що формують такі навички. Зазначена вимога знаходить відображення у положенні про реалізацію впровадження національних кваліфікаційних рамок. Безумовно, заняття з фізичного виховання є досконалим полем для формування цих навичок, особливо у перші роки навчання [221].

Міністр науки та вищої освіти Барбара Кудрицька, коментуючи оновлений Закон «Про вищу освіту» (2011 р.), наголошує, що сучасний університет повинен нести відповідальність за виховання студентів, їхніх намірів не лише постійно вдосконалювати свої знання, навички та вміння, а й за популяризацію здорового способу життя. Тому, Міністерством науки та вищої освіти спільно з Міністерством спорту і туризму з метою поліпшення стану здоров'я та фізичної підготовленості студентів, зокрема запобігання хворобам цивілізації (тобто зниження моторних якостей осіб віком 18–24 років) вжиті спільні дії для ініціювання та підтримки діяльності з розвитку академічного спорту. Укладена угода про здійснення спільної діяльності у галузі розвитку академічного спорту в одній площині сприятиме підтримці вищим навчальним закладам та спортивним організаціям в ініціюванні та розробленні заходів, покликаних популяризувати спортивну активність серед студентів [273].

На основі системно-структурного аналізу нормативно-правових актів, що визначають вектор освітньої політики щодо модернізації фізичного виховання та спорту в Республіці Польща, а саме Законів «Про систему освіти» (1991 р.), «Про фізичну культуру» (1996 р.), «Про вищу освіту» (2005 р.), «Про кваліфікований спорт» (2005 р.), «Про внесення змін до Закону про кваліфікований спорт та інших актів» (2007 р.), «Про спорт» (2010 р.), «Про зміну Закону «Про вищу освіту», Закону «Про наукові ступені та наукові звання», а також про зміну деяких інших законів» (2011 р.) та Розпорядження міністра науки і вищої освіти Польщі «Про стандарти освіти для окремих напрямів і рівнів освіти, а також порядок створення і умови, які повинен виконувати навчальний заклад, щоб здійснювати міжнапрямове навчання й запровадити макронапрями» (2007 р.) встановлено, що законодавчі ініціативи РП відіграють провідну роль у процесі модернізації фізичного виховання та спорту в університетах й регламентують їх ефективність.

Характеристика нормативно-правового аспекту модернізації фізичного виховання та спорту в університетській освіті Польщі, здійснена в межах цього підрозділу, дозволить нам краще зрозуміти висвітлені нижче перетворення в структурі та змісті феномена що досліджується.

2.2. Структурно-змістовий та управлінський аспекти модернізації фізичного виховання та спорту в університетах Польщі

На початку XXI століття Польща стала невід'ємною частиною Європейської спільноти, коли у травні 2004 року набула членства в ЄС. Розвиток системи освіти, її сучасний стан і перспективні напрямки модернізації фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах Республіки Польща відповідно до європейських і світових стандартів стали предметом вивчення багатьох науковців країни. Аналіз нормативно-правових актів РП, здійснений у попередньому підрозділі, засвідчив, що в сучасній Польщі на законодавчому рівні врегульовані питання розвитку фізичного здоров'я студентської молоді. Так, відповідно до Закону «Про вищу освіту» (2005 р.) [352] серед основних завдань вищої школи важливе місце посідає дбайливе піклування про здоров'я, фізичний, психічний і духовний розвиток особистості.

Провідне завдання вищих навчальних закладів, на думку польського педагога Я. Урбанека, полягає не лише у професійній підготовці спеціалістів, а й у всебічному розвитку їх індивідуальності, що є можливим лише за умови правильно організованої та активно функціонуючої навчально-виховної системи того чи іншого навчального закладу [343, с. 37]. Дослідник зазначає, що висока ефективність формування культури здоров'я студентської молоді дозволяє забезпечити сукупність теоретичних підходів та практичних заходів [343, с. 38].

Серед сучасних підходів до фізичного виховання та спорту студентської молоді Республіки Польща, спрямованих на зміцнення здоров'я, вирізняють культурологічний, аксіологічний та особистісний. Зауважимо, що культура особистості молодої людини відображає рівень її розвитку (світогляд, систему цінностей, характер діяльності та спілкування, поведінку й спосіб життя, багатство здібностей і творчих сил).

Аналіз статистичної інформації сайту Міністерства науки і вищої освіти РП, рейтингів вищих навчальних закладів за 2010, 2011 та 2012 рр. дозволив визначити перелік класичних університетів Польщі. Так, до класичних університетів Польщі належать, зокрема, такі виші: Вармінсько-Мазурський університет у м. Ольштин, Варшавський університет у м. Варшава, Вроцлавський університет у

м. Вроцлав, Гданський університет у м. Гданськ, Жешувський університет у м. Жешув, Зеленогурський університет у м. Зелена Гура, Лодзьський університет у м. Лодзь, Опольський університет у м. Ополь, Університет у Бялимстоку, Університет Адама Міцкевича у м. Познань, Університет Казимира Великого у м. Бидгощ, Університет Кардинала Стефана Вишинського у м. Варшава, Університет М. Коперника у м. Торунь, Університет Марії Кюрі-Склодовської у м. Люблін, Університет Яна Кохановського у м. Кельце, Шльонський університет у м. Катовиці, Щецинський університет у м. Щецин, Ягеллонський університет у м. Краків.

Із загальної кількості, а саме 470 вищих навчальних закладів Польщі, 132 мають статус державних, з них 18 є класичними університетами. За формою власності класичні університети є лише державними, а найстаріші з них зазвичай посідають перші місця у щорічних загальних рейтингах серед вищих навчальних закладів країни [191; 288; 289; 314; 317].

У 2005 році після прийняття Закону «Про вищу освіту» в Польщі розпочалась активна модернізація структурних підрозділів університетів, що займаються проблемами здоров'я та фізичного виховання студентської молоді. Такі дії уряду країни створили сприятливі умови для появи нових навчальних підрозділів валеологічного спрямування. Так, у 2007 році Відділ охорони здоров'я Ягеллонського університету реорганізовано у відділ наук про здоров'я (Wydział Nauk o Zdrowiu). До цього відділу входить Інститут громадського здоров'я (Instytut Zdrowia Publicznego), що складається з таких структурних підрозділів, як заклад популяризації здорового способу життя (Zakład Promocji Zdrowia), заклад оздоровчої політики та управління (Zakład Polityki Zdrowotnej i Zarządzania), заклад здоров'я та навколишнього середовища (Zakład Zdrowia i Środowiska), заклад економіки здоров'я і соціального забезпечення (Zakład Ekonomiki Zdrowia i Zabezpieczenia Społecznego). Зауважимо, що в польських вищих навчальних закладах «відділами» називають структурні підрозділи, що складаються з інститутів. Зазначимо, що «заклад» у польських вишах – це структурний підрозділ, який є подібним до кафедр у вишах України. Натомість кафедра як структурна одиниця може створюватися у ВНЗ Польщі лише за наявності потужного складу професорів та ад'юнктів.

Структурно-функціональний аналіз статутів та сайтів усіх класичних університетів Польщі [325–342] засвідчив існування підрозділів валеологічного спрямування у кожному з них (див. дод. 3, табл. 3.1). Так, наприклад, у Вроцлавському університеті у складі Відділу історичних і педагогічних наук (Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych) діє Інститут психології, у структурі якого є заклад клінічної психології і здоров'я (Zakład Psychologii Klinicznej i Zdrowia). У Шльонському університеті в Катовицях при Відділі педагогіки та психології (Wydział Pedagogiki i Psychologii) функціонує Інститут педагогіки, структурною одиницею якого є заклад педагогіки здоров'я (Zakład Pedagogiki Zdrowia), а також інститут психології зі структурною одиницею – закладом психології здоров'я та якості життя (Zakład Psychologii Zdrowia i Jakości Życia). В Університеті Адама Міцкевича функціонує заклад пропаганди здоров'я (Zakład Promocji Zdrowia). В його компетенції знаходяться питання популяризації фізичної культури серед університетської молоді та виховання у студентів потреби щодо здорового способу життя.

У порівняльному контексті розглянемо структуру українських класичних університетів. На 2012 році в Україні існував 31 класичний університет. Про це свідчать дані рейтингів вишів України III–IV рівнів акредитації, що складені Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОНмолодьспорту і опубліковані в газеті «Освіта України», № 26 (1295) від 25.06.2012 р. та на офіційному веб-сайті Міністерства [146; 147]. Вивчаючи структуру українських класичних вишів, зазначимо, що навчальні підрозділи з проблем здоров'я є не в кожному українському виші, а лише в 14 з них незалежно від місця у рейтингу. Таким чином, аналіз відкритих інформаційних джерел засвідчив відсутність у більшості українських класичних університетів структурних підрозділів, що займаються питаннями валеологічного виховання.

На офіційному сайті Міністерства науки і вищої освіти Польщі зазначено, що розвиток університетського спорту є одним із пріоритетних завдань кожного вишу країни, який повинен вирішити такі суперечності, як: погіршення фізичного стану серед студентської молоді, що виникає в наслідок відсутності рухової активності; поява потреби у фізичній активності, що полягає у збереженні або створенні нових її форм та рекреації, підвищення рівня всезагальності й доступності занять спортом через розширення мережі спортивних

клубів, секцій у вищих школах та збільшення кількості спортивно-масових заходів тощо. Варто зауважити, що оприлюднені Міністерством науки і вищої освіти Польщі завдання щодо розвитку університетського спорту є основою для організації та функціонування фізичної культури університетської молоді. Вони відіграють важливу роль у підготовці студентів до дорослого життя та самостійних занять фізичним вихованням, а також до різних варіацій спортивної діяльності й активного відпочинку.

У класичних університетах Польщі процес фізичного виховання координують Студіуми фізичного виховання і спорту (СФВіС), які щорічно готують широкий спектр пропозицій щодо фізкультурно-оздоровчих та спортивних занять у межах обов'язкових занять із фізичного виховання для університетської молоді. СФВіС тісно співпрацюють зі спортивними клубами університетів Академічного спортивного союзу (УК АСС), що проводять роботу в спортивних секціях. У провідних польських вишах за фізкультурно-спортивну діяльність відповідають новостворені окремі структурні підрозділи – Центри фізичної культури, що складаються із СФВіС та УК АСС [54].

За результатами структурно-функціонального та порівняльно-зіставного аналізу офіційних сайтів класичних університетів Польщі нами складено таблицю «Університетські підрозділи фізичного виховання та спорту в сучасних університетах Польщі», що дає підстави констатувати наявність Центрів фізичної культури, СФВіС, УК АСС та університетських спортивних осередків в структурі польських університетів (див. дод. І). Із додатка І, табл. І.1, стає очевидним, що у класичних університетах Польщі СФВіС є окремими структурними підрозділами. Крім того, в структурі університетів вони є міжфакультетськими організаційними одиницями (*międzywydziałowe jednostki organizacyjne*) та мають однакову назву й створені для організації освітньої та дидактичної діяльності з ФВтаС і проведення рекреаційних заходів для студентів, аспірантів, співробітників тощо.

УК АСС функціонують у всіх без винятку класичних університетах Польщі як адміністративні одиниці (*jednostki administracyjne*). Ці клуби створені за погодженням із Головним управлінням Академічного спортивного союзу Польщі та затверджені адміністрацією університетів. Діяльність УК АСС ґрунтується на статуті АСС і узгоджується зі статутами окремих університетів [304, с. 176]. УК АСС тісно співпрацюють із СФВіС у

площині розвитку університетського спорту, в організації спортивно-масових заходів та участі в загальнонаціональних і міжнародних змаганнях на конкурентоспроможному рівні.

Аналіз офіційних сайтів дев'яти польських університетів, а саме Варшавського, Жешувського, Вроцлавського, Лодзького, Вармінсько-Мазурського, Ягеллонського, Казимира Великого, Марії Кюрі-Склодовської, Кардинала Стефана Вишиньського, засвідчив, що за зразком західноєвропейських вишів у цих університетах створені Центри фізкультурно-спортивної спрямованості. Центри проводять дидактичну, дослідницьку, спортивну, рекреаційно-туристичну, культурну й реабілітаційну діяльність і відкриті як для студентства, так і для громадян міста (дод. И, табл. И.1).

Необхідно зауважити, що такі Центри в різних вишах мають різні назви. Так, у Варшавському та Жешувському університетах функціонують Центри спорту та рекреації (Centrum Sportu i Rekreacji), у Вроцлавському та Лодзькому університетах – Центри фізичного виховання та спорту (Centrum Wychowania Fizycznego i Sportu), у Вармінсько-Мазурському університеті – Спортивно-тренувальний центр (Centrum Szkolenie Sportowego UWM), в Університеті Казимира Великого – Центр фізкультурної освіти та спорту (Centrum Edukacji Kultury Fizycznej i Sportu UKW), в Університеті Марії Кюрі-Склодовської – Центр фізичної культури (Centrum Kultury Fizycznej UMCS), в Ягеллонському університеті – Бюро спорту Ягеллонського університету (Biuro Sportu UJ). Університет Кардинала Стефана Вишиньського планує створити Центр рекреації та спорту (Centrum Rekreacji i Sportu). Наголосимо, що ці центри створюються шляхом об'єднання СФВіС та УК АСС.

У додатку И, табл. И.1, наведено також ґрунтовний опис різноманітних університетських спортивних осередків, що разом зі студентським самоврядуванням займаються виключно позанавчальною діяльністю. Результатом такої співпраці є створення численних туристичних та спортивних клубів і товариств, літніх і зимових спортивних, оздоровчих та адаптаційних таборів, центрів підтримки та фізичної реабілітації, закладів біологічного відновлення тощо.

Порівняльний аналіз організаційних структур класичних вишів України у 2012–2013 н. р. засвідчив, що кафедри фізичного виховання як окремі структурні загальноуніверситетські підрозділи існують лише в десяти українських класичних університетах, а в

інших ці кафедри входять до різних факультетів. Так, у Донецькому національному університеті кафедра фізичного виховання функціонує при факультеті суміжних та додаткових професій, в Одеському національному університеті імені І. Мечнікова – при геолого-географічному факультеті, у Східноукраїнському національному університеті імені В. Даля – при інституті філософії та психології, у Чорноморському державному університеті імені П. Могили – при факультеті еколого-медичних наук, у Криворізькому національному університеті – при транспортному факультеті, у Кременчуцькому національному університеті імені М. Остроградського – при факультеті управління, у Хмельницькому національному університеті – при гуманітарно-педагогічному факультеті, в Закарпатському державному університеті – при факультеті міжнародного бізнесу та міжнародного права, у Ніжинському державному університеті імені М. Гоголя – при природничо-географічному факультеті, в Мукачівському державному університеті – при факультеті туризму і готельно-ресторанного бізнесу, а у Маріупольському державному університеті – при філологічному факультеті.

За матеріалами інформації, що міститься на офіційних сайтах, спортивно-оздоровчий центр створено лише у Дніпропетровському національному університеті імені Олеся Гончара. Спортивні клуби існують лише у 13 із 31 університету України, що засвідчує факт існування істотної різниці у структурі польських та українських вишів.

У 2007 році розпорядження міністра науки і вищої освіти Польщі (від 12.07.2007 р.) [292] зміцнило повноваження СФВіС університетів щодо впровадження нових програм, форм та методів проведення занять зі студентами. Була надана можливість розроблення авторських навчальних програм.

Під час перебування у Шльонському університеті в інтерв'ю з керівником СФВіС Пьотром Новаком було з'ясовано його думку щодо модернізації структури та змісту університетського фізичного виховання і спорту в Республіці Польща. П. Новак зауважив, що структурно-змістові зміни зумовлені економічними й соціальними чинниками та, реагуючи на запити роботодавців на освічених і фізично здорових молодих спеціалістів, польські університети адаптуються до нових умов шляхом створення додаткових видів фізичної активності студентів, запровадження факультативних занять

для студентів усіх курсів та заочної форми навчання, впровадження інновацій, оновлення програм. П. Новак зазначив, що досвід останніх років показує важливість збереження балансу між потребами держави підвищувати рівень здоров'я молоді й уподобаннями студентів, які схильні обирати сучасні нові, а іноді й екстремальні види фізичної активності. Тому потрібно постійно оновлювати спортивну базу університетів. П. Новак повідомив, що у Шльонському університеті за ініціативи СФВіС та УК АСС розроблено проект спортивного комплексу на три тисячі глядацьких місць, на фінансування будівництва якого 85 % виділяється зі спеціальних фондів ЄС. Керівник СФВіС наголосив, що університет заохочує викладачів постійно підвищувати власну кваліфікацію, навчатися на спеціальних курсах.

За інформацією стосовно організаційної діяльності СФВіС, наданою нам заступником керівника СФВіС Шльонського університету А. Фангором, у штаті СФВіС працюють 26 фахівців. Навчальна діяльність СФВіС передбачає 21 000 академічних годин на рік, з яких 12 000 академічних годин розподілені серед викладачів для проведення обов'язкових занять із фізичного виховання, 5 000 академічних годин відведено для проведення факультативних занять, 4 000 академічних годин – для занять у спортивних секціях УК АСС.

Під час бесіди із президентом УК АСС і заступником керівника СФВіС Шльонського університету А. Фангором ми з'ясували основні завдання СФВіС та УК АСС, а саме:

- організація і реалізація навчальної роботи зі студентами у сфері фізкультури, спорту, туризму та рекреації;
- проведення реабілітаційних та корекційних занять для студентів з відхиленнями у стані здоров'я;
- організація літнього і зимового відпочинку студентів в таборах;
- підвищення кваліфікації тренерського штату для роботи у спортивних секціях вишу;
- співробітництво зі студентським самоврядуванням, а також молодіжними товариствами щодо організації спортивних, туристичних і рекреаційних заходів;
- організація факультативних безкоштовних занять для всіх студентів вишу, крім тих, які навчаються на заочному відділенні;

- створення умов для підготовки та підвищення професійної кваліфікації наукових працівників;
- реалізація інших завдань сенату і ректора вишу в сфері фізкультури.

А. Фангор зазначив, що від діапазону пропозицій у галузі фізичної культури, представленого СФВіС у різних вищих навчальних закладах, значною мірою залежить участь студентів у спортивному житті та активному відпочинку. У студентському віці закінчується природний розвиток фізіологічних характеристик, що знаходяться в основі морфологічної та функціональної придатності та загального фізичного стану. Тому саме студентський вік є граничним, коли завдяки старанням педагогів можливо прищепити стійкий інтерес до фізичного виховання та спорту як запоруки збереження фізичного здоров'я і повноцінного життя.

Аналіз польських наукових джерел засвідчив, що для організації навчального процесу сенати університетів працевлаштовують до СФВіС академічних працівників, учителів, викладачів вишів на посади старших викладачів, викладачів, інструкторів. На ці посади можуть бути працевлаштовані випускники вищих фізкультурних шкіл зі ступенем магістра і дипломом тренера-інструктора. До дидактичних обов'язків академічних вчителів входять: проведення обов'язкових та факультативних занять із фізичного виховання, туризму й реабілітації; організація занять у туристичних і рекреаційних таборах; проведення тренувальних занять зі спортивної спеціалізації на основі резолюцій сенату університету. До обов'язків викладачів СФВіС входить здійснення необхідної організаційної роботи у межах завдань, окреслених керівником цього підрозділу.

На думку вітчизняних дослідників, держава повинна впливати на різні компоненти економіки сфери фізичної культури та спорту, зокрема на стан ринкових відносин. Ю. Мічуда та М. Дутчак зазначають, що впровадження ринкових відносин у сфері освіти істотно позначилося на формуванні маркетингових відносин в університетах. Це зумовило перехід від бюджетної до госпрозрахункової та ринкової систем фінансування, що вимагало інноваційних змін в управлінні економічною діяльністю вишів. Дослідники наголошують, що сфера фізичної культури та спорту є невід'ємною складовою соціально-економічної політики і системи вищої освіти європейських країн, а також об'єктом державного регулювання [112, с. 112–113].

Під час перебування в Університеті Марії Кюрі-Склодовської в Любліні (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej) – UMCS – ми з'ясували, що у СФВіС працюють три доктори педагогічних наук: Т. Белецький, К. Нелешчук, М. Тарновський та дидактичні фахівці (викладачі фізичного виховання і тренери різної спеціалізації). В інтерв'ю Т. Белецький зазначив, що педагогічний штат СФВіС складається із 31 особи, а саме 9 тренерів 1-го класу, 12 тренерів 2-го класу, 8 інструкторів 3-го класу, зокрема 4 із танців, 2 спеціалістів із реабілітації. Професор зауважив, що у 2007 році шляхом об'єднання СФВіС та УК АСС створено Центр фізичної культури UMCS (Centrum Kultury Fizycznej UMCS).

У працях Т. Белецького і К. Кравчика наголошено на тому, що багаторічний аналіз діяльності цього підрозділу засвідчує факт участі близько 9 000 студентів університету в річних заняттях із фізичної культури (заняття з фізичного виховання, спортивні секції, позанавчальна діяльність, заняття для студентів із відхиленнями у стані здоров'я). Упродовж багатьох років у межах освітньої діяльності педагогічний склад Центру фізичної культури проводить заняття у формі туристичних і рекреаційних заходів [180, с. 118; 239]. Дослідники зазначають, що наслідком цієї роботи є організація щорічних літніх та зимових заходів. До літніх заходів відносять, зокрема, такі: байдарковий сплив «Чорний Ханьча» (Czarna Hańcza), вітрильний круїз «Великих Мазурських озер» (Wielkich Jezior Mazurskich), велосипедні екскурсії, вітрильний табір для отримання кваліфікації рульового і матроса-вітрильника тощо. Зимові заходи зазвичай проводять у формі таборів: табір для занять лижним спортом та сноубордингом для спортсменів та початківців, табір лижної секції УК АСС.

У бесіді з директором Центру фізичної культури UMCS Кшиштофом Кравчиком, під час нашого стажування, ми з'ясували, що такі заходи проводяться відповідно до програм, наданих тренерами-інструкторами, та затверджених ним і ректором університету. Всі табори фінансуються як університетом, так і за рахунок внесків від їх учасників (50 % від їх вартості кожною зі сторін). Лише лижний табір для початківців, з погляду на свою специфіку, фінансується повною мірою за рахунок студентів. Така форма фінансування дозволяє створити відповідну навчальну базу та привабливі умови для спортивно-туристичних студентських заходів. К. Кравчик зазначає, що важливу роль у такій організації відіграє

відповідна реклама різноманітних спортивних заходів для студентів, організаційний професіоналізм у проведенні, акцентування на оздоровчому впливі, а також перебування на свіжому повітрі, що викликає зацікавлення споживачів цих послуг.

Потрібно зазначити, що Центр фізичної культури Університету Марії Кюрі-Склодовської розміщений у центрі академічного містечка (біля гуртожитків), що зручно для студентів. Технічний стан, незважаючи на 30-річний термін експлуатації, задовільний і забезпечує безпеку своїх користувачів. Проводиться реконструкція деяких будівель. До інфраструктури Центру фізичної культури UMCS входить комплекс відкритих майданчиків для футболу, гандболу, волейболу, тенісні корти, трибуни для вболівальників. До закритих об'єктів входять такі споруди, як: 3 спортивні зали, 1 басейн (із модернізованим сталевим дном), 1 сауна, 2 тренажерні зали, 1 фітнес-зала, 1 зала бойових мистецтв, 1 зала велоспінінгу, 1 зала спортивного скелелазіння (див. дод. К). Крім того, функціонує лабораторія із сучасним діагностичним обладнанням, де проводяться дослідження фізіологічних показників студентів першого курсу, які беруть участь у спеціально організованих заняттях із фізичного виховання. Дослідження проводиться під керівництвом директора Центру фізичного виховання UMCS К. Кравчика у межах експерименту докторської дисертації з біомедичних наук за темою «Фізіологічні показники студентів в організованій фізичній активності».

УК АСС Університету Марії Кюрі-Склодовської проводить набір і навчання у 22 спортивних секціях, що беруть участь в університетських лігах і національних змаганнях. Членами секцій спортивного клубу можуть бути як студенти, так і працівники університету. Склад клубу налічує близько 780 осіб і 22 тренерів. Більшість із них (17) є штатними працівниками СФВіС, а 5 із них працюють на умовах контракту. У кадровій програмі UMCS одним із пунктів є укомплектування штату спеціалістами, яких не вистачає в діючих секціях університетського клубу АСС.

Основною діяльністю кожної секції є підготовка до відповідальних змагань, зокрема до чемпіонату Польщі серед вишів (Mistrzostwa Polski Szkół Wyższych), чемпіонатів, що проводяться в залежності до типів вузів (Mistrzostwa Turów Uczelni), участь у лігах серед клубів АСС (Ligach środowiskowych AZS), національних лігах (Ligach krajowych), наприклад Університетській баскетбольній лізі

(Liga Akademicka Koszykówki) тощо. Крім того, команди беруть участь у непрофесійних лігах, зокрема шаховій лізі, гандбольній, футбольній чоловічій лізі та ін., що проводяться як форма підготовки до головних університетських змагань.

Діяльність УК АСС Університету Марії Кюрі-Склодовської здебільшого фінансується з дотацій бюджету Центру, членських внесків, часткових дотацій університету та прибутку з оренди спортивних споруд університету, якими є 3 спортивні зали, 2 тренажерні зали, басейн, зала з аеробіки, зала спортивних єдиноборств, зала спортивного скелелазіння [269]. Аналізуючи фінансову складову діяльності УК АСС UMCS, зокрема розмір оплати за оренду спортивних залів та басейну університету, можна стверджувати, що для студентів і співробітників UMCS плата значно дешевша, майже удвічі, ніж для сторонніх осіб. Потрібно зазначити, що ці знижки діють і для дітей співробітників цього університету (див. дод. Л).

К. Кравчик зазначає, що СФВіС у співпраці з УК АСС проводять господарську діяльність, зокрема публічну рекламу занять у тренажерній залі, занять аеробікою, у басейні тощо. Прибутки від такої діяльності допомагають функціонуванню всіх спортивних секцій університету, завдяки маркетинговим зусиллям, широким пропозиціям, відповідній рекламі, високій якості послуг, залученню висококласних тренерів та інструкторів, які демонструють якість своїх занять. Щороку комерційні заняття відвідує значна кількість студентів, які досягли певної фізичної підготовки завдяки сприятливим умовам на основних заняттях із фізичного виховання. Дослідник вважає, що допомагає підвищенню привабливості й належному проведенню тренувальних занять систематичне оцінювання рівня фізичного стану студентів, які відвідують такі секції, як легка атлетика, плавання, футбол, баскетбол, гандбол, волейбол та триборство [238, с. 101–102].

Його колеги Т. Белецький, Р. Сковронський, М. Тарновський наголошують, що високі спортивні результати студентів у національних кваліфікаціях є наслідком попередньої роботи всіх структурних підрозділів того чи іншого вишу. Вчені переконані, що проведення діагностики в навчальному процесі дозволяє викладачам нормувати навантаження, індивідуалізувати навчально-тренувальний процес, передбачати його наслідки, розробляти стандарти та моделі навчання [181, с. 232; 182, с. 146; 300, с. 29–30].

У контексті нашого дослідження вважаємо за доцільне розглянути маркетинг та умови діяльності організацій, що відповідають за фізичне виховання, спорт і рекреацію в університетах Польщі. Термін «маркетинг» походить від англійського слова «marketing» – ринок, торгівля – й означає діяльність, спрямовану на створення попиту та досягнення цілей підприємства через максимальне задоволення потреб споживачів. У науковій літературі існує безліч трактувань цього поняття. Різні автори наповнюють його своєрідним змістом і використовують у різних контекстах [55].

Більшість авторів тлумачить поняття «маркетинг» як філософію сучасного бізнесу, правила поведінки на ринку, ефективні дії підприємств, установ та організацій (необов'язково економічних), орієнтованих на отримання прибутку. Так, саме остання дефініція має багато спільного з маркетингом фізичного виховання, спорту і рекреації в умовах вищої школи. Маркетингова діяльність щодо підвищення попиту на пропозиції не завжди тлумачиться з економічних мотивів. У її основу може бути покладена й оздоровча місія, що підтримується завдяки фізичній культурі, а також виховна, інтеграційна або інша важлива соціальна мета. Польські науковці (Я. Альткорн, Б. Піларчик, Х. Мрук, З. Ващковський переконані, що маркетинг є ключем до успіху на ринку послуг [175; 280; 360, с. 22].

У своїй праці «Фізична культура студентів Університету Марії Кюрі-Склодовської в Любліні як маркетингова пропозиція» (*Kultura fizyczna studentów Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie – jako oferta marketingowa*) К. Кравчик наголошує на необхідності використання маркетингового підходу в управлінні та організації фізичного виховання і спорту, що пов'язані як із загальним соціально-економічним розвитком країни (регіону, місцевості), так і з конкретними умовами, в яких перебуває той чи інший вищий навчальний заклад. У працях стосовно маркетингу та умов діяльності організацій, що відповідають за спорт і рекреацію у вищій школі, К. Кравчик наголошує на подвійному зв'язку маркетингу з умовами діяльності вишу, зокрема маркетинг є продуктом конкретних умов, таких як скорочення попиту і зростання труднощів щодо продажу, і зміна умов праці є одним із основних факторів, що впливають на організацію маркетингової концепції, тобто комплексний маркетинг, що у своїй дослідницькій сфері використовує запозичені дії та інструменти [238, с. 102–104].

Дослідник переконаний, що в організації фізичної культури взаємодіє ефект двох систем: внутрішньої і зовнішньої, утворення внутрішніх і зовнішніх умов, що інтерпретується середовищем організації. До зовнішніх умов він відносить усі ті чинники, що властиві організації фізичної культури і спорту, зацікавлення використанням маркетингових методів і технік. Внутрішні умови визначають можливість маркетингових дій спортивного менеджера, тобто запропонувати йому шанс визначити відповідну концепцію комплексного маркетингу і впроваджувати її в життя.

К. Кравчик зазначає, що місія СФВіС та УК АСС передбачає стратегічне бачення їхньої функціональної діяльності, яка формує соціальний імідж університету. При цьому організаційні цілі маркетингу на відміну від загальних цілей і місії університету, визначеної в статуті, повинні бути чітко окреслені та конкретизовані з метою досягнення їх результативності та ефективності проведених маркетингових заходів. К. Кравчик переконаний, що маркетингова діяльність залежить від багатьох чинників, серед яких домінуючими визначені такі: взаємозв'язок цілей, викладених у статутах університетів; маркетингові цілі; розмір і розміщення наявних в установі ресурсів та можливість регулювання ними, тобто адаптування до мінливих умов і потреб; внутрішня структура установи та система її управління; умови, що виникають із сутності маркетингового комплексу.

Т. Белецький і К. Кравчик ознайомили нас з основними ідеями колективної праці «Стратегія розвитку фізичної культури Університету Марії Кюрі-Склодовської в Любліні». Науковці наголошують, що кожен університет Польщі має свої статутні цілі, які прагне реалізувати. При цьому цілі є орієнтиром для конкретних дій, а також критерієм оцінки діяльності [239, с. 115]. У маркетингу концепція мети стосується будь-якої раціональної діяльності. У статутах вишів, окрім визначення цілей діяльності, формулюється й організаційна місія. Так, за головну організаційну мету в роботі СФВіС Університету Марії Кюрі-Склодовської у Любліні визначено заохочення і надання послуг у сфері фізичного виховання для студентів і співробітників університету.

Аналіз загальної мети діяльності СФВіС та УК АСС дозволив нам окреслити основні їх цілі, зокрема такі як: проведення навчальних занять із фізичного виховання для студентів; здійснення науково-дослідницької діяльності, пов'язаної з оцінюванням

фізичного стану та фізичного розвитку студентів із метою контролю стану здоров'я університетської молоді; популяризація та розвиток спортивних секцій УК АСС і проведення спортивних змагань; здійснення діяльності, пов'язаної із залученням студентів до активного відпочинку й туризму в різних формах, реалізація рухової активності на заняттях із реабілітації; доцільне управління спортивними спорудами з урахуванням оренди; організація комерційних занять та використання матеріальної бази з метою отримання прибутку [238, с. 103; 239, с. 116–117].

Польські науковці Я. Дашиковська, Г. Хануш, Я. Косовський зазначають, що робота СФВіС та УК АСС формується відповідно до характеру та кількості заходів, які будуть організовані впродовж кварталу чи півріччя, профілю їх секцій, які протягом сезону планують брати участь у змаганнях різних рівнів, кількості студентів, які займатимуться в зазначених секціях, розміру прибутків від оренди окремих спортивних об'єктів (спортзалів, басейну, тренажерної зали та ін.), визначення пріоритетних спортивних секцій та прогноз розміру витрат, пов'язаних з участю у змаганнях тощо [192; 212; 235].

Польські дослідники М. Броніковський, З. Ващковський, Г. Каркошка, К. Ободинський переконані, що для проведення успішної роботи з фізичного виховання студентів та розвитку університетського спорту потрібно враховувати чотири типи ресурсів, а саме:

1) майнові ресурси (розміщення спортивних споруд та їх зв'язок з основними комунікативними центрами, їх технічний стан та ступінь експлуатації, забезпечення безпеки користувачів спортивно-рекреаційних послуг, санітарний стан, екологічні вимоги тощо);

2) матеріальні ресурси (спортивні майданчики: футбольне поле, тенісний корт, бігова доріжка та ін., спортивні споруди: ігрові, гімнастичні й тренажерні зали, басейн, сауна, фітнес-клуби та ін.), спеціалізовані об'єкти: лижні траси, пристані для вітрильного спорту та ін., об'єкти для туризму і відпочинку: кемпінги, бази відпочинку, туристичні бази, кафе тощо та умови їх оренди);

3) кадровий склад працівників (освіта, кваліфікація персоналу, рівень їх підготовки тощо);

4) фінансові ресурси (власні та зовнішні, спроможність кредитування установи; фінансові ресурси для такої діяльності визначаються та затверджуються рішенням Сенату університету та

ректором і є власними ресурсами, що комплектують бюджет СФВіС) [186; 226; 271; 360].

Матеріали додатка К засвідчують, що в класичних університетах Польщі існує задовільна спортивна база. Так, аналізуючи наявність власних та орендованих відкритих та закритих спортивних об'єктів, потрібно зазначити, що басейни є у кожному університеті. Майже у всіх вишах є зали для єдиноборств та спортивних ігор, гімнастичні, тренажерні, спортивні, тенісні, фітнес-зали, стадіони та ін. Наголосимо, що більшість університетів, а саме 13, мають власні реабілітаційні зали для занять зі студентами з відхиленнями у стані здоров'я. Так, власні водно-веслувальні бази мають Варшавський, Вроцлавський, Гданський, Жешувський, Шльонський університети, а орендовані – Університет у Бялимстоку, Університет Казимира Великого, Університет Я. Кохановського, Щецинський університет. Власні байдаркові бази є у Варшавському університеті та Університеті М. Коперніка, натомість Вроцлавський та Вармінсько-Мазурський університети такі бази винаймають. Шість університетів орендують кінні бази, вісім – лижні. Дев'ять університетів для забезпечення навчально-виховного процесу побудували власні тенісні корти. Відмінним від інших вишів є наявність власних багатофункціональних спортивних манежів для масштабних заходів із трибунами для вболівальників у Варшавському, Жешувському, Адама Міцкевича, Миколи Коперніка, Марії Кюрі-Склодовської та Опольському університетах. Фінансово прибутковим вважається створення залів для екстремальних видів спорту, зокрема залів для скелелазіння, що відкрились у Варшавському, Вроцлавському, Жешувському університетах та в Університеті Марії Кюрі-Склодовської. Необхідно зазначити, що прибутковим є наявність у деяких університетах власних фізіотерапевтичних кабінетів. У Гданському університеті є власний корпус біологічного відновлення з інфрачервоною та сухою саунами, паровою лазнею, гідромасажними ваннами тощо. Так, Вармінсько-Мазурський, Варшавський, Гданський та Опольський університети мають по 14 власних спортивних об'єктів.

У бесідах із керівником СФВіС Шльонського університету П. Новаком та президентом УК АСС А. Фангором було з'ясовано, що широкий вибір різноманітних занять став можливим завдяки задовільній спортивній базі університетів, що постійно оновлюється за підтримки ЄС.

Директор Центру фізичної культури UMCS К. Кравчик та керівник СФВіС Економічного університету в Катовицях Г. Каркошка вважають, що ефективність маркетингової діяльності спортивних і рекреаційних установ залежить не лише від того, який інтелектуальний, організаційний та матеріальний потенціал вони мають, а й насамперед від умов, у яких вони готують та організовують різноманітні проекти у сфері фізичного виховання. Маркетинговим оточенням закладів фізичної культури і спорту є соціальні, економічні, політичні та культурні явища та суб'єкти-посередники, конкуренти, органи влади та місцевого самоврядування, місцеві громадські групи, представники засобів масової інформації.

У бесіді із заступником директора Центру фізичної культури UMCS, доктором Т. Белецьким було встановлено, що ефективною є співпраця з організаціями та установами. Польські виші є організаторами масових спортивно-рекреаційних заходів для університетської молоді, що проводяться за рахунок внесків від спонсорів, яких залучають студенти-волонтери, працівники СФВіС та активісти АСС. Така співпраця має багаторічні традиції. Т. Белецький зауважив, що висока організація, значна кількість учасників та широке висвітлення в засобах масової інформації спортивно-масових заходів дозволяють отримати достатньо фінансових ресурсів на організацію, проведення і нагороди для учасників від спонсорів.

К. Кравчик зазначає, що Центр фізичної культури є організатором щорічних масових спортивно-рекреаційних заходів для університетської молоді, зокрема крос на Кубок ректора UMCS, присвячений початку нового навчального року, турнір серед факультетів із футболу і баскетболу, чемпіонат університету з плавання, спортивні та розважальні програми на фестивалі студентської культури «Kozienaliach» та ін. Т. Белецький наголошує, що ці заходи організовуються та проводяться за рахунок спонсорів університету LUBZEL, POLSKONE, POCZTA POLSKA, TECHMLECZ [238, с. 99–101].

Аналіз офіційного сайту Вроцлавського університету засвідчив, що Центр фізичного виховання і спорту цього вишу (Centrum Wychowania Fizycznego i Sportu UWr – CWFiS) разом зі студентськими організаціями проводить низку позанавчальних масових фізкультурно-спортивних заходів для студентської молоді, що стають формою проведення дозвілля та відпочинку після навчального процесу. Традиційними, зокрема, є такі: турнір із

волейболу, турнір із бадмінтону до Дня Святого Миколая, кроскантрі на кубок ректора Вроцлавського університету, футбольний турнір, тенісний турнір у парному розряді на кубок проректора з навчальної діяльності, відкритий чемпіонат Вроцлава у скелелазінні на складність і час, турнір із баскетболу, веслова регата «Політехніка – Університет» [373]. Ці масові спортивні заходи мають велику популярність серед студентів університетів і спрямовані на активізацію їх фізичної активності.

Теоретичний аналіз наукових доробків польських дослідників дозволяє стверджувати, що система зовнішніх умов, яка значно впливає на ефективність діяльності всіх спортивних та рекреаційних установ, є маркетинговим середовищем цієї галузі. При цьому її провідними чинниками є такі компоненти:

- демографічні (розмір та вікова градація населення, темпи демографічних змін);
- освітні, виховні та культурні (формування суспільної свідомості щодо потреби спортивно-рекреаційних заходів, формування звички активно проводити вільний час);
- соціально-економічні (рівень економічного розвитку регіону, урбанізація та індустріалізація, сума доходів домашніх господарств тощо);
- адміністративно-правові (загальні права і система правил із фізичної культури та спорту, рішення місцевих органів влади);
- природно-кліматичні (географічне положення, клімат місцевості);
- технічні (комунікаційна доступність, спортивно-рекреаційна інфраструктура, мережа зв'язку).

Польські вчені (Т. Белецький, М. Броніковський, З. Ващковський, Г. Каркошка, К. Кравчик, К. Ободиньський) вважають, що важливими чинниками маркетингового середовища спортивних та рекреаційних установ є зовнішні фактори, не залежні від спортивно-рекреаційної установи, та внутрішні фактори, що залежать від активної діяльності працівників фізичної культури. К. Кравчик переконаний, що не можна ігнорувати ті елементи ринкових умов, що поєднуються із суб'єктивними діями працівників, які використовують різні заходи для поліпшення спортивної інфраструктури університету [238, с. 103]. Виявляється, що хоча СФВіС не чинять впливу на прибутки населення, вони можуть ефективно впливати на погляди студентів і місцевого населення щодо

ставлення до фізичного здоров'я, розвиваючи таким чином попит на заняття спортом та активний відпочинок.

Говорячи про маркетинг фізичного виховання у вищій школі, не можна ігнорувати роль держави у формуванні умов для його розвитку. Однак відповідно до принципів маркетингу державна структура не повинна безпосередньо займатись окремими проектами. Натомість їй необхідно зосередити увагу на таких питаннях, як проведення загальнонаціональних досліджень у цій сфері, поліпшення інформаційної політики, просування нових, оригінальних організаційних ідей, надання фінансової підтримки, професійної підготовки та перепідготовки кадрів, сприяння розвитку спортивно-рекреаційної структури, зокрема шляхом зміцнення й розширення матеріального стимулювання місцевих і регіональних ініціатив, забезпечення раціональної фіскальної політики у сфері фізичної культури [238, с. 104–106].

Польські вчені Б. Піларчик та Х. Мрук вважають, що важливим елементом маркетингового підходу до досліджень у сфері вищої освіти є вивчення ринку споживачів спортивних та рекреаційних послуг, які зазвичай зосереджені на таких питаннях: особисті дані студентів (вік, стать, місце проживання, середній дохід у родині); ставлення до фізичної культури з погляду на різновиди спортивно-рекреаційних занять, умови надання пропозицій, періоди загальної зацікавленості спортом; характеристики компаній, що користуються послугами, розмір, кількість співробітників та користувачів, регулярність відвідувань занять. Під час маркетингової діяльності зазвичай виокремлюється кілька етапів, а саме: виявлення проблем і цілей досліджень; розроблення плану досліджень; збирання та оброблення даних; аналіз матеріалів і залучення здобутків; презентація результатів [280, с. 13].

Аналіз офіційних сайтів університетів Польщі засвідчив, що в університетах країни традиційним є організація маркетингових досліджень відповідно до навчального плану та з урахуванням інтересів студентів, їх уподобань щодо того чи іншого виду спорту. Впродовж багатьох років у сфері освітньої діяльності СФВіС, окрім основних занять, проводять заняття у формі туристичних і рекреаційних заходів. Так, у Вроцлавському університеті студентам дається можливість брати участь у виїзних триденних заняттях вихідного дня (zajęcia weekendowe), де студенти обирають різні види фізичної активності (велосипедний туризм, гірські лижі,

сноубординг, йога, рекреаційні заняття, гірські прогулянки та ін.) [373]. В Університеті Адама Міцкевича в Познані пропонуються виїзди до реабілітаційних таборів в Австрію, де можуть брати участь студенти з обмеженими можливостями [309]. В UMCS поширені масовий некваліфікований туризм і туризм спеціалізований (байдаркові сплави, вітрильні регати, табори для занять лижним спортом та сноубордингом) [187]. При цьому польські класичні університети, надаючи привабливі й різноманітні пропозиції у сфері фізичного виховання та спорту, забезпечують їх висококваліфікованими педагогічними кадрами і цим гарантують задоволення очікувань студентів у цій сфері.

У бесіді з нами К. Кравчик повідомив про результати досліджень, що проводилися в UMCS під його керівництвом. В опитуваннях взяли участь 1 050 студентів, 25 % з яких не можуть вирізнити жодної діючої спортивної секції в UMCS, натомість демонструють позитивний інтерес до занять фізичним вихованням і заявляють про участь у них. Серед запропонованих спортивних дисциплін найбільшим попитом користуються плавання, ігри з м'ячем, аеробіка для дівчат, атлетична гімнастика для чоловіків, велоспінінг. Спостерігається зацікавленість студентів вітрильним спортом, дайвінгом, тенісом, верховою їздою, альпінізмом, тобто видами індивідуальними, екстремальними та ексклюзивними.

К. Кравчик зазначив, що в UMCS дуже поширений туризм; 80 % респондентів взяли б участь у регіональному автобусному турі, близько 65 % – у гірських походах, 55 % – у велосипедних пробігах і 45 % – у піших походах. У рейдах, таборах, піших прогулянках некваліфікованого масового туризму респонденти здебільшого брали участь до початку навчання. Дослідження підтверджує, що спостерігається зниження зацікавленості масштабними заходами на користь незначних. Імовірно, це пов'язано з більш поширеним явищем швидкого розвитку індивідуального туризму. Найбільшою зацікавленістю у студентів користуються пішохідні гірські походи – більше 30 %, автопробіги – 25 %, лижні табори – 25 % і велопробіги – 18 %. На популярність піших прогулянок та гірських походів, швидше за все, вплинуло те, що вони відносно недорогі, не вимагають спеціального обладнання та підготовки. Результати означених досліджень були опубліковані в працях науковців Центру фізичної культури [182; 238, с. 106–108; 239].

Дослідження польських науковців показують, що студенти переконані в необхідності покращання фізичного стану, мають обізнаність щодо корисності фізичної культури для здоров'я. Однак серед студентів UMCS більшість цікавиться рекреаційними і туристичними формами фізичної культури, ніж професійним спортом. Одержана інформація дозволила встановити точний діагноз і чітко формулювання висновків на користь студентам (як споживачам) і працівникам СФВіС (як надавцям послуг). На їх основі упроваджуються зміни в програмі фізичного виховання для студентів.

Теоретичний аналіз наукового доробку вітчизняних та польських науковців, емпіричні дослідження та аналіз офіційних сайтів вишів Польщі уможливили окреслення напрямів діяльності СФВіС разом із УК АСС, зокрема законодавчий (установлений обов'язок СФВіС вищих шкіл усіх форм власності проведення обов'язкових занять із фізичного виховання) та інституційний (проведення спортивної, реабілітаційної, рекреаційної й туристичної позанавчальної діяльності, що реалізується у співпраці СФВіС із УК АСС вишів). Ця діяльність спрямована на задоволення інтересів та індивідуальних потреб студентів і сприяє підвищенню рівня фізичної культури польської інтелігенції.

На основі аналізу офіційних сайтів польських вишів було виокремлено три основні напрямки фізичного виховання та збереження здоров'я студентської молоді в цій країні, а саме:

- загальний (фізичне виховання в межах обов'язкової для всіх студентів навчальної дисципліни);
- професійний (фізичне виховання здійснюється у нерозривному зв'язку з валеологічною підготовкою, якою опікуються новітні структурні підрозділи, що вивчають питання здоров'я з позицій педагогіки, психології, біології, екології та медицини);
- спеціальний (цілеспрямоване фізичне виховання та спеціальна фізична підготовка спортсменів при УК АСС, тренерів, викладачів фізичної культури в академіях фізичної культури та спорту).

Структурно-функціональний та порівняльно-зіставний аналіз структурної ієрархії вишів Польщі та України засвідчив, що специфіка польських класичних університетів полягає в існуванні певних навчальних підрозділів, які займаються проблемами здоров'я. Натомість у більшості українських класичних університетів такі

навчальні підрозділи відсутні. Аналіз організаційних структур класичних вишів України засвідчив, що кафедри фізичного виховання як окремі структурні підрозділи існують лише в 10 українських класичних університетах. У решти ці кафедри входять до різних факультетів, які мають не завжди фізкультурно-спортивну спрямованість. Університетські спортивні клуби існують лише у 13 з 31 класичного університету України.

У класичних університетах Польщі процес фізичного виховання координують СФВіС як окремі структурні підрозділи, які створені для організації освітньої та дидактичної діяльності з фізичного виховання та спорту студентів. У кожному університеті функціонують УК АСС як адміністративні одиниці, що проводять позанавчальну діяльність у площині розвитку університетського спорту. СФВіС тісно співпрацюють із УК АСС і можуть бути об'єднані у Центри фізкультурно-спортивної спрямованості. Студіуми фізичного виховання і спорту є окремими структурними підрозділами й функціонують як міжфакультетські організаційні одиниці. Вони мають однакову назву та створені для організації освітньої та дидактичної діяльності з фізичного виховання і спорту студентів та проведення рекреаційних заходів для студентів, аспірантів і співробітників. Також функціонують спортивні клуби Академічного спортивного союзу, що тісно співпрацюють зі Студіумами фізичного виховання і спорту у напрямку виховання у студентів дбайливого ставлення до свого здоров'я, потреби здорового стилю життя та занять спортом, бажання постійно підвищувати особисті фізичні показники, а також спільно займаються господарською та маркетинговою діяльністю.

Завдяки застосуванню порівняльно-зіставного аналізу виявлено, що управлінський аспект модернізації фізичного виховання та спорту у вишах Республіки Польща став важливою ланкою їх модернізації. Аналіз нормативних актів, наукових публікацій та сайтів польських університетів доводить, що вищі навчальні заклади Польщі є юридично самостійними й незалежними, мають значні повноваження щодо вирішення питань фізичного виховання та спорту. В польських університетах розвивається маркетингова діяльність у сфері фізичного виховання та спорту, що передбачає: урізноманітнення пропозицій щодо вибору змісту фізкультурно-оздоровчих і спортивних занять; залучення висококваліфікованих тренерів та інструкторів; проведення спортивно-рекреаційних заходів за рахунок

внесків від спонсорів; організацію реклами в засобах масової інформації; гранти з оренди спортивних споруд; вивчення потреб громадськості у зміцненні здоров'я та формуванні стійких навичок ведення здорового способу життя. Використання маркетингового підходу в управлінні й організації фізичного виховання та спорту в університетах Польщі дозволяє їм успішно формувати фізичну культуру студентів.

Наголосимо, що децентралізація системи управління вищими вчальними закладами надала більше можливостей для корекції ефективності управління шляхом чіткого окреслення компетенцій влади університетів, керівництва Студіумів фізичного виховання і спортивних клубів, а також для розвитку власної спортивної інфраструктури вишів.

Стає очевидним, що обґрунтування інноваційних змін у фізичному вихованні та спорті необхідно здійснювати з урахуванням таких сучасних тенденцій у розвитку вищої освіти, як маркетизація та менеджеризація. Специфічними рисами інноваційної моделі фізичного виховання та спорту стають взаємодія управлінської вертикалі та самоврядної горизонталі, налагодження мережових взаємозв'язків за допомогою інформаційних комп'ютерних технологій, прозорості та свободи руху інформації, інноваційного характеру діяльності, ефективного мережевого управління, змішаних форм власності.

На початку ХХІ століття в Польщі почалась активна модернізація фізичного виховання та спорту, що передбачає перегляд їх змісту та широке використання інноваційних технологій, тому доцільним вбачаємо дослідження питання модернізації робочих програм і впровадження інновацій в організацію процесу фізичного виховання та спорту у вишах Республіки Польща в межах наступного підрозділу.

2.3. Інновації у сфері фізичного виховання студентів та університетського спорту в Республіці Польща

На початку ХХІ століття інноваційні процеси в системі фізичного виховання визначаються новими соціально-економічними умовами, соціальними запитами суспільства. Усвідомлення

необхідності змін у ставленні людини до зовнішніх інформаційних впливів прискорює формування зацікавленості університетської молоді до фізкультурно-оздоровчої діяльності. Потрібно зауважити, що останнім часом учені спрямовують свої зусилля на оновлення і пошук шляхів зміцнення здоров'я молоді, однак питання впровадження інноваційних технологій у систему фізичного виховання є недостатньо вивченим, тому досвід університетів Польщі у цій сфері може допомогти у визначенні шляхів модернізації навчально-виховної системи України.

Актуалізація проблеми розвитку та функціонування фізичної культури у вищій школі Польщі свідчить про те, що держава стає ініціатором змін, уряд теж зацікавлений у фізичному здоров'ї нації і протистоїть процесу зниження популяризації занять із фізичного виховання серед студентської молоді. Нині модернізація освіти в Україні потребує активного пошуку нових форм, методів і засобів навчання, спрямованих на вдосконалення навчального процесу та його інтенсифікацію, підготовку підростаючого покоління до життя в умовах ринкової економіки. У цьому контексті вважаємо за доцільне звернути увагу на досвід польських університетів, які в умовах євроінтеграції досягли значних успіхів у модернізації ФВтаС.

У контексті означеної проблеми важливим стає додержання принципу самостійності, який, на думку відомого польського педагога і психолога В. Оконя, містить постулати активності та свідомості. Науковець стверджує, що потрібно «враховувати як усі прояви природної схильності молоді до самостійної діяльності, так і свідоме створення оптимальних умов для розвитку самостійності в діяльності та мисленні студентської молоді» [124, с. 189].

Науковий доробок польського вченого А. Новаковського свідчить про те, що наприкінці ХХ століття спостерігається пасивне ставлення студентської молоді до занять із фізичного виховання та наявність значної кількості медичних звільнень за станом здоров'я від виконання фізичних вправ. Учений називає причини цього явища, зокрема некомпетентний підхід до проведення занять, який поєднано з формальним ставленням викладачів до студентів (жорстка дисципліна, суворі команди та вимоги до спортивної форми та ін.), вузький спектр пропозицій, закладених у програми, незручний час для проведення занять (нераціональне їх поєднання з профільними дисциплінами, що супроводжується переходом або переїздом до спортивних об'єктів поза основним навчальним закладом),

незадовільний технічний та санітарно-гігієнічний стан спортивних залів (нерівне покриття, несправність обладнання та ін.) [267].

Дослідження польських науковців Т. Белецького [180; 181], А. Жолтек-Дашиковського [377–379], К. Кравчика [239], А. Новаковського [268], В. Цинарського [189] доводять, що в епоху європейської інтеграції нові освітні завдання вимагають інноваційних та комплексних підходів до навчання й виховання студентів, зокрема у сфері фізичної культури, і свідчать про необхідність постійно вдосконалювати програми з фізичного виховання у вищих навчальних закладах. Викладачі польських вишів із багаторічною практикою зазначають, що однією з причин незначної популярності фізичного виховання серед студентів був примітивний зміст навчальних програм із фізичного виховання, де не було враховано індивідуальних інтересів сучасного студентства [63–72]. У переважній їх більшості заняття для студентів були одноманітними й не передбачали можливості вибору студентам певних видів рухової активності. Потрібно зазначити, що у деяких вишах існувала така можливість вибору, але діапазон запропонованих фізкультурно-оздоровчих і спортивних занять був незначним.

У 1991 році після прийняття Закону «Про систему освіти», що надав самостійності вищим навчальним закладам Польщі у складанні навчальних планів та визначенні кількості й форм занять, виникла можливість розроблення авторських програм із фізичного виховання. Керівництво університетів засвідчило свою небайдужість до фізичної культури студентів, оскільки заощадження коштів за рахунок економії на фізичній культурі негативно відобразалося на фізичному стані та здоров'ї студентської молоді.

У 2004 році у Варшаві рішенням I Сейму академічної фізичної культури (від 22–23. 10.2004 р.) щодо розвитку галузі фізичного виховання студентів визначено, що вищі школи, які посідають істотне місце в системі освіти, повинні відігравати вирішальну роль у формуванні поглядів та свідомості молодого покоління [378, с. 266]. Вищі навчальні заклади стали місцем поширення й популяризації спорту та активного відпочинку, а також сегментом моди у контексті здорового способу життя.

У праці «Фізичне виховання студентів. Баланс стану, перспективи змін» (*Wychowanie fizyczne studentów. Bilans stanu, perspektywy zmian*) польського вченого Б. Корпака зазначено, що у 2007 році Радою вищої освіти Польщі було збільшено навантаження

дисципліни «Фізичне виховання» і встановлено мінімум 60 академічних годин на рік, що відповідало 2 кредитам ECTS [232]. На думку науковця, існує три варіанти організації обов'язкових занять із фізичного виховання у вишах: класичний, економічний та інноваційний [232, с. 25–27]. Основну мету останнього Б. Корпак вбачає у формуванні позитивного ставлення студентів до власного фізичного самовдосконалення. У цьому разі інновації у змісті фізичного виховання спрямовуються на вирішення таких завдань: «Дати мінімум знань, ознайомити з різними видами вправ, сформувані певні вміння (з плавання, бігу, спортивних ігор), привчити до систематичних фізичних вправ» [232, с. 27].

Провідний спеціаліст Центру спорту і рекреації Жешувського університету А. Жолтек-Дашиковський стверджує, що наслідком низки змін, що полягають у переході до функціональної моделі фізичного виховання студентів, стає дієвою програмна варіативність занять. Однак дослідник доводить, що найважливішими складовими занять є набуття навичок із таких видів спорту, як футбол, волейбол, гандбол, теніс, вітрильний спорт, лижі та ін. Ці види спорту стають однією з форм дозвілля молоді, формують світогляд і допомагають успішному процесу соціалізації. Крім того, вчений наголошує на необхідності врахування викладачем під час розроблення програми занять із фізичного виховання таких факторів: стану фізичної підготовки студентів, їх потреб та інтересів, спортивної бази університетів тощо [379, с. 276].

Польський науковець В. Паньчик наголошує на важливості врахування мети фізичного виховання у процесі розроблення навчальних програм цієї дисципліни. Дослідник переконаний, що основною метою фізичного виховання є загальний, фізичний розвиток особистості, формування обізнаності студентів щодо важливості здоров'я в житті людини. В. Паньчик зазначає, що серед низки всебічних цілей, що охоплюють конкретні знання, вміння, навички, підготовку і ставлення студентів до занять із фізичного виховання, потрібно виокремити такі:

- виховання дбайливого ставлення до свого здоров'я;
- формування гармонійно розвиненої особистості з позитивним ставленням до життя, здоров'я та фізичної культури;
- досягнення високої фізичної підготовки та необхідних прикладних навичок для повсякденного життя;

- активізацію потреби в заняттях із фізичного виховання, ознайомлення зі спеціальними знаннями, руховими навичками, обізнаність у сфері спортивно-рекреаційного і туристичного характеру;
- підготовку до активної участі в суспільному та сімейному житті, а також в охороні довкілля;
- розвиток таких рис особистості, як гідність, ввічливість, сумлінність, працьовитість, почуття справедливості, відповідальність та вміння співпрацювати в колективі [279, с. 6].

Необхідно зазначити, що названі цілі стають специфічними завданнями фізичного виховання і поряд із цим існують інші завдання, для досягнення яких фізичне виховання співпрацює з етичним та естетичним.

Учені Е. Мадейський та Й. Венгльж у праці «Вибрані питання сучасної методики фізичного виховання» (*Wybrane zagadnienia współczesnej metodyki wychowania fizycznego*) висвітлюють проблеми фізичного виховання, що прямо чи опосередковано впливають на якість фізичної культури [255]. Дослідники наголошують, що правильно обрана навчальна програма з фізичного виховання та застосування на практиці нових нестандартних рішень забезпечують належне планування роботи з предмета. Вчені підкреслюють про місце студента в новій системі фізичного виховання.

У праці «Авторські програми з фізичного виховання у вищих школах» (*Autorski program wychowania fizycznego w szkołach wyższych*) А. Жолтек-Дашиковський зазначає, що перед аналізом конкретної програми з фізичного виховання доцільним є формування її моделі. Вчений виокремлює п'ять моделей програм із фізичного виховання, а саме:

- базову (визначає програму як сукупність фундаментального змісту навчання, де є типові теми практичних занять);
- навчальну (розширений діапазон змісту навчання, що передбачає набір запланованих активних виховних дій, різноманітні пропорції змісту, методів та форм навчання, способів активізації навчального процесу);
- варіативну (окреслення переліку результатів, яких можна досягти в навчально-виховному процесі, професіональне визначення вмінь та навичок, яких повинні досягти студенти);
- практичну (сукупність завдань, які потрібно виконати, демонстрація окремих завдань фізичної активності з метою

набуття практичних та вдосконалення функціональних навичок у студентів);

- результативну (визначає фізичне виховання як реєстр уже набутого досвіду та вимірює його результативність) [378, с. 267].

Польські вчені Ч. Купісевич і Ю. Пултужицький переконані, що саме результативна модель ураховує можливості студентів, їх навчальні здібності [244, с. 53; 285].

Відомий польський фахівець у сфері дидактики В. Оконь зазначає, що структура навчальної програми повинна стати наслідком побудови її певних принципів. Учений стверджує, що принципи побудови програми з фізичного виховання можуть бути подані таким чином:

- визначення певних днів та встановлення часу навчання для студентів усіх курсів та спеціальностей, у яких може брати участь незначна кількість студентів за попереднім записом;
- урахування побажань студентів щодо тематики занять і внесення їх до тематичного плану навчальної дисципліни;
- створення можливості вибору студентами різних форм занять (пропозиції до проведення яких повинні надходити від студентів і викладачів та обговорюватися на перших організаційних заняттях на початку семестру);
- надання можливості реалізації занять у формі участі студентів у організованих спортивних масових заходах (участь, організація, проведення, суддівство тощо);
- проведення занять на вихідних у формі виїздів у вільний для студентів від навчання час, зокрема велосипедні прогулянки, піші походи, байдаркові сплави, навчання елементів гірськолижного спорту, катання на лижах та санчатах у поєднанні з різними розважальними формами;
- надання можливості студентам брати участь у спортивних святах, фестивалях, олімпіадах, турнірах, змаганнях, що організовуються в позанавчальний час;
- проведення занять із використанням аудіовізуальних навчальних засобів, заняття під музику;
- використання методу релаксації та ознайомлення студентів із корекційними вправами, що дозволить їм самостійно працювати над дефектами у поставі;

- надання необхідних відомостей щодо організації спортивних і туристичних заходів із незначним фізичним навантаженням для студентів із відхиленнями у стані здоров'я, які не можуть брати участь у загальних спортивних заходах [274, с. 130–170].

Погоджуючись із думкою В. Оконя, його колеги А. Смолень та В. Цинарський зазначають, що викладачі мають можливість застосовувати власну технологію педагогічної діяльності у проведенні занять, а розроблені програми з фізичного виховання повинні містити в собі виховний досвід, урахувати можливості та інтереси студентів та надавати їм право обирати серед запропонованих занять ті, які найбільше подобаються і в яких вони хочуть брати участь [189, с. 146; 304, с. 176]. А. Смолень та В. Цинарський стверджують, що розробники авторських програм із фізичного виховання пропонують більшість занять організовувати у змішаних статевих групах, де перевага надається таким заняттям: ранковій гімнастиці у поєднанні з бігом поблизу гуртожитків; заняттям на ковзанці, лижним прогулянкам взимку по 1,5 години; командним іграм; турнірам із пляжного волейболу в травні й червні; заняттям із навчання плавання в басейні впродовж року; пішим походам; велосипедним турам; автобусним подорожам, поєднаним із відвідуванням історичних і туристичних місць восени та навесні.

Дослідники вважають, що ці заходи можуть організовуватися з ініціативи студентів, за активної участі викладачів фізичного виховання. Додатковим збагаченням програми можуть бути різні форми занять і заходи, ініційовані студентами на основі самоорганізації. Натомість викладачам відводиться роль спостерігачів, уболівальників та суддів, що надає цим заходам демократичного характеру. Так, на цих принципах можуть проводитися матчі з волейболу, футболу, бадмінтону, піші походи та велосипедні виїзди до визначних місць, що мають пізнавальний характер. А. Жолтек-Дашиковський переконаний, що доцільним є встановлення обов'язкового мінімуму участі студентів у цих заняттях тривалістю 30 академічних годин на семестр (за обов'язкових 60 академічних годин річних) [378, с. 266].

Учені А. Жолтек-Дашиковський, А. Смолень та В. Цинарський стверджують, що зміст, форми та методи, заявлені у цих програмах, повинні бути ретельно перевірені їх розробниками. Крім того, впровадження таких програм в університетську освіту Польщі засвідчило їх ефективність, зокрема широкий спектр видів

фізкультурно-оздоровчих і спортивних занять, запропонований авторськими програмами, дозволяє брати участь у заняттях кожному студентові незалежно від його фізичної підготовки. Необхідно зазначити, що було ліквідовано питання заліку з предмета «Фізичне виховання» для студентів, які мають медичне звільнення за станом здоров'я. Інноваційні авторські програми привертають увагу студентів, зацікавлених у різних видах рухової активності та гарній оцінці з предмета.

Теоретичний аналіз навчальних програм Торунського університету М. Коперника свідчить про те, що в основу занять із фізичного виховання покладені авторські програми рекреаційно-оздоровчого спрямування. Їх мета – «Рух будує тіло і розум» ("Ruch rzeźbi ciało i umysł"). Ці програми орієнтовані на індивідуальну роботу з кожним студентом незалежно від рівня його фізичної підготовки і набутих навичок. При цьому під час таких занять на особливу увагу заслуговують студенти, які мають обмеження в рухах внаслідок хронічних захворювань. Крім того, студентам пропонується широкий спектр фізкультурно-оздоровчих занять, сконцентровано увагу викладачів не лише на фізичному, а й на психічному, психологічному, соціальному та емоційному їх розвитку тощо [312; 370].

Керівництво СФВіС Ягеллонського університету щорічно проводить навчально-методичні семінари з методики фізичного виховання, спортивної фізіології та основ інформатики. Семінари орієнтовані на викладачів фізичного виховання і тренерів, що працюють у спортивних секціях Ягеллонського університету. На практичних семінарах викладачі університету та запрошені фахівці з Краківської академії фізичного виховання презентують власні авторські програми окремих практичних занять. Так, на семінарі у лютому 2012 року були представлені та обговорені такі теми занять:

- «Силові вправи на кожен день» (викладач СФВіС, магістр Я. Шверчек);
- «Спорт і музика» (Краківська академія фізичного виховання, доктор А. Пежинська-Біскуп);
- «Футбол не лише для професіоналів» (тренер футбольної команди юніорів «Вісла Краків» – доктор С. Хеміч);
- «Волейбол – це весело» (викладач СФВіС магістр З. Матрас);
- «Вчити чи виховувати» (Краківська академія фізичного виховання, кафедра психології, магістр А. Ціхош);

- «Вправи з м'ячем – ігри та розваги в баскетболі» (викладач СФВіС магістр Д. Осолінський);
- «Корекційні заняття для здорових» (викладачі СФВіС, магістр М. Гавор, магістр З. Заяць);
- «Легка атлетика – королева занять» (викладачі СФВіС, магістр С. Полянський, магістр М. Новаковська);
- «Фізіологія розминки» (Краківська академія фізичного виховання, кафедра реабілітації, доктор А. Телеглув) [359].

Польські новатори у сфері університетського фізичного виховання Т. Белецький та К. Кравчик стверджують, що на сьогодні система традиційних занять із фізичного виховання, що функціонує в деяких вищих навчальних закладах Польщі, повинна стати пережитком минулого. Дослідники переконані, що Болонський процес, який підписала Польща, повинен змінити якість освіти у вищих навчальних закладах, зокрема підходи до фізичного виховання у вищій школі [181, с. 239]. Вчені зазначають, що в епоху європейської інтеграції нові освітні завдання вимагають інноваційних та комплексних підходів до навчання та виховання студентів, у тому числі і в галузі фізичної культури [181, с. 237–238].

У своїх працях А. Новаковський зазначає, що основними критеріями оцінювання з предмета «Фізичне виховання» в польських університетах є відвідування студентами обов'язкових занять, активність під час занять, участь у спортивно-масових заходах, прогрес показників фізичної підготовленості (отриманих під час контрольних випробувань) [268, с. 66].

Вивчення авторських програм викладачів СФВіС польських університетів дає можливість стверджувати, що кожен викладач сам визначає критерії оцінювання з дисципліни, що викладає, та вони не є однаковими для всіх. Крім того, на заняттях з атлетизму, аеробіки, велоспінінгу та йоги для отримання заліку достатньо відвідувань певної кількості занять й активної участі в них.

У порівняльному плані зазначимо, що в Україні навчальна програма з фізичного виховання для вишів затверджена Міністерством освіти України як базова та є обов'язковою для засвоєння її змісту студентами денної форми навчання вищих закладів освіти III і IV рівнів акредитації усіх форм власності. Рекомендації базової програми з фізичного виховання для вищих навчальних закладів згідно із «Державними вимогами до навчальних програм з фізичного виховання в системі освіти» мають законодавчий

характер. Програма передбачає обов'язкове складання державних тестів (контрольних нормативів) для оцінювання фізичної підготовленості населення України. Нормативна база навчальних програм із фізичного виховання українських вишів підпорядковується саме таким тестам. Викладачі вишів на основі навчального плану й базової навчальної програми з фізичного виховання повинні розробляти робочі навчальні програми з цієї дисципліни. Вони конкретизують і доповнюють зміст базової фізкультурної освіти, враховуючи регіональні, етнографічні, економічні та екологічні особливості, географічні умови, вимоги стандартів вищої освіти відповідно до освітньо-кваліфікаційних характеристик підготовки фахівців певного рівня тощо [44].

Теоретичний аналіз Наказу Міністерства освіти України (від 25.05.98) про державні вимоги до навчальних програм із фізичного виховання в системі освіти [44] доводить, що діючі в Україні нормативні вимоги з предмета недостатньо враховують індивідуальні здібності кожного студента і свідчать про те, що потрібен диференційований, індивідуальний підхід до кожного з них. Вважаємо, що подолання педагогічного авторитаризму, надання студентам можливості вільного вибору повинно стати вагомим стимулом залучення студентської молоді до занять.

Аналіз програм із фізичного виховання університетів Польщі доводить, що більшість вишів країни організують власну діяльність відповідно до останніх досліджень у галузі фізичного виховання студентів, дбають про актуальність, адаптованість цих занять очікуванням та інтересам студентів. Із метою підвищення привабливості занять викладачі структурних підрозділів університетів, що відповідають за фізичне виховання та спорт студентської молоді, вважають за необхідне постійно удосконалювати та наповнювати їх різноманітним змістом. Матеріали додатка М демонструють, що в класичних університетах Польщі заняття з фізичного виховання проводяться як окремі спортивні дисципліни, а студенти мають право вільного вибору серед широкого спектра пропозицій. Так, в усіх вишах СФВіС проводять заняття з плавання, спортивних ігор (баскетболу, волейболу) та корекційні заняття для студентів із відхиленнями у стані здоров'я. У більшості університетів проводяться заняття з аеробіки, атлетизму, гандболу, футболу, тенісу, легкої атлетики, фітнесу, східних єдиноборств (дзюдо, карате, айкідо) тощо. Зауважимо, що в

польських вищих навчальних закладах існують заняття для студентів з обмеженими фізичними можливостями.

Результати порівняльно-зіставного аналізу діяльності СФВіС у польських університетах свідчать, що більше за все, а саме тридцять видів фізкультурно-оздоровчих занять, представлені у Вроцлавському університеті. Університет Адама Міцкевича, Університет Марії Кюрі-Склодовської, Вармінсько-Мазурський, Варшавський, Гданський, Жешувський, Опольський, Шльонський, Щецинський та Ягеллонський університети пропонують своїм студентам більше ніж двадцять різновидів таких занять (див. дод. М, табл. М.1, М.2, М.3).

Матеріали додатка М засвідчують, що спільна цілеспрямована робота педагогічних працівників СФВіС польських вишів щодо покращання якості навчально-виховного процесу з фізичного виховання та спорту в університетській освіті країни є успішною та має позитивну динаміку. Підтвердженням цього є підвищення рівня зацікавленості до дисципліни студентів університетів Польщі.

Польські науковці Е. Задарко, Я. Юнгер, З. Барабаш зазначають, що серед різновидів діяльності, спрямованої на забезпечення рухової активності та підвищення рівня здоров'я студентства у більшості вишів існують заняття з оздоровчої гімнастики, бадмінтону, великого тенісу, лижного туризму та тренінги з йоги. У межах занять фізичним вихованням студенти мають право займатися спортивними, сучасними та народними танцями [371, с. 64–66]. У деяких університетах пропонуються заняття з веслування, верхової їзди, заняття із самооборони, футзалу та теоретичні заняття для студентів, звільнених від практичних занять із фізичного виховання (див. дод. М, табл. М.1, М.2, М.3).

На початку ХХІ століття в університетах Польщі активно розвиваються сучасні спортивні дисципліни, зокрема аква-фітнес, боулінг, велоспінінг, велотуризм, гольф, катання на ковзанах, корфбол, скандинавська ходьба з палицями, стрейчинг, каланетік, пілатес, флорбол. Дослідження Варшавського, Вроцлавського, Жешувського, Ягеллонського, Бялимстокського університетів, Університету Марії Кюрі-Склодовської, Університету М. Коперника, Університету Я. Кохановського засвідчує широке впровадження екстремальних видів спорту, що є актуальними серед сучасної молоді, зокрема скелелазіння, сноубордінг, дайвінг, вітрильний спорт тощо.

Під час емпіричних досліджень в Університеті Марії Кюрі-Склодовської було з'ясовано, що питання залучення студентів до фізичної активності вирішується професорсько-викладацьким складом вишу за рахунок більш широкого використання інноваційних методичних засобів у своїй педагогічній діяльності та урізноманітнення рухової активності на заняттях із фізичного виховання. Науковцями країни (Т. Белецьким, К. Кравчиком і Р. Сковроньським) було презентовано нам комплексний проект фізичних вправ на велотренажері «Спінінг універсальний» (Spinning uniwersalny) для розвитку всіх м'язових груп. Цей проект є першим у Польщі щодо такого виду рухової активності для студентів вишів. Ретельний опис проведення попереднього і поточного контролю фізичного стану студентів, інтенсивність занять, їх оздоровче спрямування та комплекс вправ розміщено на 120 сторінках і складається з трьох частин: теоретичні основи спінінгу, велоспінінг і техніка їзди та вправи. Т. Белецький, К. Кравчик і Р. Сковроньський зазначають, що діяльність викладача не може обмежуватися лише проведенням обов'язкових занять, а повинна бути спрямована на залучення значної кількості студентів до відвідування спортивних занять [300, с. 8]. Варто зазначити, що з 2008 року велоспінінг уведено до програми з фізичного виховання університету і ці заняття користуються популярністю серед студентів вишу. Крім того, у залі для занять велоспінінгом є двадцять три сучасних тренажери. Заняття проводяться під ритмічну музику, а інтенсивність виконання вправ залежить від рівня підготовки студентів.

Метод включеного спостереження ми використовували під час відвідування практичних занять із фізичного виховання, факультативних занять та спортивних секцій Шльонського університету та Економічного університету у м. Катовиці. Зауважимо, що емпіричне дослідження в Економічному університеті було здійснено для порівняння стану фізичного виховання та спорту в університетах різного типу. Варто зауважити, що на обов'язкові заняття з фізичного виховання формуються групи з ігрових видів спорту до двадцяти осіб, а з плавання – до чотирнадцяти. Було відмічено, що більшість занять проводиться у змішаних групах (атлетична гімнастика, бадмінтон, волейбол, плавання, танці тощо, крім занять з футболу), тобто фактично немає обов'язкового розподілу на групи юнаків та дівчат. Викладачі пояснюють цей факт власне бажанням самих студентів займатися разом. Розподіл за

статевою ознакою наявний лише у спортивних секціях (відповідно до вимог кожного з видів спорту), де тренування проводяться задля досягнення певного спортивного результату і перемог у змаганнях різних рівнів.

У більшості польських університетів до обов'язкових занять у межах фізичного виховання включено танцювальні заняття. Під час включеного спостереження на занятті з танців в Економічному університеті м. Катовиці ми констатували, що заняття проводилося штатним викладачем СФВіС, досвідченим хореографом, художнім керівником ансамблю народного танцю «Silesianie» магістром Єжи Сташіцем у вечірній час із 18.20 до 19.50 години у спортивній залі університету. На занятті вивчались елементи польського народного танцю. Цікавим є той факт, що заняття з народних танців проводилося під живою супровід акордеону. Застосування етнокультури, на наш погляд, сприяє формуванню самосвідомості студентів у вихованні соціально-активної молоді з розвинутою національною ідентичністю.

З інтерв'ю із викладачем танцю Є. Сташіцем стає зрозумілим, що філософський вислів «танець – це рух, а рух – це життя!» є віддзеркаленням нового підходу до занять із фізичного виховання молоді. Хореограф переконаний, що тенденція введення танців як різновиду рухової активності позитивно впливає на рівень фізичної підготовленості студентів, адже заняття танцями є значним фізичним навантаженням, під час яких працюють всі групи м'язів.

Ансамбль народного танцю Університету Марії Кюрі-Склодовської в м. Люблін є показовим студентським художнім колективом Польщі. Його засновник Станіслав Лещинський є старшим викладачем Центру фізичного виховання та спорту, до викладацького штату СФВіС також входять хореографи та інструктори з танців. Кожного року близько 100 студентів вишу обирають народний танець у межах обов'язкових занять із фізичного виховання. Після ретельного відбору керівники ансамблю магістри Лех Лещинський і Домініка Лесюк формують професійний танцювальний колектив, який на сьогодні налічує 300 осіб. Варто зазначити, що саме цьому колективу була надана честь представляти Республіку Польща у культурній програмі на літніх Олімпійських іграх у Лондоні 2012 року.

Наголосимо, що існування таких колективів, як ансамбль народного танцю «Silesianie» в Економічному університеті

м. Катовиці та ансамбль народного танцю Університету Марії Кюрі-Склодовської в м. Люблін, є візитною карткою цих вишів. Головною метою діяльності цих колективів є навчання студентської молоді танцювати, співати, бути чутливими до краси музики, слова, рухів та жестів і формування позитивного ставлення до національно-культурних цінностей

Отже, інтерв'ювання польських педагогів і аналіз наукових джерел та інтернет-ресурсів доводить, що інноваційна модель фізичного виховання, за якою студенти мають право обирати не лише вид фізкультурно-оздоровчих та спортивних занять, а й час їх відвідування, прийшла на зміну тоталітарному примусу щодо видів фізкультурної діяльності та занять за розкладом. Варто зазначити, що особлива увага приділяється фізичному вихованню студентів з особливими потребами, проводяться міжуніверситетські змагання для цих студентів. Різний зміст і спрямованість занять мають позитивний вплив на розвиток рухової діяльності, виховання морально-вольових якостей, вдосконалення естетичних смаків та сприяють гармонізації особистості.

Російські дослідники Є. Герасимов та М. Кудряшова вважають, що ефективність конкретного навчального заняття у виші залежить від таких факторів: зокрема, ступеня індивідуалізації дидактичного процесу і рівня самостійності студентів, кількості осіб, які одночасно задіяні в дидактичному процесі та знаходяться у цільовій системі, уміння керувати їх пізнавальною діяльністю [36, с. 40]. Погоджуючись з Є. Герасимовим та М. Кудряшовою, М. Мусакаєв вважає, що в процесі вдосконалення фізичного виховання студентів надзвичайно важливим є установлення зв'язків між об'єктами та суб'єктами фізичного виховання. Так, інформаційні зв'язки дозволяють здійснювати обмін інформацією між педагогами та студентами [115]. Дослідник переконаний, що сьогодні одним із найефективніших каналів обміну інформації стають офіційні сайти університетів.

У працях В. Шилько поняття «інновації» трактується як актуально значущі й системно самоорганізовані новоутворення, що виникають на підставі різноманітності ініціатив і нововведень, які стають перспективними для еволюції освіти й позитивно впливають на його розвиток [172, с. 111].

Із 2007 року в усіх класичних університетах Польщі для скоординованої організації навчального процесу з усіх дисциплін

було запроваджено університетську систему управління навчальним процесом (Uniwersytecka Systema Obsługi Studiów) – USOS. Завдяки цій інтернет-системі студенти отримали можливість вибору дисциплін для їх навчального плану. USOS надає всю інформацію про заняття з фізичного виховання, секції, умови запису до них, кількість місць у групах, розклад, умови отримання заліку, актуальну інформацію тощо [290; 313].

На прикладі Варшавського університету розглянемо організацію навчального процесу з фізичного виховання. Так, СФВіС та УК АСС щорічно пропонують студентам широкий спектр занять із фізичного виховання та варіативний спектр спортивних секцій. Із цією метою у виші було відкрито Центр спорту і рекреації (Centrum Sportu i Rekreacji UW) зі спортивними залами, басейном та стіною для скелелазіння. У 2006 році на підставі Постанови Сенату Варшавського університету (від 21.06.2006 р.) було змінено програми з фізичного виховання. З вересня 2006 року у навчальній програмі для студентів стаціонару обов'язковим стало відвідування упродовж чотирьох семестрів занять із фізичного виховання [290].

У класичних університетах Польщі реєстрація на ці заняття відбувається винятково через інтернет-систему USOS, яка передбачає електронну «жетонову реєстрацію» (rejestracji żetonowej), тобто отримання умовних жетонів на відвідування занять, які необхідно використати до кінця семестру. На спеціальній інтернет-сторінці вишу в програмі «Реєстрація» надається детальна інформація з цього питання. Студентам Варшавського університету пропонується 24 різновиди занять, які включають в собі й нові екстремальні види спорту, і заняття, що проводяться англійською мовою для студентів, які навчаються за програмою ERASMUS. У свою чергу, УК АСС пропонує шістнадцять секційних занять. Для студентів, які мають досягнення в спорті, надається можливість займатися в університетських спортивних секціях замість обов'язкових занять із фізичного виховання. Ці студенти повинні реєструватися в USOS лише після узгодження з керівником секції.

Окрім обов'язкових занять, Центр спорту і рекреації Варшавського університету пропонує п'ятнадцять факультативних занять із східних єдиноборств, йоги, альпінізму, бадмінтону, танців тощо. Крім того, існують позауніверситетські заняття з верхової їзди, фехтування, різні школи танцю, що проходять на основі співпраці регіональних спортклубів зі СФВіС і є платними. Варто зауважити,

що, незважаючи на таку різноманітність видів фізичної активності, лише відвідування обов'язкових занять із фізичного виховання або членство у спортивній секції університету шляхом реєстрації в USOS дає можливість студентам успішно зарахувати семестр із фізичного виховання [313].

Так, для реєстрації на заняття з фізичного виховання студент повинен обрати відповідний вид занять, зареєструватися на заняття в системі USOS через Інтернет (реєстрація є актуальною до періоду вичерпання ліміту місць у конкретній групі, кількість місць показана на сайті). Записи на заняття відбуваються в три тури. У першому турі студент має право записатися на обрану спортивну дисципліну. У другому турі студент може записатися на заняття, якщо він не зробив цього вчасно, або змінити дисципліну на іншу. Варто зазначити, що терміни реєстрації суворо обмежені. Так, на весняний семестр 2010–2011 навчального року перший тур тривав 10 днів (28.01.11–06.02.11), другий – 5 днів (08.02.11–13.02.11), третій – 2 дні (18.02.11–19.02.11). Хвороба або від'їзд студента у період реєстрації не звільняє його від відповідальності. Студенти, які не записалися на заняття під час активної реєстрації, не отримують заліку з предмета. Студенти, звільнені від занять із фізичного виховання за медичними показниками, не реєструються на заняття через інтернет-систему USOS. Відповідно до правил отримання заліку з предмета студенти повинні представити довідку від лікаря упродовж 30 днів від початку семестру.

Успішна реєстрація студентом передбачає той факт, що він отримує 30 жетонів із фізичного виховання. У разі, якщо студент записався на заняття з фізичного виховання і не відвідує їх, він втрачає жетони. Викупити втрачені жетони можна, сплативши 150 злотих за повторний курс навчання. На інформаційному сайті університету студенти обов'язково повинні ознайомитися з усіма вимогами стосовно отримання заліку. Однак реєстрація до спортивних секцій проводиться лише за посередництвом тренерів. Студенти, зареєстровані в осінньому семестрі, за умови успішного навчання автоматично переходять в обрані групи до весняного семестру [313].

На прикладі Вроцлавського університету розглянемо діяльність підрозділу, що відповідає за фізкультурно-спортивну роботу, організацію і проведення занять із фізичного виховання та спортивних секцій. В університеті діє Центр фізичного виховання та

спорту (Centrum Wychowania Fizycznego i Sportu), що надає студентам право вільного вибору фізкультурно-оздоровчих і спортивних занять (із 30 пропозицій). Заняття з фізичного виховання є обов'язковими. В одному семестрі студенти можуть зареєструватися лише на один вид занять (30 академічних годин). Ці заняття проводяться по 2 години один раз на тиждень. Реєстрація на заняття проводиться студентами самостійно, винятково за допомогою інтернет-системи USOS у перші дні кожного семестру. За умови участі в туристичному таборі студенти мають можливість зарахування додаткових годин. Студенти Вроцлавського університету також мають можливість брати участь у заняттях вихідного дня та літніх таборах. Виїзні заняття вихідного дня (Zajęcia weekendowe) реалізують виконання навчального плану обсягом 5–8 годин. Центром фізичного виховання та спорту Вроцлавського університету у вихідні дні проводяться заняття з велосипедного туризму, гірських лиж, сноубордингу, йоги та рекреаційні заняття (прогулянки в гори). Проходять такі *weekendowi* заняття, як триденні виїзди, що тривають із п'ятниці до неділі.

Керівництво Центру фізичного виховання та спорту Вроцлавського університету разом із тренерами УК АСС зареєстрували більше ніж 20 спортивних секцій. Багато з них мають велику популярність серед студентів вишу незалежно від їх форми навчання. Для розвитку індивідуальних можливостей студентів розробляються нові навчально-тренувальні методи. Ці тренування дають можливість досягти відповідних результатів у міжвузівських змаганнях на регіональному, а також на національному рівнях. Спортивні секції скоординовані, головним чином, на студентів-спортсменів, які можуть ідеально поєднувати навчання зі спортом. Для них пропонуються такі секційні заняття: аеробіка, бадмінтон, боулінг, верхова їзда, карате, корфбол, гірський велосипедний туризм, баскетбол, легка атлетика, крос-кантрі, гірські лижі, сноубординг, футбол, плавання, волейбол, великий теніс, настільний теніс, флорбол, веслування на байдарках, спортивне скелелазіння. Студенти університету із значними спортивними досягненнями мають право одержувати спортивну стипендію за поданням тренера, яку призначає спеціальна комісія і декан факультету [373].

У вищих навчальних закладах Польщі проводяться теоретичні заняття з фізичного виховання для студентів, звільнених від практичних занять за станом здоров'я, або тих, хто має тимчасове

звільнення у зв'язку із хворобою. Ці заняття проводять у вигляді лекцій та семінарів. Під час теоретичних занять вивчаються та обговорюються питання і проблематика фізичної культури, зокрема теорія фізичного виховання, історія фізичної культури, теоретичні основи спортивного тренування, теоретичні основи оздоровчих занять, теорія командних спортивних ігор та індивідуальних видів спорту, маркетинг і менеджмент у спорті, психологічні та педагогічні основи в спорті, правові аспекти спортивної діяльності, організація активного відпочинку та рекреаційних заходів, соціологічні аспекти спорту тощо. Крім того, студенти польських вишів, які належать до цих груп, обов'язково задіяні в організації спортивно-масових заходів, що проводяться в університетах та допомагають у їх проведенні. Головними умовами отримання заліку з дисципліни є їх відвідування, активна участь у заняттях, презентація рефератів на підсумкових колоквіумах, письмова наукова робота з теми, установленої викладачем. Така організація занять виключає фікційне медичне звільнення, бо мобілізує студентів до активності та обов'язкового відвідування занять, запланованих спеціально для них [226, с. 118; 372].

У вищих навчальних закладах Республіки Польща проводяться також спортивно-рекреаційні заняття для студентів заочного відділення. Вони заплановані на 3 навчальні семестри (по 20 академічних годин на 1 семестр). Студенти-заочники мають право брати участь у спортивно-оздоровчих літніх та зимових таборах (туристичних, байдаркових, лижних тощо).

Центр фізичного виховання та спорту Вроцлавського університету разом зі студентськими осередками організовує також позанавчальні масові фізкультурно-спортивні заходи для студентської молоді, що є формою проведення дозвілля та відпочинку після напруженої розумової праці. Традиційними є такі турніри: турнір із волейболу, футбольний турнір, турнір з бадмінтону до Дня Святого Миколая, крос-кантрі на Кубок ректора Вроцлавського університету, тенісний турнір у парному розряді на Кубок проректора з навчальної діяльності, відкритий Чемпіонат Вроцлава у скелелазінні на складність і час, турнір із баскетболу, веслова регата «Політехніка – Університет» [373]. Ці масові заходи мають велику популярність серед студентів університетів і спрямовують їх до фізичної активності.

Так, у багатьох інноваційних розробках, що запроваджуються в навчальний та позанавчальний процеси університетів Польщі, пропонується використання популярних нових, а іноді й екстремальних видів спорту, що робить процес фізичного виховання привабливим, оптимальним, планованим та ефективним [51–53].

На підставі використання емпіричних методів можемо стверджувати, що впровадження інновацій в організацію навчально-виховного процесу з фізичного виховання дозволяє змінити ставлення університетської молоді до предмета, а модернізація змісту програм за рахунок уведення нових сучасних, а іноді й екстремальних видів спорту підвищує зацікавленість студентів. Залучення студентів до занять завдяки використанню комп'ютерних технологій, надання самостійності в цьому питанні приводить до появи творчої активності, самовираження, зміцнює відчуття гідності особистості.

Аналіз програм із фізичного виховання університетів Польщі доводить, що СФВіС ґрунтують свою діяльність на інноваційних авторських програмах провідних викладачів відповідно до останніх досліджень у сфері фізичного виховання студентів, дбають про актуальність, відповідність занять очікуванням та інтересам студентів. Із метою підвищення привабливості занять викладачі структурних підрозділів університетів, які відповідають за фізичне виховання та спорт студентської молоді, вважають за необхідне постійно вдосконалювати та наповнювати їх різноманітним змістом. Емпіричні дослідження – включене спостереження, інтерв'ювання, бесіди, електронне листування, вивчення авторських програм викладачів СФВіС Університету Марії Кюрі-Склодовської в м. Любліні, Шльонського та Економічного університетів у м. Катовиці (Польща) – дають підстави стверджувати, що кожний викладач самостійно визначає критерії оцінювання з дисципліни, яку викладає, та вони не є однаковими для всіх.

Наголосимо, що упровадження інновацій в організацію навчальної та виховної роботи не лише підвищує ефективність навчального процесу, а й посилює мотивацію до занять із фізичного виховання, бажання вести здоровий спосіб життя, фізично розвиватися, вдосконалюватися та займатися спортом. Інноваційна модель фізичного виховання, за якою студенти мають право обирати види рухової активності, враховує і потреби у фізичному удосконаленні студентів з особливими потребами, для яких організують спеціальні заняття та міжуніверситетські змагання.

Упровадження інформаційних комп'ютерних технологій (університетської інтернет-системи управління навчальним процесом USOS) в організаційний процес фізичного виховання дало можливість студентам ознайомлюватися з видами фізкультурно-оздоровчих та спортивних занять, а викладачам чітко формувати групи та своєчасно починати навчальний процес. Створення і використання спеціальної програми електронної реєстрації на заняття з фізичного виховання на інтернет-сторінках польських університетів дозволяє поєднати організацію навчального процесу із самоорганізацією студентської молоді.

Висновки до розділу 2

1. Використання системно-структурного аналізу дозволило схарактеризувати нормативно-правовий аспект модернізації фізичного виховання та спорту в університетській освіті Республіки Польща і засвідчило вплив законодавчих ініціатив на ефективність цього процесу. Установлено, що унормованим початком модернізації фізичного виховання та спорту у вишах Польщі стало прийняття Закону «Про вищу освіту» (2005 р.).

2. Структурно-функціональний аналіз статутів вісімнадцяти класичних університетів Польщі засвідчив, що в кожному з них існують навчальні підрозділи, які займаються проблемами здоров'я. СФВіС функціонують як міжфакультетські структурні одиниці, створені для організації відповідної діяльності та проведення рекреаційних заходів для студентів, аспірантів і співробітників. Університетські клуби АСС тісно співпрацюють із СФВіС щодо формування у студентів дбайливого ставлення до власного здоров'я, потреби займатися спортом і бажання постійно підвищувати особисті фізичні показники. На сьогодні означені структурні підрозділи разом проводять господарську та маркетингову діяльність, об'єднуючись у своїй більшості в центри фізичного виховання та спорту, фізичної культури і здоров'я, спорту й рекреації.

3. У ході порівняльно-зіставного аналізу змісту фізичного виховання студентів в університетах РП з'ясовано, що модернізація фізичного виховання та спорту передбачає розроблення авторських програм із фізичного виховання згідно з останніми дослідженнями у сфері фізичного виховання студентів та розширення видів рухової активності. Доведено, що модернізація навчального процесу

відбувається за рахунок уведення нових, сучасних, а іноді й екстремальних видів спорту, чим підвищує інтерес студентів до предмета.

4. Результати порівняльно-зіставного аналізу нормативних актів, наукових публікацій та сайтів польських університетів свідчать, що оновлення управлінських засад стає важливою ланкою модернізації фізичного виховання та спорту у вишах країни. Установлено, що університети Польщі є юридично самостійними, незалежними та мають значні повноваження щодо вирішення питань фізичного виховання та спорту. Доведено, що децентралізація системи управління вищої освіти дала більше можливостей для підвищення ефективності управління шляхом чіткого окреслення компетенцій ректоратів університетів, керівництва СФВіС і УК АСС та для розвитку власної спортивної інфраструктури вишів і використання наявної матеріальної бази з метою отримання прибутку.

5. Як свідчить електронне листування та вивчення досвіду і результатів діяльності польських фахівців із фізичного виховання та спорту, маркетингова та менеджеризація вищої освіти в РП зумовлюють застосування в управлінні ФВтаС ринкових принципів та механізмів менеджменту, що дозволяє успішно формувати фізичну культуру студентів. Під впливом євроінтеграційних тенденцій формується інноваційна модель фізичного виховання та спорту, специфічними рисами якої стають взаємодія управлінської вертикалі та самоврядної горизонталі, налагодження мережевих взаємозв'язків за допомогою інформаційних комп'ютерних технологій, прозорості та свободи руху інформації, інноваційного характеру діяльності, ефективного мережевого управління, змішаних форм власності.

6. Констатовано інтенсивний розвиток маркетингової діяльності у сфері фізичного виховання та спорту, що передбачає: урізноманітнення пропозицій щодо вибору змісту фізкультурно-оздоровчих і спортивних занять, залучення висококваліфікованих тренерів та інструкторів, проведення спортивно-рекреаційних заходів за рахунок спонсорських внесків, організацію реклами в засобах масової інформації, отримання грантів на оновлення спортивної інфраструктури й прибутків з оренди спортивних споруд, вивчення потреб суспільства щодо зміцнення здоров'я молоді та формування у студентів стійких навичок здорового способу життя.

7. Використання низки емпіричних методів – включеного спостереження, інтерв'ювання, бесід, електронного листування з

науковцями Студіумів фізичного виховання та спорту університетів Польщі (Варшавського, Марії Кюрі-Склодовської в м. Любліні, Шльонського та Економічного в м. Катовиці) – дає підстави стверджувати, що впровадження інновацій в організацію навчально-виховного процесу з фізичного виховання дозволяє змінити ставлення університетської молоді до нього на позитивне.

Результати опитування викладачів польських університетів свідчать, що кожний з них самостійно визначає власні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів. Доведено, що інноваційна модель фізичного виховання та спорту передбачає особливий статус студентів з обмеженими фізичними можливостями, інвалідів, для яких організовано спеціальні навчальні заняття та міжуніверситетські спортивні змагання.

8. Результати емпіричного дослідження засвідчили, що характерними ознаками інноваційної моделі фізичного виховання та спорту в університетах Республіки Польща стає впровадження інформаційних комп'ютерних технологій в організацію навчально-виховного процесу. Доведено, що користування університетською інтернет-системою управління навчальним процесом – USOS дає можливість студентам ознайомлюватись із численними пропозиціями та вільно обирати види рухової активності, зокрема хореографічної та реабілітаційної. Створення спеціальної програми електронної реєстрації на інтернет-сторінках університетів оптимізує організацію процесу фізичного виховання студентів, посилює їх мотивацію, бажання вести здоровий спосіб життя, фізично самовдосконалюватись і займатися спортом.

Отже, базові аспекти модернізації фізичного виховання та спорту в університетській освіті Республіки Польща характеризуються інноваційними змінами у нормативно-правовій, структурно-змістовій та управлінській сферах. Узагальнення досвіду впровадження інновацій у процес фізичного виховання та спорту РП засвідчило наявність відповідної інноваційної моделі, зорієнтованої на здійснення ефективного маркетингу і менеджменту з оптимізацією співвідношення організаційних та самоорганізаційних початків системи, відповідає інтересам й очікуванням студентів, включає широкі пропозиції видів рухової активності.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ В УНІВЕРСИТЕТАХ ПОЛЬЩІ Й УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У третьому розділі висвітлено особливості модернізації фізичного виховання та спорту в університетах Польщі у європейському контексті, розглянуто загальноєвропейські документи щодо фізичного виховання та спорту у вищій школі, досліджено стан фізичного виховання та спорту в університетах України, визначено перспективи використання прогресивного польського досвіду в аспекті досліджуваної проблеми в Україні.

3.1. Європейський контекст модернізації фізичного виховання та спорту в університетській освіті Польщі та України

На початку ХХІ століття євроінтеграційний вектор освітньої політики України визначає орієнтир вітчизняної педагогічної спільноти щодо ознайомлення зі світовим та європейським досвідом в аспекті розв'язання проблем фізичного здоров'я нації. Водночас дослідження розвитку освітньої системи Республіки Польща, її сучасний стан і перспективні напрями модернізації відповідно до європейських і світових стандартів у галузі фізичного виховання та студентського спорту є прогресивними й стануть корисними для вирішення пріоритетних завдань вищої освіти в Україні.

Сьогодні Республіка Польща будує національну систему освіти, враховуючи сучасні вимоги та досягнення розвинених країн світу. Крім того, як повноправний член ЄС не залишається осторонь ініційованих Єврокомісією дискусій щодо модернізації європейських вищих навчальних закладів.

Керівники більшості міжнародних організацій, асоціацій та об'єднань наголошують на значенні фізичного виховання в освіті. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури – UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) неодноразово акцентувала увагу на важливості занять молоді фізичним вихованням і спортом при здобуванні ними освіти. Метою Міжнародної хартії фізичного виховання і спорту, прийнятою UNESCO, стала координація розвитку фізичного виховання та спорту

для прогресу людства. У цьому документі проголошується, що кожна особа має право на доступ до фізичного виховання та спорту, необхідних для розвитку особистості. У хартії наголошено, що державні органи всіх рівнів і неурядові організації повинні сприяти розвитку фізичної культури та спорту, що реалізується у прийнятті відповідних нормативно-правових актів, забезпеченні матеріальної підтримки, а також використанні інших засобів заохочення і стимулювання [322]. У політиці європейських держав наголошується на інтеграційній, культурній, рекреаційній ролі фізичної культури, а також її толерантності.

Європейська асоціація фізичного виховання – EUPEA (European Physical Education Association), членом якої є Польща, вивчає досвід фізичного виховання дітей та молоді європейських країн, досліджує найбільш ефективні шляхи удосконалення системи фізичного виховання учнів і студентів, проводить консультації з провідними фахівцями цієї галузі з різних країн Європи. EUPEA ініціює проведення щорічних міжнародних конгресів та науково-практичних конференцій, на яких обговорюються актуальні питання фізичного виховання і спорту учнівської та студентської молоді [200].

Фізична культура та спорт відіграють важливу роль у реалізації цілей Європарламенту. 2004 рік було проголошено Радою Європи Європейським роком освіти через спорт – EYES 2004 (European Year of Education through Sport 2004) і запропоновано відповідну програму дій [197]. Однією з найважливіших цілей цієї програми стало раціональне поєднання розумових і фізичних занять. У змісті цього документа наголошувалося на необхідності посилення взаємодії і зміцнення зв'язків між фізичним вихованням, спортом та освітнім середовищем як засобу підготовки громадян ЄС до протидії новим викликам, що постають перед суспільством, яке стає дедалі більш мобільним і різноманітним. Зокрема, було визначено форми реалізації фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах країн Європейського Союзу.

У 2004–2005 роках у Польщі з метою з'ясування ступеня реалізації у вищих принципів ЄС, визначених у межах програми EYES 2004 головним управлінням Академічного спортивного союзу країни, встановлено, що в польських університетах запроваджено практику надання студентам можливості брати участь у різних видах фізкультурно-оздоровчих та спортивних занять [230, с. 363]. Аналіз сайтів польських університетів підтвердив, що завдяки плідній роботі

педагогів-новаторів заняття з фізичного виховання враховують фізичні можливості та інтереси студентів. Їм надається можливість самостійно, відповідно до власних уподобань, обирати зміст фізкультурно-оздоровчих та спортивних занять. Крім того, з 2004 року студентам пропонується варіативний спектр рухової активності. При цьому заняття з фізичного виховання набувають демократичного характеру.

У 2006 році у Вроцлаві мали місце дебати під гаслом «Академічний спорт у Польщі і в світі: перспективи розвитку». На цьому засіданні було продемонстровано презентацію УК АСС щодо участі студентів-спортсменів у суперництві європейських вишів – студентських універсіадах. Із 2005 року Міністерство спорту сприяє поширенню цього проекту та відзначає важливість академічного спорту (студентські світові змагання, літні та зимові універсіади тощо) в системі спортивної підготовки на найвищому рівні. З 2005 року Міністерство науки і вищої освіти Польщі гарантує отримання стипендії найкращим студентам-спортсменам за вагомі успіхи у світовому та європейському спортивному русі [212, с. 91].

У Бергенському комюніке конференції міністрів освіти країн-учасниць Болонського процесу наголосили на важливості розроблення на основі затверджених конференцією Рамок кваліфікацій для європейського простору вищої освіти стандартів якості освіти про необхідність розвитку соціального виміру вищої освіти, тобто надання рівного доступу до освіти представникам усіх соціальних груп, у тому числі студентам з обмеженими можливостями [318]. Так, варто зазначити, що підхід до організації занять із фізичного виховання для студентів-інвалідів і студентів із відхиленнями у стані здоров'я в університетах Польщі істотно відрізняється від підходу до цієї проблеми в українських вишах. Дослідження діяльності університетів Польщі засвідчує, що заняття для студентів із особливими потребами проводяться в межах обов'язкових занять із фізичного виховання і факультативних занять оздоровчої спрямованості. Викладачами польських вишів розробляються спеціальні авторські програми для цієї категорії студентів залежно від матеріальної бази того чи іншого вишу. Як правило, проводяться заняття з корекційно-компенсаційної гімнастики, плавання, хатха-йоги та силових вправ у тренажерній залі [278, с. 11]. Крім того, для цієї категорії студентів створено окрему сторінку на сайтах СФВіС, де вони можуть ознайомитися з

планом занять на академічний рік, роботою літніх і зимових рекреаційно-реабілітаційних таборів та інформацією про змагання для студентів-інвалідів.

Ми виявили, що, наприклад, у 2011–2012 навчальному році в Університеті Адама Міцкевича у Познані згідно з навчальним планом заняття з фізичного виховання для студентів з обмеженими можливостями проходили в басейні, тренажерній та реабілітаційній залі (у групі до 10 осіб). Варто зазначити, що студенти з обмеженими можливостями були залучені до занять із фехтування, включаючи тих, хто користується інвалідними візками (група до 6 осіб). Як правило, заняття для студентів з особливими потребами проводяться один раз на тиждень упродовж 1,5 години. Крім того, на сайті університету розміщено звернення викладачів СФВіС, які запрошують студентів з обмеженими можливостями до спортивно-оздоровчих таборів (у 2011 р. – в Австрію, а в 2012 р. – у Західно-поморське воєводство м. Мельно) [310].

12 травня 2012 року на базі Познанського університету проводилися відкриті VIII Національні змагання з плавання для студентів-інвалідів вищих шкіл Польщі (див дод. Н), в яких брали участь п'ятнадцять вишів Польщі, а також Університет Масарика в м. Брно (Чехія) та Університет Лоранда Етвеша м. Будапешт (Угорщина). У змаганнях брали участь студенти 17 класичних, економічних, медичних, політехнічних та природничих університетів. Перше місце посіли студенти Люблінського католицького університету здобувши дванадцять золотих, десять срібних та одну бронзову медаль [227; 311].

Під час емпіричних досліджень стану фізичного виховання та спорту в Університеті Марії Кюрі-Скłodовської, встановлено, що кількість студентів з обмеженими можливостями становить понад 450 осіб. Керівництво і викладачі цього університету докладають значних зусиль для того, щоб, окрім знань, ці студенти отримали належну підготовку, яка в майбутньому дозволить їм реалізуватись у професійному і соціальному житті. Крім того, колектив університету докладає значних зусиль для знищення бар'єрів і стереотипів в академічному середовищі. Для викладачів, які проводять дидактичні заняття з різних предметів, було опубліковано рекомендації «Порадник для академічних вчителів» (Poradnik dla nauczycieli akademickich) [283], що містить інструкції щодо проведення занять зі студентами, які мають особливі потреби, пов'язані з їх вадами і

хворобами. На сторінках цієї праці колектив авторів під керівництвом проректора з навчальної роботи професора Станіслава Міхаловського розмістив вказівки для проведення занять зі студентами, які мають ураження опорно-рухового апарату, вади слуху, зору, мовлення і розлади, пов'язані із психічними захворюваннями.

Дослідження матеріальної бази Університету Марії Кюрі-Склодовської засвідчило, що всі приміщення вишу мають належне оснащення для студентів з обмеженими можливостями. Так, усі ліфти обладнані кнопками зі шрифтом Брайля для незрячих, а в бібліотеці та гуртожитках – звуковим супроводом. Біля входів у будівлі розміщені пандуси і піднімальні платформи для інвалідів-візочників, існують окремі, відповідно обладнані санвузли, а в Центрі фізичної культури – окремі роздягальні з розсувними поручнями. Заняття з фізичного виховання для студентів з обмеженими можливостями у цьому університеті проводяться в ігровій формі. Провідний фахівець Центру фізичної культури доктор Т. Белецький останніми роками активно впроваджує спортивно-реабілітаційну гру Бочча (Boccia), яка входить до параолімпійських дисциплін. Т. Белецький доводить, що запропонована гра позитивно впливає на психофізичний стан студентів з обмеженими можливостями. З огляду на набуту популярність цієї гри в університеті зростає зацікавленість до неї студентів-інвалідів. За клопотанням директора Центру навчання і обслуговування студентів та керівника Бюро студентів з обмеженими можливостями було складено лист-прохання до керівництва університету про дозвіл проведення додаткових занять з гри Бочча для інвалідів-візочників, фінансування цих занять та виділення коштів для закупівлі обладнання (у розмірі 2 500 злотих), на що було отримано погодження.

Отже, в університетах Польщі запроваджено практику участі студентів з обмеженими можливостями не лише у заняттях із фізичного виховання, а й у спортивно-масових заходах. Таким чином, відбувається моделювання майбутньої соціальної взаємодії здорової молоді та осіб з особливими потребами. Безумовно, така політика польських вишів є важливим кроком на шляху формування соціального виміру вищої освіти.

У 2007 році в резолюції Європейського парламенту щодо ролі спорту в галузі освіти (від 13.11.2007 р.) [291] серед інших рекомендацій Єврокомісії було зазначено такі положення:

– заклик Ради Європи до країн ЄС щодо модернізації політики держав у сфері фізичного виховання насамперед для того, щоб забезпечити баланс між фізичною та інтелектуальною активністю, інвестування в якість спортивних споруд та вжити відповідних заходів щодо доступу до них студентів з обмеженими можливостями; надання широкого спектра вибору спортивних дисциплін із метою забезпечення студентам варіативності занять; стимулювання діяльності спортивних клубів, задіяних у проєкті «Навчання впродовж усього життя» (п. 19);

– вимога забезпечити належні умови для дотримання встановленого мінімального обсягу фізичної активності, враховуючи, що регулярні фізичні вправи значно сприяють скороченню витрат на охорону здоров'я (п. 20);

– прийняття пропозиції Комісії у справі включення спортивних дисциплін до європейської кредитно-трансферної системи у професійній підготовці і надання кредитів (п. 25);

– наголошення на прозорості ступенів і взаємне визнання ліцензій і дипломів, що дають право на забезпечення послуг у спортивному секторі ЄС і будуть сприяти вільному трансферу студентів, спортсменів і працівників, довгостроковій асиміляції спортсменів на ринку праці, соціальній згуртованості у Європі та досягненню цілей Лісабонської стратегії, бо саме в цій галузі високий потенціал у створенні нових робочих місць (п. 25);

– рекомендація ініціювати й підтримувати міждисциплінарні дослідження в галузі спорту й фізичного виховання з метою поширення передового досвіду; Радою Європи визнано необхідність здійснення загальноєвропейського моніторингу політики членів ЄС у галузі фізичної культури і наголошується на пріоритетності цього завдання (п. 26);

– заклик Ради Європи до країн ЄС щодо створення відповідних інструментів, які можуть сприяти подальшим інвестиціям та поліпшенню спортивної інфраструктури для занять молоді (п. 30);

– рекомендація щодо програми ЄС для суспільної охорони здоров'я приділяти більше уваги підвищенню рівня обізнаності суспільства про важливу роль фізичного виховання і спорту у галузі освіти (п. 32);

– пропозиція Єврокомісії щодо роботи з виявлення галузей, в яких дії ЄС можуть забезпечити значну допомогу спортивним організаціям

та владі держав ЄС у проведенні фізкультурних заходів, при цьому відкритий метод координації є відповідним способом для досягнення більш ефективної співпраці у площині Європейської політики в конкретній галузі фізичного виховання і спорту для всіх (п. 35);

– наголошення на важливості залучення коштів структурних фондів Євросоюзу для створення й покращання спортивної інфраструктури (п. 37);

– заклик до країн ЄС щодо забезпечення рівного доступу до занять фізичним вихованням жінкам і чоловікам, а також особам з обмеженими можливостями та проведення реабілітаційних заходів (пп. 39, 40, 58);

– заклик створити нові ініціативи, що мають на меті підвищення статусу спорту та інформованості суспільства стосовно ролі спорту і фізичного виховання не лише в освіті та культурі, а й у сфері суспільної інтеграції та охорони здоров'я (п. 49);

– заклик до Комісії сприяти європейській мобільності викладачів і тренерів як можливість одержання знань кращих практик і набуття досвіду в результаті обміну як частини програми «Навчання впродовж усього життя» (п. 50) [291, с. 135–137].

На виконання рекомендацій, зазначених у Резолюції Європейського парламенту щодо ролі спорту у сфері освіти, керівництво польських вишів докладає значних зусиль для отримання цільових грантів на будівництво нових спортивних об'єктів в університетах, участі у програмах обміну, підвищення кваліфікації викладацького складу тощо.

У межах розбудови європейського простору вищої освіти з метою усунення перешкод академічній мобільності та забезпечення якості вищої освіти було запроваджено Європейську кредитну трансферно-накопичувальну систему (ECTS). Упровадження цієї системи щодо фізичного виховання у польських вишах регламентується Розпорядженням міністра науки і вищої освіти Польщі від 12 липня 2007 р. «Про стандарти освіти для окремих напрямів і рівнів освіти, а також порядок створення і умови, які повинен виконувати навчальний заклад щоб здійснювати міжнапрямове навчання й запровадити макронапрями», зокрема, на двох освітньо-кваліфікаційних рівнях [292]. У додатках до документа міститься детальна інформація про всі напрями навчання, що існують у Польщі, зокрема перелік компетенцій, з якими повинен ознайомитися студент, загальний зміст навчальних програм,

мінімальна кількість годин та кредитів ECTS із фундаментальних і фахових дисциплін. Крім того, цим розпорядженням визначено кількість годин, відведених на заняття з фізичного виховання. Заняття з фізичного виховання є обов'язковими для всіх напрямів підготовки. Програма денного навчання передбачає проведення занять із цього предмета тривалістю 120 академічних годин на два роки навчання, що відповідає 2 кредитам ECTS. Зауважимо, що впродовж семестру студенти можуть відвідувати лише один обраний вид занять тривалістю 30 академічних годин, що відповідає 0,5 кредита ECTS і через два роки занять становитиме 2 кредити ECTS. Заняття, що тривають 2 академічні години, проводяться 1 раз на тиждень.

На основі електронного листування з уповноваженим ректора Варшавського університету з питань реалізації Болонського процесу доведено, що у компетенції адміністрації кожного окремого вишу країни є питання щодо регулювання кількості академічних годин на навчальну дисципліну «Фізичне виховання». Так, за результатами електронного листування встановлено, що питання стосовно кредитів ECTS із дисципліни «Фізичне виховання» відображені у Постанові ректора № 44 § 5, пункт 3. Варто зазначити, що в Гамбурзькому університеті та в Університеті Гумбольда в Берліні (Німеччина) на навчальну дисципліну «Фізичне виховання» відводиться 4 кредити ECTS, а у Віденському університеті (Австрія), як і в польських вишах, на цей предмет відводиться 2 кредити ECTS [220; 323; 324].

Зауважимо, що надана свобода в питаннях фізичного виховання студентської молоді дозволяє польським університетам варіювати кількість годин, яка водночас не повинна бути меншою, ніж зазначено у стандартах навчання. Наголосимо, що університети зобов'язані забезпечувати високу якість освіти, у тому числі й фізичної, створювати свою внутрішню систему забезпечення якості навчання.

Варто зазначити, що підтримка та створення умов для підвищення кваліфікації викладацького складу СФВіС виявилися типовими для всіх вишів країни. Підтвердженням цього є інтерв'ю з керівником СФВіС Економічного університету у м. Катовиці доктором Габрієлою Каркошкою, яка стверджує, що керівництво вишу з року в рік фінансує закордонні відрядження викладачам для участі у міжнародних конгресах, науково-теоретичних конференціях, конвенціях, семінарах тощо.

Співробітництво СФВіС польських університетів з УК АСС відіграє ключову роль у моделі розвитку студентської фізичної культури. АСС як член Міжнародної федерації студентського спорту (FISU) є співорганізатором міжнародних змагань, універсіад, студентських світових та європейських чемпіонатів, спортивних фестивалів і різних спортивних змагань державного та регіонального рівнів [304, с. 177]. Студенти-спортсмени Польщі щороку беруть участь у першостях світу і Європи, в Олімпійських та Параолімпійських іграх, про що свідчить інформація Головного статистичного управління і Департаменту соціальних досліджень і умов життя щодо участі польських спортсменів у таких змаганнях та здобуття ними великої кількості нагород [242, с. 257–328; 257]. Матеріали додатка Е свідчать про вагомий внесок польських студентів-спортсменів, вихованців університетських клубів АСС, у здобутті нагород до загальної національної скарбниці на Олімпійських іграх різних років (див. дод. Е).

Статистичні дані, оприлюднені професором Щецинського університету Б. Кромоліцькою свідчать про те, що у 2010 році до Академічного спортивного союзу входило 53 857 членів, із них 48 тисяч студентів. Клуби АСС існували у 291 державному і приватному виші. У 2010–11 н. р. цією організацією проведено заняття у 2 436 спортивних секціях і було організовано 3 432 спортивних заходи для 125 тис. студентів [240, с. 18].

Отже, АСС не лише виконує важливу функцію в реалізації освітніх реформ у Польщі в популяризації спорту та здорового способу життя, а й виступає посередником між університетом і спортсменом, що допомагає кращим студентам-спортсменам брати участь у змаганнях високого рівня та одержувати міжнародне визнання.

18 січня 2011 року Європейська комісія схвалила комюніке для Ради ЄС і Європарламенту «Розвиток європейського виміру в спорті». У цьому документі зроблено акцент на соціальну роль спорту, зокрема на зміцнення здоров'я населення за рахунок фізичної активності, підвищення ролі спорту в освіті, соціальну інтеграцію, боротьбу з расизмом, волонтерську діяльність тощо. Комісар ЄС з питань освіти, культури, мультимедіа і молоді Андрулла Вассиліу наголосила, що спорт є важливим для європейської економіки і ключовим компонентом її соціальної моделі. А. Вассиліу впевнена, що заходи, які підтримує Європейський Союз, актуалізують спорт і

допомагають у розвитку суспільства [133]. Пропозиції Європейської комісії охоплюють основні його галузі, зокрема суспільну роль спорту, його економічну та організаційну складові.

Фахівці Єврокомісії наголошують на важливості суспільної ролі спорту і пропонують дослідити можливість приєднання ЄС до антидопінгової конвенції Ради Європи, створити рекомендації щодо поєднання спортивних тренувань і загальної освіти, розробити правила забезпечення безпеки для міжнародних спортивних подій, розвиток стандартів доступності спортивних організацій у межах Європейської стратегії для людей з обмеженою мобільністю. Цим комюніке вперше передбачається вивести політику у сфері спорту на європейський рівень, що передбачено статтею 165 Лісабонської угоди ЄС [133].

Польська дослідниця М. Жибура зазначає, що сучасні стратегії покращання здоров'я студентської молоді у Польщі акцентують увагу на зміцненні здоров'я, що є багатоаспектним явищем та зумовлює різноманітність підходів до вирішення цього питання, зокрема:

- медичний підхід, найважливішими завданнями якого є покращання стану здоров'я і профілактика захворювань;
- поведінковий підхід, у якому зосереджено увагу на зміні поведінки;
- освітянський підхід, що є близьким до традиційної валеологічної освіти;
- маркетинговий підхід, який орієнтується на користувача з його специфічними рисами, потребами, очікуваннями і замінює орієнтацію, що існувала раніше на вже існуючий продукт;
- соціально-орієнтований підхід, що ґрунтується на соціальних змінах [380].

У документі Міністерства спорту «Стратегія розвитку спорту в Польщі до 2015 року» [308] підкреслюється вагомість фізичного виховання та спорту в університетській освіті. Цей документ створено на основі програмних документів Республіки Польща, у яких визначено пріоритети розвитку держави, зокрема солідарне панство (*Solidarne państwo*), стратегії розвитку країни на 2007–2015 рр. (*Strategię Rozwoju Kraju na lata 2007–2015*), глобальної стратегії щодо харчування, фізичної активності та здоров'я Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ). У цьому документі на 37 сторінках окреслено основні пріоритети, напрями роботи, цілі та завдання, спрямовані на розвиток та промоцію фізичного

виховання і спорту в державі (див. дод. П). У документі наголошується на важливості спорту в системі соціальних цінностей, висвітлені умови фінансування пріоритетних напрямів на наступні роки. Визначено концепцію та основну мету цієї стратегії – «активне і продуктивне суспільство», – що є провідною метою модернізації фізичного виховання та спорту в Польщі.

На думку авторів цього документа, з часом спорт займе потужну позицію в системі індивідуальних і соціальних цінностей, буде служити всебічному розвитку людини, допомагатиме у підтриманні здоров'я та фізичного стану. Роз'яснено, що в сучасному світі для визначення фізичної активності окремих осіб або груп та організації цієї діяльності в різних формах і для різних цілей прийнято використовувати одне поняття – «спорт». У цьому документі ключовими складовими поняття «спорт» є фізичне виховання, спорт дітей та молоді, студентський спорт, спорт для всіх, спорт для інвалідів та кваліфікований спорт.

Матеріали додатка П свідчать, що «Стратегія розвитку спорту в Польщі до 2015 року» є документом, який висвітлює основні напрями діяльності Міністерства спорту та вирізняє три пріоритети його розвитку, а саме: популяризацію спорту для всіх, підвищення спортивних результатів та розвиток спортивно-рекреаційної інфраструктури (див. дод. П).

Відповідно до кожного з пріоритетів чітко визначені напрями діяльності та завдання (див. рис. 3.1). Для досягнення очікуваних результатів у межах визначених строків було сформульовано тридцять шість завдань і поділено їх на три групи згідно з означеними пріоритетами. Автори стратегії констатують, що реалізація завдань цього документа та їх упровадження приведуть до змін у польському спорті, а саме до:

- стабілізації системи тренувань і змагань, що функціонує на сьогодні;
- визначення напрямів та умов для методичного й організаційного забезпечення розвитку кваліфікованого спорту;
- окреслення напрямів універсальних спортивних програм для інвалідів;
- визначення місця та ролі місцевого самоврядування у сприянні розвитку фізичної культури і спорту на місцевому рівні;
- підвищення узгодженості управлінських структур польського спорту;

- підтримки спортивних організацій та місцевої адміністрації у зборі коштів для вирішення завдань, пов'язаних із розвитком спортивної інфраструктури [308].

Пріоритет 1	Пріоритет 2	Пріоритет 3
Популяризація спорту для всіх	Підвищення спортивних результатів	Розвиток спортивно-рекреаційної інфраструктури
Напрями діяльності		
1.1. Фізична справність дітей та молоді. 1.2. Фізична активність суспільства	2.1. Кваліфікація у спорті. 2.2. Професійна освіта та розвиток. 2.3. Наука і медицина у спорті	3.1. Спорт у національному господарстві. 3.2. Спортивна інфраструктура

Рисунок 3.1 – Пріоритети та основні напрями діяльності «Стратегії розвитку спорту в Польщі»

Теоретичний аналіз документа «Стратегії розвитку спорту в Польщі до 2015 року» дозволив виокремити основні завдання стратегії, зокрема: промоцію авторських програм із фізичного виховання, використання сучасних програм контролю фізичного стану, заохочення до навчання плаванню, промоцію позанавчальних спортивно-рекреаційних програм, активізацію рухової активності у суспільстві, ініціювання й підтримку реалізації програм із пропаганди фізичної активності в різних соціальних групах, популяризацію активного туризму, розширення рекреаційної системи як форми реабілітації та рухової активності для осіб з обмеженими можливостями, удосконалення і розширення програм навчання для спортивно-обдарованої молоді, визначення правил для забезпечення безперервності спортивного тренування, організацію спортивно-масових заходів, сприяння параолімпійському спорту, удосконалення системи навчання в Академічних спортивних центрах, розроблення програми науково-методичної допомоги в спорті, розроблення та впровадження механізмів для отримання фінансування модернізацію та управління спортивної інфраструктури від позабюджетних джерел,

розроблення концепції спортивної інформаційної системи, будівництво Національного спортивного центру тощо [57; 59].

Головним координатором цієї стратегії є Міністерство спорту, натомість реалізація суспільних завдань відповідно до пріоритетів проводиться у співпраці з державними відомствами, а саме: Міністерством здоров'я, Міністерством національної освіти і Міністерством науки і вищої освіти. У межах цієї стратегії УК АСС, що функціонують в усіх без винятку університетах Польщі, покликані популяризувати спорт серед студентської молоді.

У Польщі студентський спорт значною мірою залежить від політики держави. Уведення студентського спорту до «Стратегії розвитку спорту в Польщі до 2015 року» дає шанс для розвитку студентського спорту за рахунок гарантованих фінансових субвенцій, що відіграє вагомую роль у досягненнях на найбільш важливих змаганнях в Олімпійських іграх, чемпіонатах Світу і Європи та студентських іграх – універсіадах. На цей час у процесі виконання стратегічних завдань успішно впроваджуються заходи щодо ефективної діяльності УК АСС, що мають тенденцію до зростання. Це відбувається як за рахунок збільшення спортивних дисциплін, так і за рахунок зростання кількості студентів, які відповідають найвищим спортивним стандартам [231, с. 121].

Отже, цінність Стратегії полягає в створенні умов, що гарантують розвиток спортивних секцій і доступ до них якомога більшої кількості людей. Стратегія є одним із пріоритетних напрямів політики соціального захисту. Сталий розвиток фізичної культури і відповідних знань щодо необхідності занять спортом та усвідомлення важливості здоров'я нації є важливими елементами політики держави. Усвідомлення того, що заняття фізичним вихованням та спортом повинно трактуватися як одна з основних цінностей у загальній системі особистісних і соціальних цінностей, сприяє загальному розвитку людини.

Таким чином, на початку XXI століття стратегічне планування та практика модернізації фізичного виховання та спорту в Республіці Польща визначає можливість використання позитивного польського досвіду в Україні. Міжнародні конвенції, матеріали Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (UNESCO), результати програма Ради Європи EYES – 2004, комюніке конференції міністрів освіти країн-учасниць Болонського процесу, Резолюції Європейського Парламенту «Про роль спорту у сфері

освіти», «Розвиток європейського виміру в спорті» та інші європейські ініціативи є актуальними для України, оскільки її освітня політика спрямована на інтеграцію до європейського простору вищої освіти.

3.2. Сучасний стан фізичного виховання та спорту в університетах України

Провідним меседжем Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) є доповідь «Про стан охорони здоров'я у світі», у якій щорічно дається експертна оцінка глобального стану охорони здоров'я, зокрема статистичні дані щодо рівня здоров'я в усіх країнах світу. Так, у 2011 році, за даними ВООЗ, ймовірна тривалість життя мешканців України становить 62 роки для чоловіків і 74 роки для жінок, а ймовірність смерті у віці від 15 до 60 років – 395/148 випадків (на 1000 осіб) для чоловіків і жінок відповідно [319; 320]. Негативні тенденції простежуються також щодо стану здоров'я учнівської й студентської молоді. З кожним роком збільшується відсоток студентів, яких відносять до спеціальних медичних груп, та студентів, звільнених від практичних занять із фізичного виховання за станом здоров'я. Лише 70 % студентів виконує нормативи державної програми з фізичного виховання. Значний відсоток юнаків не можуть бути призвані на військову службу через незадовільний стан здоров'я [80, с. 124].

Ці факти свідчать про необхідність привернення уваги до здорового способу життя, що набуває актуальної соціальної та загальнокультурної значущості у процесі навчання для всіх груп населення, а особливо для студентської молоді. На думку українських науковців В. Зюзіна, І. Тахтарової, А. Захарової, фізичне виховання у вишах хоча і зорієнтоване на зміцнення здоров'я, загартування, підвищення фізичної працездатності, розвиток та вдосконалення фізичних якостей, але не є засобом забезпечення у студентів повноцінного розуміння стану власного здоров'я [80, с. 125].

Сучасні умови розвитку українського суспільства висувають нові вимоги до системи освіти та виховання підростаючого покоління. Аналіз стану здоров'я населення України та перспектив виходу з кризового стану, в якому воно перебуває, свідчить про те, що однією з найважливіших умов зміцнення здоров'я і профілактики захворювань є не лише здійснення довготривалих та масштабних

фізкультурно-оздоровчих програм, але й формування культури здоров'я університетської молоді. Варто зауважити, що фізична культура залишається недостатньо засвоєною для більшості громадян України, хоча можливості фізичної культури та спорту не викликають сумнівів. Про це свідчать наукові дослідження, значний досвід застосування фізичних вправ, поява нових форм та методів оздоровлення (заняття східними оздоровчими системами, методи психорегуляції, загартовування, здорове харчування, самотутні системи оздоровлення тощо).

І. Вакарчук зазначає, що фізичне виховання є важливим засобом формування особистості, громадянина і майбутнього фахівця, цілеспрямованим педагогічним процесом залучення студентської молоді до цінностей загальнонародської фізичної культури та відродження національних традицій. Поліпшення якості занять дає можливість уникнути значних фінансових витрат, пов'язаних із забезпеченням здоров'я людини та її безпеки [24, с. 21]. Водночас учений доводить, що для такої дисципліни, як фізичне виховання, не є сприятливою орієнтація на самотійну роботу за рахунок аудиторних занять, оскільки розвивати фізичні якості та формувати рухові навички можна лише шляхом регулярних занять із викладачем або інструктором на відповідних спортивних об'єктах [24, с. 22].

У відкритому листі вчених України першому заступникові директора Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України зазначено, що провідні науковці різних українських вишів доводять соціальну, гуманітарну та гуманістичну функції фізичного виховання та спорту під час підготовки студентів до якісної професійної діяльності. Фахівці наводять приклади постійно зростаючих вимог роботодавців до психофізичної підготовленості випускників вишів. Констатується той факт, що з роками збільшується кількість студентів, які належать до спеціальної медичної групи. Як наслідок, у майбутньому – це потенційні пацієнти лікарень, яким необхідно буде оплачувати лікарняні. У листі надані поради ректорам вишів не виносити заняття з фізичного виховання за межі загального навчального плану занять студентів університетів. Наголошено, що істотну користь можуть принести лише обов'язкові заняття з фізичного виховання обсягом не менше 4 годин на тиждень упродовж усього періоду навчання [46, с. 78]. У цьому листі вітчизняні науковці підкреслюють вагому роль фізичного виховання та спорту в системі загального виховання студентів, у процесі якого

формується важливі для майбутнього фахівця якості, такі як наполегливість, відповідальність, рішучість, впевненість у своїх силах, креативність тощо.

Перспективи гуманізації суспільства можна визначити за допомогою законодавчих документів, які приймаються державою щодо фізичного виховання молоді. Гостра потреба у визначенні пріоритетних напрямів розвитку фізичного виховання і спорту у вищих навчальних закладах України зумовила прийняття низки нормативних документів, зокрема: Закону України «Про фізичну культуру і спорт», Концепції фізичного виховання в системі освіти України, Цільової комплексної програми «Фізичне виховання – здоров'я нації», Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту, Державної програми розвитку фізичної культури і спорту в Україні на 2007–2011 рр. та ін. Змістовний аналіз цих документів дозволяє стверджувати, що стратегічними цілями системи фізичного виховання дітей та молоді є формування у них фізичного, психічного та морального здоров'я, усвідомленої потреби у фізичному вдосконаленні, розвитку зацікавленості до фізкультурно-оздоровчих занять і занять спортом, одержання знань та набуття вмінь вести здоровий спосіб життя [60; 61].

Статтею 12 Закону України «Про освіту» (1991 р.) було визначено регламент розвитку процесу фізичного виховання у системі освіти. У статті 12 зазначено, що центральний орган виконавчої влади забезпечує організацію роботи з фізичного виховання, фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи в навчальних закладах усіх типів і рівнів акредитації, здійснює науково-методичне забезпечення цієї роботи в ході навчального процесу і в позанавчальний час [140].

У Законі України «Про фізичну культуру і спорт» (від 24.12.1993 р.) було визначено організаційні засади галузі фізичної культури і спорту [142]. До змісту цього Закону пізніше дев'ятьма законодавчими актами були внесені відповідні зміни та доповнення.

Означений Закон визначає загальні правові, організаційні, соціальні та економічні основи діяльності у сфері фізичної культури і спорту та регулює суспільні відносини у створенні умов для її розвитку, зокрема участь державних органів, посадових осіб, а також підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності у зміцненні здоров'я громадян, досягненні високого рівня працездатності та довголіття засобами фізичної культури і

спорту [142]. Відповідно до статті 4 цього Закону державна політика у сфері фізичної культури і спорту ґрунтується на таких засадах:

- визнанні фізичної культури і спорту як пріоритетного напрямку гуманітарної політики держави;
- визнанні фізичної культури як важливого чинника всебічного розвитку особистості та формуванні здорового способу життя;
- визнанні спорту як важливого чинника досягнення фізичної і духовної досконалості людини, формуванні патріотичних почуттів у громадян та позитивного міжнародного іміджу держави;
- гарантуванні рівних прав та можливостей громадян у сфері фізичної культури і спорту;
- сприянні безперервності та послідовності занять фізичною культурою і спортом громадян різних вікових груп та інших пріоритетах;
- орієнтуванні на сучасні міжнародні стандарти у сфері фізичної культури та спорту, поєднанні вітчизняних традицій і досягнень із світовим досвідом у цій сфері [142].

У 1998 році відповідно до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» було розроблено Цільову комплексну програму «Фізичне виховання – здоров'я нації» [168], що є індикатором гуманістичних зрушень у державі. У цій програмі йшла мова про кризовий стан системи фізичного виховання та спорту в Україні. Водночас наголошувалося, що органи влади розвинених країн світу надають пріоритетного значення питанням розвитку фізичного виховання, фізичної культури і спорту, розглядаючи їх як найбільш економічно вигідний та ефективний засіб профілактики захворюваності, зміцнення генофонду та розв'язання інших соціальних проблем [168]. Ця програма визначала основні принципи змін у фізичному вихованні учнівської й студентської молоді в системі освіти та заходи щодо розвитку фізичної культури і спорту на 1999–2005 роки як найбільш дієві засоби зміцнення здоров'я, що є найвищою гуманістичною цінністю суспільства. У цьому документі окреслено основні напрями фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності у навчально-виховній сфері. На відміну від попередніх програм головною метою стало покращання здоров'я молоді з урахуванням її потреб, інтересів та мотивів діяльності. Однак через нестачу фінансів і необхідної законодавчої бази програма була виконана не в повному обсязі.

У Національній доктрині розвитку освіти, затвердженій Указом Президента України від 17 квітня 2002 р., зазначено, що фізичне виховання є невід'ємною складовою освіти, забезпечує можливість одержання кожною людиною необхідних науково обґрунтованих знань про здоров'я та засоби його зміцнення, про шляхи і методи протидії хворобам, про методики досягнення високої працездатності й тривалої творчої активності. У документі зауважено, що в системі освіти держава забезпечує розвиток масового спорту як важливої складової виховання молоді [117].

У 2004 році Указом Президента України було затверджено Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту [118], яка визначила систему концептуальних ідей і поглядів щодо організаційної структури та завдання фізичної культури і спорту в Україні на період із 2004 року до 2016 року з урахуванням стратегії розвитку держави та світового досвіду. Метою Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту стала орієнтація українського суспільства на поетапне формування ефективної моделі розвитку фізичної культури і спорту на демократичних та гуманістичних засадах. В основу доктрини покладено ідею задоволення потреб кожного громадянина держави у створенні належних умов для занять фізичною культурою і спортом [118]. Також у документі зазначено, що завданням держави у сфері фізичного виховання і масового спорту є удосконалення викладання дисципліни «Фізичне виховання» у вищих навчальних закладах.

У 2006 році створено Національну раду з питань фізичної культури і спорту. За підсумками першого засідання роботи цієї ради видано Указ Президента України «Про Національний план дій щодо реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту», що має на меті підвищити ефективність реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту, залучити громадян до занять фізичною культурою, сформувавши здоровий спосіб життя, піднести авторитет держави у світовому спортивному русі [139]. Указом були визначені основні напрями щодо реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту. Логічним продовженням цієї політики стало затвердження Державної програми розвитку фізичної культури і спорту в Україні на 2007–2011 роки.

Державна програма розвитку фізичної культури і спорту на 2007–2011 роки [138], затверджена Постановою Кабінету Міністрів України (від 15.11.2006 р.), почала діяти з 2007 року. Наголосимо, що

програма спрямована на удосконалення системи управління галуззю фізичного виховання та спорту, впровадження нових форм фізичного виховання і масового спорту, формування у населення сталих звичок до занять спортом, а також окреслила необхідні заходи щодо поліпшення матеріально-технічної бази та ін. У програмі наголошувалося на необхідності створити належні умови для забезпечення фізичного виховання і масового спорту в дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах обсягом не менше 5–6 годин рухової активності на тиждень, зокрема відповідних умов для осіб з обмеженими фізичними можливостями [138]. Наступним кроком було схвалення Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2012–2016 роки. Натомість дослідження університетів України засвідчують незадовільний рівень здоров'я й фізичної підготовленості студентської молоді, що є наслідком недостатньої рухової активності. Водночас у більшості університетів скорочується кількість годин із дисципліни «Фізичне виховання», заняття проводяться по чотири, а іноді й по дві години на тиждень лише на першому та другому курсах і є позакредитною дисципліною.

У 2009 році Указом Президента України (від 23.06.2009 р.) «Про деякі заходи щодо вдосконалення системи фізичного виховання дітей та молоді у навчальних закладах і розвитку дитячо-юнацького спорту в Україні» [137] зазначено такі положення щодо активізації фізичного виховання і спорту в університетах України:

- вивчити питання щодо можливості заснування у вищих навчальних закладах іменних стипендій для студентів, які є талановитими спортсменами і досягли значних успіхів на міжнародних студентських змаганнях, та за результатами вивченого внести в установленому порядку відповідні пропозиції;
- узагальнити досвід держав-членів ЄС з реалізації програм із фізичного виховання учнів і студентів, підготувати відповідні пропозиції щодо впровадження такого досвіду в навчальних закладах України;
- вжити заходів щодо посилення персональної відповідальності керівників навчальних закладів за належну організацію та забезпечення необхідного обсягу рухової активності учнівської і студентської молоді;

- забезпечити щорічне проведення спартакіади студентів з інвалідністю;
- ужити разом із Державним комітетом із питань телебачення та радіомовлення України, Державним комітетом інформатизації України заходів щодо активізації пропаганди здорового способу життя та обмеження реклами алкоголю і тютюну в засобах масової інформації, на рекламних носіях поблизу навчальних закладів, у ході проведення молодіжних та студентських масових заходів [137].

Сьогодні в Україні діють державні програми, спрямовані на підвищення фізичної активності студентської молоді та популяризацію здорового способу життя, але значних зрушень у покращанні фізичного, психічного й духовного здоров'я не відбувається. Про це свідчить зростаюча з кожним роком кількість студентів вищів, які належать до спеціальних медичних груп та звільнених від практичних занять із фізичного виховання за медичними показаннями.

У 2010 році внаслідок реорганізації Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту було створено Державну службу молоді та спорту України, діяльність якої координувалася Кабінетом Міністрів України через міністра освіти і науки, молоді та спорту України. У 2011 році у положенні про Державну службу молоді та спорту України, затвердженому Указом Президента України (від 31.05.2011 р.), зазначено, що Державна служба молоді та спорту України (Держмолодьспорт України) є центральним органом виконавчої влади, який входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної молодіжної політики у галузі фізичної культури і спорту. Основним завданням Держмолодьспорту України було внесення на розгляд міністра освіти і науки, молоді та спорту України пропозицій щодо формування державної політики у зазначених сферах [134]. Пріоритетні напрями роботи Державної служби молоді та спорту України та заходи з їх реалізації викладено у відкритому доступі для громадян на офіційному сайті установи.

Із 1 січня 2012 року набрала чинності стаття 14 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» щодо центрів студентського спорту вищих навчальних закладів. У статті зазначено, що центри студентського спорту вищих навчальних закладів є закладами фізичної культури і спорту та повинні забезпечувати «створення умов для поєднання навчання у вищому навчальному закладі та підготовки

студентів, зокрема, до участі у чемпіонатах Європи та світу серед студентів із видів спорту, визнаних в Україні, Всесвітніх універсіадах» [142]. У статті наголошується, що «центри студентського спорту вищих навчальних закладів створюються та діють відповідно до положення про центри студентського спорту вищих навчальних закладів, затвердженого Кабінетом Міністрів України» [там само].

Засновниками таких студентських спортивних центрів у вишах можуть бути центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковані виші або самі вищі навчальні заклади. Крім того, заклади фізичної культури і спорту набувають статусу центрів студентського спорту вищих навчальних закладів за рішенням Центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки на підставі вимог, визначених Положенням про центр студентського спорту вищих навчальних закладів. У статті зазначено, що «фінансування діяльності центрів студентського спорту вищих навчальних закладів здійснюється відповідно за рахунок коштів власника (засновника), відповідного бюджету, інших джерел, не заборонених законодавством» [142].

На цей час виконується Загальнодержавна цільова соціальна програма розвитку фізичної культури і спорту на 2012–2016 роки [141]. Мета цієї програми полягає у створенні умов для залучення широких верств населення до масового спорту, популяризації здорового способу життя та фізичної реабілітації, максимальної реалізації здібностей обдарованої молоді у спорті, виховання її в дусі олімпізму для підвищення міжнародного авторитету держави. Упродовж 2012–2016 років для розв'язання проблем передбачається здійснити комплекс заходів, спрямованих на створення умов для фізичного виховання і спорту в усіх типах навчальних закладів, поліпшення організаційного, нормативно-правового, кадрового, матеріально-технічного, фінансового, науково-методичного, медичного, інформаційного забезпечення сфери фізичної культури і спорту тощо.

У 2013 році згідно з Указом Президента України «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» (від 28.02.2013 р.) [136] відбулася чергова реорганізація Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України в Міністерство освіти і науки України та Міністерство молоді та спорту України. Таким

чином, функції Державної служби молоді та спорту України було передано до Міністерства молоді та спорту України.

При Міністерстві освіти і науки України функціонує Комітет з фізичного виховання та спорту, до компетенції якого належить виконання таких завдань:

- участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики з фізичного виховання і спорту в закладах та установах Міністерства освіти і науки України;
- координація роботи з фізичної культури, фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи в навчальних закладах усіх типів і рівнів акредитації, участь у науково-методичному забезпеченні цієї роботи;
- забезпечення пріоритетного значення фізичної культури і спорту в процесі навчання та виховання дітей і молоді як найдієвішого засобу зміцнення їх здоров'я, гармонійного розвитку, підвищення рівня працездатності та фізичної підготовленості;
- сприяння зміцненню і розвитку матеріально-спортивної бази навчально-виховних, спортивних установ, закладів та організацій галузі тощо [88].

Однак на сьогодні відбулися лише незначні зміни у реформуванні системи фізичного виховання дітей та молоді, натомість існують істотні проблеми. Зокрема, при складанні державних тестів і нормативів із фізичного виховання у переважній більшості випадків викладачами мало враховуються індивідуальні особливості студентів, активність на заняттях, старанність та особисті досягнення упродовж навчального року. Крім того, недосконала спортивно-матеріальна база не дає можливості повною мірою реалізувати завдання фізичного виховання і спорту студентської молоді.

Показниками стану розвитку фізичної культури є рівень здоров'я, фізичного розвитку й підготовленості різних верств населення, ступінь використання фізичної культури в різних сферах діяльності, рівень розвитку системи фізичного виховання і розвитку самодіяльного масового спорту, рівень забезпеченості кваліфікованими фахівцями та упровадження у цій галузі досягнень НТП, відображення явищ, пов'язаних із фізичною культурою та спортом, у творах мистецтва і літератури, матеріальна база, рівень спортивних досягнень та ін. [167]. Загальним завданням фізичної культури та спорту стає викладання дисципліни «Фізичне виховання»

більш осмислено, цілеспрямовано, з урахуванням інтересів студентів та найбільшою мірою відповідно до їх індивідуальних особливостей. На цей час варто сприяти ефективному формуванню у студентської молоді грамотного ставлення до себе, свого тіла й усвідомленню необхідності зміцнення здоров'я, ведення здорового способу життя та фізичного удосконалення. Дослідження в галузі фізичного виховання та спорту у вишах України засвідчує, що, крім негативних моментів, є й позитивні, зокрема збереження ефективної системи спортивних заходів, серед яких пріоритетне місце належить комплексним та багаторівневим змаганням (спартакіади, універсіади і т. ін.).

Аналіз вітчизняних законодавчих актів засвідчив, що фізичне виховання та спорт повинні стати основою фізичного і морального здоров'я студентів, їх фізичної і психологічної підготовки до подальшої життєдіяльності та будуватися на валеологічних засадах із використанням індивідуального підходу та різноманітних засобів фізичного розвитку та самовдосконалення.

Отже, сучасний рівень розвитку галузі фізичного виховання та спорту у вишах України не задовольняє суспільство за певними показниками. Існує потреба в якісних змінах у галузі фізичного виховання студентів та університетського спорту, в її модернізації на основі узагальнення досвіду провідних європейських країн, зберігаючи вітчизняні традиції.

3.3. Перспективи використання досвіду Польщі щодо модернізації фізичного виховання та спорту в університетах України

Досвід Польщі засвідчує, що вищі навчальні заклади, до компетенції яких належить вирішення нагальних проблем фізичного виховання студентів та академічного спорту, мають значні повноваження, юридично самостійні і незалежні щодо вирішення певних питань, вони лише звітують Міністерству вищої освіти про свої досягнення. Сьогодні кожен університет Республіки Польща є автономною організацією, яка самостійно складає навчальні плани і визначає сферу освітніх завдань, окреслює напрями розвитку фізичної культури студентської молоді.

Таким чином, будь-які розпорядження зовнішнього характеру не є обов'язковими до виконання, вони сприймаються як пропозиції і розглядаються як інвестиції в майбутнє кар'єрне зростання

випускника університету. Загальними цілями, які ставить держава перед вищими навчальними закладами щодо змісту та організації ФВтаС, є виховання фізично розвиненої особистості, здатної піклуватися про своє здоров'я та фізичну культуру впродовж усього життя і бути готовою до умов вільного ринку. Фізичне виховання студентів в умовах університету може розвивати значну кількість тих характерних рис, які дозволять випускникам у майбутньому знайти цікаву роботу, отримати задовільний прибуток та забезпечити себе і влаштувати власний добробут.

Оздоровча політика Європейського Союзу та Всесвітньої організації охорони здоров'я передбачає різні види і форми рухової активності людини, що свідомо здійснюється для збереження здоров'я, фізичного розвитку та досконалої форми тіла. Провідним завданням фізичної культури стає пропаганда здоров'я та здорового способу життя, що спирається на фізичну активність.

Піклування про здоров'я молодого покоління в суспільстві, незважаючи на соціально-економічну ситуацію, є вагомим проблемою, адже саме молодь визначає майбутнє країни. Вирішення цієї проблеми забезпечує збереження генофонду нації, підвищення наукового та економічного потенціалу суспільства. Сучасна ситуація соціального розвитку із значними тенденціями погіршення стану здоров'я людей усіх вікових груп, а особливо студентської молоді, з одного боку, та гуманізація суспільства з іншого – ініціювали сприйняття особистості як вищої цінності, активізували розвиток її соціокультурного, інтелектуального та фізичного потенціалу, що зумовлює необхідність модернізації системи вищої освіти України.

Основним завданням вищої школи як в Польщі, так і в Україні є підготовка висококваліфікованих спеціалістів для суспільних потреб, культури і науки. Одним з основних чинників всебічного розвитку студентів в Україні є фізичне виховання. Ця дисципліна відіграє значну роль у формуванні здорового способу життя випускника вищої школи. Саме фізичне виховання формує навички організації дозвілля та відпочинку, стимулює фізичну активність, є важливим елементом виховання людини майбутнього.

Відповідно до Наказу МОН України «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента (2009 р.)» фізичне виховання у вищих навчальних закладах України є дисципліною циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки. На нашу думку, модернізація фізичного виховання та

спорту в нашій країні повинна враховувати гуманітарну значущість ФВтаС, що полягає у створенні стійкої мотивації до здорового стилю життя, розвитку у студентів потреби у фізичному самовдосконаленні.

Фізичне виховання та спорт в університетах повинні забезпечити студентську молодь системою знань про наукові та практичні основи фізичної культури і здорового способу життя. Студенти повинні оволодіти практичними вміннями і навичками, що забезпечують збереження та зміцнення здоров'я, вдосконалення психічних і фізичних здібностей, позитивно впливають на якість життя і довголіття.

Результати аналізу вітчизняної наукової думки і практики фізичного виховання студентів в університетах нашої країни засвідчують, що зазвичай вирішуються такі виховні, освітні, розвивальні та оздоровчі завдання:

- сформувати у студентів розуміння ролі фізичної культури в розвитку особистості і підготовці її до професійної діяльності;
- надати відомості щодо теоретичних і практичних основ фізичної культури і здорового способу життя;
- сформувати мотиваційно-ціннісне ставлення до фізичної культури, спрямованість на здоровий спосіб життя, фізичне самовдосконалення і самовиховання, потребу в регулярних заняттях фізичними вправами і заняттях спортом в спортивних секціях;
- забезпечити загальну і професійно-прикладну фізичну підготовку, набуття досвіду творчого використання фізкультурно-спортивної діяльності для досягнення життєвих і професійних цілей та інше.

Якості, сформовані у процесі фізичного виховання, стають дієвими за відповідних умов та можуть використовуватися в інших видах діяльності. Тобто фізична культура, реалізуючи власні функції, позитивно впливає на формування ціннісних орієнтацій, пробуджує інтерес, породжує нові потреби. У свою чергу, рухові потреби активізують духовні якості, волю та енергію. На заняттях із фізичного виховання та у спортивних секціях студенти пізнають закономірності розвитку фізичних якостей, формування рухових вмінь і навичок, одержують знання про структуру та функції організму, що розширює їх освітній рівень. Подолання труднощів при досягненні спортивних результатів організовує молодь, виховує працелюбність, а участь у

спортивно-масових заходах дисциплінує студентів, розвиває у них почуття відповідальності за колектив.

На нашу думку, процес фізичного виховання у вищих навчальних закладах повинен починатися з визначення рівня фізичної підготовленості студентів, вивчення їх фізкультурно-спортивних інтересів та ставлення до предмета (що закладалося в школі). Очевидно, що першокурсники мають певну думку про цінність занять фізичним вихованням та спортом, тому на основі власних переконань у студентів складається як позитивна, так і негативна власна позиція. Наголосимо, що формування здорового покоління є багатограним складним процесом і потребує великих зусиль небайдужих людей, організацій і насамперед відповідальної державної політики у цій галузі. Педагогічна, соціальна та медична практика в Україні свідчать, що, на жаль, заходи, спрямовані на зміцнення та збереження здоров'я студентів, не дають бажаних результатів. Отже, виникає необхідність розроблення нових підходів до формування здоров'я студентської молоді.

Аналіз стану здоров'я населення України та перспектив виходу з кризового стану, в якому воно перебуває, свідчить про те, що однією з найважливіших умов зміцнення та збереження здоров'я і профілактики захворювань є не лише здійснення великомасштабних та довготривалих фізкультурно-оздоровчих програм, але й формування культури здоров'я студентської молоді під час навчання в університеті. Варто зауважити, що фізична культура залишається поза увагою для більшості громадян України, хоча можливості фізичної культури та спорту не викликають сумнівів. Про це свідчать наукові дослідження, багатий досвід застосування фізичних вправ, поява нових форм та методів оздоровлення. Зауважимо, що культура особистості молодої людини відображає рівень її розвитку (світогляд, система цінностей, характер діяльності та спілкування, поведінка й спосіб життя, багатство здібностей і творчих сил).

Наше дослідження засвідчило, що урахування європейських вимог дозволило модернізувати вищу освіту Польщі в різних напрямках її функціонування. Означені інновації почали зворотно стимулювати суспільні зміни. Освіта почала формувати критичний погляд на дійсність, надихати на креативний підхід до демократичних моделей суспільного та професійного життя. М. Броніковський вважає, що потрібні якісні зміни щодо професіоналізму як академічних професорів фізичної виховання, так і звичайних

інструкторів будь-яких спортивних дисциплін. Дослідник переконаний, що викладач із фізичного виховання повинен мати компетенції педагога-вихователя і промоутера здорового способу життя, вміти виховувати прийдешнє покоління в дусі турботи про своє тіло та здоров'я [186, с. 120]. Потрібна державна політика стосовно нової генерації педагогів з іншою свідомістю, іншими цінностями та наданням належного престижу викладачеві фізичного виховання у суспільстві тощо.

Г. Ніколаї переконана, що інновації у сфері фізичного виховання та спорту у вищій школі України слід спрямовувати на запровадження успішного менеджменту та активізацію маркетингової діяльності університетських осередків фізичної культури, а також на урізноманітнення змісту і форм фізичного виховання студентів, що позитивно впливає на розвиток рухової активності, формування прооздоровлювальної позиції, виховання морально-вольових якостей, вдосконалення естетичних смаків, у цілому гармонізує особистість. Науковець вважає, що серед інновацій у фізичному вихованні студентів українських вишів з урахуванням польського досвіду бажано увести альтернативні хореографічні заняття [120, с. 64].

Світовий досвід підтверджує, що оптимальна рухова активність упродовж усього життя є найбільш ефективним засобом профілактики захворювань та зміцнення здоров'я. У цьому контексті аналіз модернізації ФВтаС в університетській освіті Польщі дозволяє стверджувати таке:

- децентралізація системи управління вищими навчальними закладами надала більше можливостей для корекції ефективності управління шляхом чіткого окреслення компетенцій влади університетів, керівництва СФВіС та УК АСС, а також для розвитку власної спортивної інфраструктури вишів;

- у процесі модернізації подолано відчуження системи фізичного виховання від цивільного життя, розвитку особистості та культури, побудовані нові стосунки між викладачами та студентами на основі згоди та довіри;

- змінено акценти щодо питання фізичного виховання студентської молоді, переорієнтовано їх на особистість студента;

- вільний вибір видів рухової активності у межах обов'язкових занять із дисципліни «Фізичне виховання» дозволив студентам творчо підходити до предмета відповідно до особистих уподобань;

– модернізація змісту програм за рахунок уведення нових сучасних, а іноді й екстремальних видів спорту, підвищує інтерес студентів до предмета;

– різноманітність інноваційних авторських програм із дисципліни «Фізичне виховання» дає змогу викладачам обирати програми для студентів, ураховуючи рівень їх фізичної підготовленості, індивідуальні особливості та можливості, а також розташування університетів та наявність відповідної спортивної бази;

– упровадження інформаційних комп'ютерних технологій в організаційний процес фізичного виховання, зокрема інтернет-системи USOS, дало змогу студентам ознайомлюватися з усіма видами фізичної активності, що пропонує СФВіС, а викладачам чітко формувати групи та своєчасно починати навчальний процес;

– оцінювання з предмета стало більш гнучким та об'єктивним, де головними критеріями є відвідування занять, активна участь у них та врахована динаміка при складанні тестів із предмета;

– активна міжнародна співпраця з вишами та спортивними організаціями набирає обертів.

Повертаючись до сьогоденних реалій українського суспільного життя, наголосимо, що соціально-політичне становище України свідчить про відродження національної самосвідомості громадян, української культури і мови, підтверджує прагнення до інтеграції у світове та європейське співтовариство, що вимагає встановлення міжнародних зв'язків у галузі освіти, науки, культури й виробництва. При цьому демократизація і гуманізація системи освіти, її основних положень, розвиток соціокультурних аспектів, посилення освітнього спрямування та усвідомлення цінностей фізичної культури є визначальними у формуванні сучасної, конкурентоспроможної особистості. Нині необхідно визначити провідні напрями модернізації університетської освіти, зокрема ФВтаС, та узгодити їх з національною нормативно-правовою базою, стандартами і рекомендаціями ЄС. Крім того, реалізація цих напрямів повинна ліквідувати існуючі суперечності, що породжують деформоване ставлення молоді до цінностей фізичної культури.

Стає очевидним, що сьогодні освітня політика України спрямована на інтеграцію до європейського простору вищої освіти. Саме поглиблення міждержавної співпраці в означеній сфері, збільшення її гуманітарної складової, піклування про здоров'я і фізичний стан студентської молоді визначають необхідність

модернізації фізичного виховання та спорту у вітчизняній університетській освіті.

З огляду на інтенсивність та своєчасність реформування системи вищої освіти в Україні вважаємо за доцільне використати досвід Республіки Польща щодо модернізації фізичного виховання та спорту в університетській освіті та пропонуємо такі прогностичні орієнтири реалізації цих змін на наднаціональному, національному, регіональному, інституційному рівнях:

– *на наднаціональному рівні* – активізація співпраці з міжнародними та національними спортивними організаціями, комітетами, клубами, товариствами, зокрема Академічним спортивним союзом Польщі; участь у міжнародних та європейських програмах типу Європейський рік освіти через спорт – EYES 2004 (European Year of Education through Sport 2004) та ін.

– *на національному рівні* – розроблення загальної стратегії фізичного виховання дітей, учнів, підлітків, юнаків, студентів, дорослих як лінійний, неперервний процес збереження фізичного здоров'я української нації за умови ліквідації тотальної уніфікації та стандартизації й запровадження індивідуальних навчальних траєкторій на основі застосування сучасних технологій;

– *на регіональному рівні* – адміністративна підтримка університетських міжнародних освітніх проектів, запровадження стратегій «сумісна справа» (університет – загальноосвітня школа – дитячий садок), «єдина родина» (родинні змагання студентів та їх батьків), «ми – разом» (університетські спортивні змагання професорсько-викладацького складу університету зі студентами вишу), «регіон – університет» (спортивні змагання трудових колективів підприємств та організацій регіону на спортивних майданчиках університетів); залучення підприємств, організацій та установ певного регіону до вирішення проблем розвитку фізичної культури і спорту; розроблення соціальної реклами популяризації здорового способу життя за участі видатних осіб країни, регіону тощо;

– *на інституційному рівні* – збагачення лекційного курсу навчальних дисциплін кафедр фізичного виховання компаративними відомостями щодо еволюції та модернізації системи фізичного виховання та спорту в університетах Європи; вивчення фізкультурно-спортивних інтересів молоді ХХІ століття щодо нових, сучасних видів спорту та впровадження їх у роботу кафедр фізичного

виховання (таких, як флорбол, корфбол, хатха-йога, велоспінінг, самооборона, скелелазіння та ін.), що підвищує інтерес студентів до предмета; розроблення варіативних пропозицій щодо видів рухової активності на заняттях із фізичного виховання та надання студентам можливості вільного вибору фізкультурних занять відповідно до особистих уподобань та інтересів у межах обов'язкових занять із фізичного виховання; модернізація існуючих та забезпечення впровадження нових інноваційних авторських програм із видів спорту з урахуванням власної думки розробника, що дозволить викладачам максимально використовувати свій творчий потенціал і враховувати як інтереси студентів, так і досягнення науково-технічного прогресу, кліматичні умови, екологічні фактори та національні традиції; перегляд критеріїв оцінювання з предмета, потрібно зробити його більш гнучким і об'єктивним, де головними критеріями повинні бути відвідування занять та активна участь у них, позитивна динаміка при складанні тестів із предмета. Ініціювати різні критерії оцінювання результатів навчання з тієї чи іншої спортивної дисципліни для отримання заліку з предмета (тобто контрольні нормативи, розроблені авторами програм і оцінювання їх під кутом індивідуальних фізичних можливостей студентів); створення спеціальних програм для студентів, звільнених від практичних занять із фізичного виховання за медичними показаннями, студентів з обмеженими можливостями (зокрема студентів-інвалідів, які користуються інвалідними візками) та надання їм рівнозначного доступу до спортивних залів, відкритих майданчиків, басейнів тощо і проведення з ними занять у басейні, корекційної гімнастики, силових вправ у тренажерній залі, занять з йоги та гри з шарами Бочча (Boccia), що поширена в європейських вищих навчальних закладах та входить до Параолімпійських ігор; запровадження в роботу кафедр фізичного виховання проведення факультативних занять оздоровчої спрямованості для студентів усіх курсів, урахуваючи студентів заочної форми навчання; упровадження досвіду інтеркультурних спортивних секцій із залученням іноземних студентів, які навчаються в університеті, та проведення міжнаціональних спортивних змагань.

Рекомендації щодо модернізації фізичного виховання та спорту були впроваджені нами у навчальний процес Сумського державного університету та здійснювалися на кафедрі фізичного виховання. Із 2011–2012 н. р. рішенням засідання кафедри було затверджено проведення практичних занять із фізичного виховання за самостійним

вибором студентів для III–IV курсів усіх спеціальностей. Студенти високо оцінили різноманітні пропозиції щодо вибору змісту фізкультурно-оздоровчих та спортивних занять. Із 2013–14 н. р. практичні заняття з фізичного виховання за самостійним вибором студентів почали проводити для студентів I–II курсів усіх спеціальностей. Групи комплектуються на першому курсі з початку навчального року з урахуванням спортивних інтересів студентів, рівня їх фізичної підготовленості та стану здоров'я, враховується спортивна кваліфікація. Шляхом анкетування студентів отримуються дані, необхідні для комплектування цих груп.

Кафедра фізичного виховання і спорту пропонує студентам такі види фізкультурно-оздоровчих та спортивних занять, як баскетбол, волейбол, веслування, гандбол, загальна фізична підготовка, легка атлетика, лижний спорт, настільний теніс, оздоровчий фітнес, плавання, самозахист, фітнес-аеробіка, флорбол, футбол та футзал.

До основних навчальних груп із обраних видів спорту зараховують студентів основної чи підготовчої медичної групи за станом здоров'я після проведення контрольних тестувань показників фізичного розвитку та оцінювання викладачами рівня знань та вмінь в обраному виді рухової активності. До груп фізичної реабілітації (спеціальних) розподіляють студентів із відхиленнями в стані здоров'я. До цих груп зараховують студентів, які за даними особистої медичної картки та медичного обстеження віднесені до спеціальної медичної групи, групи лікувальної фізичної культури або звільнені від практичних занять. Фізкультурно-оздоровчі та спортивні заняття в університеті проводяться в навчальний час за основним розкладом.

Спортивним клубом Сумського державного університету організована робота секцій спортивного вдосконалення. До цих секцій зараховуються студенти, які за результатами контрольного тестування мають відмінні показники функціональної і фізичної підготовленості та, як правило, спортивні розряди виконання спортивної класифікації в обраному виді спорту. Секційні заняття зі студентами-спортсменами проводяться в позанавчальний час за розкладом роботи університетських секцій, затвердженим спортивним клубом Сумського державного університету.

При формуванні позитивного ставлення студентів вишів до фізичного виховання та спорту важливий не кінцевий результат фізкультурно-оздоровчої діяльності, а сам процес його досягнення. Лише заклики про необхідність та користь цих занять не знаходять

відгуків у свідомості молодих людей. Успіхів щодо цього питання можна досягти лише створивши належні умови та чітку організацію фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності на заняттях із фізичного виховання та в спортивних секціях. Необхідно руйнувати усталені негативні стереотипи у ставленні до фізкультурної та спортивної діяльності та спонукати студентів до усвідомлених дій. Це можливо, ураховуючи інтереси та потреби самих учасників занять, тобто студентів.

Висновки до розділу 3

1. Порівняльно-зіставний аналіз документів Європейського парламенту засвідчив наявність ефективних кроків у напрямку модернізації фізичного виховання та спорту стосовно вищої школи, які спрямовані на поєднання в раціональних пропорціях розумових і фізичних занять та визначення форм реалізації фізичного виховання та спорту в університетській освіті країн Європейського Союзу.

2. Показано, що в університетах Польщі активізується увага до фізичного виховання студентів з обмеженими можливостями, для яких створюються відповідні умови та урізноманітнюються пропозиції видів рухової активності. Здійснюється пошук грантів для створення й покращання спортивної інфраструктури.

3. За результатами порівняльно-зіставного аналізу з'ясовано, що з 90-х рр. ХХ століття в Україні починає формуватися національна політика у сфері фізичної культури і спорту з урахуванням найкращих вітчизняних досягнень. Одним з основоположних факторів стає нормативно-правова база вищої освіти, що визначає механізми реалізації соціальних прав університетської молоді на заняття фізичними вправами та спортом. Аналіз законодавчих актів засвідчив наявність декларативних положень про роль фізичного виховання та спорту у формуванні фізичного і морального здоров'я студентів.

4. На сьогодні в Україні актуалізується потреба у запровадженні низки норм та заходів, покликаних забезпечити для університетської молоді можливість вести здоровий спосіб життя, систематично займатися фізичними вправами і спортом, отримувати вільний доступ до сучасної спортивної інфраструктури. Існує нагальна потреба у фінансуванні університетського спорту, інноваційному менеджменті, оновленні відповідної матеріально-технічної бази з метою

підвищення конкурентоспроможності вітчизняних студентів-спортсменів. З'ясовано, що вивчення основних аспектів інноваційних процесів у вищій освіті Польщі, аналіз стратегічних змін у ФВтаС шляхом адаптації до європейських вимог сприятиме уникненню помилок у ході модернізації фізичного виховання та спорту в університетській освіті України.

5. Узагальнення та наукова екстраполяція польського досвіду на українські реалії дозволили виявити можливості його використання у ході модернізації фізичного виховання та спорту в університетах України. На наднаціональному рівні пропонується активізувати співпрацю з міжнародними та національними спортивними організаціями, комітетами, клубами, товариствами, зокрема Академічним спортивним союзом Польщі. На національному рівні рекомендується розробити загальну стратегію фізичного виховання дітей, учнів, підлітків, юнаків, студентів, дорослих як неперервного процесу збереження фізичного здоров'я української нації, що передбачає ліквідацію тотальної уніфікації та стандартизації й запровадження індивідуальних навчальних траєкторій на основі застосування сучасних технологій.

На регіональному рівні належить забезпечити: адміністративну підтримку університетських міжнародних освітніх проектів, запровадження стратегій «спільна справа» (університет – загальноосвітня школа – дитячий садок), «єдина родина» (родинні змагання студентів та їх батьків), «ми – разом» (університетські спортивні змагання професорсько-викладацького складу університету зі студентами вишу); залучення підприємств, організацій та установ певного регіону до вирішення проблем розвитку фізичної культури студентів і спорту; розроблення соціальної реклами популяризації здорового способу життя за участі видатних осіб країни, регіону тощо.

Встановлено, що на інституційному рівні необхідно звернути увагу на збагачення лекційних курсів фізичного виховання відомостями щодо еволюції та модернізації системи фізичного виховання та спорту в університетах Європи, вивчення фізкультурно-спортивних інтересів університетської молоді до сучасних спортивних дисциплін (флорбол, велоспінінг, самооборона, скелелазіння, корфбол, хатха-йога та ін.) і впровадження їх у практику фізичного виховання. Доцільним бачиться розроблення варіативних пропозицій щодо видів рухової активності та надання

студентам можливості їх вільного вибору відповідно до особистих уподобань у межах обов'язкових занять із фізичного виховання. Необхідною є модернізація існуючих та впровадження інноваційних авторських програм, що дозволить викладачам максимально використовувати свій творчий потенціал і враховувати інтереси студентів, створення спеціальних програм для студентів з обмеженими можливостями (зокрема студентів-інвалідів, які користуються інвалідними візками) та надання їм рівного доступу до спортивних споруд. Важливим є перегляд критеріїв оцінювання навчальних досягнень студентів (активна участь у заняттях, позитивна динаміка у складанні тестів із предмета, індивідуальна траєкторія розвитку), запровадження в роботу кафедр фізичного виховання факультативних занять оздоровчої спрямованості для студентів усіх курсів денної та заочної форм навчання, організація інтеркультурних спортивних секцій і змагань із залученням іноземних студентів, які навчаються в університеті.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

З'ясування теоретичних основ і базових аспектів модернізації фізичного виховання та спорту в університетській освіті Польщі й перспектив використання прогресивного польського досвіду в контексті досліджуваної проблеми в Україні дає підстави авторові монографії зробити загальні висновки та сформулювати конкретні рекомендації.

1. Окреслено теоретичні основи модернізації ФВтаС в університетській освіті Польщі, зокрема поняттєво-термінологічний апарат дослідження, що відображає сутнісні характеристики його об'єкта і предмета, ключові поняття у межах польського («фізичне виховання», «фізичне здоров'я», «фізична рекреація») й вітчизняного («фізична культура», «культура здоров'я», «здоровий спосіб життя») педагогічних дискурсів. Конкретизовано й уточнено терміни «фізичне виховання студентів» (багатогранний педагогічний процес організації активної оздоровчо-фізкультурної діяльності університетської молоді) та «університетський спорт» (цілеспрямована діяльність студентів задля досягнення максимальних спортивних результатів).

2. З'ясовано сутність поняття «модернізація фізичного виховання та спорту в університетській освіті», визначеного як інноваційний процес трансформації, що полягає в оновленні структури й змісту ФВтаС з метою формування культури здоров'я університетської молоді та досягнення нею вагомих спортивних результатів, що забезпечується ефективним менеджментом і маркетингом.

Вивчення наукових публікацій фізкультурно-педагогічного характеру в польській періодиці дозволило зробити висновок про те, що наукова думка щодо фізичного виховання молоді відрізнялась різноманітністю підходів і була обумовлена концептуальними поглядами видатних теоретиків і практиків, які реалізували свої погляди в оригінальній викладацькій діяльності.

Систематизовано сучасні концептуальні підходи до фізичного виховання у польській науковій думці: гуманістичний (М. Демель, А. Совіньський), аксіологічний (Г. Грабовський, К. Зухора), валеологічний (А. Краваньський, В. Осіньський, З. Яворський). Показано, що модернізація фізичного виховання та спорту в

університетах здійснюється з опорою на валеологічні цінності та активне впровадження інноваційних технологій у ФВтаС.

3. З опорою на низку політичних, економічних та академічних чинників здійснено періодизацію становлення й розвитку системи ФВтаС в університетській освіті Польщі та виокремлено чотири періоди: 1) *започаткувальний* (кінець XVIII – початок XX ст.) – поява фізичного виховання в позанавчальний час у Вроцлавському, Познаньському, Ягеллонському, Львівському та Варшавському університетах, створення перших спортивних університетських осередків, заснування Академічного спортивного союзу та курсів фізичного виховання; 2) *пошукувальний* (1918–1939 рр.) – перші спроби впровадження обов’язкових занять із фізичного виховання у Познаньському і Ягеллонському університетах, виникнення спортивних клубів АСС в академічних центрах Польщі та встановлення міжнародних контактів у галузі університетського спорту; 3) *уніфікувальний* (1945–1988 рр.) – жорстка централізація управління, оновлення нормативно-правової бази ФВтаС та його структури (фронтальне заснування Студіумів фізичного виховання та спорту й університетських клубів АСС), упровадження єдиної програми фізичного виховання студентів; 4) *модернізувальний* (розпочинається з моменту проголошення Республіки Польща у 1989 р.) – відновлення національної системи фізичного виховання та спорту в університетах Польщі, пошуки шляхів її модернізації, активне оновлення системи фізичного виховання та університетського спорту за євростандартами на початку XXI ст., заснування центрів ФВтаС.

Запропоновано типологію академічних спортивних осередків, що виникали у процесі еволюції ФВтаС: спортивні школи та гуртки; студентські спортивні товариства, клуби, табори; університетські клуби АСС; центри фізичної культури, здоров’я і спорту. Виокремлено персоналії, які відіграли значну роль у становленні фізичного виховання і студентського спорту в університетській освіті Польщі, серед яких: Л. Берковський, С. Канарський, А. Каменецький, А. Поплавський, Г. Пірамович, Е. Пясецький, С. Чехановський.

4. Схарактеризовано базові аспекти ФВтаС, серед яких вирізняємо нормативно-правовий, структурно-змістовий та управлінський. У межах нормативно-правового аспекту модернізації фізичного виховання та спорту в університетах Республіки Польща. Доведено конститутивне значення законодавчих ініціатив для

забезпечення ефективності цього процесу в університетській освіті. Установлено, що унормованим початком модернізації фізичного виховання та спорту у вишах Польщі стало прийняття Закону «Про вищу освіту» (2005 р.).

5. Висвітлено структурно-змістовий та управлінський аспекти модернізації ФВтаС в університетах РП, що передбачає створення нових структурних підрозділів із фізичного виховання та спорту у вишах, які мають компетенцію самостійно вирішувати змістові та організаційні питання, розробляти й запроваджувати в навчальний процес авторські програми, змінювати критерії оцінювання і впроваджувати інтернет-технології.

Доведено, що до структури класичних університетів Польщі входять навчальні підрозділи з проблем здоров'я, Студіуми фізичного виховання і спорту та спортивні клуби Академічного спортивного союзу країни. Серед структурних інновацій – створення університетських центрів фізкультурно-спортивної спрямованості за зразком західноєвропейських вишів. У змістовому аспекті найактивніше відбувається модернізація навчальних і робочих програм за рахунок уведення нових сучасних, зокрема екстремальних видів спорту або програм, де фізичне виховання здійснюється у процесі танцювальної діяльності.

Установлено, що юридична автономність університетів РП гарантує значні повноваження у менеджменті фізичного виховання та студентського спорту, зокрема активно розвивається маркетингова діяльність, яка передбачає: різноманітні пропозиції щодо вибору змісту фізкультурно-оздоровчих та спортивних занять, залучення висококваліфікованих тренерів та інструкторів, дослідження ринку споживачів, проведення спортивно-рекреаційних заходів за рахунок внесків від спонсорів, організацію реклами в засобах масової інформації, гранти з оренди спортивних споруд, вивчення потреб суспільства у зміцненні здоров'я та у формуванні стійких навичок ведення здорового способу життя. Доведено, що децентралізація системи управління вищою освітою надала більше можливостей для корекції ефективності управління шляхом чіткого окреслення компетенцій ректоратів університетів, керівництва СФВіС і УК АСС та розвитку власної спортивної інфраструктури вишів.

6. Узагальнення досвіду впровадження інновацій у процес ФВтаС в Республіці Польща в умовах розбудови Європейського простору вищої освіти свідчить, що інноваційна модель ФВтаС

зорієнтована на європейські стандарти, враховує загальні тенденції маркетингової та менеджерської вищої освіти, відповідає очікуванням студентів, зумовлює формування у них позитивного ставлення до власного фізичного самовдосконалення, включає широкі пропозиції видів рухової активності й передбачає право студентів на їх вільний вибір. Показано, що викладачі СФВіС створюють інноваційні авторські програми, які спираються на останні світові дослідження та враховують інтереси студентів.

З'ясовано, що використання університетської інтернет-системи управління навчальним процесом – USOS із самореєстрацією студентів сприяє скоординованій організації фізичного виховання. Використання комп'ютерних технологій стимулює творчу активність студентів та створює умови для самовираження особистості.

У контексті євроінтеграції показано, що ефективні кроки Європейського парламенту стосовно модернізації ФВтаС у вищій школі спрямовані на поєднання в корисних пропорціях розумових і фізичних занять та урізноманітнення пропозицій видів рухової активності й спортивних дисциплін у вишах ЄС, що позитивно впливає на ФВтаС в університетах Польщі.

7. Обґрунтовано особливості модернізації фізичного виховання та спорту в університетах Польщі у європейському контексті, розглянуто загальноєвропейські документи щодо означеного процесу у вищій школі. Порівняльно-зіставний аналіз документів Європейського парламенту засвідчив наявність ефективних кроків у напрямку модернізації фізичного виховання та спорту стосовно вищої школи, спрямованих на поєднання в раціональних пропорціях розумових і фізичних занять та визначення форм реалізації ФВтаС в університетській освіті країн Європейського Союзу. Показано, що в університетах Польщі активізується увага до фізичного виховання студентів з обмеженими можливостями, здійснюється пошук грантів для створення й покращання спортивної інфраструктури.

8. Висвітлено сучасний стан фізичного виховання та спорту у вітчизняних вишах. Доведено, що у незалежній Україні починає формуватися національна політика у сфері фізичної культури і спорту з урахуванням кращих вітчизняних традицій. Нові законодавчі ініціативи передбачають переорієнтацію ФВтаС на формування фізичного і морального здоров'я студентів, удосконалення фізичної та психологічної підготовки до подальшої життєдіяльності на засадах оздоровчої спрямованості. Проте входження України до

Європейського простору вищої освіти вимагає оновлення структури, змісту та матеріальної бази ФВтаС у вітчизняних університетах згідно з євростандартами.

9. Визначено перспективи використання прогресивного досвіду Республіки Польща щодо модернізації фізичного виховання та спорту в університетах України: *на наднаціональному рівні* – активізація співпраці з міжнародними та національними спортивними організаціями, комітетами, клубами, товариствами, зокрема Академічним спортивним союзом Польщі; *на національному рівні* – розроблення загальної стратегії фізичного виховання як ціложиттєвого, неперервного процесу збереження фізичного здоров'я української нації, що передбачає ліквідацію тотальної уніфікації та стандартизації й запровадження індивідуальних навчальних траєкторій із використанням ІКТ; *на регіональному рівні* – адміністративна підтримка університетських міжнародних освітніх проектів, запровадження стратегій «сумісна справа», «єдина родина», «ми – разом», залучення підприємств, організацій та установ окремого регіону до вирішення проблем розвитку фізичної культури і спорту, розроблення соціальної реклами щодо популяризації здорового способу життя; *на інституційному рівні* – надання змісту лекційних курсів із фізичного виховання європейського виміру, вивчення фізкультурно-спортивних інтересів молоді до сучасних видів спорту, надання студентам можливості вільного вибору видів рухової активності, розроблення та впровадження інноваційних авторських програм, зокрема для студентів з обмеженими можливостями, перегляд критеріїв оцінювання навчальних досягнень студентів, запровадження факультативних занять оздоровчої спрямованості для студентів усіх курсів, зокрема заочної форми навчання, впровадження досвіду інтеркультурних спортивних секцій і змагань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абашкіна Н. В. Філософсько-теоретичні та практичні основи розвитку професійної освіти в Німеччині / Н. В. Абашкіна // Професійна освіта в зарубіжних країнах: порівняльний аналіз : [монографія] / [за ред. Н. Г. Ничкало, В. О. Кудіна]. – Черкаси : Вибір, 2002. – С. 117–141.
2. Авшенюк Н. Інтернаціоналізація вищої освіти в умовах глобалізації світового освітнього простору / Н. Авшенюк // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. – 2009. – Вип. 468. – С. 3–11.
3. Алексеева Е. Н. Педагогические условия валеологической подготовки студентов в процессе физического воспитания : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Е. Н. Алексеева ; Сев.-Кавказ. гос. техн. ун-т. – Ставрополь, 2006. – 22 с.
4. Альперн О. І. Тенденції змін в освітній системі Польщі в 1998–2004 рр. в контексті інтеграції до Євросоюзу / О. І. Альперн // Вища освіта України – Дод. 4, Темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» / [ред. кол. : В. Г. Кремень (голов. ред.) та ін.] – Київ : Гнозис, 2010. – Т. I (19). – С. 6–11.
5. Амосов Н. М. Энциклопедия Амосова. Алгоритм здоровья / Н. М. Амосов. – Москва : Изд-во АСТ ; Донецк : Сталкер, 2002. – 590 с.
6. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту : статті, нариси, інтерв'ю / В. П. Андрущенко. – К. : Знання України, 2004. – 804 с.
7. Андрущенко В. П. Філософія освіти ХХІ століття: пошук пріоритетів / В. П. Андрущенко // Філософія освіти. – 2005. – № 1. – С. 5–17.
8. Аносов І. П. Сучасний освітній процес: антропологічний аспект : [монографія] / І. П. Аносов. – Київ : Твім інтер, 2003. – 200 с.
9. Базильчук В. Б. Організаційні засади активізації спортивно-оздоровчої діяльності студентів в умовах вищого навчального закладу : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / В. Б. Базильчук. – Л., 2004. – 22 с.
10. Бальсевич В. К. Физическая подготовка в системе воспитания культуры здорового образа жизни человека / В. К. Бальсевич // Теория и практика физической культуры. – 1990. – № 1. – С. 22–27.

11. Бальсевич В. К. Физическая культура: молодежь и современность / В. К. Бальсевич, Л. И. Лубышева // Теория и практика физической культуры. – 1995. – № 4. – С. 2–4.
12. Бальсевич В. К. Научное обоснование инновационных преобразований в сфере физической культуры и спорта / В. К. Бальсевич // Теория и практика физической культуры. – 2001. – № 1. – С. 10–16.
13. Бирик С. П. Словник іншомовних слів: Тлумачення, словотворення та слововживання / С. П. Бирик, Г. М. Сюта [С. Я. Єрмоленко (ред.)]. – Харків : Фоліо, 2006. – 623 с.
14. Богданова Л. А. Модернизация содержания образования как фактор формирования личности младшего школьника : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Богданова Людмила Александровна. – Кемерово, 2003. – 227 с.
15. Бондаренко В. В. Формування організаційних компетентностей майбутніх фахівців з фізичної культури / В. В. Бондаренко // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2013. – Вип. 4 (17). – С. 98–103.
16. Бондаренко О. М. Формування валеологічної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. М. Бондаренко ; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України. – Київ, 2008. – 24 с.
17. Бондаренко О. О. Організаційно-педагогічні засади діяльності університетських осередків культури в Польщі : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Бондаренко Ольга Олександрівна ; СДПУ ім. А. С. Макаренка. – Суми, 2012. – 316 с.
18. Борисова Л. П. Формирование культуры здоровья студентов педагогического вуза при освоении образовательной программы «Безопасность жизнедеятельности» : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Борисова Людмила Петровна ; Рос. гос. пед. ун-т им. А. И. Герцена. – Санкт-Петербург, 2006. – 182 с.
19. Бужимська К. О. Теорія модернізації: виникнення, розвиток, сучасний стан / К. О. Бужимська // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. – 2008. – № 2 (44). – С. 216–227.
20. Булич Э. Г. Здоровье человека: биологическая основа жизнедеятельности и двигательная активность в её стимуляции /

Э. Г. Булич, И. В. Мурахов. – Киев : Олимпийская литература, 2003. – 424 с.

21. Быстрицкий Е. К. Личность в мире культуры: философско-онтологический поход : дис. ... д-ра филос. наук : 09.00.01 / Быстрицкий Евгений Константинович. – Киев, 1992. – 422 с.

22. Быховская И. М. Человеческая телесность в социокультурном измерении: традиции и современность. Общество социологов РАН / И. М. Быховская. – Москва : РИО ГЦОЛИФК, 1993. – 120 с.

23. Быховская И. М. Homo somaticus: аксиология человеческого тела / И. М. Быховская. – Москва : Эдиториал УРСС, 2000. – 208 с.

24. Вакарчук І. О. Стан, проблеми, перспективи розвитку фізичного виховання і спорту у вузах України (концепція Міністерства освіти і науки України / І. О. Вакарчук // Физическое воспитание и спортивное совершенствование студентов. Современные инновационные технологии : материалы Междунар. науч. симпозиума (г. Одесса, 23–25.09.08 г.). – Одесса : Наука и техника, 2008. – С. 21–23.

25. Васильков В. Г. Физическое воспитание как средство целостного развития личности студента вуза : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / В. Г. Васильков. – Санкт-Петербург, 2003. – 24 с.

26. Василюк А. Вища освіта Польщі : структура, управління, фінансування, підготовка кадрів / А. Василюк // Освіта і управління. – 1998. – № 2. – С. 154–163.

27. Василюк А. В. Професійно-педагогічна підготовка вчителів у Польщі (1989–1997 рр.) : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Василюк Алла Володимирівна. – Київ, 1998. – 184 с.

28. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

29. Вільчковський Е. Інноваційна діяльність Комісії Народної Освіти Польщі у галузі фізичного виховання дітей та молоді (1774–1794 рр.) / Е. Вільчковський, А. Вільчковська, В. Пасічник // Молода спортивна наука України. Гуманітарні аспекти. – 2007. – Т. 5. – С. 51–55.

30. Волков В. Л. Теоретико-методичні засади розвитку фізичних здібностей студентів у системі фізичної підготовки :

автореф. дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02 / В. Л. Волков ; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2011. – 42 с.

31. Войнар Ю. Физическое воспитание в польских высших школах / Ю. Войнар // Теория и практика физической культуры. – 2000. – № 12. – С. 45–51.

32. Войнар Ю. Подготовка физкультурных кадров : Традиции, реалии, перспективы : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Войнар Юзеф. – Ополе, 2000. – 407 с.

33. Воронич Г. Сидяча робота та наше здоров'я [Електронний ресурс] / Г. Воронич, Н. Щипанська // Stanislawowski naturalista. – 2008. – № 11. – Режим доступу до журн. : <http://www.naturalist.if.ua/?p=414>.

34. Всемирная декларация о высшем образовании для XXI века: подходы и практические меры / ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.anoitt.ru/students/deklaracia.php>.

35. Гах Р. В. Система фізичного виховання дітей та молоді у навчальних закладах України та Польщі другої половини XIX – початку XX ст. / Р. В. Гах // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 2. – С. 42–45.

36. Герасимов Е. Н. Концептуальные положения, модернизирующие структурно-логическую технологию критериально-ориентированного обучения в вузе физической культуры / Е. Н. Герасимов, М. Е. Кудряшова // Теория и практика физической культуры. – 2010. – № 5. – С. 39–44.

37. Глагощук О. Г. Педагогічні умови вдосконалення культури зміцнення здоров'я студентів в системі фізичного виховання у вищому навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / О. Г. Глагощук ; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2008. – 20 с.

38. Год Б. В. Виховання в епоху європейського Відродження (середина XIV – початок XVII століття) : [монографія] / Б. В. Год. – Полтава : АСМІ, 2004. – 464 с.

39. Год Б. В. Німецький університет як суб'єкт інтернаціоналізації: ретроспективний аналіз / Б. В. Год // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журн. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2011. – № 2 (12). – С. 134–141.

40. Гончаренко М. С. Освітнянські проблеми валеології / М. С. Гончаренко // Формування, збереження і зміцнення здоров'я

підростаючого покоління як обов'язковий компонент системи національної освіти : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – К. : Освіта, 1997. – С. 28–35.

41. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.

42. Горащук В. П. Теоретичні та методологічні засади формування культури здоров'я школярів : автореф. дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка» / В. П. Горащук. – Харків, 2004. – 40 с.

43. Дворнікова Н. С. Педагогічні умови модернізації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Н. С. Дворнікова ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2009. – 21 с.

44. Державні вимоги до навчальних програм із фізичного виховання в системі освіти, Наказ Міністерства освіти України від 25 травня 1998 р. № 188 (з 0500 – 98) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0501-98>.

45. Деркач С. П. Професійна підготовка вчителів англійської мови в Польщі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / С. П. Деркач ; Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. – Умань, 2011. – 20 с.

46. До обґрунтування необхідності включення дисципліни фізичне виховання у соціально-гуманітарний блок дисциплін нефізкультурних вузів України (відкритий лист учених України першому заступнику директора Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України) / Ю. М. Шкретій, С. М. Канішевський, Р. Т. Раєвський [та ін.] // Физическое воспитание и спортивное совершенствование студентов. Современные инновационные технологии : материалы Междунар. науч. симпозиума (г. Одесса 23–25.09.08 г.). – Одесса : Наука и техника, 2008. – С. 76–79.

47. Добротина Н. А. Биология человека, экология и здоровье: (антропологическая валеология) / Н. А. Добротина. – Н. Новгород : Изд-во НГУ им. Н. И. Лобачевского, 1999. – 247 с.

48. Довгань О. Фізичний розвиток студентів під впливом фізичних навантажень залежно від типу автономної нервової системи / О. Довгань, Л. Юрьєва, В. Трифонюк // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. праць Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2008. – С. 75–77.

49. Долгова Н. О. Проблеми формування культури здоров'я студентської молоді у сучасних наукових педагогічних дослідженнях / Н. О. Долгова // Наукові пошуки. Збірник наукових праць молодих дослідників, присвячений 85-річчю Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка / ред. кол. : А. А. Сбруєва (голов. ред.) [та ін.]. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. – С. 26–30.

50. Долгова Н. О. Сучасні підходи до формування культури здоров'я студентської молоді в Україні та Польщі / Н. О. Долгова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журн. / ред. кол. : А. А. Сбруєва (голов. ред.) [та ін.]. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. – № 2. – С. 66–73.

51. Долгова Н. О. Основні напрямки фізичного виховання та збереження здоров'я студентської молоді в Польщі / Н. О. Долгова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журн. / ред. кол.: А. А. Сбруєва (голов. ред.) [та ін.]. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – № 1 (3). – С. 298–305.

52. Долгова Н. О. Фізичне та валеологічне виховання університетської молоді в Україні та Польщі: етнокультурний контекст / Н. О. Долгова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал / ред. кол. : А. А. Сбруєва (голов. ред.) [та ін.]. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – № 7 (9). – С. 29–35.

53. Долгова Н. О. Інноваційні комп'ютерні технології як засіб організації процесу фізичного виховання в університетах Польщі / Н. О. Долгова // Витоки педагогічної майстерності : збірник наукових праць Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. Серія «Педагогічні науки» / ред. кол.: М. І. Степаненко (голов. ред.) [та ін.] – Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2011. – № 8 (1). – С. 114–118.

54. Долгова Н. О. Діяльність університетських Центрів фізичного виховання та спорту в реалізації потреб і очікувань студентської молоді Польщі / Н. О. Долгова // Психолого-педагогічні проблеми розвитку особистості в сучасних соціокультурних умовах : зб. наук. праць / Вінницький обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників / ред. кол.: А. І. Анцибор (голов. ред.) [та ін.]. – Вінниця : ПП Балюк І. Б., 2011. – С. 103–106.

55. Долгова Н. О. Управління й організація фізичного виховання та спорту в університетах Польщі: маркетинговий підхід /

Н. О. Долгова // Вища освіта України. – Дод. 2 до № 3, Темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» / ред. кол.: В. Г. Кремень (голов. ред.) [та ін.]. – Київ : Гнозис, 2011. – Т. III (28). – С. 348–354.

56. Долгова Н. О. Генеза фізичного виховання та спорту в університетській освіті Польщі / Н. О. Долгова // Порівняльно-педагогічні студії : наук.-пед. журн. / ред. кол. : Н. М. Лавриченко (голов. ред.) [та ін.]. – Умань, 2012. – № 2 (12). – С. 51–56.

57. Долгова Н. О. Європейський вектор модернізації фізичного виховання та студентського спорту в польських університетах / Н. О. Долгова // Международное сотрудничество в образовании в условиях глобализации : материалы Международной научно-практической конференции / отв. ред. В. М. Ефимова. – Симферополь : Апрель, 2012. – С. 92–97.

58. Долгова Н. О. Теоретичні аспекти модернізації фізичного виховання студентської молоді та університетського спорту / Н. О. Долгова // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. / ред. кол. : П. С. Каньоса (голов. ред.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : видавець ПП Зволейко Д. Г., 2013. – Вип. 13. – С. 60–64.

59. Долгова Н. О. Стратегічне планування модернізації фізичного виховання та спорту у вишах сучасної Польщі / Н. О. Долгова // Проблеми та шляхи удосконалення педагогічних та психологічних наук : зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 8–9 лютого 2013 р.). – Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2013. – С. 45–47.

60. Долгова Н. А. Физическая культура как приоритетное направление государственной гуманитарной политики / Н. А. Долгова // Культурология в контексте гуманитарного знания : сборник статей : в 3 ч. – Курск : Курский государственный университет, 2013. – Ч. 1. – С. 201–207.

61. Долгова Н. А. Нормативно-правовой аспект модернизации физического воспитания студентов и университетского спорта в Украине / Н. А. Долгова // Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия «Гуманитарные науки» : научный журнал. – Белгород : Издательский дом «Белгород», 2013. – № 20 (163). – Вып. 19. – С. 195–200.

62. Долгова Н. О. Фізичне здоров'я студентської молоді як соціальна цінність / Н. О. Долгова // Збірник наукових праць молодих

учених, аспірантів та студентів / ред. кол.: Б. В. Єгоров (голов. ред.) [та ін.]. – Одеса : ОНАХТ, 2009. – 434 с. – С. 255–256.

63. Долгова Н. О. Фізична та валеологічна підготовка студентської молоді в Україні та Польщі в контексті етнокультури / Н. О. Долгова // Мистецька освіта в контексті європейської інтеграції: теоретичні та методичні засади розвитку : матеріали II Міжнародної наукової конференції (28–30 вересня 2010 р.) / ред. кол.: Г. Ю. Ніколаї (голов. ред.) [та ін.]. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2010. – С. 68–69.

64. Долгова Н. О. Новітні технології організації фізичного виховання: досвід Польщі / Н. О. Долгова // Матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів та студентів юридичного факультету СумДУ (20–21 квітня 2011 р.). – Суми : СумДУ, 2011. – Ч. 3. – С. 27–30.

65. Долгова Н. О. Фізичне виховання як чинник формування здоров'я молоді в класичних університетах Польщі / Н. О. Долгова // Соціалізація особистості: культура, освітня політика, технології формування : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених (м. Суми, 20–21 квітня 2011 р.) / ред. кол. : А. А. Сбруєва (голов. ред.) [та ін.]. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2011. – С. 22–24.

66. Долгова Н. О. Інноваційні авторські програми з фізичного виховання та спорту в університетах Польщі: євроінтеграційний контекст / Н. О. Долгова // Міждисциплінарність як методологія гуманітарних наук: мова, освіта, культура : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Умань, 26–27 квітня 2012 р.) / ред. кол. : Н. С. Побірченко (голов. ред.) [та ін.]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – Ч. 2. – С. 39–42.

67. Долгова Н. О. Фізичне виховання та спорт в курикулумі університетів Польщі та України: компаративний аналіз / Н. О. Долгова // Науково-теоретична конференція викладачів, аспірантів, співробітників та студентів кафедри фізичного виховання і спорту : тези доповідей (м. Суми 26 квітня 2012 р.) / відп. за вип. А. Є. Шепелєв. – Суми : Сумський державний університет, 2012. – С. 20–25.

68. Долгова Н. О. Нормативно-правова основа фізичного виховання в університетах Польщі та України: компаративний аналіз / Н. О. Долгова // *Innowacje i badania naukowe, jak również ich zastosowanie w praktyce* (Інновації та наукові дослідження, а також їх

застосування на практиці) : *Materiały Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej Konferencji* (m. Warszawa, 29–31 maja 2012 r.). – Warszawa Sp. z o. o. "Diamond trading tour", 2012. – Cz. 2. – S. 44–46.

69. Долгова Н. О. Емпіричне дослідження сучасного стану фізичного виховання та спорту в університетах Польщі / Н. О. Долгова // Педагогічна компаративістика – 2013: трансформації в освіті зарубіжжя та український контекст : матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Київ, 10 червня 2013 р.) / ред. кол.: О. І. Локшина (голов. ред.) [та ін.]. – Київ: Педагогічна думка, 2013. – С. 130–131.

70. Долгова Н. О. Використання танцювальних технологій у фізичному вихованні студентів польських університетів / Н. О. Долгова // Техніка Е. Жак-Далькроза як засіб творчого самовираження особистості майбутнього вчителя мистецьких дисциплін : матеріали Міжнародного науково-практичного семінару (м. Умань, 25–26 червня 2013 р.) / ред. кол.: О. В. Дудник (голов. ред.) [та ін.]. – Умань : УДПУ, 2013. – С. 32–35.

71. Долгова Н. О. Гармонійний розвиток особистості у процесі фізичного виховання в університетах Польщі / Н. О. Долгова // Мистецька освіта в контексті європейської інтеграції: інтеркультурний вимір : матеріали III Міжнародної наукової конференції (м. Суми, 1–3 жовтня 2013 р.) / ред. кол. : Г. Ю. Ніколаї (голов. ред.) [та ін.]. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. – С. 38–39.

72. Долгова Н. О. Емпіричні дослідження модернізації фізичного виховання і спорту в польських університетах / Н. О. Долгова // Матеріали наукової конференції за підсумками науково-дослідної і науково-методичної роботи кафедр Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка у 2012 р. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. – С. 252–253.

73. Драгнєв Ю. В. Формування культури здоров'я студентів в умовах комп'ютеризації навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ю. В. Драгнєв ; ЛНПУ ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2008. – 20 с.

74. Дудорова Л. Ю. Педагогічні умови формування потреби в здоровому способі життя майбутніх учителів у процесі фізичного виховання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і

методика професійної освіти» / Л. Ю. Дудорова ; ВДПУ ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2009. – 20 с.

75. Дуркин П. К. К проблеме воспитания личной физической культуры у школьников и студентов / П. К. Дуркин, М. П. Лебедева // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2000. – № 2. – С. 50–53.

76. Жданова О. М. Ставлення студентів до традиційного змісту урочної форми занять / О. М. Жданова, В. Б. Базильчук // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. праць / [за заг. ред. С. С. Єрмакова]. – Харків, 2003. – № 17. – С. 46–52.

77. Заболотна О. А. Теорія і практика альтернативної шкільної освіти у країнах Європейського Союзу : [монографія] / О. А. Заболотна. – Умань : ФОП Жовтий, 2013. – 371 с.

78. Завидівська Н. Н. Професійно-прикладні основи формування здорового способу життя студентів вищих навчальних закладів економічного профілю : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. Н. Завидівська ; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2002. – 20 с.

79. Заплата О. А. Роль физического воспитания в подготовке студентов вуза к будущей профессиональной деятельности : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / О. А. Заплата ; Кемеровск. гос. ун-т. – Кемерово, 2007. – 24 с.

80. Зюзін В. О. Валеологічна освіта як фактор оздоровлення студентської молоді / В. О. Зюзін, І. К. Тахтарова, А. О. Захарова // Педагогічні науки. Освіта і здоров'я. Наукові праці. – 2006. – Т. 46, Вип. 33. – С. 123–127.

81. Іванова Г. Є. Фізична підготовленість студентів у динаміці навчання в технічному вузі / Г. Є. Іванова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. праць. – Харків, 1999. – № 5. – С. 5–9.

82. Іванова Г. Є. Роль фізичної культури в формуванні здорового способу життя студентів технічного вузу / Г. Є. Іванова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. праць / [за заг. ред. С. С. Єрмакова]. – Харків, 2003. – № 10. – С. 29–34.

83. Калиниченко І. О. Комплексна програма сучасної моделі навчально-виховного закладу «Школа здоров'я» / І. О. Калиниченко, О. О. Єжова. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2004. – 28 с.

84. Кетоев К. Э. Индивидуальный подход к развитию физической культуры подростков : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / К. Э. Кетоев ; Сев.-Осет. гос. ун-т им. К. Л. Хетагурова. – Владикавказ, 2006. – 22 с.

85. Клепко С. Ф. Філософія освіти в європейському контексті / С. Ф. Клепко. – Полтава : ПОІППО, 2006. – 328 с.

86. Когут С. Я. Системи професійної підготовки соціального педагога у вищих навчальних закладах освіти України і Польщі (порівняльний аналіз) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / С. Я. Когут ; Прикарпатський національний ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2005. – 21 с.

87. Козлова О. Г. Проблема управління громадянським вихованням студентів вищої школи: аналіз наукових досліджень / О. Г. Козлова // Управління інноваційним розвитком освіти в суспільстві ризику : [монографія] / [за заг. ред. А. А. Сбруєвої]. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. – С. 394–406.

88. Комітет із фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/physical-training/>.

89. Корсак К. В. Світова вища освіта. Порівняння і визначення закордонних кваліфікацій і дипломів : [монографія] / [за заг. ред. проф. Г. В. Щокіна]. – Київ : МАУП – МКА, 1997. – 208 с.

90. Корсак К. Реформи освіти у Польщі та Україні: уроки і перспективи / К. Корсак // Освіта і виховання в Польщі і Україні (XIX–XX ст.) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / [упоряд. і заг. ред. Є. Коваленко]. – Ніжин : НДПУ, 1998. – С. 3–6.

91. Корсак К. Нові аспекти сучасної освітньої політики провідних країн Заходу / К. Корсак // Шлях освіти. – 2000. – № 2. – С. 16–18.

92. Косяк В. А. Эпистемология человеческой телесности : [монографія] / В. А. Косяк. – Суми : ИТД «Университетская книга», 2002. – 362 с.

93. Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи) / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2003. – 216 с.

94. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. – Київ : Грамота, 2005. – 448 с.

95. Кривошеєва Г. Л. Формування культури здоров'я студентів університету : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Г. Л. Кривошеєва ; ЛДПУ ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2001. – 20 с.

96. Круцевич Т. Ю. Социально-педагогические аспекты системы физического воспитания / Т. Ю. Круцевич // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. праць. – Луцьк, 2002. – Т. 1. – С. 125–131.

97. Кудренко А. І. Еволюція методів інтегрованого навчання в умовах упровадження інтердисциплінарного курикулуму / А. І. Кудренко // Мистецька освіта в контексті європейської інтеграції: інтеркультурний вимір : матеріали III Міжнародної наукової конференції (м. Суми, 1–3 жовтня 2013 р.) / ред. кол.: Г. Ю. Ніколаї (голов. ред.) [та ін.]. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. – С. 38–39.

98. Курочкина Н. Д. Модернизация вузовского учебно-воспитательного процесса на младших курсах на основе концепции самореализации личности : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Н. Д. Курочкина. – Тамбов, 2008. – 23 с.

99. Лавриченко Н. М. Тенденції реформування загальної середньої освіти у країнах Європейського Союзу : [монографія] : у 2 ч. / Н. М. Лавриченко ; Інститут педагогіки АПН України. – Київ : Педагогічна думка, 2008. – 146 с.

100. Лейфа А. В. Профессионально формирующая система физической активности и здоровья студентов высших учебных заведений : автореф. дис. ... доктора пед. наук : 13.00.08 / А. В. Лейфа. – Киров, 2007. – 43 с.

101. Листопад О. В. Інноваційний розвиток освіти й освітні інновації: понятійно-термінологічний аналіз проблеми / О. В. Листопад // Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя: методологічні, змістові та методичні засади : [монографія] / [за ред. проф. А. А. Сбруєвої]. – Суми : Вид-во «МакДен», 2011. – С. 43–60.

102. Литвинова З. Н. Формирование ценностного отношения личности к культуре здоровья в образовательном процессе вуза : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Литвинова Зоя Николаевна. – Ставрополь, 2004. – 192 с.

103. Лубышева Л. И. Современный ценностный потенциал физической культуры и спорта и пути его освоения обществом и

личністю / Л. И. Лубышева // Теор. и практ. физ. культ. – 1997. – № 6. – С. 10–15.

104. Луговий В. І. Системна модернізація педагогічної і науково-педагогічної освіти – необхідна умова забезпечення освітньої якості / В. Луговий // Вища освіта України. – 2009. – № 1. – С. 20–26.

105. Лунячек В. Е. Стратегія розвитку освіти України в контексті загальноцивілізаційних тенденцій / В. Е. Лунячек // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць / [ред. кол. : В. В. Корженко (голов. ред.) та ін.]. – Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2009. – № 2 (36). – С. 171–180.

106. Лянной Ю. О. Основи фізичної реабілітації : навчальний посібник / Ю. О. Лянной. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. – 382 с.

107. Ляхович А. В. Новые подходы к формированию здорового образа жизни студентов в вузах различного профиля / А. В. Ляхович // Здоровый образ жизни и физическая культура студентов: социально-гигиенические аспекты. – Харьков, 1990. – С. 84–85.

108. Магльований А. В. Концептуальний підхід до визначення ролі фізичної активності в формуванні здорового способу життя / А. В. Магльований // Здоров'я і освіта : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. – Львів, 1993. – Ч. 1. – С. 163–165.

109. Майборода В. С. Розвиток університетської освіти та науки в Польщі (кінець ХХ – початок ХХІ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / В. С. Майборода. – Київ, 2011. – 20 с.

110. Малетина Е. Б. Актуалізація фізического виховання студентів як фактор збереження їх здоров'я : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Е. Б. Малетина ; Урал. гос. акад. физ. культуры. – Челябинск, 2004. – 21 с.

111. Матукова Г. І. Формування фізичної культури студентів вищих навчальних закладів у позааудиторний час : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Г. І. Матукова ; КДПУ ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2005. – 20 с.

112. Мічуда Ю. Методи та форми державного регулювання ринкових відносин у сфері фізичної культури і спорту / Ю. Мічуда, М. Дутчак // Теорія та методика фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 1. – С. 112–116.

113. Модернізація системи вищої освіти: соціальна цінність і вартість для України : [монографія] / [М. Михальченко, В. Андрущенко, О. Бульвінська та ін.]. – Київ : Педагогічна думка, 2007. – 257 с.

114. Муравьев А. В. Формирование культуры здоровья личности в условиях культурно-рекреационной среды вуза : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / А. В. Муравьев ; Костромск. гос. ун-т им. Н. А. Некрасова. – Кострома, 2010. – 22 с.

115. Мусакаев М. Б. Инновационные процессы в управлении развитием образовательного учреждения физической культуры / М. Б. Мусакаев // Физкультура: воспитание, образование, тренировка. – 2008. – № 5. – С. 8–12.

116. Мушкета Р. Підготовка вчителів фізичного виховання у Польщі до оцінювання навчальних досягнень учнів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Р. Мушкета ; ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2007. – 40 с.

117. Національна доктрина розвитку освіти, затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

118. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту, затверджена Указом Президента України від 28 вересня 2004 року № 1148/2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1148/2004>.

119. Ничкало Н. Г. Національна доктрина розвитку освіти і педагогічна наука в Україні / Н. Г. Ничкало // Професійна освіта: педагогіка і психологія : зб. наук. пр. : пол.-укр. журн. : [щорічник] / [за ред. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало]. – Київ ; Ченстохово, 2003. – Вип. 4. – С. 421–439.

120. Ніколаї Г. Ю. Інноваційний розвиток фізичного виховання та спорту в університетах Республіки Польща / Г. Ю. Ніколаї // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. – № 4 (38). – С. 55–65.

121. Ніколаї Г. Ю. Розвиток музично-педагогічної освіти в Польщі (XX століття) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Ніколаї Галина Юріївна; АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Київ, 2008. – 471 с.

122. Овчинников С. А. Физическая культура личности как ведущий фактор в системе формирования здорового образа жизни студента : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / С. А. Овчинников ; Нижегород. гос. арх.-строит. ун-т. – Нижний Новгород, 2006. – 25 с.

123. Огієнко О. І. Тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах (друга половина ХХ століття) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / О. І. Огієнко ; АПН України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих. – К., 2009. – 44 с.

124. Оконь В. Введение в общую дидактику / В. Оконь. – Москва : Высшая школа, 1990. – 382 с.

125. Павлюк С. В. Модернізація освітньої системи в Східних землях Німеччини (1945–2007 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / С. В. Павлюк ; КМПУ імені Б. Д. Грінченка. – К., 2009. – 19 с.

126. Пасічник В. Основні напрями розвитку фізичного виховання в сучасних школах Польщі / В. Пасічник // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. галузі фіз. культури та спорту. – Львів, 2009. – Вип. 13, Т. 2. – С. 122–126.

127. Пасічник В. Р. Підготовка вчителів фізичної культури у Польщі (друга половина ХІХ – початок ХХІ століття) : [монографія] / Володимир Романович Пасічник. – Київ : Вид-во Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2009. – 346 с.

128. Пасічник В. Р. Підготовка вчителів фізичної культури у Польщі (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.) : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Пасічник Володимир Романович. – Луцьк, 2010. – 490 с.

129. Пасічник В. Р. Підготовка вчителів фізичної культури у Польщі (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / В. Р. Пасічник ; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2010. – 36 с.

130. Пестова Т. Г. Физическая культура как фактор социализации личности студента : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Т. Г. Пестова ; Карачаево-Черкес. гос. пед. ун-т. – Карачаевск, 2004. – 21 с.

131. Платонов В. Н. Олимпийский спорт : [монография] : в 2 т. / В. Н. Платонов. – Киев : Олимпийская литература, 2009. Т. 2 – 695 с.

132. Поберезська Г. Г. Тенденції розвитку вищої освіти у країнах Західної Європи та України : автореф. дис. ... канд. пед. наук :

спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка» / Г. Г. Поберезська ; Ін-т вищ. освіти АПН України. – Київ, 2005. – 22 с.

133. Політика Єврокомісії в області спорту. УНІАН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eunews.unian.net/ukr/detail/195049>.

134. Положення про Державну службу молоді та спорту України : Указ Президента України від 31.05.2011 № 636 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.msms.gov.ua/sport/control/>.

135. Приходько В. Н. Физическая подготовка в системе формирования культуры здорового образа жизни / В. Н. Приходько // Ярославский педагогический вестник. – 2010. – № 2. – С. 105–109.

136. Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 28.02.2013 № 96/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/96/2013>.

137. Про деякі заходи щодо вдосконалення системи фізичного виховання дітей та молоді у навчальних закладах і розвитку дитячо-юнацького спорту в Україні : Указ Президента України від 23.06.2009 № 478 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/478/2009>.

138. Про затвердження Державної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2007–2011 роки : Постанова КМУ від 15.11.2006 № 1594 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1594-2006-%D0%BF>.

139. Про Національний план дій щодо реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту : Указ Президента України від 02.08.2006 № 667 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/667/2006>.

140. Про освіту : Закон України № 1060-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.

141. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2012–2016 роки : Розпорядження КМУ від 31.08.2011 № 828-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/828-2011-p>.

142. Про фізичну культуру і спорт : Закон України № 3808-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>.

143. Путров С. Ю. Дослідження реалізації інтересів у заняттях фізичними вправами студентів технічного університету / С. Ю. Путров, Л. П. Сущенко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2006. – № 10. – С. 128–131.

144. Путров С. Ю. Педагогічні умови формування позитивного ставлення до фізичного виховання студентів технічного університету : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Путров Сергій Юрійович ; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України. – Київ, 2008. – 352 с.

145. Пуховська Л. П. Сучасні зарубіжні підходи, ідеї і концепції неперервної освіти / Л. П. Пуховська // Неперервна професійна освіта : теорія і практика : [зб. наук. праць] : у 2 ч. / [за ред. І. А. Зазюна та Н. Г. Ничкало]. – Київ, 2001. – Ч. 2. – С. 65–67.

146. Рейтинг вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації МОНмолодьспорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/higher-education/rejting/>.

147. Рейтинг класичних університетів МОНМС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://euroosvita.net/index.php/?category=4&id=2012>.

148. Салук І. А. Індивідуалізація фізичного виховання студентів з різним рівнем здоров'я : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Салук Іван Андрійович ; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2010. – 209 с.

149. Сбруєва А. А. Інтернаціоналізація вищої освіти: сутність поняття та системні зміни парадигми / А. А. Сбруєва // Педагогічні науки. – 2002. – № 3. – С. 255–262.

150. Сбруєва А. А. Глобальні та регіональні тенденції розвитку вищої освіти в умовах побудови суспільства знань / А. А. Сбруєва. – Суми, 2008. – 79 с. – (Препринт / МОН України, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка ; СумДПУ 2008–11).

151. Сергієнко В. М. Педагогічна оцінка рухової підготовленості студентської молоді у процесі фізичного виховання / В. М. Сергієнко // Фізична культура, спорт і здоров'я нації : зб. наук. праць. – Вінниця, 2012. – Вип. 13. – С. 93–99.

152. Сичов С. О. Формування потреби фізичного вдосконалення у студентів вищих технічних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / С. О. Сичов ; Інститут проблем виховання АПН України. – Київ, 2002. – 17 с.

153. Склярів С. В. Формирование культуры здоровья студентов вуза в процессе общего физкультурного образования : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / С. В. Склярів ; Белгородск. гос. ун-т. – Белгород, 2010. – 22 с.

154. Словник іншомовних слів (за ред. О. С. Мельничука) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://supermodern.narod.ru/slovnyk_meln/slova/em.htm.

155. Смолякова І. Д. Формування здорового способу життя студентів у системі фізичного виховання вищого технічного навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Смолякова Ірина Дмитрівна ; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2010. – 238 с.

156. Соколенко Л. С. Стан сформованості у студентів педагогічних університетів культури здорового способу життя / Л. С. Соколенко // Здорове довкілля – здорова нація : зб. наук. праць / ред. кол.: Г. Л. Воскобойнікова (відп. ред.), Т. Г. Шаповал [та ін.]. – Бердянськ, 2010. – С. 128–130.

157. Соколенко Л. С. Формування культури здорового способу життя студентів вищих навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Соколенко Людмила Степанівна ; УДПУ ім. П. Тичини. – Умань, 2011. – 202 с.

158. Соколенко О. І. Формування ціннісного ставлення студентів вищих педагогічних навчальних закладів до свого здоров'я : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. І. Соколенко ; ЛНУ ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2008. – 20 с.

159. Соколович-Алтуніна Ю. О. Модернізація вищої аграрної освіти в Польщі в умовах євроінтеграції : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Соколович-Алтуніна Юлія Олександрівна ; СДПУ ім. А. С. Макаренка. – Суми, 2012. – 218 с.

160. Солощенко В. М. Інтернаціоналізація університетської освіти: досвід німецькомовних країн : [монографія] / В. М. Солощенко. – Суми : Видавничо-виробниче підприємство «Мрія» ТОВ, 2012. – 176 с.

161. Становов В. В. Физическая культура как фактор социальной адаптации учащейся молодежи : дис. ... д-ра пед. наук :

13.00.01, 13.00.04 / Становов Вячеслав Валентинович. – Москва, 2002. – 344 с.

162. Стрельников Р. В. Организация физического воспитания студенческой молодежи на основе альтернативного выбора содержания занятий : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Р. В. Стрельников ; Волгогр. гос. акад. физ. культуры. – Волгоград, 2009. – 24 с.

163. Теорія і методика фізичного виховання : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] : у 2 т. / ред. Т. Ю. Круцевич. – Київ : Олімпійська література, 2008. – Т. 1. – 391 с.

164. Трещева О. Л. Формирование культуры здоровья личности в образовательной системе физического воспитания : автореф. дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / О. Л. Трещева ; Сиб. гос. ун-т физ. культуры и спорта. – Омск, 2003. – 51 с.

165. Управління інноваційним розвитком освіти в суспільстві ризику : [монографія] / [за заг. ред. А. А. Сбруєвої]. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. – 457 с.

166. Федотова В. Г. Типология модернизаций и способов их изучения / В. Г. Федотова // Вопросы философии. – 2000. – № 4. – С. 3–27.

167. Фізична культура [Електронний ресурс] / В. Е. Куделко // Фармацевтична енциклопедія. – Режим доступу : <http://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/373/fizichna-kultura>.

168. Цільова комплексна програма «Фізичне виховання – здоров'я нації», затверджена Указом Президента України від 1 вересня 1998 р. № 963/98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/963a/98>.

169. Чуклова Н. В. Гуманизация физического воспитания студентов вузов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Н. В. Чуклова ; Оренбургск. гос. пед. ун-т. – Оренбург, 2005. – 21 с.

170. Шелиспанская Э. В. Педагогические условия формирования здорового образа жизни студентов в процессе физического воспитания : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Э. В. Шелиспанская ; Тул. гос. пед. ун-т им. Л. Н. Толстого. – Тула, 2004. – 22 с.

171. Шепелєв А. Є. Порівняльна характеристика соматометричних параметрів та показників гармонійності фізичного

розвитку дівчат різних медичних груп / А. Є. Шепелєв // *Biomedical and Biosocial Anthropology*. – 2012. – № 18. – С. 117–120.

172. Шилько В. Г. Модернизация системы физического воспитания студентов на основе личностно-ориентированного содержания физкультурно-спортивной деятельности : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Шилько Виктор Генрихович. – Томск, 2003. – 488 с.

173. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Б. М. Шиян. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2002. – Ч. 2. – 248 с.

174. Яковлева И. О. Организационно-педагогические условия формирования культуры здоровья студентов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04, 13.00.01 / И. А. Яковлева ; Красноярский гос. пед. ун-т. – Красноярск, 2007. – 29 с.

175. Altkorn J. Podstawy marketingu / J. Altkorn. – Kraków : Instytut Marketingu, 2004. – 182 s.

176. Balsevich V. K. Identification and development of sport talent / V. K. Balsevich // *Current Research in Sports Sciences*. – New York : Plenum Press, 1996. – P. 1–4.

177. Banach C. Reforma systemu edukacji w Polsce wyzwania, szanse i zagrożenia / C. Banach // *Strategie reform oświatowych w Polsce na tle porównawczym: zbiór studiów* / [pod. red. I. Wojnar, A. Bogaja, J. Kubina]. – Warszawa : Dom Wydawniczy ELIPSA, 1999. – 248 s.

178. Barabasz Z. Działalność Studiów Wychowania Fizycznego i Sportu po roku 1989 w Polsce / Z. Barabasz, E. Zadarko, E. Nizoł // *Akademicka kultura fizyczna na przełomie stuleci. Tom 2, cz. 1. Uwarunkowania historyczne* / pod red. Zadarko E., Barabasz Z. – Krosno : Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, 2009. – S. 121–138.

179. Bendix R. Nation-building and citizenship: studies of our changing social order / Reinhard Bendix. – New Brunswick : Transaction Publishers, 2007. – 456 p.

180. Bielecki T. Model akademickiego nauczyciela wychowania fizycznego w percepcji studentów wyższych uczelni Lublina: rozprawa doktorska D-ra nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki / Tomasz Bielecki ; UMCS. – Lublin, 2004. – 245 s.

181. Bielecki T. Profilowane zajęcia wychowania fizycznego w opinii studentów UMCS w Lublinie / T. Bielecki, K. Krawczyk // *Akademicka kultura fizyczna na przełomie stuleci. Tom 2. Uwarunkowania historyczno-socjologiczne* / pod red. Zadarko E.,

Barabasz Z. – Krosno : Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, 2009. – S. 231–242.

182. Bielecki T. Zmiany cech fizycznych studentów UMCS w latach 1999-2009 (w:) / T. Bielecki, K. Krawczyk, M. Tarnowski // Aktywność przez całe życie. Zdrowie i sprawność studentów pod kontrolą / (red.): Z. Barabasz, E. Zadarko – Krosno : Wyd. PWSZ, 2010. – S. 135–148.

183. Bielski J. Teoretyczne i metodyczne podstawy efektywności pracy nauczyciela wychowania fizycznego / Janusz Bielski. – Piotrków-Trybunalski : WSP, 1999. – 438 s.

184. Bielski J. Cele wychowania w ujęciu aksjologicznym / J Bielski // Roczniki Naukowe AWF w Poznaniu. – 2005. – № 54. – S. 3–7.

185. Bogaj A. System edukacji w Polsce: osiągnięcia, problemy, dylematy / A. Bogaj, S. Kwiatkowski, M. Szymański. – Wyd. drugie. – Warszawa : Instytut Badań Edukacyjnych, 1997. – 179 s.

186. Bronikowski M. Niedostatki i potrzeby współczesnego wychowania fizycznego / Michal Bronikowski // Physical Education and Sport. Quarterly. – 2007. – Vol. 51, Issue. 2. – S. 113–221.

187. Centrum Kultury Fizycznej UMCS [Електронний ресурс]. – Режим dostępu : <http://www.umcs.lublin.pl/ckf>.

188. Ciechanowski S. Powszechne wychowanie fizyczne jako podstawa przygotowania ludności do wojny / Stanisław Ciechanowski // Wychowanie fizyczne. – 1925. – № 3/4. – S. 175–179.

189. Cynarski W. Wybrane problemy współczesnej teorii i metodyki wychowania / W. Cynarski, K. Warchoń. – Krosno : PWSZ, 2011. – 288 s.

190. Czubiński A. Europa XX wieku: Zarys historii politycznej / Antoni Czubiński. – Poznań : Wydaw. Poznańskie, 2000. – 473 s.

191. Dane statystyczne o szkolnictwie wyższym [Електронний ресурс] // Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. – Режим dostępu : <http://www.nauka.gov.pl/szkolnictwo-wyzsze/dane-statystyczne-o-szkolnictwie>.

192. Daszykowska J. Wybrane zagadnienia czasu wolnego i rekreacji ruchowej / Jadwiga Daszykowska // Zeszyty Naukowe WSIiZ: problemy współczesnej turystyki i rekreacji / [red. W. Niemiec]. – Rzeszów : Wyd. WSIiZ, 2001. – № 3. – S. 195–209.

193. Definicje Edukacji zdrowotnej [Електронний ресурс]. – Режим dostępu : http://www.sciaga.pl/tekst/35688-36-definicje_edukacji_zdrowotnej.

194. Demel M. Szkice krytyczne o kulturze fizycznej / Maciej Demel. – Warszawa : Sport i Turystyka, 1973. – 74 s.
195. Demel M. Od ćwiczeń cielesnych do kultury fizycznej / Maciej Demel // Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkolna. – 1980. – № 9. – С. 341–344.
196. Demel M. O trzech wersjach teorii wychowania fizycznego. Próba ujęcia komplementarnego / M. Demel // Wychowanie Fizyczne i Sport. – 1989. – № 2. – S. 3–30.
197. Działanie UE w dziedzinie edukacji przez sport: kontynuacja osiągnięć EYES 2004. – Bruksela, 22.12.2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0680:FIN:PL>:
198. Działalność Komisji Edukacji Narodowej z perspektywy 330 lat [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.metodycy.wadowice.iap.pl/word/styslo/KEN_bez.doc.
199. Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku / [red. T. Pilch]. – Warszawa : Wydawnictwo Akademickie ŻAK, 2003. – T. 2. – 1119 s.
200. European Physical Education Association [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eupea.com>.
201. Gaj J. Wychowanie fizyczne i sport w Polsce Ludowej / Jerzy Gaj. – Warszawa ; Poznań : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1987. – 362 s. – (Na zlec. Urzędu Wojewódzkiego w Gorzowie Wlkp. Wydział Kultury Fizycznej i Turystyki).
202. Gałaś M. Teoretyczne i praktyczne aspekty badań pedagogicznych nad życiem kulturalnym studentów / M. Gałaś // Problemy badania i rozwijania aktywności kulturalnej studentów. – Zielona Góra, 1988. – S. 37–44.
203. Geneza i działalności Komisji Edukacji Narodowej [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://studia.sciagi.pl/studia/humanistyczne/pedagogika/geneza-i-dzialalnosci-komisji-edukacji-narodowej.html>.
204. Goriszowski W. Menedżeryzm oświatowy w warunkach transformacji ustrojowej w Polsce / W. Goriszowski, J. Harazińska, P. Kowolik. – Piotrków Trybunalski : Wyd. WSP Kielce – Piotrków Trybunalski, 1995. – 102 s.
205. Grabowski H. O kształceniu i wychowaniu fizycznym / Henryk Grabowski. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1987. – 62 s.

206. Grabowski H. Teoria wychowania fizycznego: (tezy wykładów, pytania pomocnicze i wskazówki bibliograficzne) / Henryk Grabowski. – Kraków. : AWF im. Bronisława Czecha, 1994. – 159 s.
207. Grabowski H. Teoria fizycznej edukacji / Henryk Grabowski. – Warszawa : WSiP, 1999. – 147 s.
208. Grot Z. Stan badań i źródła. Dzieje Poznańskiej Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego 1919–1969 / Zdzisław Grot. – Poznań : PWN, 1970. – 106 s.
209. Grot Z. Dzieje kultury fizycznej (do 1918 roku) / Zdzisław Grot, Teresa Ziółkowska. – Warszawa – Poznań : AWF w Poznaniu, 1990. – 256 s.
210. Gutowski A. Drogi rozwoju kultury fizycznej w Polsce Ludowej w latach 1944-1956 / Aleksander Gutowski. – Warszawa : AWF, 1965. – 127 s.
211. Hanusz H. Początki międzynarodowego akademickiego ruchu sportowego na przełomie XIX i XX wieku / Halina Hanusz // Akademicka kultura fizyczna na przełomie stuleci. Uwarunkowania historyczne / [pod red. E. Zadarko , Z. Barabasz]. – Krosno : Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, 2009. – T. 2, Cz 1. – S. 29–46.
212. Hanusz H. Współpraca studiów wychowania fizycznego i sportu oraz klubów uczelnianych Akademickiego Związku Sportowego w promocji kultury fizycznej / Halina Hanusz // Kultura fizyczna w środowisku akademickim w czasie zmiany społecznej. 60-lecie sportu akademickiego w Szczecinie. – Szczecin : Wyd. Naukowe Un-tu Szczecińskiego, 2011. – S. 85–94.
213. Haliczowa A. Wychowanie fizyczne w polskich szkołach rycerskich w XVIII wieku / A. Haliczowa // „Wychowanie Fizyczne i Sport” Studia i materiały. – Warszawa : PWN, 1965. – T. IX. – S. 243–262.
214. Hądzelek K. Postulaty i działalność Komisji Edukacji Narodowej w dziedzinie wychowania fizycznego / Kajetan Hądzelek, Ryszard Wroczyński – Warszawa, 1978. – 209 s.
215. Historia Akademickiego Związku Sportowego [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.azs.pl/content/view/49/100/>.
216. Historia Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.sokol.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=130&Itemid

217. Historia i Patron Akademii Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.awf.krakow.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=4&

218. Horyń R. Problematyka etyczna i moralna w pismach Antoniego Popławskiego (1739–1799), pijara, członka komisji edukacji narodowej : praca doktorska z teologii moralnej / Horyń Rafał. – Wrocław, 2009. – 249 s.

219. Hughes M. Sociology: the Core / Michael Hughes, Carolyn J. Kroehler. – 10th edition. – New York : McGraw-Hill, 2011. – 545 p.

220. Humboldt-Universität zu Berlin [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hu-berlin.de>.

221. Informacja Ministra na temat roli kultury fizycznej i sportu akademickiego w kontekście nowelizacji ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nauka.gov.pl/ministerstwo/komunikaty/komunikaty/artukul/informacja-ministra-na-temat-roli-kultury-fizycznej>

222. Janusz M. Rozwój wychowania fizycznego i sportu w szkołach wyższych Podkarpacia w latach 1955–2001: rozprawa doktorska Dr w zakresie nauk o kulturze fizycznej / Małgorzata Janusz ; AWF – Katowice, 2013. – 243 s.

223. Jaworski Z. Wyższe studia wychowania fizycznego: analiza porównawcza. / Zigmunt Jaworski. – Warszawa : AWF, 1982. – 356 s.

224. Jaworski Z. Prognostyczny model krzewienia kultury zdrowotnej i fizycznej w systemie edukacji szkolnej w Polsce / Jaworski // Z. Roczniki Naukowe AWF w Warszawie. – 1986. – T. XXIX. – S. 25–47.

225. Jaworski Z. Reforma studiów wychowania fizycznego w Polsce w latach 1969-1973 / Zigmunt Jaworski // Wychowanie Fizyczne i sport. – 1996. – T. XL, № 3. – S. 79–93.

226. Karkoszka G. Zainteresowania, potrzeby i oczekiwania sportowe studentów Górnośląskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej / Gabriela Karkoszka // Wychowanie fizyczne studentów. Przeżytek czy konieczność? – Praca zbiorowa pod red. Haliny Hanusz – Warszawa : AZS, 2005. – S. 117–123.

227. Klub Uczelniany AZS UAM Poznań [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.azs.amu.edu.pl/>.

228. Komisja wspólnot europejskich. Biała księga na temat sportu [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/sport/white-paper/doc/wp_on_sport_pl.pdf.

229. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r. // Dziennik Ustaw z dnia z dnia 16 lipca 1997 r. – 2004. – № 78. – Poz. 483. – S. 2413–2470.

230. Kopczyk R. Wychowanie fizyczne w szkołach wyższych – regulacje w prawie polskim i prawie Unii Europejskiej / R. Kopczyk, A. Roczek // Akademicka kultura fizyczna na przełomie stuleci. Uwarunkowania historyczno-socjologiczne / [pod red. E. Zadarko, Z. Barabasz]. – Krosno : Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, 2009. – T. 2. – S. 355–365.

231. Korpak B. Sport akademicki w polityce państwa. Stan aktualny i perspektywy rozwoju / Bartłomej Korpak, Stanisław Petka // Akademicka kultura fizyczna na przełomie stuleci. Stan i perspektywa zmian. – Warszawa : AZS, 2009. – T. 1. – S. 101–121.

232. Korpak B. Wychowanie fizyczne studentów. Bilans stanu, perspektywy zmian / Bartłomej Korpak // Akademicka kultura fizyczna na przełomie stuleci. Stan i perspektywa zmian. – Warszawa : AZS, 2009. – T. 1. – S. 19–40.

233. Korpak B. Wychowanie fizyczne w strukturze kwalifikacji dla europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego / B. Korpak // Akademicka kultura fizyczna na przełomie stuleci: Uwarunkowania historyczno-socjologiczne / pod red. Zadarko E., Barabasz Z. – Krosno : Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, 2009. – T. 2. – S. 181–192.

234. Korpak B. Kondycja kultury fizycznej na uczelni wyższej – bilans stanu, perspektywy zmian / Bartłomej Korpak // Kultura fizyczna w środowisku akademickim w czasie zmiany społecznej. 60-lecie sportu akademickiego w Szczecinie. – Szczecin : Wyd. Naukowe Un-tu Szczecińskiego, 2011. – S. 63–83.

235. Kosowski J. Pojęcie kultury fizycznej, sportu i rekreacji ruchowej. Analiza formalnoprawna / Jakub Kosowski // Akademicka kultura fizyczna na przełomie stuleci. Uwarunkowania historyczno-socjologiczne / pod red. Zadarko E., Barabasz Z. – Krosno : Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, 2009. – T. 2. – S. 337–354.

236. Krajewski T. Stan wychowanie fizycznego w szkołach wyższych / Tadeusz Krajewski // *Kultura fizyczna*. – 1959. – № 4. – S. 196–198.

237. Krawański A. Ciało i zdrowie człowieka w nowoczesnym systemie wychowania fizycznego / Andrzej Krawański. – Poznań : Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego, 2003. – 393 s.

238. Krawczyk K. Kultura fizyczna studentów Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie – jako oferta marketingowa / Krzysztof Krawczyk // *Wychowanie fizyczne studentów. Przeżytek czy konieczność?* – Praca zbiorowa [pod red. Haliny Hanusz]. – Warszawa : AZS, 2005. – S. 99–108.

239. Krawczyk K. Strategie rozwoju kultury fizycznej na uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie / K. Krawczyk, T. Bielecki // *Kultura fizyczna w środowisku akademickim w czasie zmiany społecznej. 60-lecie sportu akademickiego w Szczecinie*. – Szczecin : Wyd. Naukowe Un-tu Szczecińskiego, 2011. – S. 115–120.

240. Kromolicka B. Kultura fizyczna w środowisku akademickim w perspektywie zmiany społecznej / Barbara Kromolicka // *Kultura fizyczna w środowisku akademickim w czasie zmiany społecznej. 60-lecie sportu akademickiego w Szczecinie*. – Szczecin : Wyd. Naukowe Un-tu Szczecińskiego, 2011. – S. 13–20.

241. Kultys K. Doświadczenie sportowe nauczyciela a realizacja przedmiotu wychowanie fizyczne: rozprawa doktorska Dr w zakresie nauk o kulturze fizycznej / Krzysztof Kultys ; AWF. – Warszawa, 2012. – 242 s.

242. *Kultura fizyczna w Polsce w latach 2008–2010. Informacje i opracowania statystyczne*. – Warszawa – Rzeszów : GUS, Departament Badań Społecznych i Warunków Życia, 2011. – 418 s.

243. Kunicki B. J. Sport jako składnik stylu życia młodzieży akademickiej / B. J. Kunicki // *Problemy badania i rozwijania aktywności kulturalnej studentów* / [pod red. Edwarda Hajduka, Wojciecha Sroczyńskiego]. – Zielona Góra : WSP, 1988. – S. 77–84.

244. Kupisiewicz Cz. *Podstawy dydaktyki* / Czesław Kupisiewicz. – Warszawa : WSiP, 2005. – 232 s.

245. Kupisiewicz Cz. *Wybrane problemy teorii i praktyki pedagogicznej na progu XXI wieku* / Czesław Kupisiewicz. – Warszawa : PWN, 2005. – 131 s.

246. Kupisiewicz Cz. Projekty reform edukacyjnych w Polsce / Czesław Kupisiewicz. – Warszawa : Wyd. naukowe PWN, 2006. – 154 s.

247. Kupisiewicz Cz. Oświecony pedeutolog: Grzegorz Piramowicz / Czesław Kupisiewicz // Głos Nauczycielski. – 2007. – № 13. – S. 12.

248. Kutassi L. Dążenie do stworzenia międzynarodowej platformy dla sportu uniwersyteckiego / L. Kutassi // Studia nad dziejami kultury fizycznej XIX i XX wieku. Materiały sesji naukowej WSWF w Poznaniu. Monografia № 45. – Poznań, 1973. – S. 79–85.

249. Kuźniar R. Droga do wolności. Polityka zagraniczna III Rzeczypospolitej / Roman Kuźniar. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, 2008. – 336 s.

250. Lerner D. Modernization [Електронний ресурс] / D. Lerner, J. Coleman, R. Dore // International Encyclopedia of the Social Sciences. – 1968. – Vol. 10. – Режим доступу : <http://www.encyclopedia.com/topic/Modernization.as>.

251. Lewowicki T. Społeczne spostrzeżenie i zachowania wobec polityki i edukacji – uwagi o doświadczeniach transformacji ustrojowej w Polsce / T. Lewowicki // Професійна освіта: педагогіка і психологія : пол.-укр. журн. : [щорічник] / [за ред. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало]. – Ченстохова ; Київ, 2005. – Вип. 7. – С. 15–23.

252. Lewowicki T. Edukacja w Polsce – doświadczenia dwudziestu lat (1998–2009) transformacji ustrojowej / T. Lewowicki // Проблеми освіти у Польщі та в Україні в контексті процесів глобалізації та Євроінтеграції : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Київ ; Житомир, 22–24 квіт. 2009 р.) / [за заг. ред. В. Кременя, Т. Левовицького, С. Сисоєвої]. – Київ. : КІМ, 2009. – С. 49–62.

253. Lipiec J. Filozofia olimpizmu / Juzef Lipiec. – Warszawa : Polskie Wydawnictwo Sportowe SPRINT, 1999. – 234 s.

254. Łąkowski R. Z dziejów międzynarodowego ruchu studenckiego w latach międzywojennych / R. Łąkowski. – Warszawa : Pokolenia, 1969. – № 1. – S. 8–9.

255. Madejski E. Wybrane zagadnienia współczesnej metodyki wychowania fizycznego / Eligiusz Madejski, Józef Węglarz. – Kraków : IMPULS, 2008. – 213 s.

256. Martinelli A. Modernization: Rethinking the Project of Modernity / Alberto Martinelli. – London : SAGE, 2005. – 158 p.

257. Medaliści igrzysk olimpijskich [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.azs.pl/content/view/872/286/>.

258. Mylik M. Filozoficzne podstawy sportu [druga książka autorska] / Mirosław Mylik. – Warszawa : Wydawnictwo „Kolegium Pijarów”, 1997. – 240 s.

259. Muszyński H. Zarys teorii wychowania / Heliodor Muszyński. – [5-e wyd.]. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1981. – 422 s.

260. Narodowy Program Zdrowia na lata 1996–2005 / Ministerstwo Zdrowia i Opieki Społecznej. – Warszawa, 1996. – 25 s.

261. Narodowy Program Zdrowia na lata 2007 – 2015 Uchwałą Nr. 90/2007 Rady Ministrów z dnia 15 maja 2007 r. / Ministerstwo Zdrowia i Opieki Społecznej. – Warszawa, 2007. – 75 s.

262. Nauka polska. Bazy danych. Badania naukowe (SYNABA) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nauka-polska.pl/shtml/raporty/raporty_badania.shtml.

263. Neave G. The Bologna process: an intergovernmental policy perspective // University Dynamics and European Integration / [ed. by Peter Maasen and Johan P. Olsen]. – Dordrecht : Springer, 2007. – P. 135–153.

264. Nowakowski A. Wybrane prawno-organizacyjne podstawy zajęć wychowania fizycznego w szkołach wyższych / Andrzej Nowakowski // Wychowanie Fizyczne i Sport. – 1989. – № 4. – S. 115–124.

265. Nowakowski A. Wychowanie fizyczne w polskich szkołach wyższych w latach 1946–1974. (w:) Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce / Andrzej Nowakowski. – Wrocław, 1996. – 180 s.

266. Nowakowski A. Rola Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego w limitowaniu zajęć wychowania fizycznego studentów / A. Nowakowski, S. Podobiński // Z zagadnień akademickiej kultury fizycznej : na dziewięćdziesięciolecie sportu akademickiego w Polsce / [pod red. B. Maksimowskiej, A. Nowakowskiego]. – Częstochowa : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie, 1999. – S. 61–66.

267. Nowakowski A. Akademickie wychowanie fizyczne i sport we wspomnieniach absolwentów szkół wyższych Południowej Polski / Andrzej Nowakowski // Akademicka kultura fizyczna wczoraj i dziś : praca zbiorowa na 95-lecie sportu akademickiego w Polsce (1908–2003) : in memoriam prof. M. Tarasiewicz et mgr. E. Sądecki / [pod red. A. Nowakowskiego, S. Zaborniaka]. – Rzeszów : Podkarpackie Towarzystwo Kultury Fizycznej, 2004. – S. 123–135.

268. Nowakowski A. Prawne aspekty wychowania fizycznego studentów w Polsce /Andrzej Nowakowski // Akademicka kultura fizyczna na przełomie stuleci. T 1. Stan i perspektywa zmian. – Warszawa : AZS, 2009. – S. 63–82.

269. Obiekty sportowe [Електронний ресурс] / CKF Centrum Kultury Fizycznej Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. – Режим доступу : <http://www.swfis.umcs.lublin.pl/pliki/obiekt.htm>.

270. Obodyński K. Ewolucja programu nauczania wychowania fizycznego i sportu w szkołach wyższych w latach 1953–1978 / Kazimierz Obodyński // Kultura fizyczna studentow. – Warszawa, 1983. – S. 321–353.

271. Obodyński K. Rola Akademickiego Związku Sportowego w kształtowaniu się struktur akademickiej kultury fizycznej w latach 1945–2005 / Kazimierz Obodyński // Akademicka kultura fizyczna na przełomie stuleci. Stan i perspektywa zmian. – Warszawa : AZS, 2009. – T. 1. – S. 7–18.

272. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 21 listopada 2007 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o kulturze fizycznej // Dziennik Ustaw z dnia 21 listopada 2007 r. – 2007. – № 226. – Poz. 1675. – S. 16374–16390.

273. Odpowiedź ministra nauki i szkolnictwa wyższego [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/6C2E933D>.

274. Okoń W. Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej / Wincenty Okoń. –Warszawa : Wydawnictwo Akademickie ŻAK, 2003. – 423 s.

275. Ostrowska M. Podmiotowe i przedmiotowe uwarunkowania wypadków i zachowania bezpieczeństwa ucznia jako uczestnika kultury fizycznej: rozprawa doktorska Dr w zakresie nauk o kulturze fizycznej / Małgorzata Ostrowska ; AWF. –Gdańsk, 2004. – 240 s.

276. Osiński W. Zarys teorii wychowania fizycznego / Wiesław Osiński. – Wyd. II uzupełnione. – Poznań : AWF w Poznaniu, 2002. – 196 s.

277. Oszast H. Wychowanie fizyczne w uniwersytetach zagranicznych w pierwszej połowie XX stulecia / Halina Oszast // Rocznik Naukowy AWF w Krakowie. – Kraków : AWF w Krakowie, 1965. – T. 4, Cz. 1. – S. 73–100.

278. Palica D. Autorski program zajęć wf – dla studentów z orzeczoną niepełnosprawnością / Danuta Palica, Gabriela Karkoszka,

Teresa Bzikot // Wychowanie fizyczne i zdrowotne. Czasopisma pedagogiczne. – 2012. – № 10. – S. 10–14.

279. Pańczyk W. W kręgu teorii metodyki i praktyki współczesnego wychowania fizycznego / W. Pańczyk, K. Warchoń. – Rzeszów : Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2008. – 392 s.

280. Pilarczyk B. Kompendium wiedzy o marketingu / Bogna Pilarczyk, Henryk Mruk. – Warszawa : Wydawnictwo naukowe PWN, 2006. – 356 s.

281. Podegrodzki S. 30 lat Studiów Wychowania Fizycznego i Sportu / S. Podegrodzki // Kultura fizyczna studentów / [red. K. Obodyński]. – Warszawa, 1983. – S. 13–22.

282. Polska droga do Unii Europejskiej [Електронний ресурс] / Klub Europejski. – Режим доступу : http://klubue.3lo.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=86&Itemid.

283. Poradnik dla nauczycieli akademickich / [M. Radziszewska, B. Szczepankowski, J. Zadrozny i in.]. – Lublin : UMCS, 2012. – 16 s.

284. Powstanie Studium Wychowania Fizycznego i Sportu w Polsce [Електронний ресурс] / Ośrodek Sportu. – Режим доступу : <http://www.polsl.pl/Jednostki/RJM2/Strony/Historia-PowstanieSWFiSwPolsce>.

285. Półturzycki J. Dydaktyka dla nauczycieli / Józef Półturzycki. – [2-e wyd.]. – Płock : Wyd. Naukowe Novum, 2002. – 322 s.

286. Prystupa Y. Paralympic sport as a basic of adaptive sport / Yevgenij Prystupa, Yuriy Briskin, Alina Perederiy // Zdrowie dobrem społecznym : materiały międzynarod. symp. / pod red. I. Murawowa i A. Nowaka. – Radom, 2010 – S. 114–123.

287. Rada Główna Szkolnictwa Wyższego [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rgsw.edu.pl/>.

288. Ranking uczelni akademickich 2010 r. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.perspektywy.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=2667&Itemid=717.

289. Ranking uczelni akademickich 2011 r. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.perspektywy.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=3821&Itemid=835.

290. Rejestracja żetonowa USOS [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rejestracja.usos.uw.edu.pl/>.

291. Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 13 listopada 2007 r. w sprawie roli sportu w edukacji // Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej z dnia 13 listopada 2007 r. – 2007. – S. 131–138.

292. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki // Dziennik Ustaw z dnia 13 września 2007 r. – 2007. – № 164. – Poz. 1166. – S. 11867–11870.

293. Rozporządzenie Ministrów Oświaty i Zdrowia z dnia 5 stycznia 1950 r. w sprawie obowiązku wychowania fizycznego studentów szkół wyższych // Dziennik Ustaw RP z dnia 5 stycznia 1950 r. – 1950. – № 7, Poz. 72. – S. 83.

294. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 października 2001 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie utworzenia Ministerstwa Edukacji Narodowej // Dziennik Ustaw z dnia 23 października 2001 r. – 12001. – № 122. – Poz. 1328. – S. 9547.

295. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 16 października 2009 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki // Dziennik Ustaw. – 2009. – № 180. – Poz. 1407. – S. 13640–13684.

296. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 31 października 2005 r. w sprawie utworzenia Ministerstwa Edukacji i Nauki oraz zniesienia Ministerstwa Edukacji Narodowej i Informatyzacji // Dziennik Ustaw z dnia 31 października 2005 r. – 2005. – № 220. – Poz. 1879. – S. 14790.

297. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5 maja 2006 r. w sprawie utworzenia Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego // Dziennik Ustaw z dnia 6 maja 2006 r. – 2006. – № 76. – Poz. 533. – S. 3508.

298. Rudzik J. Istota i funkcje wychowania fizycznego w szkole wyższej. Czy wychowanie fizyczne jest biologicznym nakazem? / Jerzy Rudzik // Współczesna kultura fizyczna studentów w teorii i praktyce / [pod red. A. Matuszewskiego, R. Muszkiety]. – Poznań : Wyd. Wyższej Szkoły Bankowej, 2005. – S. 163–169.

299. Shepelev A. Correlations of Somatometric Parameters Bodies and Indices of Physical Development of Students Sumy Region / A. Shepelev // XVI International Scientific Congress “Olympic Sports and

Sport for All” (Sofia, Bulgaria, 17–19 may 2012). – Sofia, 2012. – P. 515–518.

300. Skowroński R. Spinning uniwersalny / R. Skowroński, K. Krawczyk, T. Bielecki. – Lublin : UMCS, 2009. – 120 s.

301. Sławiński S. Raport o reformie szkolnej 1991–1993 / S. Sławiński – Warszawa : Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, 1994. – 64 s.

302. Słownik języka polskiego [red. M. Szymczak]. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1981. – T. 1–3. – 357 s.

303. Słownik podstawowych terminów promocja zdrowia Z. Słońska, M. Misiuna [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakladepidemiologii.ikard.pl/slownik.html>.

304. Smoleń A. Prawno- organizacyjne podstawy rozwoju akademickiej kultury fizycznej w Polsce / A. Smoleń, J. Żyśko // Współczesna kultura fizyczna studentów w teorii i praktyce / [pod red. A. Matuszewskiego, R. Muszkiety]. – Poznań : Wyd. Wyższej Szkoły Bankowej, 2005. – S. 171–182.

305. Smołański A. Zagadnienia administracji edukacyjnej. Seria: Historyczne podstawy teorii organizacji szkolnictwa w Polsce / A. Smołański. – Kraków : “Impuls”, 1999. – T. 3. – 111 s.

306. Social Change and Modernity / H. Haferkamp, N. Smelser and others / [edited by Hans Haferkamp and Neil Smelser]. – University of California press, 1992. – 413 p.

307. Sowiński A. Kultura fizyczna w pracy nad sobą / Andrzej J. Sowiński // Kultura fizyczna w środowisku akademickim w czasie zmiany społecznej. 60-lecie sportu akademickiego w Szczecinie. – Szczecin : Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2011. – S. 51–62.

308. Strategia rozwoju sportu w Polsce do roku 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.msport.gov.pl/fs/...file/.../815Finalna_strategia.

309. Studium Wychowania Fizycznego i Sportu [Електронний ресурс] / UAM. – Режим доступу : <http://swfis.amu.edu.pl/>.

310. Studium Wychowania Fizycznego i Sportu. Zajęcia rehabilitacyjne [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://swfis.amu.edu.pl/dyscypliny-sportu/113-zajcia-dla-studentow-niepenosprawnych-niere-.html>.

311. Studium Wychowania Fizycznego i Sportu UAM. Studenci niepełnosprawni [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://swfis.amu.edu.pl/studenci-niepelnosprawni.html>.

312. Studium Wychowania Fizycznego i Sportu UMK [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.umk.pl/jednostki/swfs>.

313. Studium Wychowania Fizycznego i Sportu UW [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wfisport.uw.edu.pl/index.php>

314. Szkoły wyższe i ich finanse w 2011 r. Informacje i opracowania statystyczne. – Warszawa : Zakład Wydawnictw Statystycznych, 2012. – 377 s.

315. Sztompka P. Sociologia zmian społecznych / Piotr Sztompka. – Kraków : Znak, 2005. – 324 s.

316. Syrek E. Społeczno-kulturowe i zdrowotne znaczenie aktywności fizycznej człowieka / Ewa Syrek // Kultura fizyczna w środowisku akademickim w czasie zmiany społecznej. 60-lecie sportu akademickiego w Szczecinie. – Szczecin : Wyd. Naukowe Un-tu Szczecińskiego, 2011. – S. 39–50.

317. Tabela Ranking uczelni akademickich 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.perspektywy.pl/ranking/2010/RWU/ranking_2010.

318. The official Bologna Process website 2007-2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/>.

319. The World Health Report WHO – Country [Електронний ресурс] / World Health Organization. – Режим доступу : <http://www.who.int/countries/ukr/>.

320. The World Health Report [Електронний ресурс] / World Health Organization. – Режим доступу : <http://www.who.int/whr/en/index.html>.

321. Toporowicz K. Eugeniusz Piasecki (1872–1947) : życie i dzieło / Kazimierz Toporowicz. – Warszawa ; Kraków: PWN, 1988. – 382 s.

322. UNESCO Seminar on Quality of Physical Education and Sport, final report. – Porto Novo. Republic of Benin, 16–19 May 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : unesdoc.unesco.org/images/.../140825e.pdf.

323. Universität Hamburg [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-hamburg.de>.

324. Universität Wienh [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.univie.ac.at>.
325. Uniwersytet Gdański [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ug.edu.pl/pl/>.
326. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.amu.edu.pl/>.
327. Uniwersytet Jagielloński [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uj.edu.pl/>.
328. Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ujk.edu.pl/>.
329. Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uksw.edu.pl/>.
330. Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ukw.edu.pl/>
331. Uniwersytet Łódzki [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni.lodz.pl/>.
332. Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.umcs.lublin.pl/>.
333. Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.umk.pl/>.
334. Uniwersytet Opolski [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni.opole.pl/index.php>.
335. Uniwersytet Rzeszowski [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.univ.rzeszow.pl/>.
336. Uniwersytet Szczeciński [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.univ.szczecin.pl/universytet>.
337. Uniwersytet Śląski w Katowicach [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.us.edu.pl/>.
338. Uniwersytet w Białymstoku [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uwb.edu.pl/index.php>.
339. Uniwersytet Warmińsko-Mazurski [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uwm.edu.pl/>.
340. Uniwersytet Warszawski [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uw.edu.pl/>.
341. Uniwersytet Wrocławski [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uni.wroc.pl/>.
342. Uniwersytet Zielonogórski [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uz.zgora.pl/>.

343. Urbanek J. Uczestnictwo młodzieży akademickiej w kulturze / J. Urbanek. – Kraków : Wyd. Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2002. – 139 s.

344. Ustawa z dnia 25 lutego 1948 r. o powszechnym obowiązku przysposobienia zawodowego, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego młodzieży oraz o organizacji spraw kultury fizycznej i sportu // Dziennik Ustaw z dnia 12 marca 1948 r. – 1948. – № 12. – Poz. 90. – S. 273–283.

345. Ustawa z dnia 3 lipca 1984 r. o kulturze fizycznej [Електронний ресурс] / Dziennik Ustaw № 34, Poz. 181. – Режим доступу : <http://www.infor.pl/dziennik-ustaw.html>.

346. Ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym // Dziennik Ustaw z dnia 27 września 1990 r. – 1990. – № 65. – Poz. 385. – S. 893–915.

347. Ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym [Електронний ресурс] / Dziennik Ustaw № 65, Poz. 385. – Режим доступу : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19900650385>.

348. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty // Dziennik Ustaw z 25 października 1991 r. – № 95. – Poz. 425. – S. 1277–1295.

349. Ustawa z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej // Dziennik Ustaw z 6 marca 1996 r. – № 25. – Poz. 113. – S. 765–774.

350. Ustawa z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej // Internetowy System Aktów Prawnych [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://isap.sejm.gov.pl/Download?id=WDU19960250113&type=3>.

351. Ustawa z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej (z późn. zm.) [Електронний ресурс] / Kancelaria Sejmu. – 2007. – № 3. – S. 1–17. – Режим доступу : <http://isap.sejm.gov.pl/Download;jsessionid=35E399544ACFB189E11E5E17688BF227?id=WDU20072261675&type=3>.

352. Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym // Dziennik Ustaw z dnia 30 sierpnia 2005 r. – 2005. – № 164. – Poz. 1365. – S. 9965.

353. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. O sporcie kwalifikowanym // Dziennik Ustaw z 17 sierpnia 2005 r. – 2005. – № 155. – Poz. 1298. – S. 9524–9540.

354. Ustawa z dnia 23 sierpnia 2007 r. O zmianie ustawy o sporcie kwalifikowanym oraz niektórych innych ustaw // Dziennik Ustaw z 2007 r. – 2007. – № 171. – Poz. 1208. – S. 12240–12244.

355. Ustawa z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie // Dziennik Ustaw z dnia 25 czerwca 2010 r. – 2010. – № 127. – Poz. 857. – S. 10654–10676.

356. Ustawa z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw // Dziennik Ustaw z dnia 21 kwietnia 2011r. – 2011. – № 84. – Poz. 455. – S. 5110–5168.

357. Ustawy Komisji Edukacji Narodowej. – Lwów, 1923. – 168 s.

358. Warsicki S. Akademicki Związek Sportowy w Poznaniu w latach 1945–1946 / S. Warsicki // „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza”: Historia. – Poznan, 1964. – Z. 6. – S. 323–328.

359. Warsztaty Szkoleniowe Studium WfiS UJ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.swfis.uj.edu.pl/studium/aktualnosci>.

360. Waškowski Z. Zachowania kibiców jako nabywców oferty usługowej klubu sportowego / Z. Waškowski // Marketing i Rynek. – 2010. – № 4. – S. 21–25.

361. World Declaration on Higher Education for the Twenty-First Century [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.unesco.org/education/educprog/wche/declaration_eng.htm.

362. World Health Organization. Regional Office for Europe. European Health for All databases [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.euro.who.int/hfadb>.

363. Woynarowska B. Edukacja zdrowotna: podręcznik akademicki / Barbara Woynarowska. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007. – 604 s.

364. Wroczyński R. Z rozważań nad genezą nowoczesnego wychowania fizycznego / R. Wroczyński // „Wychowanie Fizyczne i Sport” Studia i materiały. – Warszawa : PWN, 1965. – T. IX. – S. 3–21.

365. Wroczyński R. Powszechne dzieje wychowania fizycznego i sportu. Wydanie II / Ryszard Wroczyński. – Wrocław : Wyd. im. Ossolinskich, 1985. – 410 s.

366. Wryk R. Akademicki Związek Sportowy 1908–1939 / Ryszard Wryk. – Poznań : Wydawnictwo Naukowe UAM, 1990. – 422 s.

367. Wryk R. Wychowanie fizyczne w szkołach wyższych w latach II Rzeczypospolitej / R. Wryk // Wychowanie Fizyczne i Sport. – 1993. – № 4. – S. 147–158.

368. Wryk R. Zarys działalności Akademickiego Związku Sportowego w Poznaniu 1919–1949 / Ryszard Wryk. – Poznań : Dom Wydawniczy REBIS, 2007. – 297 s.

369. Wychowanie fizyczne i sport w szkole wyższej: (zbiór dokumentów) / [wstęp Jerzy Skorowski] ; Główna Rada Koordynacyjna SZS-AZS. – Warszawa : Główna Rada Koordynacyjna SZS-AZS, 1974. – 49 s.

370. Wychowanie fizyczne UMK w Toruniu [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sport.1lo.torun.pl/wychowanie_fizyczne.html.

371. Zadarko E. Physical activity and health of the students from Carpathian Euroregion / E. Zadarko, J. Junger, Z. Barabasz. – Rzeszów : Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2010. – 90 s.

372. Zajęcia teoretyczne dla studentów zwolnionych z zajęć praktycznych [Електронний ресурс] / Centrum Kultury Fizycznej. – Режим доступу : <http://umcs.pl/articles.php?aid=6871>.

373. Zajęcia wychowania fizycznego UWrocław [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni.wroc.pl/studenci/zajecia-sportowe-i-jezukowe/zajecia-wf/sport-na-uczelni>.

374. Zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 26 maja 1952 r. w sprawie utworzenia specjalistycznych Studiów Wychowania Fizycznego [Електронний ресурс]. – Monitor Polski, 1952. – № 63, poz. 965. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WMP19520630965>

375. Zieliński K. Koncepcja człowieka w polskiej teorii wychowania fizycznego: rozprawa doktorska Dr w zakresie nauk o kulturze fizycznej / Konrad Zieliński ; AWF. – Warszawa, 2000. – 240 s.

376. Zuchora K. Wychowanie w kulturze fizycznej / Krzysztof Zuchora. – Warszawa : Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, 1980. – 337 s.

377. Żółtek-Daszykowski A. Wychowanie fizyczne w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie w latach 1965–2001 / A. Żółtek-Daszykowski // Studia z historii i teorii kultury fizycznej. – Rzeszów : WUR, 2008. – S. 454–470.

378. Żółtek-Daszykowski A. Autorski program wychowania fizycznego w szkołach wyższych / Andrzej Żółtek-Daszykowski // Akademicka kultura fizyczna na przełomie stuleci. Uwarunkowania socjologiczne. – Krosno : Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, 2009. – T. 2, Cz. 2. – S. 265–272.

379. Żółtek-Daszykowski A. Wybrane problemy akademickiej kultury fizycznej /Andrzej Żółtek-Daszykowski // Akademicka kultura fizyczna na przełomie stuleci. Uwarunkowania socjologiczne. – Krosno : Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, 2009. – T. 2, Cz. 2. – S. 273–282.

380. Żybura M. Pedagogika zdrowia. Waleologia – promocja zdrowia [Електронний ресурс] / Marzena Żybura. – Режим доступу : http://literka.pl/3/33832/waleologia_promocja_zdrowia.

ДОДАТКИ

Додаток А

Хронологія сучасних українських, польських та російських дисертаційних робіт із проблем фізичного виховання та збереження здоров'я студентської молоді

Таблиця А.1 – Хронологія сучасних українських дисертаційних робіт із проблем фізичного виховання та збереження здоров'я студентської молоді

№ пор.	Рік	Автор	Тема дисертації	Шифр спеціальності
1	2	3	4	5
1	2001	Кривошеєва Г. Л.	Формування культури здоров'я студентів університету	13.00.04
2	2002	Сичов С. О.	Формування потреби фізичного вдосконалення у студентів вищих технічних навчальних закладів	13.00.07
3	2002	Завидівська Н. Н.	Професійно-прикладні основи формування здорового способу життя студентів вищих навчальних закладів економічного профілю	13.00.04
4	2004	Кравчук Т. М.	Педагогічна підготовка майбутніх учителів фізичного виховання у вищих педагогічних навчальних закладах України (20–80-ті рр. ХХ ст.)	13.00.01
5	2005	Матукова Г. І.	Формування фізичної культури студентів вищих навчальних закладів у позааудиторний час	13.00.04
6	2005	Пішун С. Г.	Формування культури дозвілля студентів вищих навчальних закладів в умовах роботи студентського клубу.	13.00.07
7	2007	Мушкета Р.	Підготовка вчителів фізичного виховання у Польщі до оцінювання навчальних досягнень учнів	13.00.04
8	2008	Путров С. Ю.	Педагогічні умови формування позитивного ставлення до фізичного виховання студентів технічного університету	13.00.07
9	2008	Глагощук О. Г.	Педагогічні умови вдосконалення культури зміцнення здоров'я студентів у системі фізичного виховання у вищому навчальному закладі	13.00.02

Продовження табл. А.1

1	2	3.	4	5
10	2008	Соколенко О. І	Формування ціннісного ставлення студентів вищих педагогічних навчальних закладів до свого здоров'я	13.00.04
11	2008	Бондаренко О. М.	Формування валеологічної компетентності студентів педагогічних університетів у процесі професійної підготовки	13.00.04
12	2008	Драгнєв Ю. В.	Формування культури здоров'я студентів в умовах комп'ютеризації навчання	13.00.04
13	2008	Зимівець Н. В.	Соціально-педагогічні технології формування відповідального ставлення до здоров'я в учнівській молоді	13.00.05
14	2009	Дудорова Л. Ю.	Педагогічні умови формування потреби в здоровому способі життя майбутніх учителів у процесі фізичного виховання	13.00.04
15	2009	Дворнікова Н. С.	Педагогічні умови модернізації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах	13.00.04
16	2010	Салук І. А.	Індивідуалізація фізичного виховання студентів з різним рівнем здоров'я	13.00.02
17	2010	Пасічник В. Р.	Підготовка вчителів фізичної культури у Польщі (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.)	13.00.01
18	2010	Смолякова І. Д.	Формування здорового способу життя студентів у системі фізичного виховання вищого технічного навчального закладу	13.00.02
19	2011	Волков В. Л.	Теоретико-методичні засади розвитку фізичних здібностей студентів у системі фізичної підготовки	13.00.02
20	2011	Соколенко Л. С.	Формування культури здорового способу життя студентів вищих навчальних закладів	13.00.07

Систематизовано автором.

Таблиця А.2 – Хронологія сучасних польських дисертаційних робіт із проблем фізичного виховання та збереження здоров'я студентської молоді

№ пор.	Рік	Автор	Тема дисертації	Шифр спеціальності
1	2	3	4	5
1	2000	Konrad Zieliński	Koncepcja człowieka w polskiej teorii wychowania fizycznego	Dr w zakresie nauk o kulturze fizycznej: teoria wychowania fizycznego
2	2001	Marcin Czechowski	Percepcja wartości fair play a postawy prozdrowotne i stosunek do sportu uczniów szkół podstawowych	Dr w zakresie nauk o kulturze fizycznej: pedagogika, teoria i metodyka wychowania fizycznego
3	2002	Krzysztof Marek Piech	Imprezy sportowo-rekreacyjne dla dzieci z rodzicami jako sposób promocji aktywności ruchowej w rodzinie	Dr w zakresie nauk o kulturze fizycznej: rekreacja
4	2002	Renata Czarniecka	Udział rodziców w wychowaniu fizycznym dzieci w młodszym wieku szkolnym	Dr w zakresie nauk o kulturze fizycznej: dydaktyka wychowania fizycznego
5	2002	Agnieszka Anita Zalewska-Meler	Edukacja zdrowotna na progu szkoły podstawowej a kompetencje ucznia	Dr w zakresie nauk o kulturze fizycznej: teoria wychowania fizycznego
6	2002	Dariusz Skrzydlewski	Przygotowanie nauczycieli i studentów nauczania początkowego do kierowania procesem wychowania fizycznego dzieci z klas I–III szkoły podstawowej	Dr w zakresie kultury fizycznej: teoria wychowania fizycznego
7	2004	Jacek Szalewski	Rola i miejsce informacji zwrotnej w nauczaniu czynności ruchowych na lekcji wychowania fizycznego	Dr w zakresie kultury fizycznej, specjalność: teoria wychowania fizycznego
8	2004	Tomasz Bielecki	Model akademickiego nauczyciela wychowania fizycznego w percepcji studentów wyższych uczelni Lublina	Dr nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, specjalność: pedagogika
9	2004	Małgorzata Ostrowska	Podmiotowe i przedmiotowe uwarunkowania wypadków i zachowania bezpieczeństwa ucznia jako uczestnika kultury fizycznej	Dr w zakresie nauk o kulturze fizycznej
10	2004	Rafał Piotr Pawłowski	Przygotowanie młodzieży akademickiej do uczestnictwa w kulturze fizycznej i jego organizacyjne uwarunkowania	Dr w zakresie kultury fizycznej: teoria wychowania fizycznego

Продовження табл. А.2

1	2	3	4	5
11	2005	Mirosława Śmiglewska	Zmiana oświatowa a pedagogiczna reorientacja nauczycieli wychowania fizycznego między kreatywnością a zaniechaniem zawodowym	Dr w zakresie kultury fizycznej: teoria wychowania fizycznego
12	2005	Barbara Wolny	Wartości preferowane w wychowaniu fizycznym we współczesnej szkole	Dr w zakresie kultury fizycznej: pedagogika ogólna
13	2005	Joanna Szafrąńska	Stan wychowania fizycznego i wypadkowość szkolna uczniów w gimnazjach województwa zachodniopomorskiego	Dr w zakresie kultury fizycznej: teoria wychowania fizycznego
14	2006	Marzena Kurzak	Stan przygotowania środowiska szkolnego i pozaszkolnego do realizacji procesu wychowania fizycznego w klasach edukacji wczesnoszkolnej	Dr w zakresie nauk o kulturze fizycznej
15	2007	Małgorzata Bronikowska	Polskie tradycyjne zabawy i gry ruchowe w koncepcji wychowania fizycznego Eugeniusza Piaseckiego	Dr w zakresie kultury fizycznej: teoria wychowania fizycznego
16	2007	Marta Koszycz	Ocena ucznia z wychowania fizycznego - założenia reformy a rzeczywistość	Dr w zakresie nauk o kulturze fizycznej
17	2007	Celestyna Czuba-Trzewik	Formułowanie celów kształcenia w wyniku analizy lekcji wychowania fizycznego	Dr w zakresie nauk o kulturze fizycznej
18	2007	Magdalena Krawczyk	Szkolne wychowanie fizyczne na Rzeszowszczyźnie w latach 1944–1998	Dr w zakresie nauk o kulturze fizycznej: historia kultury fizyczne
19	2007	Justyna Kościelnik	Zielone Szkoły formą aktywności fizycznej dzieci i młodzieży szkolnej	Dr w zakresie kultury fizycznej: teoria wychowania fizycznego
20	2008	Ewa Kucharska	Specjalne ćwiczenia fizyczne a poziom równowagi ciała u dzieci w wieku 11–13 lat w procesie wychowania fizycznego	Dr w zakresie nauk o kulturze fizycznej: teoria sportu
21	2010	Adam Kantanista	Nadwaga i otyłość a stosunek do lekcji wychowania fizycznego uczniów i uczennic poznańskich gimnazjów	Dr w zakresie nauk o kulturze fizycznej
22	2011	Katarzyna Pankowska-Koc	Postawa uczniów kończących poszczególne etapy kształcenia wobec wychowania fizycznego	Dr w zakresie nauk o kulturze fizycznej
23	2011	Katarzyna Lisowska	Styl kierowania nauczyciela wychowania fizycznego jako wyznacznik efektywności jego oddziaływań pedagogicznych (na przykładzie szkół ponadgimnazjalnych)	Dr w zakresie nauk o kulturze fizycznej

Продовження табл. А.2

1	2	3	4	5
24	2012	Krzysztof Kultys	Doświadczenie sportowe nauczyciela a realizacja przedmiotu wychowanie fizyczne	Dr w zakresie nauk o kulturze fizycznej
25	2013	Małgorzata Janusz	Rozwój wychowania fizycznego i sportu w szkołach wyższych Podkarpacia w latach 1955–2001	Dr w zakresie nauk o kulturze fizycznej

Систематизовано автором на основі даних сервісу електронної бази даних дисертаційних робіт польських наукових і дослідницьких структур [262].

Таблиця А.3 – Хронологія сучасних російських дисертаційних робіт з проблем фізичного виховання та збереження здоров'я студентської молоді

№ пор.	Рік	Автор	Тема дисертації	Шифр спеціальності
1	2	3	4	5
1	2002	Становов В. В.	Физическая культура как фактор социальной адаптации учащейся молодежи (докт.)	13.00.01 13.00.04
2	2003	Шилько В. Г.	Модернизация системы физического воспитания студентов на основе личностно-ориентированного содержания физкультурно-спортивной деятельности (докт.)	13.00.04
3	2003	Трещева О. Л.	Формирование культуры здоровья личности в образовательной системе физического воспитания (докт.)	13.00.04
4	2003	Васильков В. Г.	Физическое воспитание как средство целостного развития личности студента вуза	13.00.05
5	2003	Доброрадных М. Б.	Формирование ценности здоровья у студентов в процессе их профессионального образования	13.00.08
6	2004	Литвинова З. Н.	Формирование ценностного отношения личности к культуре здоровья в образовательном процессе вуза	13.00.01
7	2004	Пестова Т. Г.	Физическая культура как фактор социализации личности студента	13.00.01
8	2004	Малетина Е. Б.	Актуализация физического воспитания студентов как фактор сохранения их здоровья	13.00.04
9	2004	Шелиспанская Э.В.	Педагогические условия формирования здорового образа жизни студентов в процессе физического воспитания	13.00.04
10	2005	Чуклова Н. В.	Гуманизация физического воспитания студентов вузов	13.00.01

Продовження табл. А.3

1	2	3	4	5
11	2005	Антонова Т. В.	Саморазвитие культуры здоровья студентов в процессе физического воспитания	13.00.04
12	2006	Овчинников С. А.	Физическая культура личности как ведущий фактор в системе формирования здорового образа жизни студента	13.00.01
13	2006	Алексеева Е. Н.	Педагогические условия валеологической подготовки студентов в процессе физического воспитания	13.00.01
14	2006	Резенькова Н. В.	Педагогические условия активизации личности студентов вуза в процессе физического воспитания	13.00.01
15	2006	Борисова Л. П.	Формирование культуры здоровья студентов педагогического вуза при освоении образовательной программы «Безопасность жизнедеятельности»	13.00.02
16	2006	Андреев И. С.	Формирование учебной ответственности у студентов технического университета в процессе физического воспитания	13.00.01
17	2006	Кетоев К. Э.	Индивидуальный подход к развитию физической культуры подростков	13.00.01
18	2007	Андреева Н. В.	Совершенствование преподавания базовых физкультурно-спортивных дисциплин на основе их интеграции с теорией и методикой физического воспитания и спорта	13.00.04
19	2007	Яковлева И. А.	Организационно-педагогические условия формирования культуры здоровья студентов	13.00.01
20	2007	Лейфа А. В.	Профессионально формирующая система физической активности и здоровья студентов высших учебных заведений	13.00.08
21	2007	Заплата О. А.	Роль физического воспитания в подготовке студентов вуза к будущей профессиональной деятельности	13.00.08
22	2008	Курочкина Н. Д.	Модернизация вузовского учебно-воспитательного процесса на младших курсах на основе концепции самореализации личности	13.00.01 13.00.08
23	2008	Яковлева И. А.	Организационно-педагогические условия формирования культуры здоровья студентов	13.00.04
24	2009	Стрельников Р. В.	Организация физического воспитания студенческой молодежи на основе альтернативного выбора содержания занятий	13.00.04
25	2010	Муравьев А. В.	Формирование культуры здоровья личности в условиях культурно-рекреационной среды вуза	13.00.01
26	2010	Скляр С. В.	Формирование культуры здоровья студентов вуза в процессе общего физкультурного образования	13.00.04

Систематизовано автором.

Додаток Б

Таблиця Б.1 – Інтерпретація досліджуваних понять у Законі Республіки Польща «Про фізичну культуру» від 18 січня 1996 р. (зведений текст від 21.11.2007 р.)

Поняття	Дефініція
Фізична культура	Сукупність знань, цінностей, звичок та заходів, що використовуються для забезпечення психофізичного розвитку, виховання, поліпшення професійних здібностей людини та її фізичної справності, а також для збереження і відновлення здоров'я
Фізичне виховання	Процес формування гармонійного психофізичного розвитку дітей та молоді
Спорт	Форма активності людини, яка має на меті поліпшення її психофізичних сил індивідуально або колективно і розрізняється як аматорський спорт (універсальний), спорт найвищих досягнень (види добровільної діяльності людини, відібраної на конкурсній основі, для досягнення максимальних спортивних результатів) і професійний спорт (різновид спорту вищих досягнень, що культивується в комерційних цілях)
Фізична рекреація	Форма фізичної активності, що здійснюється для відпочинку і відновлення психофізичних сил
Фізична реабілітація	Процес, спрямований на відновлення, поліпшення або підтримку психофізичного стану осіб, які мають відхилення у здоров'ї або тимчасово непрацездатні, за допомогою спеціальних процедур і лікувальних фізичних вправ, що базуються на медичних знаннях

Систематизовано автором на основі автентичних джерел [349; 351].

Додаток В

*Таблиця В.1 – Інтерпретація поняття «спорт»
у законодавстві Республіки Польща*

Поняття	Дефініція	Назва закону
Спорт вищих досягнень	Одна з форм людської діяльності, що здійснюється добровільно, на конкурентній основі, для досягнення максимальних спортивних результатів	Закон Республіки Польща «Про фізичну культуру» 1996 р. (зведений текст 21.11.2007 р.)
Професійний спорт	Різновид спорту вищих досягнень, що культивується в комерційних цілях	Закон Республіки Польща «Про фізичну культуру» 1996 р. (зведений текст 21.11.2007 р.)
Кваліфікований спорт	Одна з форм людської активності, пов'язаної з участю у спортивних змаганнях, організованих та проведених федерацією польського спорту або юридичними особами, які діють під його керівництвом	Закон Республіки Польща «Про кваліфікований спорт» (29.07.2005 р.)
Спорт	Всі форми фізичної активності, що завдяки участі в спеціально організованих заняттях впливають на розвиток чи вдосконалення фізичного і психічного стану, розвиток соціальних відносин або досягнення спортивних результатів у змаганнях усіх рівнів	Закон Республіки Польща «Про спорт» (25.06.2010 р.)

Систематизовано автором на основі автентичних джерел [349–351; 353; 355].

Додаток Г

Інтерпретація поняття «здоров'я»

Таблиця Г.1 – Інтерпретація поняття «здоров'я» польськими науковцями

Прізвище, ім'я дослідників	Інтерпретація поняття «здоров'я»
R. Bures	Це динамічний процес системи взаємовідношень організм – середовище. Це потенційна здатність організму адаптуватися до вимог довкілля, здатність організму підтримувати баланс між ним і вимогами довкілля. Якщо адаптаційні можливості організму перевищують межі вимог довкілля, можна говорити про оптимальне здоров'я; якщо перекриваються з вимогами довкілля говоримо про мінімальний рівень здоров'я
K. Dąbrowski	Здатність до всеосяжного розуміння і переживання реальності та прагнення до ідеалу
M. Demel	Є адаптаційним потенціалом, мистецтвом панування над своїм тілом і психікою
R. Dubois	Це не лише відсутність хвороб, а й безліч позитивних рис, що дозволяють людині використовувати усі творчі можливості для досягнення сили і щастя
M. Kasprzak	Динамічний процес – не лише відсутність хвороб або фізичних дефектів, а й добре самопочуття і ступінь адаптації до біологічного і соціального середовища, яка є досяжною для даної особистості в найбільш сприятливих умовах
Z. Słońska	Здатність досягнення піку фізичних, розумових, соціальних можливостей для позитивного реагування на навколишнє середовище та зазначає, що здоров'я не є метою, а засобом, що дозволяє людині вести повноцінне продуктивне життя.

Систематизовано автором на основі автентичних джерел [193; 196; 237; 303].

Додаток Д

Таблиця Д.1 – Хронологічна таблиця заснування класичних університетів Польщі

№ пор.	Назва університету	Рік заснування університету
1	Ягеллонський університет (Uniwersytet Jagielloński), <i>м. Краків</i>	1364/1400
2	Вроцлавський університет (Uniwersytet Wrocławski), <i>м. Вроцлав</i>	1505/1702/ 1811
3	Університет імені Адама Міцкевича (Uniwersytet Adama Mickiewicza), <i>м. Познань</i>	1611/1919
4	Варшавський університет (Uniwersytet Warszawski), <i>м. Варшава</i>	1816/1915
5	Університет Марії Кюрі-Склодовської (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej), <i>м. Люблін</i>	1944
6	Університет М. Коперника (Uniwersytet Mikołaja Kopernika), <i>м. Торунь</i>	1945
7	Лодзинський університет (Uniwersytet Łódzki), <i>м. Лодзь</i>	1945
8	Шльонський університет (Uniwersytet Śląski w Katowicach), <i>м. Катовиці</i>	1968
9	Гданський університет (Uniwersytet Gdański), <i>м. Гданськ</i>	1970
10	Щецинський університет (Uniwersytet Szczeciński), <i>м. Щецин</i>	1984
11	Опольський університет (Uniwersytet Opolski), <i>м. Ополе</i>	1994
12	Університет в Бялимстоку (Uniwersytet w Białymstoku), <i>м. Бялимсток</i>	1997
13	Вармінсько-Мазурський університет (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski), <i>м. Ольштин</i>	1999
14	Університет Кардинала Стефана Вишинського (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego), <i>м. Варшава</i>	1999
15	Зеленогурський університет (Uniwersytet Zielonogórski), <i>м. Зелена Гура</i>	2001
16	Жешувський університет (Uniwersytet Rzeszowski), <i>м. Жешув</i>	2001
17	Університет Казимира Великого (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy), <i>м. Бидгощ</i>	2005
18	Університет Яна Кохановського (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach), <i>м. Кельце</i>	2011

Систематизовано автором на основі автентичних джерел [325–342].

Додаток Е

Хронологія здобутків польських студентів-спортсменів на Олімпійських іграх

Таблиця II.1 – Здобутки вихованців університетських клубів Академічного спортивного союзу – медалістів Олімпійських ігор

Рік	Місто	Медалісти АСС	Дисципліна	Медалі	Медалі Польщі загалом
1928	Амстердам	Halina Konopacka Kazimierz Laskoski Aleks Małeckі Adam Papee Władysław Segda Jerzy Zabielski	легка атлетика фехтування на шаблях фехтування на шаблях фехтування на шаблях фехтування на шаблях фехтування на шаблях	золото бронза бронза бронза бронза	6
1932	Лос-Анджелес	Wład Dobrowolski Jerzy Skolimowski	фехтування на шаблях веслування	бронза бронза	7
1936	Берлін	Jerzy Ustupski Roger Verrey	веслування веслування	бронза бронза	6
1952	Гельсінкі	Teodor Kocerka	веслування	бронза	4
1960	Рим	Jarosa Józwickowska Barbara Janiszewska Teodor Kocerka	легка атлетика легка атлетика веслування	срібло бронза бронза	21
1964	Токіо	Wald Baszanowski Zbigniew Skrudlik Krystyna Czajkowska Krystyna Krupa Jadwiga Marko Jadwiga Rutkowska Zofi Szczęsniewska	важка атлетика фехтування на рапірах волейбол волейбол волейбол волейбол волейбол	золото срібло бронза бронза бронза бронза бронза	23
1968	Мехіко	Wald Baszanowski Krystyna Krupa Zofi Szczęsniewska Lidia Żmuda Chmiel Zbigniew Skrudlik Adam Lisewski Bohdan Gonsior	важка атлетика волейбол волейбол волейбол фехтування на рапірах фехтування на рапірах фехтування на рапірах	золото бронза бронза бронза бронза бронза бронза	18
1972	Мюнхен	Marek Dąbrowski Arkadiusz Godel Antoni Zajkowski	фехтування на рапірах фехтування на рапірах дзюдо	золото золото срібло	21
1976	Монреаль	Jacek Wszola Zbignie Lubiejewski Mirosła Rybaczewski	легка атлетика волейбол волейбол	золото золото золото	26

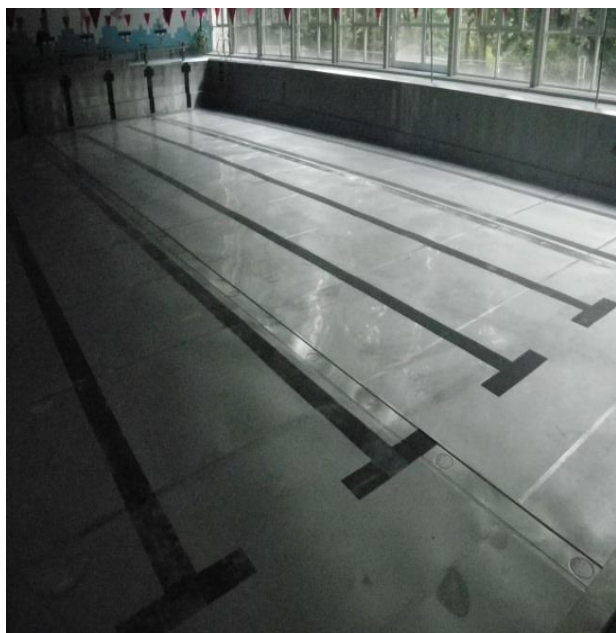
Продовження табл. II.1

1980	Москва	Jacek Wszola Leszek Dunecki Andrzej Lis Leszek Swornowski Mariusz Strzałka Barba Wysoczańska Adam Robak	легка атлетика легка атлетика фехтування на шпагах фехтування на шпагах фехтування на шпагах фехтування на рапірах фехтування на рапірах	срібло срібло срібло срібло срібло срібло срібло	32
1992	Барселона	Adam Krzesiński Cezary Siess Ryszard Sobczak Kajetan Broniewski Maciej Łasicki Tomasz Tomiak	фехтування на рапірах фехтування на рапірах фехтування на рапірах веслування веслування веслування	бронза бронза бронза бронза бронза бронза	19
1996	Атланта	Paweł Nastula Adam Krzesiński Jarosław Rodzewicz Ryszard Sobczak	дзюдо фехтування на рапірах фехтування на рапірах фехтування на рапірах	золото срібло срібло срібло	17
2000	Сідней	Szymon Ziółkowski Tomasz Kucharski Michał Staniszewski Sylvia Gruchała Magda Mroczkiewicz Anna Rybicka Barbara Wolnicka Leszek Blanik	легка атлетика веслування веслувальний слалом фехтування на рапірах фехтування на рапірах фехтування на рапірах фехтування на рапірах гімнастика	золото золото срібло срібло срібло срібло срібло срібло бронза	14
2004	Афіни	Otylia Jędrzejczak Tomasz Kucharski Otylia Jędrzejczak Otylia Jędrzejczak Sylvia Gruchała	плавання веслування плавання плавання фехтування на рапірах	золото золото срібло срібло срібло бронза	10
2006	Турин	Justyna Kowalczyk	лижні гонки	бронза	2
2008	Пекін	Leszek Blanik Tomasz Majewski Michał Jeliński Marek Kolbowicz Adam Korol Konrad Wasielewski Łukasz Pawłowski Paweł Rańda Radosław Zawrotniak Tomasz Motyka Robert Andrzejuk	гімнастика легка атлетика веслування веслування веслування веслування веслування веслування фехтування на шпагах фехтування на шпагах фехтування на шпагах	золото золото золото золото золото золото срібло срібло срібло срібло срібло срібло	10
2010	Ванкувер	Justyna Kowalczyk Justyna Kowalczyk Justyna Kowalczyk Luiza Złotkowska	лижні гонки лижні гонки лижні гонки ковзанярський спорт	золото срібло бронза бронза	6
2012	Лондон	Tomasz Majewski Karolina Naja	легка атлетика веслування на байдарках	золото бронза	10

Систематизовано автором на основі автентичних джерел [242; 257].

Додаток Ж

Відкриті та закриті спортивні об'єкти сучасних університетів Польщі

Басейн Університету Марії
Кюрі-Склодовської
(зі сталевим покриттям)

Зала для занять велоспінінгом
Університету Марії Кюрі-
Склодовської

Тренажерна зала Університету
Марії Кюрі-Склодовської

Зала для спортивних ігор
(баскетбольна) Університету
Марії Кюрі-Склодовської

Науково-дослідна лабораторія із сучасним діагностичним обладнанням
Університету Марії Кюрі-Скłodовської

Басейн
Шльонського університету

Спортивна зала Економічного
університету в Катовицях

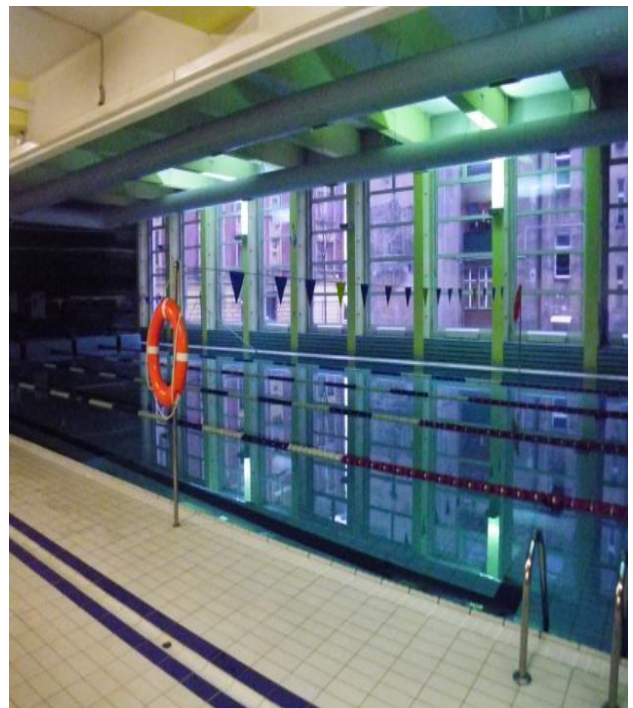
Зустріч із керівництвом СФВіС
Економічного університету
в Катовицях

Зала для спортивних ігор
(волейбол, футзал, гандбол)
Економічного університету
в Катовицях

Зала для спортивних ігор
Економічного університету
в Катовицях

Басейн Економічного
університету в Катовицях

Тренажерна зала
Шльонського університету

Тенісні корти Університету
Марії Кюрі-Склодовської

Відкриті спортивні об'єкти (волейбольний та баскетбольний майданчики,
футбольне поле) Університету Марії Кюрі-Склодовської

Додаток 3

Новостворені навчальні підрозділи валеологічного спрямування в сучасних університетах Польщі

Таблиця 3.1

Назва університету	Новостворені навчальні підрозділи валеологічного спрямування
1	2
Вармінсько-Мазурський університет (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski), <i>м. Ольштин</i>	Кафедра здоров'я публічного, гігієни і епідеміології (Katedra Zdrowia Publicznego Higieny i Epidemiologii); Клініка психологічного здоров'я (Poradnia Zdrowia Psychicznego)
Варшавський університет (Uniwersytet Warszawski), <i>м. Варшава</i>	Факультет психології – Заклад психології здоров'я (Zakład Psychologii Zdrowia); Академічна служба здоров'я (Akademicka Służba Zdrowia)
Вроцлавський університет (Uniwersytet Wrocławski), <i>м. Вроцлав</i>	Інститут педагогіки – Заклад оздоровчої освіти та арттерапії (Zakład Edukacji Zdrowotnej i Arteterapii); Інститут психології – Заклад клінічної психології і здоров'я (Zakład Psychologii Klinicznej i Zdrowia)
Гданський університет (Uniwersytet Gdański), <i>м. Гданськ</i>	Інститут охорони навколишнього середовища і здоров'я людини (Instytut Ochrony Środowiska i Zdrowia Człowieka)
Жешувський університет (Uniwersytet Rzeszowski), <i>м. Жешув</i>	Інститут сестринської справи та охорони здоров'я (Instytut Pielęgniarstwa i Nauk o Zdrowiu); Студентське наукове коло популяризації здорового способу життя (Studenckie Koło Naukowe Promocji Zdrowia); Післядипломна студія: Управління в системі охорони здоров'я (Studia Podyplomowe: Zarządzanie Systemem Ochrony Zdrowia)
Зеленогурський університет (Uniwersytet Zielonogórski), <i>м. Зелена Гура</i>	Відділ педагогіки, соціології та наук про здоров'я – Кафедра здоров'я публічного (Wydział Pedagogiki, Socjologii i Nauk o Zdrowiu – Katedra Zdrowia Publicznego)
Лодзинський університет (Uniwersytet Łódzki), <i>м. Лодзь</i>	Відділ педагогічних наук – Заклад психології здоров'я (Wydział Nauk o Wychowaniu – Zakład Psychologii Zdrowia); Лабораторія фізичного та валеологічного виховання (Pracownia Wychowania Fizycznego i Zdrowotnego); Науково-дослідний центр із питань оздоровчої політики (Ośrodek Naukowo-Badawczy Polityki Zdrowotnej)

Продовження табл. 3.1

1	2
<p>Опольський університет (Uniwersytet Opolski), <i>м. Ополь</i></p>	<p>Відділ теологічний – Заклад психології здоров'я (Wydział Teologiczny – Zakład Psychologia zdrowia); Відділ економічний – Управління в службі здоров'я (Wydział Ekonomiczny – Zarządzanie w służbie zdrowia)</p>
<p>Університет у Бялимстоку (Uniwersytet w Białymstoku), <i>м. Бялимсток</i></p>	<p>Відділ педагогіки і психології – Заклад соціальної психології та розвитку людини (Wydział Pedagogiki i Psychologii – Zakład Psychologii Społecznej i Rozwoju Człowieka); Заклад андрагогіки та геронтології (Zakład Andragogiki i Gerontologii)</p>
<p>Університет Адама Міцкевича (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza), <i>м. Познань</i></p>	<p>Інститут психології – Заклад психології здоров'я і клінічної психології (Zakład Psychologii Zdrowia i Psychologii Klinicznej); Відділ навчання і освіти – Заклад пропаганди здоров'я (Zakład Promocji Zdrowia i Psychoterapii)</p>
<p>Університет Казимира Великого (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszcy), <i>м. Бидгощ</i></p>	<p>Відділ фізичної культури, здоров'я і туризму (Wydział Kultury Fizycznej, Zdrowia i Turystyki); Відділ педагогіки і психології – Кафедра соціальної психології здоров'я, реабілітації та управління (Wydział Pedagogiki i Psychologii – Katedra Społecznej Psychologii Zdrowia, Rehabilitacji i Zarządzania)</p>
<p>Університет Кардинала Стефана Вишинського (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego), <i>м. Варшава</i></p>	<p>Міжвідділова післядипломна студія: Організація і управління в охороні здоров'я (Międzywydziałowe Studia Podyplomowe: Organizacja i Zarządzanie w Ochronie Zdrowia)</p>
<p>Університет М. Коперника (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), <i>м. Торунь</i></p>	<p>Відділ наук про здоров'я в Медичному коледжі у Бидгощі (Wydział Nauk o Zdrowiu Collegium Medicum w Bydgoszcy) – кафедра громадського здоров'я (Katedra Zdrowia Publicznego); Заклад а популяризації здорового способу життя (Zakład Promocji Zdrowia)</p>
<p>Університет Марії Кюрі-Склодовської (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej), <i>м. Люблін</i></p>	<p>Інститут педагогіки та психології – Заклад оздоровчої освіти (Instytut Pedagogiki i Psychologii – Zakład Edukacji Zdrowotnej)</p>
<p>Університет Яна Кохановського (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach), <i>м. Кельце</i></p>	<p>Відділ наук про здоров'я (Wydział Nauk o Zdrowiu); Інститут громадського здоров'я (Instytut Zdrowia Publicznego) (Pracownia Pedagogiki i Dydaktyki Medycznej)</p>

Продовження табл. 3.1

1	2
<p>Шльонський університет (Uniwersytet Śląski w Katowicach), м. Катовиці</p>	<p>Відділ педагогіки і психології – Заклад психології здоров'я та якості життя (Wydział Pedagogiki i Psychologii – Zakład Psychologii Zdrowia i Jakości Życia); Інститут педагогіки – Заклад педагогіки здоров'я (Zakład Pedagogiki Zdrowia)</p>
<p>Щецинський університет (Uniwersytet Szczeciński), м. Щецин</p>	<p>Відділ фізичної культури та популяризації здорового способу життя – Заклад популяризації здорового способу життя (Wydział Kultury Fizycznej i Promocji Zdrowia – Zakład Promocji Zdrowia); Заклад оздоровчого виховання (Zakład Wychowania Zdrowotnego)</p>
<p>Ягеллонський університет (Uniwersytet Jagielloński), м. Краків</p>	<p>Відділ наук про здоров'я (Wydział Nauk o Zdrowiu); Інститут громадського здоров'я (Instytut Zdrowia Publicznego): Заклад популяризації здорового способу життя (Zakład Promocji Zdrowia); Заклад оздоровчої політики та управління (Zakład Polityki Zdrowotnej i Zarządzania); Заклад здоров'я та навколишнього середовища (Zakład Zdrowia i Środowiska); Заклад економіки здоров'я і соціального забезпечення (Zakład Ekonomiki Zdrowia i Zabezpieczenia Społecznego)</p>

Систематизовано автором на основі автентичних джерел [325–342].

Додаток И

Університетські підрозділи фізичного виховання та спорту в сучасних університетах Польщі

Таблиця И.1

Назва університету	Центри та Студіуми фізичного виховання та спорту (окремі структурні підрозділи)	Університетські клуби Академічного спортивного союзу	Університетські осередки фізичної культури і спорту (позанавчальна діяльність)
1	2	3	4
<p>Вармінсько-Мазурський університет (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski), м. Ольштин</p>	<p>Навчально-спортивний центр (Centrum Szkolenie Sportowego UWM);</p> <p>Студіум фізичного виховання та спорту UWM (Studium Wychowania Fizycznego i Sportu UWM)</p>	<p>Університетський клуб AZS UWM (Uczelniany klub Akademickiego Związku Sportowego UWM)</p>	<p>Академічний туристичний клуб (Akademicki Klub Turystyczny);</p> <p>Академічний клуб верхової їзди CWAŁ (Akademicki Klub Jeździecki CWAŁ);</p> <p>Академічний клуб екстремальних видів спорту AKSE (Akademicki Klub Sportów Ekstremalnych AKSE);</p> <p>Клуб лучників (Klub Łuczników);</p> <p>Академічний вітрильний клуб (Akademicki Klub Żeglarski SZKWAŁ)</p>
<p>Варшавський університет (Uniwersytet Warszawski), м. Варшава</p>	<p>Центр спорту та рекреації Варшавського університету (Centrum Sportu i Rekreacji UW);</p> <p>Студіум фізичного виховання та спорту UW (Studium Wychowania Fizycznego i Sportu UW)</p>	<p>Університетський клуб AZS UW (Uczelniany klub Akademickiego Związku Sportowego UW) (<i>найпотужніший – 40 видів спорту</i>)</p>	<p>Літні виїзди у спортивні табори;</p> <p>Літній та зимовий туризм;</p> <p>Фізіотерапевтичний заклад (gabinet fizjoterapii)</p>

Продовження табл. И.1

1	2	3	4
<p>Вроцлавський університет (Uniwersytet Wrocławski), м. Вроцлав</p>	<p>Центр фізичного виховання та спорту Вроцлавського ун-ту (Centrum Wychowania Fizycznego i Sportu UWr); Студіум фізичного виховання та спорту UWr (Studium Wychowania Fizycznego i Sportu)</p>	<p>Університетський клуб AZS UWr (Uczelniany klub Akademickiego Związku Sportowego UWr)</p>	<p>Студентський клуб гірського туризму «Jarosław» (Studencki klub turystyki górskiej «Jarosław»); Заняття вихідного дня: байдарковий туризм, лижний спорт, сноубординг, велосипедний туризм; Літні табори з 5 видів спорту</p>
<p>Гданський університет (Uniwersytet Gdański), м. Гданськ</p>	<p>Студіум фізичного виховання та спорту UG (Studium Wychowania Fizycznego i Sportu UG)</p>	<p>Університетський клуб AZS UG (Uczelniany klub Akademickiego Związku Sportowego UG)</p>	<p>Спортивний клуб «Torpedo» (Koło Klub Sportowy «Torpedo»); Центр біологічного відновлення (Centrum Odnowy Biologicznej); Лижний табір; Вітрильний табір</p>
<p>Жешувський університет (Uniwersytet Rzeszowski), м. Жешув</p>	<p>Центр спорту і рекреації Жешувського університету (Centrum Sportu i Rekreacji UR); Студіум фізичного виховання та спорту UR (Studium Wychowania Fizycznego i Sportu UR)</p>	<p>Університетський клуб AZS UR (Uczelniany klub Akademickiego Związku Sportowego UR)</p>	<p>Академічний клуб мандрівників (Akademicki Klub Podróżników); Туристичний клуб «Watra» (Klub Turystyczny «Watra»); Клуб віндсерфінгу (Klub windsurfingowy); Адаптаційний табір для першокурників (Obóz adaptacyjny dla I roku); Літній табір вітрильного спорту (Obóz żeglarski); Зимовий табір (Obóz zimowy)</p>
<p>Зеленогурський університет (Uniwersytet Zielonogórski), м. Зелена Гура</p>	<p>Студіум фізичного виховання та спорту UZ (Studium Wychowania Fizycznego i Sportu UZ)</p>	<p>Університетський клуб AZS UZ (Uczelniany klub Akademickiego Związku Sportowego UZ)</p>	<p>Факультативні заняття з аеробіки, фут залу, атлетизму, волейболу, баскетболу; Зимовий табір (Obóz zimowy); Адаптаційний табір студентів академістечка (Obóz Adaptacja Campusu Akademickiego)</p>

Продовження табл. И.1

1	2	3	4
<p>Лодзинський університет (Uniwersytet Łódzki), м. Лодзь</p>	<p>Центр фізичного виховання і спорту Лодзинського університету (Centrum Wychowania Fizycznego i Sportu UŁ); Студіум фізичного виховання та спорту UŁ (Studium Wychowania Fizycznego i Sportu)</p>	<p>Університетський клуб AZS UŁ (Uczelniany klub Akademickiego Związku Sportowego UŁ)</p>	<p>Факультативні заняття з фізичного виховання в позанавчальний час; літній та зимовий туризм</p>
<p>Опольський університет (Uniwersytet Opolski), м. Ополе</p>	<p>Студіум фізичного виховання та спорту UO (Studium Wychowania Fizycznego i Sportu UO)</p>	<p>Університетський клуб AZS UO (Uczelniany klub Akademickiego Związku Sportowego UO)</p>	<p>Факультативні заняття з фізичного виховання в позанавчальний час; Академічний клуб верхової їзди (Akademicki Klub Jeździecki); Спортивно-туристичний табір (Oboz sportowo turystyczny)</p>
<p>Університет у Бялимстоку (Uniwersytet w Białymstoku), м. Бялимсток</p>	<p>Студіум фізичного виховання та спорту UwB (Studium Wychowania Fizycznego i Sportu UwB)</p>	<p>Університетський клуб AZS UwB (Uczelniany klub Akademickiego Związku Sportowego UwB)</p>	<p>Лижний табір (Obóz narciarski); Сплав на байдарках по р. Чорний Ханьча (Spływ kajakowy nad Czarną Hańczą)</p>
<p>Університет Адама Міцкевича (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza), м. Познань</p>	<p>Студіум фізичного виховання та спорту UAM (Studium Wychowania Fizycznego i Sportu UAM)</p>	<p>Університетський клуб AZS UAM (Uczelniany klub Akademickiego Związku Sportowego UAM); Міжвідділова ліга UAM</p>	<p>Колегіум Європейський UAM-спорт; Університетський туристичний клуб «Cztery Stawy» (Uniwersytecki Klub Turystyczny «Cztery Stawy»); Товариство активного туризму і спорту (Towarzystwo Aktywnej Turystyki i Sportu); Спортивно-оздоровчі табори для студентів-інвалідів</p>

Продовження табл. II.1

1	2	3	4
<p>Університет Казимира Великого (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy), м. Бидгощ</p>	<p>Центр фізкультурної освіти та спорту UKW (Centrum Edukacji Kultury Fizycznej i Sportu UKW);</p> <p>Студіум фізичного виховання та спорту UKW (Studium Wychowania Fizycznego i Sportu UKW)</p>	<p>Університетський клуб AZS UKW (Uczelniany klub Akademickiego Związku Sportowego UKW)</p>	<p>Спортивний клуб «Leśny» (Klub Sportowy «Leśny»);</p> <p>Адаптаційний табір для першокурсників (Obóz adaptacyjny dla pierwszaków w Jastrzębiej Górze);</p> <p>Табір вітрильного спорту (Obóz żeglarski);</p> <p>Зимовий лижний табір (Obóz narciarski zimowy)</p>
<p>Університет Кардинала Стефана Вишиньського (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego), м. Варшава</p>	<p>Студіум фізичного виховання та спорту UKSW (Studium Wychowania Fizycznego i Sportu UKSW).</p> <p>У проєкті Центр рекреації та спорту (Centrum Rekreacji i Sportu)</p>	<p>Університетський клуб AZS UKSW (Uczelniany klub Akademickiego Związku Sportowego UKSW)</p>	<p>Шаховий клуб «Polonia Warszawa» (Klub Szachowy «Polonia Warszawa»);</p> <p>Студентський клуб «Proxima» (Akademicki klub «Proxima»);</p> <p>Адаптаційний табір AZS у Вількасах (Międzyuczelniany obóz adaptacyjny AZS w Wilkasach);</p> <p>Спортивний табір (obóz sportowy)</p>
<p>Університет М. Коперника (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), м. Торунь</p>	<p>Студіум фізичного виховання та спорту UMK (Studium Wychowania Fizycznego i Sportu UMK)</p>	<p>Університетський клуб AZS UMK (Uczelniany klub Akademickiego Związku Sportowego UMK)</p>	<p>Університетський клуб підводних досліджень (Akademicki Klub Badań Podwodnych);</p> <p>Студентський гірський клуб «Bezdroża» (Akademicki Klub Górski «Bezdroża»)</p>
<p>Університет Марії Кюрі-Скłodовської (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej), м. Люблін</p>	<p>Центр фізичної культури університету UMCS (Centrum Kultury Fizycznej UMCS)</p> <p>Студіум фізичного виховання та спорту UMCS (Studium Wychowania Fizycznego i Sportu UMCS)</p>	<p>Університетський клуб AZS UMCS (Uczelniany klub Akademickiego Związku Sportowego UMCS)</p>	<p>Поширено масовий некваліфікований туризм і туризм спеціалізований, лижні табори, велотуризм, байдаркові сплави</p>

Продовження табл. И.1

1	2	3	4
<p>Університет Яна Кохановського (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach), м. Кельце</p>	<p>Студіум фізичного виховання та спорту UJK (Studium Wychowania Fizycznego i Sportu UJK)</p>	<p>Університетський клуб AZS UJK (Uczelniany klub Akademickiego Związku Sportowego UJK)</p>	<p>Університетський центр підтримки та реабілітації (Uniwersyteckie Centrum Wsparcia i Rehabilitacji); Табір вітрильного спорту «Mazury» (Obóz żeglarski «Mazury»); Лижний табір (Obóz narciarski «Bukowina Tatrzańska»)</p>
<p>Шльонський університет (Uniwersytet Śląski w Katowicach), м. Катовиці</p>	<p>Студіум фізичного виховання та спорту UŚI (Studium Wychowania Fizycznego i Sportu UŚI)</p>	<p>Університетський клуб AZS UŚI (Uczelniany klub Akademickiego Związku Sportowego UŚI)</p>	<p>Спортивні табори – велосипедні, тенісні, з елементами командних спортивних ігор (Obóz rowerowo-tenisowy z elementami gier zespołowych); Літній та зимовий туризм</p>
<p>Щецинський університет (Uniwersytet Szczeciński), м. Щецин</p>	<p>Студіум фізичного виховання та спорту US (Studium Wychowania Fizycznego i Sportu US)</p>	<p>Університетський клуб AZS US (Uczelniany klub Akademickiego Związku Sportowego US)</p>	<p>Лижний табір (Obóz narciarski) Табір велосипедний та байдарковий (Obóz rowerowo-kajakowy)</p>
<p>Ягеллонський університет (Uniwersytet Jagielloński), м. Краків</p>	<p>Бюро спорту Ягеллонського університету (Biuro Sportu UJ) Студіум фізичного виховання та спорту UJ (Studium Wychowania Fizycznego i Sportu UJ)</p>	<p>Університетський клуб AZS UJ (Uczelniany klub Akademickiego Związku Sportowego UJ)</p>	<p>Університетський туристичний клуб «Rozdroże» (Akademicki Klub Turystyczny «Rozdroże»); Студентський вітрильний клуб «Odyszeusz» (Studencki Klub Żeglarski UJ «Odyszeusz»); Лижний табір; Літній табір; Спортивно-рекреаційний табір</p>

Систематизовано автором на основі автентичних джерел [325–342].

Додаток К

Спортивні об'єкти університетів
Республіки Польща (станом на 2011–12 н. р.)

Таблиця К.1

ВНЗ Спортивні об'єкти	Ягеллонський університет УІ		Вроцлавський університет УВr		Університет Адама Міцкевича УАМ		Варшавський університет УВ		Університет Марії Кюрі- Склодовської УМС		Горунський університет М. Коперника УМК	
	а	б	а	б	а	б	а	б	а	б	а	б
а – власні; б – орендовані												
Байдаркова база				+			+				+	
Басейн		+		+	+		+		+		+	
Водно-веслувальна база			+				+					
Гімнастична зала	+		+		+				+		+	
Зала для гри в бадмінтон							+					
Зала для єдиноборств		+		+	+		+		+			+
Зала для скелелазіння			+				+		+			
Зала для спортивних ігор	+		+		+		+		+		+	
Кінна база		+		+				+				+
Лижна база		+		+				+				
Реабілітаційна зала	+				+				+			
Спортивний манеж					+		+		+		+	
Стадіон	+			+					+		+	
Тенісна зала				+							+	
Тенісні корти	+			+					+			
Тренажерна зала	+		+		+		+		+		+	
Фехтувальний клуб							+					
Фізіотерапевтичний кабінет							+		+			
Фітнес-зала	+			+	+		+		+			
Футбольне поле	+			+	+						+	
РАЗОМ	12		11		9		14		12		11	

Таблиця К.2

ВНЗ Спортивні об'єкти	Лодзинський університет (UL)		Шльонський університет (UŚ)		Гданський університет (UG)		Вармінсько-Мазурський ун-т (UWM)		Університет Кардинала Стефана Вишиньського (UKSW)		Університет у Балимстоку (UwB)	
	а	б	а	б	а	б	а	б	а	б	а	б
а – власні; б – орендовані												
Зала для спортивних ігор	+		+		+		+		+		+	
Байдаркова база								+				
Басейн	+		+		+		+		+		+	
Водно-веслувальна база			+		+							+
Гімнастична зала	+				+				+			
Зала для гри в бадмінтон			+									
Зала для єдиноборств	+		+		+		+		+		+	
Лижна база				+		+		+				+
Реабілітаційна зала	+		+		+		+		+			
Спортивна зала	+						+		+		+	
Стадіон			+		+		+		+			
Тенісна зала	+		+			+		+			+	
Тенісні корти							+		+			
Тренажерна зала	+		+		+			+	+		+	
Фізіотерапевтичний кабінет					+							
Фітнес зала	+		+		+		+		+			
Футбольне поле			+		+		+			+	+	
Корпус біологічного відновлення (інфрачервона та суха сауни, парова лазня, гідромасажна ванна)					+							
Універсальне поле для спортивних ігор	+						+					
РАЗОМ	10		12		14		14		11		9	

Таблиця К.3

ВНЗ Спортивні об'єкти	Зеленогурський університет (UZ)		Опольський університет (PO)		Щелінський університет (US)		Жешувський університет (UR)		Університет Казимира Великого (UKW)		Університет Яна Кохановського (UJK)	
	а	б	а	б	а	б	а	б	а	б	а	б
а – власні; б – орендовані												
Зала для спортивних ігор	+		+		+						+	
Басейн		+	+		+		+		+		+	
Водно-веслувальна база					+		+			+		+
Гімнастична зала	+		+		+				+		+	
Зала для гри в бадмінтон							+					
Зала для єдиноборств			+		+					+		+
Зала для скелелазіння							+					
Кінна база		+	+									
Лижна база								+				+
Льодовий палац				+								
Реабілітаційна зала		+	+		+		+				+	
Спортивна зала	+		+		+				+		+	
Спортивний манеж			+				+					
Стадіон	+		+				+		+			+
Тенісна зала				+		+		+		+	+	
Тенісні корти	+					+	+			+		
Тренажерна зала	+		+		+		+		+			
Фізіотерапевтичний кабінет	+											
Фітнес-зала		+	+				+		+		+	
Футбольна зала				+						+		
Універсальне поле для спортивних ігор	+				+							
РАЗОМ		12		14		11		12		11		11

Систематизовано автором на основі автентичних джерел [325–342].

Додаток Л

Розмір оплати за оренду спортивних залів,
басейну і тренажерної зали
Університету Марії Кюрі-Склодовської, м. Люблін

Stawki wynajmu sal i pływalni Akademickiego Ośrodka Sportowego

I.

a)	sala nr I	- zł 65,-	+22 % VAT	za 45 minut
b)	sala nr II	- zł 45,-	+22 % VAT	za 45 minut
c)	sala nr III	- zł 55,-	+22 % VAT	za 45 minut
d)	pływalnia	- zł 180,-	+22 % VAT	za 45 minut
e)	pawilon szatniowy	- zł 20,-	+22 % VAT	za 45 minut
f)	siłownia	- zł 30,-	+22 % VAT	za 45 minut

II. Ceny wynajmu sal za jeden mecz

a)	sala nr I	- zł 250,-	+22 % VAT
b)	sala nr II i III	- zł 200,-	+22 % VAT

III. Ceny jednorazowych biletów wstępu na pływalnię

a)	ulgowy	- zł 5,-	studenci i pracownicy UMCS
b)	normalny	- zł 7,-	pozostali

IV. Ceny kart wstępu na pływalnię

a)	dzieci prac. UMCS oraz studenci	- zł 120,-
b)	pracownicy UMCS	- zł 150,-
c)	pozostali	- zł 250,-

V. Ceny kart nauki pływania

a)	dzieci i prac. UMCS oraz studenci	- zł 150,-
b)	pozostali	- zł 300,-

Систематизовано автором на основі автентичних джерел [187; 269].

Додаток М

Види фізкультурно-оздоровчих занять в університетах Республіки Польща (станом на 2011–12 н. р.)

Таблиця М.1

ВНЗ Фізкультурно-оздоровчі заняття	Ягеллонський університет УІ	Вроцлавський університет УWr	Університет ім. Адама Міцкевича UAM	Варшавський університет UW	Університет Марії Кюрі- Склодовської UMCS	Горунський університет М. Коперника UMK
1	2	3	4	5	6	7
Аеробіка	x	x	x	x	x	x
Айкідо		x				x
Аква-фітнес		x	x	x		
Атлетизм	x	x	x	x	x	
Бадмінтон		x	x	x	x	
Баскетбол	x	x	x	x	x	x
Боулінг		x				
Великий теніс	x	x	x			
Велоспінінг (на тренажерах)					x	
Велотуризм	x	x				
Верхова їзда	x	x		x		x
Веслування	x	x		x	x	
Волейбол	x	x	x	x	x	x
Гандбол	x		x	x		x
Гімнастика (оздоровча)		x	x	x	x	
Дайвінг		x				
Дзюдо	x	x	x	x		x
Загальне фізичне виховання	x	x	x		x	x
Заняття для студентів з обмеженими можливостями	x	x	x	x	x	x

Продовження табл. М.1

1	2	3	4	5	6	7
Заняття із самооборони					x	
Карате		x	x			x
Корекційні заняття						
Корфбол		x			x	
Легка атлетика (оздоровча)	x	x				
Лижний туризм	x			x		
Настільний теніс	x	x	x	x	x	x
Плавання	x	x	x	x	x	x
Скандинавська ходьба з палицями		x		x		x
Скелелазіння		x		x	x	x
Сноубординг	x					
Стрейчинг, каланетик, пілатес		x	x	x	x	x
Танці		x		x	x	
Теоретичні заняття (для студентів, звільнених від практичних занять)			x	x	x	
Тренінги на елементах йоги		x		x	x	x
Фітнес	x		x	x	x	
Флорбол (уніхокей)		x	x		x	
Футбол	x	x	x	x	x	x
Футзал	x					x
РАЗОМ	21	30	21	24	23	19

Таблиця М.2

ВНЗ Фізкультурно-оздоровчі заняття	Лодзинський університет (Uniwersytet Łódzki)	Шльонський університет (Uniwersytet Śląski)	Гданський університет (Uniwersytet Gdański)	Вармінсько-Мазурський ун-т (Uni-t Warmińsko-Mazurski)	Університет Кардинала Стефана Вишиньського (PKS W)	Університет у Бялистоку (Uniwersytet w Białymstoku)
1	2	3	4	5	6	7
Аеробіка	x	x	x		x	x
Айкідо		x				
Аква-фітнес	x	x				
Атлетизм	x	x	x		x	x
Бадмінтон		x	x	x	x	
Баскетбол	x	x	x	x	x	x
Великий теніс				x	x	
Велоспінінг (на тренажерах)		x				
Велотуризм, піший туризм					x	
Веслування		x	x	x		
Волейбол	x	x	x	x	x	x
Гандбол		x	x	x		
Гімнастика (оздоровча)	x		x	x	x	
Гольф	x			x		
Дзюдо	x	x		x		x
Загальне фізичне виховання	x	x	x	x	x	x
Заняття для студентів з обмеженими можливостями	x		x	x	x	x
Заняття із самооборони	x				x	
Карате		x	x			
Корекційні заняття	x	x	x	x	x	x
Легка атлетика (оздоровча)		x	x	x	x	x
Лижний туризм		x	x	x		x

Продовження табл. М.2

1	2	3	4	5	6	7
Настільний теніс	x	x	x	x		x
Плавання	x	x	x	x	x	x
Скандинавська ходьба з палицями		x			x	
Сноубординг						x
Стрейчинг, каланетик, пілатес			x		x	
Танці	x	x	x	x	x	
Теоретичні заняття (для студентів, звільнених від практичних занять)	x			x		
Тренінги на елементах йоги	x	x				
Фітнес	x	x	x	x	x	
Флорбол (уніхокей)		x	x	x		
Футбол		x	x	x	x	x
Футзал			x			
РАЗОМ	18	24	22	21	19	14

Таблиця М.3

ВНЗ Фізкультурно-оздоровчі заняття	Зеленогурський університет (Uniwersytet Zielonogórski)	Опольський університет (UO)	Щецинський університет (US)	Жешувський університет (UR)	Університет Казимира Великого (UKW)	Університету Яна Кохановського (UJK)
1	2	3	4	5	6	7
Аеробіка	x	x	x	x		x
Аква-фітнес						x
Атлетизм	x	x	x	x	x	

Продовження табл. М.3

1	2	3	4	5	6	7
Бадмінтон		x		x		
Баскетбол	x	x	x	x	x	x
Великий теніс	x		x	x		
Велотуризм, піший туризм		x	x	x		
Верхова їзда	x					
Веслування				x		
Волейбол	x	x	x	x	x	x
Гандбол			x	x	x	x
Гімнастика (оздоровча)	x		x		x	
Дайвінг						x
Дзюдо		x			x	x
Загальне фізичне виховання	x	x	x		x	
Заняття для студентів з обмеженими можливостями	x	x	x	x		x
Заняття із самооборони		x	x			
Катання на ковзанах		x				
Корекційні заняття	x	x	x	x	x	x
Корфбол	x					
Легка атлетика (оздоровча)	x	x		x	x	x
Лижний туризм				x		x
Настільний теніс		x	x	x	x	x
Плавання	x	x	x	x	x	x
Скандинавська ходьба з палицями	x		x	x		
Скелелазіння				x		
Сноубординг				x		

Продовження табл. М.3

1	2	3	4	5	6	7
Стрейчинг, каланетик, пілатес			x			
Танці	x	x	x	x		
Теоретичні заняття (для студентів, звільнених від практичних занять)		x	x	x		x
Тренінги на елементах йоги	x	x	x	x		
Фітнес	x	x			x	
Флорбол (уніхокей)	x	x				
Футбол	x		x	x	x	x
Футзал		x		x	x	
РАЗОМ	19	21	20	23	14	15

Систематизовано автором на основі автентичних джерел [325–342].

Додаток Н

VIII Національні змагання з плавання для студентів з особливими потребами
вищих шкіл Польщі. Університет імені Адама Міцкевича м. Познань.
День спорту

VIII OGÓLNOPOLSKIE ZAWODY PŁYWACKIE STUDENTÓW NIEPEŁNOSPRAWNYCH
SZKÓŁ WYŻSZYCH
KLASYFIKACJA MEDALOWA

Таблиця Н.1 – Підсумковий медальний залік

№ пор.	ВНЗ	Медалі
1	Katolicki Uniwersytet Lubelski	12 зол., 10 ср., 1 бр.
2	UAM Poznań	7 зол., 8 ср., 13 бр.
3	Uniwersytet Jagielloński	5 зол., 1 ср., 2 бр.
4	Politechnika Poznańska	3 зол., 1 ср., 1 бр.
5	Uniwersytet Ekonomiczny Katowice	2 зол., 4 ср., 4 бр.
6	Uniwersytet Warszawski	2 зол., 4 ср., 0 бр.
7	Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny Siedlce	2 зол., 0 ср., 2 бр.
8	Uniwersytet Ekonomiczny Kraków	2 зол., 0 ср., 0 бр.
9	Masaryk University Brno / Czechy	1 зол., 4 ср., 0 бр.
10	ELTE Budapeszt / Węgry	1 зол., 2 ср., 2 бр.
11	Uniwersytet Zielonogórski	1 зол., 2 ср., 1 бр.
12	PWSZ Kalisz	1 зол., 0 ср., 2 бр.
13	Uniwersytet Medyczny Białystok	0 зол., 2 ср., 2 бр.
14	UMCS Lublin	0 зол., 1 ср., 1 бр.
15	Uniwersytet Łódzki	0 зол., 1 ср., 1 бр.
16	SGGW Warszawa	0 зол., 0 ср., 1 бр.
17	UWM Olsztyn	0 зол., 0 ср., 0 бр.

Систематизовано автором на основі автентичних джерел [227; 309; 311].

Додаток П

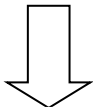
Стратегія розвитку спорту в Республіці Польща (схема)

Основна стратегічна мета

Активне та продуктивне суспільство

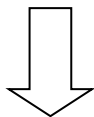
Пріоритет 1

Популяризація спорту
для всіх

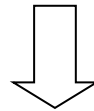
Напрями діяльності

- 1.1 Фізична справність дітей та молоді
- 1.2 Фізична активність суспільства

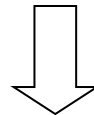
Пріоритет 2

Підвищення спортивних
результатів

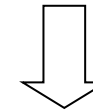
Напрями (сфери) діяльності

- 2.1 Кваліфікація у спорті
- 2.2 Професійна освіта та розвиток
- 2.3 Наука і медицина у спорті

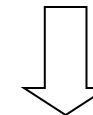
Пріоритет 3

Розвиток спортивно-рекреаційної інфраструктури

Напрями діяльності

- 3.1 Спорт у національному господарстві
- 3.2 Спортивна інфраструктура

Завдання

1.1.1. Промоція авторських програм із фізичного виховання
1.1.2. Використання сучасних програм контролю фізичного стану
1.1.3. Удосконалення шкільної системи молодіжних змагань
1.1.4. Заохочення уміння плавати «Я вмю плавати»
1.1.5. Розширення програми «Спорт для всіх дітей»
1.1.6. Промоція позанавчальних спортивно-рекреаційних програм
1.2.1. Промоція рухової активності у суспільстві
1.2.2. Ініціювання й підтримка реалізації програм із пропаганди фізичної активності в різних соціальних групах
1.2.3. Популяризація активного туризму
1.2.4. Розширення рекреаційної системи як форми реабілітації для інвалідів
1.2.5. Промоція спорту і рухової активності для осіб з обмеженими можливостями

Завдання

2.1.1. Визначення правил для забезпечення безперервності спортивного тренування
2.1.2. Удосконалення і розширення програм навчання для спортивно-обдарованої молоді
2.1.3. Модифікація молодіжних спортивних змагань
2.1.4. Розроблення стратегії розвитку олімпійських видів спорту
2.1.5. Розроблення етапів програми підготовки до Олімпійських ігор
2.1.6. Розширення програми поліпшення безпеки на спортивних об'єктах
2.1.7. Організація спортивно-масових заходів у Польщі
2.1.8. Удосконалення системи навчання в Академічних спортивних центрах
2.1.9. Розроблення програми підготовки до Параолімпійських ігор
2.1.10. Сприяння параолімпійському спорту
2.2.1. Продовження реалізації програми дворівневої освіти
2.2.2. Впровадження тренерських ліцензій та професійного розвитку
2.2.3. Розроблення та впровадження процедур із надання спеціалізованої медичної допомоги
2.3.1. Створення Національного науково-дослідного інституту спорту
2.3.2. Розширення програми боротьби з допінгом
2.3.3. Розроблення програми науково-методичної допомоги в спорті

Завдання

3.1.1. Розроблення і впровадження механізмів для отримання фінансування на розбудову, модернізацію та управління спортивної інфраструктури від позабюджетних джерел
3.1.2. Розроблення концепції спортивної інформаційної системи
3.1.3. Розроблення програми стимулювання концепції розширення участі спорту в національному господарстві
3.2.1. Розроблення типових рішень для міських і районних спортивних центрів
3.2.2. Продовження інвестиційної програми особливого значення
3.2.3. Реалізація програми розвитку спортивно-рекреаційної інфраструктури у воєводствах
3.2.4. Будівництво громадських, багатофункціональних спортивних майданчиків, гімнастичних залів та басейнів у кожному районі
3.2.5. Сприяння найбільш ефективним технічним рішенням у будівництві спортивних споруд
3.2.6. Будівництво Національного спортивного центру

Систематизовано автором за матеріалами Стратегії розвитку спорту в Польщі.